

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Simona Maria STĂNESCU & Sorin CACE
- coordonatori -

ALT FEL DE OCUPARE:

**CEREREA DE ECONOMIE SOCIALĂ ÎN
REGIUNILE DE DEZVOLTARE
BUCUREȘTI-ILFOV ȘI SUD-EST**

Autori:

*Simona Maria STĂNESCU (coordonator) – introducere,
sinteză, metodologie, III.1, IV*

Sorin CACE (coordonator) - metodologie, III.1, IV

Vlad ACHIMESCU – metodologie, III.1

Florin BOTOLOGU – III.2

Gabriela DIMA – III.3

Adina DRĂGOTOIU – I.2

Simona ILIE - II.3

Alina Ioana MARINOIU – I.2

Victor NICOLĂESCU – introducere

Ramona PAVEL – I.3

Ana Maria PREOTEASA – II.2

Mariana STANCIU – I.1

Iulian STĂNESCU – II.1

Ștefan Corneliu ȘTEFĂNESCU – III.4

Cristina TOMESCU – III.2

București, România

CNCSIS: cod 045/2006

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactor: Paula NEACȘU

Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN

Coperta: Nicolae LOGIN

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Asociației pentru Dezvoltare și Promovare socio-economică CATALACTICA. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al Asociației, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-618-272-3

Anul apariției 2011

Simona Maria STĂNESCU & Sorin CACE

- coordonatori -

**ALT FEL DE OCUPARE:
CEREREA DE ECONOMIE
SOCIALĂ ÎN REGIUNILE DE
DEZVOLTARE
BUCUREȘTI-ILFOV ȘI SUD-EST**

EDITURA
Expert

CUPRINS

DESPRE AUTORI.....	9
LISTĂ GRAFICE, TABELE ȘI FIGURI.....	13
LISTĂ DE ABREVIERI.....	18
INTRODUCERE	21
<i>Simona Maria STĂNESCU, Victor NICOLĂESCU</i>	
SINTEZĂ	23
<i>Simona Maria STĂNESCU</i>	
CADRUL METODOLOGIC	26
<i>Vlad ACHIMESCU, Sorin CACE, Simona Maria STĂNESCU</i>	
I. INCLUZIUNE SOCIALĂ ȘI OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ	33
I.1. POLITICILE EUROPENE ȘI IMPLICAȚIILE LOR ÎN	
CONTEXT NAȚIONAL.....	
<i>Mariana STANCIU</i>	
I.1.1. Piața unică din spațiul UE.....	35
I.1.2. Politicile sociale și modelul social european	41
I.1.3. Integrarea României în piața unică europeană	48
I.1.4. Modelul social românesc?	56
I.1.5. Bibliografie	64
I.2. INCLUZIUNEA SOCIALĂ, MOTORUL DEZVOLTĂRII	
ECONOMIEI SOCIALE.....	
<i>Adina DRĂGOTOIU, Alina Ioana MARINOIU</i>	
I.2.1. Incluziunea socială în perioada preaderării	66
I.2.2. Lecții învățate în ultimii 10 ani din Strategia Lisabona.....	68
I.2.3. Incluziunea socială – o nouă viziune europeană	
și națională	69
I.2.4. Bibliografie	76

I.3. ANTREPRENORIATUL SOCIAL ȘI INCLUZIUNEA GRUPURILOR VULNERABILE PE PIAȚA MUNCII	77
<i>Ramona PAVEL</i>	
I.3.1. Piața muncii, ocupare și antreprenariat social	77
I.3.2. Forme de excluziune de pe piața muncii	82
I.3.3. Incluziunea grupurilor vulnerabile pe piața muncii.....	87
I.3.4. Antreprenariatul social: rol în facilitarea integrării pe piața muncii a grupurilor vulnerabile	94
I.3.5. Bibliografie	97
II. CARACTERISTICILE PIEȚEI MUNCII ÎN REGIUNILE DE DEZVOLTARE BUCUREȘTI-ILFOV ȘI SUD-EST	99
II.1. SEGMENTAREA PIEȚEI MUNCII ȘI ECONOMIA SOCIALĂ.....	101
<i>Iulian STĂNESCU</i>	
II.1.1. Cadrul teoretic privind funcționarea pieței muncii	101
II.1.2. Concepte privind ocuparea	105
II.1.3. Piața muncii și economia socială	107
II.1.4. Metodologie	108
II.1.5. Piața muncii din România: caracteristici generale	109
II.1.6. Segmentarea pieței muncii. Profiluri ale salariaților	113
II.1.7. Sărăcia în rândul celor care muncesc	126
II.1.8. Servicii de economie socială accesate de salariați	129
II.1.9. Concluzii	130
II.1.10. Bibliografie	132
II.2. GRUPURI VULNERABILE ȘI COMPORTAMENTE DE REINTEGRARE PE PIAȚA MUNCII	134
<i>Ana Maria PREOTEASA</i>	
II.2.1. Ocupare, neocupare, inactivitate și vulnerabilitate	135
II.2.2. Comportamente active	139
II.2.3. Învățarea continuă	143
II.2.4. Categoriile de populație vulnerabilă.....	146
II.2.5. Concluzii	152
II.2.6. Bibliografie	153

II.3. ECONOMIA SOCIALĂ – RESURSĂ PENTRU NEVOILE SOCIALE	154
<i>Simona ILIE</i>	
II.3.1. Caracteristici regionale și nivel de trai.....	154
II.3.2. Entități de economie socială: ofertă și notorietate	159
II.3.3. Cererea serviciilor entităților de economie socială	164
II.3.4. Susținerea acțiunilor sociale	167
II.3.5. Bibliografie.....	173
III. GRUPURI VULNERABILE ȘI ECONOMIA SOCIALĂ.....	175
III.1. POTENȚIALUL IMPLICĂRII FEMEILOR ÎN DOMENIUL ECONOMIEI SOCIALE.....	177
<i>Vlad ACHIMESCU, Sorin CACE, Simona Maria STĂNESCU</i>	
III.1.1. Reglementări privind îmbunătățirea situației femeilor	177
III.1.2. Profilul femeilor potențial implicate în entități de economie socială.....	179
III.1.3. Profilul femeilor implicate în entități de economie socială	192
III.1.4. Concluzii	195
III.1.5. Bibliografie.....	196
III.2. ECONOMIA SOCIALĂ, O OPORTUNITATE PENTRU INTEGRAREA SOCIALĂ A ROMILOR.....	198
<i>Florin BOTONOGU, Cristina TOMESCU</i>	
III.2.1. Valențele sociale ale economiei sociale și rolul ei în incluziunea socială a romilor	198
III.2.2. Politici sociale adresate romilor.....	203
III.2.3. Economia socială și dezvoltarea comunităților de romi	209
III.2.4. Proiectele de economie socială destinate romilor și resursele disponibile.....	211
III.2.5. Concluzii și recomandări.....	216
III.2.6. Bibliografie.....	217
III.3. PREA APROAPE DE RENUNȚARE. CEREREA DE ECONOMIE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN ROMÂNIA	218
<i>Gabriela DIMA</i>	

III.3.1. Context internațional	218
III.3.2. Context național.....	221
III.3.3. Profilul persoanelor cu dizabilități care nu au un loc de muncă.....	233
III.3.4. Profilul persoanelor cu dizabilități care au loc de muncă. Motivația care a stat la baza acestei alegeri.....	233
III.3.5. Economia socială, o oportunitate pentru integrarea persoanelor cu dizabilități	234
III.3.6. Ocuparea persoanelor cu dizabilități din perspectiva angajatorilor.....	237
III.3.7. Concluzii	238
III.3.8. Bibliografie.....	240
III.4. PERCEPȚIA POPULAȚIEI PRIVIND CATEGORIILE SOCIALE DEFAVORIZATE CE AR TREBUI AJUTATE	241
<i>Ștefan Corneliu ȘTEFĂNESCU</i>	
III.4.1. Formularea problemei	241
III.4.2. Aspecte metodologice	242
III.4.3. Detalii privind eșantionul E	244
III.4.4. Interpretarea răspunsurilor AJUT	246
III.4.5. Nuanțarea unor interpretări.....	250
III.4.6. Concluzii	262
IV. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	265
SPRE O STRATEGIE INTEGRATĂ DE PROMOVARE A ANGAJĂRII PRIN ECONOMIE SOCIALĂ.....	267
<i>Sorin CACE, Simona Maria STĂNESCU</i>	

DESPRE AUTORI

Simona Maria STĂNESCU este cercetător științific III în Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), Academia Română. Este doctorand în sociologie al Universității București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, cu o temă de analiză a statului bunăstării. Domeniile de interes: politică socială, construcție instituțională și cadru legislativ în domeniul social, drepturile omului și economia socială. Printre publicații: *Aderarea României la Uniunea Europeană: impactul asupra statului bunăstării românesc* (coordonator, 2004); *Enciclopedia dezvoltării sociale* (co-coordonator, 2007); *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică* (co-coordonator, 2010); *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată* (co-coordonator, 2010). simona_vonica@yahoo.com

Sorin CACE este doctor în sociologie și în economie, cercetător științific I în ICCV, Academia Română. Domeniile de interes: statul bunăstării, ocuparea forței de muncă, situația romilor și economia socială. Printre publicații: *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi* (co-coordonator, 2010); *Economia socială în Europa* (coautor, 2010); *Economia socială – două profiluri regionale* (co-coordonator, 2010); *Bune practici în domeniul economiei sociale* (coautor, 2010). corsorin@clicknet.ro

Vlad ACHIMESCU este sociolog, absolvent al masterului de cercetare sociologică avansată la Universitatea București. În calitate de expert statistician, a participat la cercetări realizate de ICCV, Universitatea București, Asociația Catalactica, Fundația Multimedia, privind cu precădere educația și relația cu piața muncii, incluziunea socială și economia socială. Alte interese de cercetare sunt: cultura și participarea politică, precum și stratificarea socială. achimescu.vlad@gmail.com

Florin BOTONOGU este Policy Officer în Policy Center for Roma and Minorities. Are o experiență vastă privind situația grupurilor dezavantajate. Deține o diplomă de studii postuniversitare în diplomație contemporană. Ariile de interes: problemele grupurilor vulnerabile, precum sărăcia, locuirea și excluziunea socială. A contribuit la o serie de studii legate de locuire, romi și discriminare. Are experiență profesională în sectorul administrației publice locale, sectorul ONG și Programul Națiunilor Unite

pentru Dezvoltare România. Printre publicații, *Comunități ascunse - Ferentari* (coordonator, 2011). florin.botonogu@policycenter.eu

Gabriela DIMA este licențiată în sociologie la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Este absolventă a programului de formare în economie socială, desfășurat la European Research Institute for Cooperatives and Social Enterprises (Italia, 2011). Are peste 10 de ani de experiență în domeniul social, atât în sistem public, cât și privat, fiind specializată în lucrul cu persoanele cu dizabilități. Din 2008 este manager al întreprinderii sociale „Producție de carte audio Daisy pentru persoanele cu deficiențe de vedere” a Fundației „Cartea Călătoare”. Domeniile de interes: managementul calității serviciilor de asistență socială, planificare strategică, dezvoltare organizațională, economie socială. dimagabriela@yahoo.com

Adina DRĂGOTOIU a coordonat sistemul național de asistență socială (1992-2000). A contribuit la elaborarea actelor normative de susținere a grupurilor vulnerabile. Din 2001, preocuparea profesională s-a axat pe promovarea programelor de incluziune socială în susținerea procesului de integrare europeană, dar și în perioada de postaderare. În calitate de manager de proiecte, a sprijinit implementarea măsurilor de incluziune activă a grupurilor vulnerabile. Publicații recente: *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată* (coordonator, 2010). adinadragotoiu@gmail.com

Simona ILIE este cercetător științific II în ICCV, Academia Română. Este absolventă de studii economice, cu o îndelungată activitate în științele sociale, obținând titlul de doctor în știință cu teza *Inegalități în veniturile populației și politica veniturilor*. Activitatea de cercetare vizează domenii precum politica veniturilor din perspectiva bugetelor gospodăriilor, nivelul de trai, grupuri cu risc ridicat de sărăcie și piața muncii (ocuparea, relațiile la locul de muncă, economia informală). sf_ilie@yahoo.co.uk

Alina Ioana MARINOIU, expert în domeniul incluziunii sociale, a lucrat peste 14 ani în MMFPS. A participat la elaborarea documentelor naționale de asumare a angajamentelor României ca stat candidat și ca stat membru (rapoartele naționale strategice pentru protecție socială și incluziune socială și rapoartele de monitorizare a implementării priorităților domeniului incluziunii sociale). Are expertiză în accesarea fondurilor internaționale pentru implementarea programelor de incluziune socială. În perioada 2008-2011, a participat la scrierea și implementarea a peste opt proiecte strategice finanțate din FSE. Publicații: *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată* (coordonator, 2010). alina.marinoiu@gmail.com

Victor NICOLĂESCU, doctor în sociologie (2006), Universitatea din București. În prezent este conferențiar universitar asociat al Universității “Petre Andrei” din Iași, Facultatea de Asistență Socială și Sociologie, și colaborează cu Universitatea din București, Facultatea de Istorie. A participat la numeroase proiecte naționale și internaționale pe teme privind prevenirea delincvenței juvenile și a consumului ilicit de droguri, respectarea drepturilor omului și în special drepturile copilului, economie socială și antreprenoriat rural. Lucrări relevante publicate: *Poliția comunitară* (2002), coautor, Pavel Abraham, coordonator; *Dicționar privind drogurile* (2005), coautor, Pavel Abraham, coordonator; *Cadrul juridico-mondial antidrog* (2008), coautor; *Familia tânără din România între tradiție și modernitate* (2010), autor; *Prevenirea delincvenței juvenile și consumului de droguri în județul Buzău* (2010), coordonator; *Reabilitarea integrată a consumatorilor de droguri ce au săvârșit fapte penale* (2010), coordonator; *Cele mai bune practici în sectorul economiei sociale în Grecia și în alte state ale Uniunii Europene* (2010), coautor, Sorin Cace, coordonator; *Comunități ascunse – Ferentari* (2011), coautor, Forin Botonogu, coordonator. vic7ro2@gmail.com

Ramona PAVEL este doctorand în sociologie al Universității București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială. Domenii de interes: politici sociale; dezvoltare socială; politici de ocupare și piața muncii; incluziune socială; fonduri structurale. Publicații: *Modele de evaluare în antreprenoriatul social* (2010), *România după 20 de ani: de la clasa muncitoare spre o clasă creativă* (2011). pavelramona@gmail.com

Ana Maria PREOTEASA este sociolog, cercetător științific III în ICCV, Academia Română. Domenii de interes: metodologia cercetării în științele sociale, ocuparea forței de muncă și minoritățile etnice. Tema tezei de doctorat în sociologie a fost *Metodologia cercetării în politicile sociale* (2008). Publicații: *Cercetarea politicilor sociale. Aspecte metodologice* (autor, 2009); *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi* (co-coordonator, 2010); *Strategia națională de îmbunătățire a situației romilor: vocea comunităților* (co-coordonator, 2009); *Economia socială în România. Două profiluri regionale* (coautor, 2010); *Studiu asupra fenomenului de mobbing și a unor forme de discriminare la locul de muncă în România* (coautor, 2011). preoteasaanita@yahoo.com

Iulian STĂNESCU este doctor în sociologie, cercetător științific III în ICCV, Academia Română. Domenii de interes și principale publicații: politici sociale: „Perspective teoretice privind excluziunea și incluziunea socială”, în Zamfir, C.; Stănescu, S. și Briciu, C., *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică* (2010); sociologie economică: *Raport social al ICCV 2011*.

România: răspunsuri la criză (co-coordonator, 2011); „Reforma în România în perioada de tranziție”, în Zamfir. C. și Stănescu, S. (coordonatori), *Enciclopedia dezvoltării sociale* (2007); sociologie politică: *Structura puterii politice din România* (teză de doctorat, 2010). stanescu.iccv@gmail.com

Mariana STANCIU, doctor în economie, este cercetător științific principal I în ICCV, Academia Română, coordonator al programului „Standardul de viață al populației din România”. Domenii de interes: modele de consum, dimensiunea ecologică a consumului populației, calitatea serviciilor de sănătate, politici economice și sociale, mobbing. Publicații recente: *Consumul populației din România* (coordonator, 2010); *Explozia trebuințelor omului modern – semn de progres ori decadență?* (2009); *Condiții de viață ale familiilor cu copii din România* (coordonator, 2008); *Dimensiunea ecologică a consumului de bunuri și servicii* (coordonator, 2008). mariana1stanciu@yahoo.com

Ștefan Corneliu ȘTEFĂNESCU, doctor în matematică, este cercetător științific principal I în ICCV, Academia Română. A fost șef promoție 1971 al Facultății de Matematică și Informatică, Universitatea din București. Domeniile de competență: tehnici Monte Carlo, statistică generală și modele statistice, simulare stocastică, grafuri și rețele, algoritmi și prelucrări de date, limbaje de programare și baze de date, funcții recursive, analiză numerică, geostatistică, statistică computațională, bioinformatică și biostatistică, indicatori statistici pentru analiza fenomenelor socioeconomice, prognoza și modelarea proceselor sociale. Articole publicate în peste 30 de reviste științifice, printre care: *Computing, Kybernetika, Foundations of Computing and Decision Sciences, International Journal of Applied Mathematics and Computer Sciences, Statistics, Radovi Matematicki, System Analysis Modelling Simulation, Revista Columbiana de Matematicas, Monte Carlo Methods and Applications*. stefan_corneliu2005@yahoo.com

Cristina TOMESCU este sociolog, cercetător științific III în ICCV, Academia Română, doctorand în sociologie al Universității de Vest Timișoara, Facultatea de Sociologie și Psihologie, cu o teză în domeniul politicilor sociale de sănătate. Domenii de interes: politicile sociale, incluziunea socială, populația roma, economia socială, discriminarea. Publicații: *Studiu asupra fenomenului de mobbing și a unor forme de discriminare la locul de muncă în România* (co-coordonator, 2010); *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi* (co-coordonator, 2010); *Economia socială în România. Două profiluri regionale* (autor, 2010). crisdobos@yahoo.com

LISTĂ TABELE, GRAFICE ȘI FIGURI

Tabelul nr. 1:	Modalități de finanțare a politicilor sociale din România, în anii tranziției, comparativ cu țările UE	57
Tabelul nr. 2:	Ponderea cheltuielilor sociale în PIB (țări în tranziție), %.....	61
Tabelul nr. 3:	Dinamica indicelui dezvoltării umane în câteva țări central și est-europene, în intervalul 1990-2003	62
Tabelul nr. 4:	Valoarea țintelor naționale stabilite în contextul Strategiei Europa 2020, %	71
Tabelul nr. 5:	Perspective teoretice în abordarea antreprenoriatului social	79
Tabelul nr. 6:	Structura relativă a populației după statutul ocupațional la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %	110
Tabelul nr. 7:	Segmentarea pieței muncii la nivel național: aprilie 2011	115
Tabelul nr. 8:	Tipuri de ocupații ale salariaților la nivel național în Regiunile Sud-Est și București-Ilfov, %	117
Tabelul nr. 9:	Ocuparea pe domenii de activitate economică la nivel național, în Regiunile Sud-Est și București-Ilfov, %	118
Tabelul nr. 10:	Tipul de angajator la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %.....	120
Tabelul nr. 11:	Numărul de salariați din sectorul cooperatist și ponderea acestora în totalul salariaților la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov	123
Tabelul nr. 12:	Programul de lucru la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %.....	125

Tabelul nr. 13:	Tipul formei de angajare la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %.....	125
Tabelul nr. 14:	Caracteristici sociodemografice – neocupați, %	137
Tabelul nr. 15:	Modalități de căutare a locului de muncă, %	141
Tabelul nr. 16:	Grupuri vulnerabile	146
Tabelul nr. 17:	Caracteristici județene și regionale, 2010, %	154
Tabelul nr. 18:	Indicatori ai pieței muncii, 2009, %	155
Tabelul nr. 19:	Caracteristici economice regionale, %	156
Tabelul nr. 20:	Rata sărăciei absolute, %.....	157
Tabelul nr. 21:	Numărul de organizații administrate privat	162
Tabelul nr. 22:	Distribuția regională a unor categorii de unități ale ES, %	162
Tabelul nr. 23:	Participare potențială în acțiuni comunitare, diferențiat pe vârstă, gen și mediu de rezidență.....	171
Tabelul nr. 24:	Structura ocupațională a respondenților, %	180
Tabelul nr. 25:	Factorii care influențează șansa de a fi angajat	181
Tabelul nr. 26:	Evaluarea posibilității de a găsi un loc de muncă pe viitor	189
Tabelul nr. 27:	Notorietatea organizațiilor aparținând ES în rândul bărbaților și al femeilor, %.....	192
Tabelul nr. 28:	Persoanele cu dizabilități, după distribuție geografică, gen, grad și tip de dizabilitate, conform DGPPH, decembrie 2010	224
Tabelul nr. 29:	Proporția angajaților dintre adulții cu handicap, pe fiecare tip.....	229
Tabelul nr. 30:	Frecvențele variabilelor asociate întrebării <i>AJUT</i>	244
Tabelul nr. 31:	Repartițiile variabilelor <i>L-R</i> , %	245
Tabelul nr. 32:	Valorile parametrilor μ și <i>amp</i> pentru variabilele <i>L-R</i>	246
Tabelul nr. 33:	Relațiile dintre variabilele <i>AJUT</i>	253
Tabelul nr. 34:	Valorile corelației Pearson dintre variabilele întrebării <i>AJUT</i>	255
Tabelul nr. 35:	Media corelațiilor dintre o variabilă și restul variabilelor.....	257

Tabelul nr. 36:	Opinia populației privind ajutorarea categoriilor <i>L-R</i> (frecvențe).....	261
Tabelul nr. 37:	Opinia populației privind ajutorarea categoriilor <i>L-R</i> , %	261
Graficul nr. 1:	Rata populației aflate în risc de sărăcie în funcție de gen, statul ocupațional și tipul de gospodărie, %	90
Graficul nr. 2:	Rate de ocupare și rate ale șomajului în funcție de gen, în România, %.....	91
Graficul nr. 3:	Rata totală de ocupare raportată la rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități, în anul 2003, %	92
Graficul nr. 4:	Statut ocupațional pe regiuni de dezvoltare, %	135
Graficul nr. 5:	Ocupația anterioară, %.....	136
Graficul nr. 6:	Motive ale încetării activității, %	138
Graficul nr. 7:	Categorii ocupaționale care și-au căutat loc de muncă în ultimul an, % din categorie.....	139
Graficul nr. 8:	Ponderele celor care și-au căutat loc de muncă (din totalul categoriei)	140
Graficul nr. 9:	Motivele pentru care nu și-au căutat de lucru, %	142
Graficul nr. 10:	Șanse de a găsi un loc de muncă în viitorul apropiat, %	143
Graficul nr. 11:	Participarea la cursuri de formare, %	144
Graficul nr. 12:	Influența negativă a lipsei unui loc de muncă asupra unor aspecte ale vieții (medii).....	145
Graficul nr. 13:	Aprecierea veniturilor de către casnici, pe regiuni, %.....	148
Graficul nr. 14:	Clase de venituri pentru pensionații anticipat sau medical, pe regiuni, %.....	149
Graficul nr. 15:	Perioada de șomaj pe regiuni, %	150
Graficul nr. 16:	Cea mai importantă sursă de venit a gospodăriei în ultima lună, %	158
Graficul nr. 17:	Venituri suplimentare în ultimele 6 luni, %.....	158
Graficul nr. 18:	Evaluarea subiectivă a veniturilor gospodăriei, %	159
Graficul nr. 19:	Prezența percepută a entităților de ES, %	163
Graficul nr. 20:	Apelul și intenția de apel la suportul entităților de ES, %	165
Graficul nr. 21:	Motivul apelului la entitățile de ES, %	165

Graficul nr. 22:	Cererea potențială de suport social, %	167
Graficul nr. 23:	Disponibilitatea de implicare în activități de interes comunitar (% , național)	168
Graficul nr. 24:	Diferențe regionale privind disponibilitatea de implicare în acțiuni sociale, %.....	169
Graficul nr. 25:	Participare potențială voluntară în acțiuni comunitare, diferențiat după nivelul de venit și regiuni, %.....	172
Graficul nr. 26:	Participarea pe piața muncii în funcție de educație și gen, %	182
Graficul nr. 27:	Statutul absolvenților de studii superioare pe piața muncii, %	183
Graficul nr. 28:	Statutul absolvenților de studii medii pe piața muncii, %	184
Graficul nr. 29:	Statutul absolvenților de studii cel mult gimnaziale pe piața muncii, %	184
Graficul nr. 30:	Experiența în muncă în funcție de gen, %.....	186
Graficul nr. 31:	Ponderea celor care au căutat loc de muncă în ultimul an, %	187
Graficul nr. 32:	Evaluarea posibilității de a găsi un loc de muncă pe viitor, %	188
Graficul nr. 33:	Participarea la cursuri de formare, %	190
Graficul nr. 34:	Ponderea celor care au primit o ofertă de loc de muncă pe care au refuzat-o, %.....	190
Graficul nr. 35:	Dorința de a participa în perioada următoare la un curs de formare/perfecționare %	191
Graficul nr. 36:	Apelul la serviciile unei entități de ES, %.....	193
Graficul nr. 37:	Procentul de femei, dintre angajați și manageri, din fiecare tip de organizație, pe regiuni, %	194
Graficul nr. 38:	Persoanele cu dizabilități, după distribuția geografică...	225
Graficul nr. 39:	Persoanele cu dizabilități, după gen	226
Graficul nr. 40:	Persoanele cu dizabilități, după tipul dizabilității	226
Graficul nr. 41:	Persoanele care suferă de boli cronice/dizabilitate sau au membri ai familiei în această situație, %.....	228

Graficul nr. 42:	Proporția angajaților dintre adulții cu handicap, pe fiecare tip, %	230
Graficul nr. 43:	Nevoile de sprijin ale persoanelor cu handicap comparativ cu întregul eșantion național, %	236
Graficul nr. 44:	Intenția populației de sprijinire a categoriilor defavorizate <i>L-R</i>	262
Figura nr. 1:	Poziționarea bidimensională a repartițiilor variabilelor <i>L-R</i> (scor 1-4)	248
Figura nr. 2:	Poziționarea variabilelor <i>L-R</i> (scoruri de răspuns: 1, 3, 4, 6).....	251
Figura nr. 3:	Latticea de ordine pentru variabilele <i>AJUT</i>	254
Figura nr. 4:	Ierarhizarea variabilelor <i>AJUT</i> pe baza mediilor lor	258

LISTĂ DE ABREVIERI

AGV	Activități generatoare de venit
AJOFM	Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă
AM POSDRU	Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane
AMIGO	Ancheta asupra forței de muncă în gospodării
ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
ANPH	Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Handicap
ANR	Agenția Națională pentru Romi
BM	Banca Mondială
CAR	Casă de ajutor reciproc
CARP	Casa de ajutor reciproc a pensionarilor
CARS	Casa de ajutor reciproc a salariaților
CASPIS	Comisia Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale
CE	Comisia Europeană
CIRIEC	Centrul Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperatistă
DGPPH	Direcția Generală pentru Protecția Persoanelor cu Handicap
ES	Economia socială
FMI (IMF)	Fondul Monetar Internațional
FSE	Fondul Social European
HG	Hotărâre de Guvern
ICCV	Institutul de Cercetare a Calității Vieții
IDU	Indicele dezvoltării umane
INS	Institutul Național de Statistică
MADR	Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale
MDC	Metoda deschisă de coordonare
MDRL	Ministerul Dezvoltării Regionale și Locuinței
MISSOC	Sistemul de informare reciprocă privind protecția socială
MMFPS	Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale
NATO	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OCDE (OECD)	Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică

OG	Ordonanța Guvernului
OMS	Organizația Mondială a Sănătății
ONG	Organizații nonguvernamentale
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OUG	Ordonanță de urgență a Guvernului
PHARE	Polonia, Ungaria, Ajutor pentru Reconstrucția Economiei (Poland Hungary Aid for Reconstruction of the Economy)
PIB	Produsul intern brut
PNUD (UNDP)	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
RD	Regiune de dezvoltare
RSC (CSR)	Responsabilitate socială corporatistă
SAR	Societatea Academică Română
SCM	Societăți cooperative meșteșugărești
UE (EU)	Uniunea Europeană
UPA	Unități protejate autorizate
VMG	Venit minim garantat

INTRODUCERE

Volumul de față a fost elaborat în cadrul proiectului „INTEGRAT – resurse pentru femeile și grupurile roma excluse social”, cofinanțat din Fondul Social European (FSE) în perioada 2010-2013 prin Programul operațional sectorial pentru Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013, axa prioritară 6. „Promovarea incluziunii sociale”, domeniul major de intervenție 6.1. „Dezvoltarea economiei sociale”. Obiectivul general al proiectului este promovarea activă a incluziunii sociale pe piața muncii prin activarea economiei sociale (ES), a femeilor și grupurilor roma, prin dezvoltarea de parteneriate și prin stimularea implicării în viața comunității a persoanelor excluse social din Regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est.

Proiectul este implementat de un consorțiu coordonat de Asociația pentru Dezvoltare și Promovare socio-economică Catalactica în calitate de solicitant principal, în colaborare cu partenerul național Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) din cadrul Academiei Române și partenerul internațional Bolt International Consulting L. Katsikaris & Co Limited Partnership.

Activitățile prevăzute a se desfășura în proiect sunt:

- studiu privind stadiul dezvoltării ES în Regiunile București-Ilfov și Sud-Est;
- elaborarea unor manuale de intervenție pe baza principiilor ES;
- organizarea unui curs în domeniul ES;
- organizarea unor cursuri de formare și actualizare profesională privind economia socială în cadrul ONG-urilor;
- constituirea unui centru de resurse al ES;
- transferul de bune practici;
- campania de informare și creștere a conștientizării.

Volumul de față a fost realizat de echipa de cercetare ICCV în calitate de partener responsabil pentru activitatea 2 Studiu privind stadiul

dezvoltării ES în Regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est. Activitatea de cercetare s-a desfășurat în permanentă consultare cu partenerii proiectului, în special cu Asociația Catalactica în calitate de solicitant principal, responsabil pentru implementarea cu succes a proiectului.

Obiectivul studiului este acela de a evalua stadiul de dezvoltare a ES în cele două regiuni de dezvoltare mai sus menționate și creșterea nivelului de conștientizare socială a rolului ES. În ansamblul activităților incluse în proiect, studiul va sprijini atingerea obiectivului general al proiectului de promovare activă a incluziunii sociale pe piața muncii prin activarea ES, a femeilor și a grupurilor roma, prin dezvoltarea de parteneriate și prin stimularea implicării în viața comunității a persoanelor excluse social din Regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est. Județele incluse în analiză sunt: București, Ilfov, Buzău, Brăila, Constanța, Galați, Tulcea și Vrancea.

Victor NICOLĂESCU
Manager de proiect
Asociația pentru Dezvoltare și Promovare
socio-economică CATALACTICA

Simona STĂNESCU
Responsabil cercetare
Institutul de Cercetare a Calității Vieții,
Academia Română

SINTEZĂ

Obiectivul principal al lucrării este analiza stadiului dezvoltării ES în Regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est. În acest scop, metodologia de cercetare a fost orientată spre culegerea informațiilor privind, pe de o parte, cererea de economie socială și, pe de altă parte, oferta de economie socială. Rezultatele obținute și dorința de a oferi o imagine cât mai detaliată asupra stării de fapt ne-au determinat să reevaluăm ideea inițială de a publica un singur volum și să optăm pentru publicarea separată a unei lucrări dedicate cererii de economie socială și una ofertei de economie socială în regiunile de dezvoltare mai sus menționate. În acest context, lucrarea de față este dedicată analizei cererii de economie socială din perspectiva populației, cu un accent deosebit pentru o parte din grupurile vulnerabile: femeile, populația de etnie roma, dar și alte grupuri vulnerabile precum persoanele cu dizabilități.

Lucrarea este structurată în patru părți. Prima parte abordează în mod general problematica ocupării forței de muncă, a doua parte este orientată spre caracteristicile pieței muncii în Regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est, a treia parte analizează detaliat grupurile vulnerabile din perspectiva ES. Ultima parte este dedicată concluziilor.

Prima parte și-a propus încadrarea problematicii ES în ansamblul general al ocupării. În acest sens, primele capitole oferă o imagine integrată asupra implicațiilor extinderii pieței unice europene în România și asupra incluziunii sociale ca motor al dezvoltării ES.

Implicațiile extinderii pieței unice europene în România oferă cititorului o incursiune din perspectivă istorică și economică în analiza pieței unice din spațiul UE, a politicilor sociale și a modelului social european. Un accent deosebit este pus pe impactul integrării României în contextul direcțiilor aspirațiilor europene ale modelului social românesc.

Studiul incluziunii sociale este abordat din perspectiva evoluției în timp și a consecințelor asupra politicilor de combatere a sărăciei și de

prevenire a excluziunii sociale. În acest sens, analiza debutează cu prezentarea principalelor reglementări din perioada de preaderare a țării noastre la Uniunea Europeană (UE), cu un accent deosebit asupra adoptării Strategiei de la Lisabona în anul 2000. Analiza lecțiilor învățate în ultimii zece ani din implementarea Strategiei conduc cititorul la căutarea unor soluții la nivel european și național de continuare a progreselor înregistrate de Strategia Lisabona prin implementarea Strategiei Europa 2020.

Analiza problematicii ES din perspectiva angajării și a populației interesate să facă parte din acest domeniu, îmbrățișând principiile ES, nu ar fi fost completă fără includerea studierii antreprenoriatului social. În acest sens, capitolul dedicat debutează cu o scurtă abordare conceptuală a ocupării, a pieței forței de muncă și a antreprenoriatului social. Prezentarea principalelor forme de excluziune de pe piața muncii este completată de analiza incluziunii grupurilor vulnerabile pe piața muncii. În ultima parte este analizat antreprenoriatul social din perspectiva rolului potențial pe care îl poate juca în facilitarea integrării grupurilor vulnerabile pe piața muncii.

Capitolul dedicat antreprenoriatului social și incluziunii grupurilor vulnerabile pe piața muncii face trecerea către studiile dedicate analizei profilului pieței muncii în cele două regiuni de dezvoltare analizate. Primul dintre aceste studii analizează segmentarea pieței muncii și economia socială. Următorul capitol este dedicat grupurilor vulnerabile și comportamentelor de reintegrare pe piața muncii. Ultimul capitol al primei părți accentuează rolul pe care ES îl poate juca pentru grupurile vulnerabile: acela de resursă, dar și de nevoie socială.

Segmentarea pieței muncii în raport cu ES cuprinde considerente teoretice privind funcționarea pieței muncii, cu accentuarea celor privind ocuparea și relația cu ES. Prezentarea caracteristicilor generale ale pieței muncii din România este urmată de analize detaliate privind segmentarea pieței muncii și profilurile salariaților, sărăcia în rândul celor care muncesc și serviciile de ES accesate de salariați.

Comportamentele de reintegrare pe piața muncii a grupurilor vulnerabile debutează cu analiza conceptuală a ocupării, a neocupării, a inactivității și a vulnerabilității. Capitolul oferă informații privind comportamentele active pe piața muncii și aspecte specifice procesului învățării

continue. Capitolul evidențiază categorii de populație vulnerabilă în cele două regiuni de dezvoltare.

Capitolul dedicat analizei ES din perspectiva nevoii sociale debutează cu prezentarea caracteristicilor regionale și a nivelului de trai. Analiza situației privind oferta și notorietatea entităților de ES este completată de studiul cererii pentru serviciile de ES și de susținerea populației pentru acțiunile sociale.

A treia parte a cărții analizează grupurile vulnerabile și ES. Primul capitol este dedicat analizei potențialului implicării femeilor în activități specifice de ES, cel de al doilea capitol propune analiza ES ca o oportunitate pentru integrarea socială a populației de etnie roma. Sunt evidențiate valențele sociale ale ES și rolul ei în incluziunea socială a populației de etnie roma. Politicile sociale adresate romilor conduc cititorul către prezentarea stării de fapt privind cunoașterea ES în comunitățile de romi și evidențierea proiectelor de ES implementate actual pentru populația de etnie roma, în special de către Agenția Națională pentru Romi (ANR) și diverse ONG-urilor pentru romi.

Al treilea capitol al celei de a treia părți oferă o analiză a dificultăților cu care persoanele cu dizabilități se confruntă în procesul de integrare pe piața muncii. În acest context, capitolul prospectează potențialul pe care economia socială l-ar putea aduce îmbunătățirii situației acestora.

Capitolul despre situația persoanelor cu dizabilități pe piața muncii debutează cu analiza contextului specific european și național. Evidențierea profilului persoanelor cu dizabilități care nu au un loc de muncă și motivația care a stat la baza acestei alegeri deschid calea pentru analiza ES din perspectiva oportunității pe care o poate reprezenta pentru acest grup vulnerabil. Capitolul se încheie cu ocuparea acestora din perspectiva angajatorilor.

Ultimul capitol este un studiu statistic asupra percepției populației privind categoriile sociale defavorizate ce ar trebui ajutate.

În final, volumul propune o trecere în revistă a principalelor rezultate obținute din perspectiva contribuției pe care o pot aduce acestea la elaborarea unei strategii integrate de promovare a angajării prin economie socială, în special, dar nu exclusiv, a grupurilor vulnerabile.

CADRUL METODOLOGIC

Vlad ACHIMESCU

Sorin CACE

Simona Maria STĂNESCU

Obiectivul general al cercetării a fost realizarea unei evaluări a sectorului ES din perspectiva capacității acestuia de a contribui la inserția pe piața muncii a grupurilor dezavantajate. Cercetarea a fost realizată în perioada august 2010-mai 2011 de către ICCV, Academia Română, în calitate de partener. Cercetarea de teren pentru culegerea datelor a fost organizată pe două componente: calitativă și cantitativă.

Culegerea datelor privind cererea de ES s-a realizat printr-o anchetă pe bază de chestionar, organizată în perioada ianuarie-februarie 2011 în Regiunile de dezvoltare (RD) București-Ilfov și Sud-Est, pe două eșantioane reprezentative pentru populațiile adulte din cele două regiuni. În vederea abordării comparative a rezultatelor obținute, a fost realizată și o treia anchetă reprezentativă pentru populația adultă din România.

Prezentăm succint în continuare etapele implicate în procesul de eșantionare, urmând ca finalul să fie dedicat instrumentelor utilizate în cercetarea cererii de ES din cele două RD analizate.

Inițial a fost proiectat un singur eșantion reprezentativ național, cu un volum teoretic de 1202 persoane. Din acesta, au fost selectate trei subeșantioane: unul pentru Regiunea de dezvoltare (RD) Sud-Est (ES_SE), unul pentru Regiunea București-Ilfov (ES_BIF) și unul care înglobează celelalte regiuni (ES0). Eșantioanele regionale au fost supradimensionate (10 indivizi din ES_SE sau din ES_BIF corespund unui individ din ES0), pentru a putea avea eșantioane reprezentative la nivel regional cu un nivel rezonabil al marjei de eroare (sub 3%). Toate cele trei eșantioane sunt tristadiale (localități, secții de votare, persoane adulte), cu stratificare în

primul stadiu (în cazul comunelor apare o stratificare și în al doilea stadiu), după o metodă care a ținut cont de recomandările profesorului Sandu (Sandu, 2000, p. 184-188). Astfel, stratificarea s-a realizat după criteriul mărimii localității (în cazul celor urbane) sau al nivelului de dezvoltare (în cazul celor din mediul rural) și după criteriul regional (utilizând ariile culturale ca straturi).

Numărul de chestionare din fiecare localitate din eșantion este proporțional cu numărul populației din toate localitățile aparținând stratului respectiv. S-a stabilit ca numărul minim de chestionare pe localitate (comună, oraș sau municipiu) să fie zece, iar numărul de chestionare pe secție de votare să varieze între cinci și zece. Am impus un număr minim de două secții de votare pe localitate (cu excepția unor comune unde există doar o secție de votare) pentru ca atât centrele de comună, cât și satele periferice să fie reprezentate.

Selecția subiecților s-a realizat prin metoda drumului aleator. În mediul urban, s-a pornit de la o adresă selectată aleator din fiecare secție de votare din eșantion. Pe strada aleasă, s-a pornit de la numărul 1 și s-a mers cu pas statistic de 3 pe ambele părți ale străzii (acolo unde secția de votare cuprindea întreaga stradă), schimbând direcția la intersecții (prima la dreapta, următoarea la stânga ș.a.m.d.). În cazul în care imobilul selectat găzduia mai multe locuințe, s-a pornit întotdeauna de la primul apartament și s-a utilizat un pas statistic variabil, astfel încât următorul apartament să fie tot timpul cu două etaje mai sus și pe altă coloană a blocului.

În mediul rural, în fiecare comună s-a mers atât în satul centru de comună, cât și într-un sat periferic. Acesta din urmă a fost selectat aleator din lista secțiilor de votare. În fiecare sat din eșantion, s-a pornit întotdeauna de lângă de biserică (sau primărie, poliție, școală, stație de autobuz, intrarea în sat în lipsa acesteia) și s-a utilizat un pas statistic de 3 pe partea dreaptă a străzii, schimbând strada la intersecții (prima stradă la dreapta, următoarea la stânga ș.a.m.d.).

Urmează o descriere a celor trei subeșantioane.

1. Eșantionul ES_SE este stratificat după județ (Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Tulcea, Vrancea) și după tip de localitate (comună săracă, comună dezvoltată, oraș sub 30.000 de locuitori, oraș între 30.000 și

99.999 locuitori, oraș între 100.000 și 200.000 de locuitori, oraș de peste 200.000 de locuitori), rezultând o matrice de $6 \times 6 = 36$ straturi, din care 27 eligibile (nenule, care conțin suficiente cazuri pentru a se extrage localități). Dimensiunea eșantionului este de 1554 de indivizi, având o marjă de eroare de $\pm 2,5\%$ (corespunzătoare unui eșantion aleator; stratificarea poate reduce marja de eroare, în timp ce alegerea clusterelor o poate ridica):

- stadiul 1: au fost alese 85 de localități. Localitățile au fost alese din fiecare strat eligibil cu o probabilitate proporțională cu dimensiunea localității;
- stadiul 2: din fiecare localitate au fost selectate cu probabilitate proporțională cu numărul de persoane din fiecare secție de votare un număr minim de două secții de votare, însumând un total de 247 de secții de votare. În cazul comunelor, a fost selectată o secție de votare din satul centru de comună și una dintr-un sat periferic;
- stadiul 3: din fiecare secție de votare au fost alese 5-10 persoane de către operator, prin metoda *random route*.

2. Eșantionul ES_BIF este stratificat după județ/sector (Ilfov, București, sectoarele 1-6) și tip de localitate (comună săracă, comună dezvoltată, oraș sub 30.000 de locuitori, oraș între 30.000 și 99.999 de locuitori, oraș între 100.000 și 200.000 de locuitori, oraș de peste 200.000 de locuitori), rezultând o matrice de $7 \times 6 = 42$ straturi, din care 9 eligibile. Dimensiunea eșantionului este de 1162 de indivizi, având o marjă de eroare de $\pm 2,8\%$:

- stadiul 1: au fost alese 20 de localități din județul Ilfov și cele 6 sectoare ale municipiului București. Localitățile au fost alese din fiecare strat eligibil cu o probabilitate proporțională cu dimensiunea localității;
- stadiul 2: din fiecare localitate au fost selectate cu probabilitate proporțională cu numărul de persoane din fiecare secție de votare un număr minim de două secții de votare, însumând un total de 190 de secții de votare. În cazul comunelor, a fost selectată o secție de votare din satul centru de comună și una dintr-un sat periferic;
- stadiul 3: din fiecare secție de votare au fost alese 5-10 persoane de către operator, prin metoda *random route*.

3. Eșantionul ES0 este stratificat după arie culturală (15 arii culturale - 1 ab hd, 2 ad bh, 3 ag db ph, 4 ban, 5 bc nt sv, 6 bn sj, 7 bt vs, 8 bv sb, 9 cj ms, 10 cv hg, 11 dj mh ot, 12 g tl il cl, 13 gj vl, 14 mm sm, 15 is) și tip de localitate (comună săracă, comună dezvoltată, oraș sub 30.000 de locuitori, oraș între 30.000 și 99.999 de locuitori, oraș între 100.000 și 200.000 de locuitori, oraș de peste 200.000 de locuitori), rezultând o matrice de 15x6=90 straturi, din care 65 eligibile. Dimensiunea eșantionului este de 904 indivizi:

- stadiul 1: au fost alese 73 de localități. Localitățile au fost alese din fiecare strat eligibil cu o probabilitate proporțională cu dimensiunea localității;
- stadiul 2: din fiecare localitate au fost selectate cu probabilitate proporțională cu numărul de persoane din fiecare secție de votare un număr minim de două secții de votare, însumând un total de 147 de secții de votare. În cazul comunelor, a fost selectată o secție de votare din satul centru de comună și una dintr-un sat periferic;
- stadiul 3: din fiecare secție de votare au fost alese 5-10 persoane de către operator, prin metoda *random route*.

În total, cele trei eșantioane implică un număr total de 3620 de respondenți, selectați din 584 secții de votare din 178 de localități. Prin unirea ultimului subeșantion cu un număr proporțional de cazuri din eșantioanele regionale extrase aleatoriu din fiecare subeșantion, rezultă un eșantion reprezentativ național cu un volum de 1202 persoane, având o marjă de eroare de $\pm 2,8\%$. Culegerea datelor a produs o supraestimare a populației aflate la vârsta de pensionare și o subestimare a tinerilor, astfel că datele obținute au fost ponderate după vârstă, sex și mediu de rezidență, conform datelor INS din iulie 2010, pentru ca structura populației să fie mai fidel reprezentată.

Studiul a inclus și identificarea persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile, selectate pentru cercetare în funcție de accesul la beneficii sociale. În selecția persoanelor vulnerabile nu ne-am adresat doar acelor persoane aflate în situații grave de excluziune sau de dificultate. Pentru a asigura diversitatea situațiilor de excluziune socială, am optat pentru selecția persoanelor care nu au un loc de muncă, precum și a celor care primesc o serie de prestații sociale bazate pe testarea mijloacelor.

În ciuda complexității fenomenului studiat, realizarea cercetării a beneficiat de un real sprijin oferit de rezultatele obținute în cercetări similare realizate anterior atât la nivel național (MMFPS, 2010), cât și la nivelul altor regiuni de dezvoltare din țară, respectiv Sud Muntenia și Sud-Vest Oltenia (Cace și colab. (coord.), 2010). Din acest punct de vedere, elaborarea instrumentelor de cercetare cantitative și calitative a permis aprofundarea unor subiecte dovedite de maxim interes și renunțarea la abordarea unor aspecte nerelevante pentru ES. Acest exercițiu a permis echipei de cercetare abordarea calitativă în locul celei exploratorii și a condus la obținerea unor rezultate comparabile atât din perspectiva nivelului național, cât și a regiunilor de dezvoltare.

Cercetarea cererii de ES în cele două RD s-a realizat din perspectivă cantitativă și calitativă. Întrebările incluse în chestionar au fost organizate în următoarele secțiuni:

- statut ocupațional actual al respondenților;
- reintegrarea pe piața muncii;
- participarea pe piața muncii;
- sectorul economiei sociale;
- resurse;
- date sociodemografice;
- secțiune pentru operator.

Pentru o abordare și interpretare nuanțată a informațiilor culese, au fost dezvoltate secțiuni diferite pentru persoanele care nu au loc de muncă sau sunt șomeri (secțiunea reintegrare pe piața muncii) și pentru persoanele angajate (secțiunea participare pe piața muncii).

Totodată, datorită obiectivului general al proiectului, s-a optat pentru abordarea într-o manieră aprofundată calitativă a persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile atât din punct de vedere al excluziunii de pe piața muncii (șomerii înregistrați și neînregistrați), cât și al beneficiarilor de asistență socială. În această rațiune, s-a optat pentru selecția filtrată de întrebări a celor care beneficiază sau au beneficiat direct sau indirect (printr-un membru al familiei) de o măsură de asistență socială în ultimele 12 luni: fie că este vorba despre acordarea unei prestații sociale, fie că este vorba despre furnizarea anumitor servicii sociale. Analiza măsurilor de

asistență socială acordate grupurilor-țintă stabilite pentru activitățile proiectului Integrat finanțat din FSE a condus la reținerea următoarelor prestații sociale: venit minim garantat (VMG), alocație de sprijin pentru familia monoparentală, alocația familială complementară, indemnizația pentru persoanele cu handicap și ajutorul de încălzire. Din perspectiva furnizării serviciilor sociale, au fost selectate: masa la cantina socială, serviciile din centrele maternale, serviciile medicale de la domiciliu, serviciile din centrele de zi, serviciile de recuperare a persoanelor cu handicap și serviciile de consiliere.

Interviurile semistructurate finalizate prin fișele individuale au abordat situația economico-financiară din perspectiva sprijinului obținut de la stat, dar și opiniile legate de prioritizarea ajutorării celor aflați în nevoie și responsabilitatea față de aceștia. Fișa destinată persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile a fost completată de 570 de respondenți (37% din total) pentru Regiunea Sud-Est și 268 de respondenți (23%) pentru București-Ilfov. În eșantionul național, au completat fișa 453 de respondenți (38%).

Datorită constrângerilor de timp, volumul de față și-a propus să prezinte prioritar rezultatele din cele două regiuni analizate (București-Ilfov și Sud-Est), dar acestea permit continuarea altor studii într-o manieră comparativă, astfel încât rezultatele obținute să sprijine aprofundarea nivelului de cunoștințe dobândit în domeniu.

**I. INCLUZIUNE SOCIALĂ
ȘI OCUPAREA FORȚEI
DE MUNCĂ**

I.1. POLITICILE EUROPENE ȘI IMPLICAȚIILE LOR ÎN CONTEXT NAȚIONAL

Mariana STANCIU

Înființarea pieței unice europene este o inovație social-economică de înalt impact asupra țărilor europene și nu numai. Schimbările pe care această megastructură le-a indus în spațiul UE au configurat o nouă Europă, în numai un deceniu. Deși numai de câțiva ani membră a UE, țara noastră resimte deja influențele acestui proces. Piața unică europeană poate oferi României multe avantaje, dar, în același timp, poate fi o adevărată provocare.

1.1.1. Piața unică din spațiul UE

Conceptul de piață unică europeană se referă la dezideratul instituirii unui spațiu economic unitar reglementat, la nivelul celor 27 de state ale UE, în vederea optimizării condițiilor de desfășurare a activităților comerciale, dar și a altor inițiative economice și sociale. În zona pieței unice europene, sunt aplicate politici specifice, vizând maximizarea beneficiilor circulației libere a populației, bunurilor, serviciilor și capitalului.

Până în martie 2011, statele membre ale Acordului Schengen erau: Austria, Belgia, Cehia, Danemarca, Estonia, Franța, Finlanda, Germania, Grecia, Italia, Islanda, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Ungaria. Alte state care au solicitat includerea în Spațiul Schengen sunt: Bulgaria, Cipru, Elveția, Liechtenstein, România.

Conducerea UE decide în orice problemă ce privește structura și regulile jocului pe piața unică europeană prin instituțiile sale: Parlamentul European (ales de populațiile din statele membre), Comisia Europeană (executiv și inițiator al legislației), Consiliul European (reprezentând guvernele statelor membre), Curtea de Justiție (ce asigură compatibilizarea

reglementărilor cu dreptul comunitar), Curtea de Conturi (care controlează legitimitatea utilizării fondurilor comunitare). Aceste instituții sunt sprijinite și de: Comitetul Economic și Social, Comitetul Regiunilor (organisme consultative ce sprijină categorii sociale și regiuni dezavantajate din UE), Avocatul Poporului în UE (se ocupă de reclamațiile cetățenilor privind administrația europeană), Banca Europeană de Investiții (instituția financiară a UE), Banca Centrală Europeană (monitorizează politica monetară în zona euro). Între obiectivele cele mai importante ale pieței unice europene se înscriu:

- dezvoltarea economică în țările UE și creșterea mai rapidă a profiturilor;
- creșterea puterii economice și a gradului de control asupra resurselor globale;
- cooperarea monetară în scopul susținerii economiei europene;
- armonizarea politicilor sociale ale statelor membre, în scopul minimizării costurilor cu forța de muncă și cu protecția socială - costuri asociate oricărui proces de producție.

Libera circulație a bunurilor reprezintă un principiu fundamental adoptat în spațiul pieței unice europene. Traficul nerestricționat al produselor în cadrul UE impune asimilarea unor standarde tehnice comune, certificarea produselor și definirea metrologică potrivit unor convenții stabilite la nivel european. Ca urmare, produsele sunt împărțite în produse pentru care au fost și produse pentru care nu au fost adoptate standarde comune.

Libera circulație a persoanelor. Conceptul de coeziune economică și socială și cel de cetățenie europeană stau la baza legitimării libertății de deplasare în UE. Europeanii pot călători în țările UE ca în propria lor țară (fără a trece prin biroul de imigrări). Ei își pot stabili rezidența și pot munci cu drepturi sociale depline în oricare dintre țările UE. Recunoașterea reciprocă a calificărilor profesionale presupune recunoașterea experienței profesionale și o coordonare minimă a sistemelor de educație și de calificare (aplicată deocamdată în domeniul farmaceuticii și medicinei) sau stabilirea altor criterii de recunoaștere (în domeniul arhitecturii), pe baza diplomelor de absolvire a învățământului superior sau a certificatelor și titlurilor acordate după cel puțin trei ani de învățământ superior.

Libera circulație a serviciilor este reglementată prin art. 43 al Tratatului CE privind libertatea de stabilire a reședinței și art. 49 al Tratatului CE privind libertatea de a presta servicii. Acquis-ul european din serviciile financiare indică cerințele minimale standard pentru diferite tipuri de instituții, în scopul minimei armonizări a condițiilor de autorizare și a regulilor prudențiale, a controlului în țara de origine, a licenței unice și a recunoașterii reciproce a standardelor naționale de supraveghere. Serviciile financiare avute în vedere sunt: operațiunile bancare, asigurările, serviciile legate de investiții și piețele de valori mobiliare.

În UE funcționează o directivă privind protecția datelor personale și libera lor circulație, o directivă privind agenții comerciale independente, precum și directive privind libertatea de stabilire a reședinței sau libertatea de a furniza servicii de către diferiți meșteșugari, comercianți sau fermieri. Alte directive au în vedere activitățile de furnizare a informațiilor referitoare la standardele tehnice, la reglementări și la reguli, precum și la protecția juridică a serviciilor legate de accesul condiționat.

Libera circulație a capitalurilor a devenit posibilă la 1 iulie 1990. Principalele forme ale mișcării capitalurilor sunt: (1) investițiile directe în economie; (2) plasamentele de portofoliu (titluri, acțiuni, obligațiuni, bonuri de tezaur); (3) depozitele bancare în străinătate.

Pe fondul creșterii nevoilor de securitate și protecție pentru prevenirea pirateriei și a produselor contrafăcute, protecția consumatorilor a devenit un termen de referință pentru lumea comerțului european, acționând ca o instituție matură, riguros reglementată și larg ramificată pe domenii. Experții CE estimează că, pentru combaterea pirateriei și a produselor contrafăcute, UE consumă resurse echivalente cu plata a 17.000 de locuri de muncă anual. CE și statele membre lucrează continuu la perfecționarea legii copyright-ului, a mărcilor și patentelor. În scopul întăririi protecției mărcilor, UE are în vedere înființarea unei poliții fără frontiere, în care va fi inclus și Europol-ul. În prezent, în baza Acordului Schengen, polițiile naționale colaborează și fac schimb de informații pentru prevenirea fraudei, dar, cu toate acestea, acțiunea instituțiilor respective se află încă departe de a acoperi amploarea și diversitatea cazuisticii.

Studiile privind impactul pieței unice asupra mediului economic european relevă că pattern-urile europene de producție și comerț s-au schimbat, piața unică acționând ca un puternic stimulator al activităților comerciale. Deși prezența producțiilor autohtone de bunuri și servicii în satisfacerea cererii de mărfuri s-a diminuat cu 5,4%, comerțul intra și extraeuropean a crescut cu 2,95 puncte procentuale, respectiv cu 2,45 puncte procentuale, în timp ce prețurile/costurile marginale au scăzut cu 3,6 puncte procentuale în industriile înalt și mediu sensibile față de reglementările pieței unice (Allen, Gasiorek și Smith, 1998).

Piața unică a făcut Europa de nerecunoscut în numai un deceniu. În prezent, europenii din UE pot trăi, studia, munci ori se pot retrage la vârsta pensionării oriunde doresc pe continent. Consumatorii de bunuri și servicii pot alege dintr-o gamă extrem de largă a ofertei de produse ce se adresează tuturor categoriilor de venituri. Companiile au acces la piețe mult mai largi, iar spațiul european este mai bine protejat împotriva fluctuațiilor economice. În țările cu o prezență mai veche în cadrul UE, prețurile multor bunuri și servicii au suportat un proces de convergență către niveluri mai scăzute, deoarece s-a intensificat concurența economică, inclusiv prin intrarea pe piață a unor întreprinzători din afara pieței unice. Importurile și exporturile țărilor pieței unice din/în afara spațiului respectiv au crescut continuu. Fluxul de investiții directe spre spațiul pieței unice europene a fost de patru ori mai mare în 2001 comparativ cu 1992, în pofida faptului că 2001 nu a fost cel mai bun an pentru investiții.

Alte consecințe ale extinderii pieței unice s-au materializat în diverse categorii de avantaje pentru domeniul restructurării industriale și al relocării activităților economice la nivel continental. Alocarea eficientă a activităților economice a determinat creșterea puterii de influență a piețelor asupra inițiativei productive (coroborată cu diminuarea puterii de influență a anumitor firme asupra pieței), a diminuat costurile activităților de transporturi și a abătut substanțial prețurile mărfurilor de la costurile marginale. Structurile de consum au devenit mai sensibile față de realitățile economice și ecologice ale producției, iar oferta de mărfuri gravitează tot mai aproape de nivelul social optim al trebuințelor de consum. Un studiu de impact al pieței unice asupra unui eșantion de firme italiene în 2001 relevă că, în industriile cele mai sensibile, puterea pe piață a firmelor a

scăzut cu aproape 10 puncte procentuale prin implementarea reglementărilor pieței unice europene. Aceasta, în condițiile în care industriile sensibile față de condițiile pieței unice europene generează în jur de 25% din PIB-ul țărilor UE (Bottasso și Sembenelli, 2001).

Specificul pieței unice europene acționează și în sfera muncii. Din 1993 până în 2006, doar prin intermediul pieței unice europene s-au creat 2,5 milioane de locuri noi de muncă. PIB-ul țărilor UE era cu 1,8% mai mare în 2002 (164,5 miliarde €) doar ca efect al existenței pieței unice europene. Iar plusul de prosperitate (calculat prin însumarea creșterilor anuale ale PIB datorate existenței pieței unice, începând din 1992 până în 2002) a fost evaluat la 877 miliarde €, adică în medie 5.700 € pe gospodărie¹. În prezent, aproximativ 70% din PIB-ul UE este generat în sectorul serviciilor. Prin urmare, ar fi de dorit ca principiile pieței unice să se extindă și în servicii. Dar sectorul serviciilor se deschide mai lent aplicării principiilor pieței unice. Pentru o gamă largă de servicii financiare și transporturi, se mențin încă piețe naționale separate, în special în domeniul transportului aerian și pe calea ferată. Pe de altă parte însă, scăderea masivă a tarifelor pentru călătoriile pe calea aerului a determinat creșterea cererii pentru aceste servicii, rentabilizând la cote înalte oferta.

Deși în prezent există și unele opinii critice la adresa pieței unice europene, considerându-se că aceasta subminează oarecum drepturile sociale și protecția socială, de fapt, nicăieri în lume nu există sisteme de protecție socială care să rivalizeze cu cele vest-europene. Calitatea și generozitatea acestora s-au menținut chiar și după reformele inițiate în diverse servicii (în sănătatea publică, în asistența și asigurările sociale, în educație, în serviciile polițienești ș.a.m.d.), în principal în vederea raționalizării cheltuielilor sociale. Aplicarea unora dintre principiile pieței unice în serviciile publice a dus invariabil la creșterea concurenței, deși nu întotdeauna și la creșterea calității serviciilor respective. Pe un asemenea fond însă, veniturile acumulate la nivelul bugetelor guvernamentale

¹ *Internal Market: a decade without frontiers has transformed Europe - but it is only the start*, Brussels, 7th January 2003.

europene au fost tot mai consistente, ceea ce a permis dezvoltarea unor noi facilități și oferte în sfera serviciilor sociale.

Actul privind piața unică europeană a dat noi impulsuri economiei europene, contribuind la simplificarea vieții cetățenilor în exercitarea drepturilor conferite de apartenența la UE (de exemplu, prin crearea pieței unice digitale care facilitează activitățile comerciale ori pentru desfășurarea diverselor categorii de înregistrări fiscale, pentru înmatricularea autovehiculelor în alte state membre ș.a.m.d.). În spațiul pieței unice europene, pensionarii beneficiază de reglementări privind transferul drepturilor de pensie, iar angajații se bucură de mai multe drepturi privind recunoașterea calificării profesionale. Pentru companii, Actul facilitează finanțarea IMM-urilor, dezvoltarea comerțului electronic și a pieței digitale și promovarea brevetelor europene. Majoritatea studiilor privind impactul pieței unice asupra mediului economic din statele membre nu fac decât să pună în lumină avantajele și factorii de progres ce intervin în dezvoltarea țărilor integrate în piața unică europeană. Mai puțin sunt puse în dezbatere limitele și dezavantajele integrării, în special pentru noile state membre ale căror economii sunt mai slab dezvoltate și mai dezarticulate. Pe de altă parte, o serie de bariere tehnice și administrative nu au fost eliminate din spațiul UE pentru țările recent intrate, pentru a asigura efectiv fluența circulației libere a forței de muncă, a bunurilor și a serviciilor.

Unele țări membre, dintre cele mai dezvoltate, sunt încă mult prea reticente față de acceptarea reciprocă a standardelor și normelor ce vin în spiritul extinderii pieței unice, dar afectează în vreun fel avantajele lor competitive pe piață. Unele dificultăți există în domeniul recunoașterii echivalentului calificărilor profesionale. Menținerea diferențierii masive a sistemelor de impozitare reprezintă un alt obstacol serios în calea integrării și eficienței pieței unice. Eforturi în direcția eliminării unor asemenea obstacole se fac continuu (de exemplu, Planul de acțiuni pentru integrarea pieței serviciilor financiare, definitivat în anul 2005), dar procesul este relativ lent și nu rareori dificil. Noile reglementări urmăresc reducerea costurilor creditelor pentru firme și pentru consumatorii individuali, oferind celor ce realizează economii unele oportunități de investiții, avantaje pentru economisire sau scheme de pensii.

După două decenii de la punerea bazelor pieței unice prin Actul unic european și ulterior prin Tratatul de la Maastricht, aceasta se menține ca una dintre cele mai complicate și ambițioase inovații social-economice, pe care președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso, a declarat-o prioritate principală a mandatului său și a Europei.

1.1.2. Politicile sociale și modelul social european

UE este, în prezent, un agent de schimbare deosebit de activ în ceea ce privește guvernarea statelor, elaborarea politicilor și impunerea unor modele social-culturale în spațiul european. Preocupările Comunității Europene față de stimularea convergenței politicilor sociale au devenit vizibile îndeosebi după Tratatul de la Roma (1957) și au determinat, în timp, emergența modelului social european. Politicile sociale europene se aplică prin delegarea responsabilității pentru atingerea obiectivelor comunitare propuse către statele membre. Acestea au intrat pe o nouă cale de dezvoltare în 1989, când a fost lansată Carta comunitară a drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor (Carta socială). Aceasta exprimă preocuparea pentru dimensiunea socială a politicilor comunitare în contextul construcției pieței unice europene. A fost elaborată prin consultarea reprezentanților angajatorilor, ai lucrătorilor, ai liber-profesioniștilor ș.a. Carta socială accentuează rolul și responsabilitățile statelor membre în direcția aplicării și respectării drepturilor sociale fundamentale: condițiile de angajare și salarizare, libera circulație, condițiile de muncă, beneficiile protecției sociale, libertatea de asociere și negociere colectivă, formarea profesională, egalitatea între genuri pe piața muncii, siguranța la locul de muncă, informarea, participarea la decizii și consultarea lucrătorilor în probleme ce îi afectează direct. Carta socială a fost semnată în decembrie 1989 de 11 state membre, cu excepția Marii Britanii – care a semnat-o abia în 1998.

În UE, elaborarea multor politici sociale se realizează încă pe scară largă la nivelul fiecărei națiuni în parte, deși tendința de a coordona reglementările adoptate în cadrul statelor membre (de exemplu, cele privind politicile piețelor muncii, asigurărilor sociale ș.a.) este un fapt.

În pofida diversității lor social-culturale, țările vestice au numeroase caracteristici comune care, în timp, au marcat procesul de elaborare a politicilor economice și sociale în UE. Dar unele caracteristici aparent rigide ale sistemelor de protecție socială europene există, pentru că ele constituie o condiție a echilibrului, dezvoltării și păcii sociale din fiecare țară. Statele bunăstării sociale europene asigură trei dimensiuni principale ale protecției sociale: reducerea sărăciei și, implicit, a polarizării sociale, protecția în fața riscurilor imposibil de asigurat pe piețele muncii (riscurile de îmbolnăvire și riscurile longevității) și recompensarea pe termen lung a participării pe piețele muncii. Obiectivele sunt îndeplinite de sistemele de protecție socială în grade diferite și cu eficiență ce variază de la o țară la alta.

Spre deosebire de țările europene, care alocau în 1993 în medie 51% din PIB cheltuielilor sociale, în mod obișnuit, SUA cheltuia pentru protecția socială mai puțin de jumătate din suma alocată de țările UE. Ca urmare, în SUA, polarizarea veniturilor este mult mai accentuată decât în UE, iar rata sărăciei (după efectuarea redistribuției sociale) este mult mai ridicată.

Până la lărgirea spre est a UE, în această zonă s-a vorbit doar despre existența sărăciei relative, și nu despre sărăcie absolută. La nivelul anilor 1996, pragurile naționale ale sărăciei indicau faptul că în jur de 17% dintre cetățenii Uniunii (unul din șase) trăiau în gospodării sărace, adică realizau venituri mai mici de 60% din mediana veniturilor din țara de reședință (adică 24,8 milioane de gospodării, în care trăiau 61,1 milioane de persoane (Poenaru și Molnar, 2002)).

Deși sistemele sociale ale țărilor europene diferă în ceea ce privește structura și volumul cheltuielilor sociale sau caracteristicile grupurilor-țintă ale transferurilor de venituri, în cadrul modelului social european se poate vorbi totuși despre coexistența a patru grupe de țări distincte, cu practici sociale relativ apropiate (Ferrera, 1998; Bertola și colab., 2001):

- țările nordice (Danemarca, Finlanda, Suedia, Olanda) înregistrează cele mai ridicate ponderi în PIB ale cheltuielilor sociale pe principiul cetățeniei. Pentru susținerea acestora, țările respective practică impuneri publice relativ ridicate și utilizează o varietate largă de instrumente și politici sociale active;

-
- țările anglo-saxone (Regatul Unit și Irlanda) au adoptat modelul Beveridge, în cadrul căruia transferurile sociale merg îndeosebi spre cei angajați în muncă (de vârstă activă) care realizează venituri salariale relativ mici; acest sistem este suplimentat cu servicii de asistență socială relativ dezvoltate;
 - țările continentale (Austria, Belgia, Franța, Germania, Luxemburg) au adoptat modelul Bismark, bazat extensiv pe scheme de asigurări sociale, finanțate prin contribuțiile celor angajați în muncă;
 - țările mediteraneene (Grecia, Italia, Spania, Portugalia) au generat modele bazate pe sisteme de asigurări sociale, în cadrul cărora beneficiile acordate sunt larg segmentate, potrivit statuturilor contribuabililor.

Sistemele de protecție socială nord-europene se deosebesc net de cele din sudul continentului. Cele nordice realizează cea mai mare eficiență în reducerea polarizării economice și sociale. Cele din sud, dimpotrivă, sunt cele mai slabe în această privință. Sistemele nordice acordă beneficii sociale îndeosebi persoanelor eligibile de vârstă activă, iar în sud, îndeosebi pensionarilor. Sistemul anglo-saxon este mai eficient în reducerea polarizării economice în rândurile populației de vârstă activă și mai puțin în rândurile pensionarilor. Cele patru grupe de modele au dobândit și consolidat caracteristici relativ distincte într-un interval de două decenii. Între anii 1950 și 1973, țările din UE-15 au parcurs o perioadă de înaltă dinamică economică, grație abundenței de materii prime, materiale și petrol, la prețuri relativ mici, de pe piețele externe. Aceste țări au beneficiat, pe termen lung, de o rată medie de creștere a PIB de 4,6% și de o rată medie de creștere a PIB/loc. de 3,8%. În plus, vreme de peste două decenii, o treime din PIB-ul UE-15 a mers sistematic spre acumularea de capital, iar două treimi, spre creșterea factorului total al productivității muncii (Sapir, 2003). Standardul de viață din zona UE-15 a crescut rapid, iar costurile bunăstării sociale în țările UE-15 au rămas la cote relativ ușor de gestionat. În aceste țări, stabilitatea macroeconomică și statul bunăstării sociale s-au susținut reciproc vreme de peste două decenii, ceea ce a constituit etapa de consolidare a filosofiei modelului social european, preluată ulterior, pe un

registru mai mult sau mai puțin accentuat, de noile state membre (cu excepția României).

Deși, în țările UE, ponderea în PIB a cheltuielilor guvernamentale totale a rămas relativ modestă (36% în 1970), de-a lungul anilor, aceasta a crescut continuu. Cheltuielile publice au fost distribuite pe trei dimensiuni principale: consumul guvernamental (15%), transferurile (14%, adică 12% transferuri sociale și 2% subsidii) și investițiile publice (4%). Aceste dimensiuni au generat așa-numitul triunghi de aur care a făcut posibilă creșterea stabilității macroeconomice și a coeziunii sociale în UE până la cote ce păreau de nezdruccinat. Tot acest edificiu a intrat însă în derivă după primele două șocuri petroliere și după schimbarea raporturilor de putere pe piețele resurselor energetice și de materii prime. Un rol în acest proces l-au avut și alți factori, precum evoluția pattern-urilor demografice (îmbătrânirea populației), progresul tehnologic rapid (generator de șomaj), procesul de globalizare (concurența acerbă cu noii veniți pe piața mondială a bunurilor de consum, precum China și India).

În perioada 1974-1985, în UE, rata medie anuală a creșterii PIB s-a diminuat în jurul a 2%, iar cea aferentă PIB/loc. în jurul a 1,7%. Inflația a crescut la 11%, iar rata șomajului, de la 3% în 1974, a atins 10% în 1985. Toate acestea au avut consecințe deosebit de severe pentru finanțele UE. Cheltuielile guvernamentale au crescut rapid după 1973, ajungând la 46% din PIB în 1980 și la 49% din PIB în 1985 (au crescut cu 13% față de 1970). În acest context, transferurile sociale au crescut cu 6%, iar subsidiile cu 1%. Cheltuielile publice nu au mai fost finanțate doar din veniturile publice (care au crescut în intervalul respectiv cu 8 puncte procentuale în PIB), ci și din împrumuturi publice (care au crescut cu 5 puncte procentuale în PIB). Astfel, la mijlocul anilor '80, Europa Occidentală evolua pe o spirală negativă a creșterii economice, ceea ce a determinat creșterea taxelor și impozitelor directe cu 3 puncte procentuale din PIB (în intervalul anilor 1970-1985) și a contribuțiilor sociale cu 5 puncte procentuale din PIB. Analistii sociali susțin că această evoluție a dus la demotivarea muncii și a investițiilor în general, ceea ce a încetinit ritmul de creștere al PIB pe termen lung. UE-15 a reușit să reducă inflația la 3% în 1994, dar rata șomajului a rămas ridicată (aproximativ de 9%), ceea ce a generat o

adevărată explozie în planul cererii pentru protecția socială. Cel mai ridicat nivel al cheltuielilor guvernamentale a fost atins în 1993 (51% din PIB), veniturile publice situându-se în jurul a 45% din PIB, iar împrumuturile publice atingând 6% din PIB.

Procesul de consolidare fiscală proiectat la Maastricht în 1993 a urmărit să elimine deficitul financiar menținut timp de 20 de ani. În 1999, când UE a adoptat moneda €, împrumuturile publice se cifrau la mai puțin de 1% din PIB. Dar, deși în 2000 a avut loc mult dorita consolidare fiscală, balanța bugetară devenind pozitivă (cu cheltuieli guvernamentale sub 46% din PIB și o rată a creșterii economice de 3,5% din PIB), cheltuielile publice au crescut din nou în anii următori (Sapir, 2001).

Iată de ce, în prezent, chiar și în Europa Occidentală au apărut voci care pun la îndoială posibilitatea și oportunitatea menținerii unor sisteme de protecție socială și chiar a unor aparate de guvernare atât de costisitoare. Deși unele state membre se descurcă bine încă, UE în ansamblu nu se situează pe primele locuri în lume în domenii-cheie ale creșterii economice, precum capacitatea de inovație, dezvoltarea IT sau spiritul întreprinzător, comparativ cu SUA, Japonia sau China și India. Acestea atacă deschis sistemele economice de pe continentul european, amenințând tot mai clar vechiul model social european.

Mulți politicieni și analiști sociali vorbesc chiar despre reinventarea modelului social european. În repetate rânduri, rapoartele CE menționează că Franța, Germania, Italia, Polonia și Spania nu s-au străduit destul să-și încurajeze cetățenii să muncească, reușind parțial sau deloc să reformeze piețele muncii. Ei spun că simpla creștere economică nu-i de-ajuns pentru a crea locuri de muncă, ci este nevoie de politici sociale concrete pentru a-i stimula pe oameni să aibă inițiative și să devină mai productivi, inclusiv prin reducerea diferențelor dintre salariile acordate pentru același tip de activitate și diminuarea numărului de angajați cu salarii mici, prin flexibilizarea modelului social, dar fără a diminua solidaritatea socială. Obiectivele Strategiei de la Lisabona rămân totuși destul de greu de atins, îndeosebi în privința angajării în muncă a mai multor femei și a unui număr mai mare de persoane apropiate de vârsta pensionării.

În competiția nedeclarată în materie de protecție socială din Europa, se pare că țările nordice (Danemarca, Finlanda, Suedia și Olanda) care aplică mai multe politici active pe piața muncii stau cel mai bine. În ultimele rânduri ale clasamentului se află țările mediteraneene (Grecia, Italia, Portugalia și Spania), care intervin social îndeosebi în domeniul pensiilor și în domeniul reglementărilor salariale prin intermediul negocierilor colective.

Viciile structurale ale piețelor muncii din UE-27 par să fie principalul motiv pentru regresul economic european, ceea ce explică orientarea destul de consistentă a forței de muncă est-europene spre zona nord-americană. Cei aflați în căutarea unui loc de muncă se îndreaptă spre piețe ale muncii cât mai liberale și flexibile, eventual mai puțin reglementate, deși marcate de o competiție mai accentuată. A crescut numărul celor dispuși să-și asume condiții mai grele de muncă, pentru a-și putea permite un standard de viață mai ridicat, dar, la polul opus, și numărul celor care caută o protecție socială mai consistentă și mai multe drepturi pentru angajați.

În pofida deosebirilor radicale de opinii, în UE s-a vorbit și se vorbește încă mult despre problemele sociale. Tratatul internațional ce a pus bazele Uniunii prevede, între obiectivele sale centrale, atingerea unui „înalt nivel al folosirii forței de muncă”, precum și „promovarea unui nivel de trai mai bun și a unor condiții mai bune de muncă”. CE are misiunea de a coordona varietatea de politici în privința pensiilor, a folosirii forței de muncă, a inserției sociale, a luptei contra sărăciei din toate cele 27 de state și de a selecta cele mai bune practici pentru a le generaliza la nivel continental. Dincolo de relativa eterogenitate a sistemelor de protecție socială existente în diferite țări europene, în mod cert, la nivel continental (cu unele excepții, precum România sau Bulgaria) s-a conturat un model social distinct, ca expresie a voinței clare de menținere a unui nivel al bunăstării sociale decent pentru toți rezidenții. Este vorba despre un model social ale cărui principii fundamentale sunt solidaritatea și coeziunea socială și ale cărui obiective urmăresc oferta socială de șanse egale, participarea socială și integrarea/incluziunea socială (Păuna, 2007).

Un progres în direcția aplicării unor politici sociale cu un grad de similitudine tot mai ridicat a fost efectuat prin Cartea verde (Green Paper)

(1993) ce a deschis o nouă etapă în dezbaterile asupra politicilor sociale comunitare, în vederea elaborării Cărții albe (White Paper) în 1994. Cartea verde a pus în centrul atenției:

- necesitatea apropierii priorităților statelor membre în domeniul politicilor adresate pieței muncii, formării profesionale și protecției sociale;
- intensificarea preocupărilor față de creșterea ocupării forței de muncă;
- crearea premiselor unui sistem de producție bazat pe calitate;
- necesitatea unor măsuri de creștere a solidarității și integrării sociale;
- restrângerea ariilor de incidență a sărăciei și a excluziunii sociale;
- întărirea premiselor de dezvoltare a pieței unice europene;
- promovarea egalității de gen pe piața muncii;
- încurajarea dialogului social.

Cartea albă a stabilit direcțiile de acțiune ale politicilor sociale comunitare până în 2000. Prioritatea numărul unu a devenit problematica muncii - perfecționarea sistemelor de educație potrivit noilor cerințe ale piețelor muncii, încurajarea unor standarde cât mai ridicate ale calității muncii și creșterea concurenței pe piața europeană a muncii. O atenție deosebită a fost acordată reformelor din sistemele cu impact demografic - sănătatea, educația, protecția familiei cu copii ș.a. Au fost adoptate programe de acțiune pe termen mediu (1995-1997 și 1998-2000).

Agenda politicii sociale adoptată în 2000 a întărit rolul politicilor sociale ca factor productiv, integrându-le cu politicile economice și cu politicile de ocupare, trasând cadrul și prioritățile de dezvoltare până în 2005. Accesul la serviciile de securitate socială se realizează potrivit următoarelor principii:

- imigranții au drepturi și obligații egale cu cetățenii țării-gazdă;
- drepturile sociale se acordă prin contribuția la asigurările sociale în unul dintre statele membre;

- drepturile dobândite în țara de origine sunt menținute în țara-gazdă;
- la ocuparea unui loc de muncă, imigranților li se recunoaște vechimea realizată pe un post corespunzător în țara de origine.

Reglementările comunitare privind asistarea sănătății și a securității la locul de muncă prevăd următoarele:

- întreprinzătorii sunt obligați să ofere condiții de muncă adecvate specificului locului de muncă;
- instruirea angajaților privind normele de protecție și securitate a muncii constituie responsabilitatea angajatorului;
- autoritățile trebuie să controleze, prin organisme calificate, aplicarea legislației în privința asistenței medicale și a securității la locul de muncă;
- este obligația patronatelor să informeze în timp util și să consulte angajații ori pe reprezentanții acestora în privința eventualei concedieri.

1.1.3. Integrarea României în piața unică europeană

Participarea comercianților români ca factori activi pe piața unică europeană a avut loc cu mult înainte de integrarea țării în UE. Încă din deceniile șase-șapte ale secolului trecut, când România încheia primele acorduri economice cu UE, țara noastră a beneficiat de unele avantaje în derularea activităților sale comerciale cu spațiul european (de exemplu, preferințele vamale comunitare).

România este a doua piață națională ca mărime din Europa Centrală și de Est. În calitate de agent activ pe această piață, România posedă mai multe atuuri reale, cum ar fi:

- o poziție geografică avantajoasă, aflată la răscrucea principalelor rute comerciale între Europa de Vest și Asia, între Europa de Sud (Marea Mediterană) și Europa de Nord;
- existența unor importante facilități de navigație fluvială și maritimă (Constanța - port la Marea Neagră; situarea pe traseul Canalului Dunăre-Rhin-Main care leagă Marea Neagră de Marea Nordului);

- forța de muncă relativ bine calificată profesional, cu numeroși specialiști în domeniile tehnologiei, informaticii și ingineriei;
- unele rezerve de resurse naturale consistente;
- suprafețe mari de terenuri agricole fertile;
- un potențial turistic generos, deși slab valorificat.

Din 1990, România s-a angajat într-un amplu proces de reformă pe fondul integrării în mai multe instituții și organizații internaționale - Comunitatea Economică Europeană/UE, NATO, Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Mondială (BM), Organizația Mondială a Comerțului, Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) ș.a.m.d. Cu toate acestea, anii '90 au marcat o recesiune economică fără precedent în timp de pace. Au fost ani de hiperinflație, de creștere a șomajului, de explozie a sărăciei, pe fondul restructurării economice.

Acordul de comerț, cooperare comercială și economică dintre țara noastră și UE a fost semnat în 1990, România accesând asistența financiară acordată prin Programul PHARE din 1991. Negocierile privind asocierea României la UE au început în 1992 și s-au finalizat prin parafarea Acordului european de la Bruxelles. Parlamentul României a ratificat Acordul european de asociere la UE în 1993. La 1 februarie 1995 a intrat în vigoare Acordul european ce institua asocierea României la UE, punându-se astfel bazele pentru aderare. Pe plan economic, asocierea României la UE a însemnat crearea unei zone de liber schimb, de cooperare economică și financiară, în sprijinul restructurării economiei românești, în acord cu principiile economiei de piață, ale eficienței economice și profitabilității. De exemplu, în 2002, ponderea UE în exportul României a fost de 67,1% față de 33,9% în 1990. Țările membre ale UE au fost principalii parteneri comerciali ai României. În 2005, UE a cumpărat 67,6% din exporturile României. Trei țări din UE au deținut primele locuri: Italia (19,2%), Germania (14,0%) și Franța (7,4%). În 2005, UE a continuat să fie principalul furnizor de mărfuri pentru piața românească, aprovizionată în proporție de 62,2% (Italia - 15,5%, Germania - 14%, Franța - 6,7%).

Perioada 2000-2008 a marcat o oarecare recuperare economică, pe termen scurt, ritmul mediu anual de creștere fiind de peste 6%. Ca urmare,

în perioada 2003-2008, România a înregistrat o majorare susținută a consumului și a investițiilor. Îmbunătățirea mediului de afaceri, efectele introducerii cotei unice de impozitare și atitudinea pozitivă a partenerilor străini față de România pe fondul aderării la NATO și UE au condus la atragerea unui volum record de investiții străine directe. În perioada 2005-2008, intrările de investiții străine directe s-au cifrat la aproximativ 28 miliarde de €, adică mai mult de jumătate din totalul investițiilor străine din ultimii 20 de ani. Comerțul exterior a înregistrat creșteri cantitative și calitative mari. Valoarea schimburilor comerciale ale României a înregistrat ritmuri de creștere anuală de peste 10%. În 2008 a fost înregistrat un vârf al comerțului exterior - 90 miliarde de € (din care circa 34 miliarde export). Principalii parteneri comerciali ai României din ultimul deceniu au fost Germania, Italia, Franța, Turcia, Ungaria, Olanda, Marea Britanie, Austria. Ponderea UE în comerțul exterior al României a atins peste 70%, ceea ce exprimă, într-un fel, nivelul integrării economice în piața unică europeană.

În contextul crizei financiare globale declanșate în toamna anului 2008, care a generat reduceri ale fluxurilor comerciale și de credit, anii 2009 și 2010 au fost ani de recesiune economică pentru România. România a înregistrat scăderi ale PIB de aproximativ 7% în 2009 și 2% (estimare) în 2010. Fenomenul a fost însoțit de o creștere a deficitului bugetar și a numărului de șomeri. Investițiile străine directe au înregistrat o scădere în 2009, ridicându-se la aproximativ 4,5-5 miliarde € (cam jumătate din nivelul aferent anului anterior).

Ca urmare a desființării multor industrii autohtone însă, structura exporturilor românești a fost dominată de produsele textile, a căror pondere la export în anul 2005 a fost, ca și în 2004, de 19%. Mărfurile din categoria mașini sau echipamente electrice și mecanice au reprezentat, în anul 2005, 17,7% din exporturi, poziționându-se pe locul doi (MAE, 2010). Trebuie să relevăm însă că peste 70% din exporturile României spre UE sunt operațiuni de tip lohn. Operațiunile de lohn constituie o soluție economică de conjunctură, în general neavantajoasă pentru exportator (forță de muncă ieftină, cheltuieli de producție relativ reduse). În momentul în care conjunctura economică generală se schimbă, exportul românesc poate suporta o reducere masivă.

În plan politic, asocierea României la UE a însemnat crearea cadrului instituțional menit să facă posibil dialogul politic dintre România și Comunitatea Europeană. Acordul european de asociere a României la UE a stabilit principiile de bază menite să pregătească România în vederea aderării la UE. Dintre principiile respective, sintetizăm următoarele:

- stabilirea unei perioade de tranziție de 10 ani, împărțită în două etape, Consiliul de asociere urmând să examineze aplicarea măsurilor pentru prima parte a prevederilor Acordului, în vederea trecerii la a doua etapă;
- stabilirea rolului UE în asistarea tranziției din România în prima etapă și a obligațiilor de implementare a transformărilor ce au revenit României pentru a doua etapă a tranziției;
- angajamentul părților de a se abține de la introducerea de reglementări în contradicție cu prevederile Acordului până la intrarea acestuia în vigoare;
- acțiunea de comun acord a României cu UE, pe perioada de tranziție, în funcție de situația existentă în diverse sectoare, în scopul transformării economiei românești într-o economie de piață funcțională;
- crearea între părți a unei zone de comerț liber, prin eliminarea reciprocă și treptată a obstacolelor netarifare existente. Reglementările respective se referă la produsele industriale (exceptând pe cele siderurgice și textile) și la produsele agricole de bază. Pentru unele produse, acordul conține prevederi speciale. În realizarea zonei de comerț liber, s-a procedat la eliminarea asimetrică a barierelor vamale - țara noastră beneficiind de o perioadă mai lungă pentru deschiderea pieței sale la importurile din UE (până la sfârșitul celei de-a doua etape a tranziției), în condițiile în care UE a eliminat taxele vamale și îngrădirile cantitative până la sfârșitul primei etape a tranziției;
- alinierea treptată a standardelor financiare și juridice românești la normele comunitare și legarea cursului leului de euro; organisme centrale, precum Banca Națională, Curtea de Justiție ș.a., aveau să capete atribuții similare cu instituțiile corespondente din țările

comunitare; transformarea, în acord cu legislația comunitară, a legislației economice și din alte domenii, prin proiectele de lege nou adoptate, specificându-se explicit acest tip de conformitate;

- restructurarea sectoarelor economiei prin eliminarea industriilor nerentabile, modernizarea agriculturii și, implicit, restructurarea populației ocupate, în vederea apropierii de structura ocupării din țările UE (în jur de 20-30% în industrie, 10% în agricultură și 60-70% în servicii). Descentralizarea sectorului de stat și crearea de IMM-uri prin extinderea privatizării în economie.

România a beneficiat și va mai beneficia de asistență financiară din partea UE, sub formă de fonduri nerambursabile sau împrumuturi, pentru accelerarea reajustării structurale a economiei și pentru diminuarea costurilor sociale ale tranziției. Inițial, asistența financiară a provenit din Programul PHARE, în cadrul căruia s-au acordat fonduri nerambursabile, iar împrumuturile au fost acordate prin Banca Europeană de Investiții. Pe măsură ce legislația privind piețele diverselor bunuri și servicii din România s-a aliniat la legislația pieței unice europene, țara noastră a resimțit consecințele apartenenței la Comunitatea Europeană în tot mai numeroase domenii ale vieții social-economice.

Europenizarea României s-a produs nu numai prin adoptarea reglementărilor și modelelor europene în viața economică sau socială, ci și prin transferul unor competențe politice naționale spre nivelul comunitar sau prin participarea, în cadrul UE, la procesele decizionale colective.

După cum se știe, populația României a manifestat o largă deschidere față de ideea aderării la UE, fiind asociată cu ideea de prosperitate. Într-adevăr, influențele europene ar fi putut genera mai multă prosperitate în România (pentru o pătură subțire a populației, chiar au generat), dar este greu de spus în ce măsură unele beneficii au fost resimțite și la nivelul populației majoritare. O certitudine totuși există. După 1990, sărăcia din țara noastră a atins cote fără precedent în timp de pace, procesul de reformă fiind asociat cu regresul și chiar cu descompunerea socială, cu șomajul, prin desființarea a numeroase obiective economice și sociale de înalt interes general (tot ce funcționa cu pierderi, dar și tot ce împiedica piața vest-europeană să realizeze mari profituri pe piața din România), cu

insecuritatea socială (prin caracterul simbolic al protecției sociale) și cu pierderea unor drepturi câștigate în ani mulți de muncă și sacrificii. Tematica înaltelor costuri sociale ale tranziției economice din România, ca urmare a protecției sociale submodice, a reținut atenția analiștilor sociali și politici vreme de două decenii, nu mai puțin fiind de actualitate în prezent, când criza actuală, mai devastatoare decât tranziția (nimeni nu a crezut că va fi posibil), a cutremurat statul din temelii.

Dintre practicile și modelele europene pe care țara noastră ar fi fost de dorit să le asimileze mai rapid, amintim: un climat politic și economic intern mai transparent și mai stabil; un nivel de predictibilitate mai ridicat al mediului economic; o voință politică mai decisă de a stimula competitivitatea pe piața internă; o orientare socială cu adevărat autentică, bazată pe recunoașterea importanței decisive a factorului capital uman în orice demers de dezvoltare socială; elaborarea unor politici economice mai inteligente, mai mult discernământ în desființarea unor obiective economice de importanță națională, simplificarea fiscalității, diminuarea corupției și asimilarea unor tehnologii de producție superioare calitativ în vederea diminuării costurilor de producție în marile industrii (energetică, transporturi, infrastructură ș.a.m.d.).

Prin Acordul european, asistența financiară din partea UE a fost evaluată periodic în funcție de capacitatea de absorbție a economiei românești, de progresul înregistrat pe linia construcției economiei de piață și a restructurării economice. Creditele acordate de UE au fost coordonate cu finanțarea din partea altor state din G-24, FMI, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Acordarea creditelor în cadrul asistenței financiare europene s-a efectuat pe baza documentației prezentate de România, din care a rezultat oportunitatea, modul de derulare a investițiilor, eficiența economică și eficacitatea socială a acestora. Toate principiile asocierii au fost formulate, cel puțin teoretic, numai în concordanță cu interesele naționale ale României.

Cererea de aderare a României la UE a fost depusă în anul 1995, fiind a treia dintre cele 10 care s-au depus atunci: Ungaria, Polonia, Slovacia, Letonia, Estonia, Lituania, Bulgaria, Cehia și Slovacia. Împreună cu cererea

de aderare, țara noastră a mai depus două documente de susținere a cererii: Strategia națională de pregătire a aderării la UE și Declarația de la Snagov, semnată de șefii partidelor parlamentare. Pentru derularea procesului de aderare, au fost create:

- Comitetul Interministerial de Integrare Europeană, condus de primul-ministru;
- Departamentul pentru Integrare Europeană din cadrul Guvernului;
- alte compartimente specializate la nivelul ministerelor și al altor instituții ale administrației publice locale;
- Comisia comună pentru integrare economică a celor două camere ale Parlamentului;
- un departament specializat pentru armonizarea legislativă în cadrul Consiliului Legislativ, cu atribuții în îndeplinirea Programului național de armonizare a legislației românești cu legislația comunitară;
- centre de informare și documentare asupra relațiilor cu UE.

În același scop, a fost inițiat un program național de pregătire a specialiștilor în domeniul integrării. Principial, integrarea europeană avea să fie fundamentată pe respectarea suveranității naționale, a demnității și drepturilor omului. Concepția pe care avea să se bazeze procesul integrării economice viza în esență:

- constituirea sistemului de reglementări juridice ce definesc drepturile și obligațiile părților și cadrul în care se pot dezvolta relațiile economice dintre parteneri;
- reglementarea activităților din cadrul economiei de piață libere;
- punerea în valoare a factorilor de producție și a capacității de inițiativă a liberilor întreprinzători;
- armonizarea interdependenței dintre politicile macroeconomice de nivel național și european, în sensul extinderii liberei inițiative;
- fundamentarea unor noi modele de cooperare economică;

- etapizarea procesului de integrare economică a pieței românești în piața unică europeană.

Obiectivul teoretic fundamental al Programului economic național de dezvoltare pe termen mediu (1997-2000) l-a constituit creșterea economică susținută, care să permită reducerea decalajului de dezvoltare economică al României față de UE. Tot ce s-a realizat în practica economică însă a fost doar o ajustare nemiloasă și masivă, sistematic nefundamentată economic, a producției industriale autohtone, care a lăsat o mare parte a populației fără locuri de muncă. Și totul s-a făcut sub lozinca restructurării economice pentru a realiza economia de piață liberă. Procesele de privatizare au fost orientate cu precădere spre ramurile unde interesele capitalului străin au adus mari profituri informale agenților direcți implicați în procesele de privatizare, fără ca cineva să reprezinte cu adevărat și interesul național. Toate acestea au transformat economia și piața din România în vorbe goale, adică într-o economie și o piață extrem de avantajoase și profitabile pentru oamenii de afaceri vest-europeni. Astfel, s-au creat condițiile exodului masiv al forței de muncă românești spre țări care aveau cu adevărat economie. Pentru cei care nu au putut emigra, dar nu au avut nici oportunități de tipul celor ale clientelei politice a celor aflați la putere, sărăcia a devenit o certitudine pe termen lung.

Efectele integrării României în UE au fost resimțite deplin în perioada de preaderare, după aderarea din 2007, dar sunt resimțite și în prezent, când bugetul de stat al României nu-și mai poate desfășura funcțiile, deoarece sursa lui de alimentare – economia națională – abia dacă mai respiră. În toate sondajele de opinie realizate în anul 2010, populația României afirmă, în proporții covârșitoare, că țara se îndreaptă într-o direcție greșită. Instabilitatea politică din România nu poate consolida mecanismele teoretice, simbolice, ale unei piețe nebazate cu adevărat pe o economie autohtonă viabilă. Administrația publică centrală nu mai este în măsură să asigure aplicarea legilor adoptate, unele dintre ele fiind chiar invalidate ori declarate neconstituționale. Sectorul financiar a devenit din ce în ce mai incapabil să-și asume riscul de intermediere financiară și, ca urmare, instituțiile bancare și-au diminuat dramatic activitățile și profiturile. Pe piața din România, agenții pieței unice europene se bat de fapt cu ei înșiși, deoarece românii ori

sunt plecați din țara lor, ori sunt prea săraci ca să mai însemne ceva pentru concurența europeană. Cât despre investițiile străine din România, acestea au devenit extrem de reduse, din mai multe motive: în primul rând, lumea vest-europeană nu a ieșit cu adevărat din recesiune; apoi, mediul fiscal și cel juridic din România se mențin insuficient dezvoltate și instabile; instabilitatea politică și socială au și ele rolul lor nefast în gradul de atractivitate al României față de investitorii străini.

În concluzie, actuala structură a economiei naționale și a proprietății, precum și capacitatea de care dispun agenții economici autohtoni atestă faptul de necontestat că nivelul de integrare economică a României în viața UE este deosebit de scăzut, iar expunerea economiei românești la exigențele și presiunile concurențiale ale pieței unice europene nu va face decât să zdrobească definitiv și puținii agenți economici care mai există în România. Cât despre populația majoritară care a fost sărăcită atât de tranziție, cât și de criza actuală, ce s-ar mai putea spune? Decât că, din păcate, oricât de rău ar duce-o, întotdeauna se poate și mai rău. Dincolo de toate acestea însă, UE reprezintă totuși o piață deosebit de importantă pentru exporturile și importurile românești, de vreme ce România, după anul 1990, aproape a renunțat sau a trecut în uitare alte zone de comerț ale lumii. Potențialul piețelor UE, altele decât Italia și Germania (care, în anul 2002, asimilau cam 60% din exporturile românești în UE), este insuficient valorificat. Acesta este doar unul dintre motivele pentru care, la marea majoritate a produselor exportate și importate, poziția României în cadrul comerțului cu UE este extrem de modestă.

1.1.4. Modelul social românesc?

În ultimii 20 ani, România a trecut prin transformări profunde, care au modificat radical profilul general al dezvoltării sociale. Transformările respective au determinat și schimbarea viziunii de ansamblu asupra modalităților de susținere economică a sectorului social, ridicând la modul acut problema reformulării coordonatelor definitorii ale protecției sociale.

În pofida integrării în UE, în România de astăzi, nu se poate vorbi despre un model social gândit coerent, în sensul aservirii acestuia, în mod conștient, unui demers de dezvoltare socială susținut și bine gestionat.

Schemele de finanțare orientate spre protecția socială a unor categorii de populație defavorizate pe piața muncii, ca și rețelele de servicii sociale existente (sănătate, educație, asigurări sociale, asistență socială) ar putea fi reunite doar virtual sub sigla unui model social, deoarece acestea nu au fost niciodată gândite, proiectate sau gestionate în calitate de componente complementare, funcționând după o logică intrinsecă, dar multiplu articulată și armonizată prospectiv cu trebuințele sociale. Aceasta, deoarece atât schemele de finanțare, cât și rețelele de servicii sociale existente până în prezent s-au dezvoltat în timp, autonom, adesea din spiritul de imitație al formelor (nu și fondului) instituțiilor din alte țări europene (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1: Modalități de finanțare a politicilor sociale din România, în anii tranziției, comparativ cu țările UE

Tipul beneficiului	Modalitatea de finanțare		
	Contributivă (prin cotizații sociale)	Universală (din impozite)	Mixtă
Pensii	Olanda, Italia, Marea Britanie, Portugalia, Spania, <i>România</i>	-	Danemarca, Germania, Luxemburg, Suedia, Finlanda, Austria, Grecia, Belgia, Irlanda, Franța
Indemnizații șomaj	Olanda, Italia, Portugalia, Spania, <i>România</i>	-	Danemarca, Luxemburg, Germania, Franța, Suedia, Finlanda, Austria, Belgia, Grecia, Irlanda, Marea Britanie
Indemnizații concedii de boală și maternitate	Suedia, Austria, Germania, Olanda, Italia, Portugalia, Spania, <i>România</i>	Danemarca	Franța, Belgia, Finlanda, Irlanda, Luxemburg, Marea Britanie, Grecia
Indemnizații concedii pentru accidente	Suedia, Austria, Germania, Olanda, Italia, Portugalia,	Marea Britanie	Austria, Belgia, Irlanda, Luxemburg, Grecia

Tipul beneficiului	Modalitatea de finanțare		
	Contributivă (prin cotizații sociale)	Universală (din impozite)	Mixtă
de muncă și boli profesionale	Spania, Danemarca, Franța, Grecia, Finlanda, <i>România</i>		
Alocații familiale	Italia, Portugalia	Suedia, Germania, Olanda, Irlanda, Marea Britanie, Spania, Danemarca, Finlanda, <i>România</i>	Franța, Austria, Belgia, Luxemburg, Grecia
Servicii de sănătate	Germania, Olanda, Italia, <i>România</i>	Danemarca, Suedia, Finlanda, Marea Britanie, Portugalia, Spania	Franța, Austria, Belgia, Irlanda, Luxemburg, Grecia

Sursa: MISSOC, European Commission, 2000, preluare din I. Mărginean (coordonator), 2001, *Analiza comparativă a finanțării politicilor sociale: România - țări în tranziție - țările UE*, Studiu ICCV-CASPIS, București, 2001.

Deși, cu un prilej sau altul, analiștii sociali au lansat semnalul necesității de a (re)gândi, (re)proiecta și finanța dezvoltările din sfera socială în mod unitar, pe baza unui buget social unificat și cvasi-autonom (deschis față de potențialul aport de resurse de la alte capitole ale cheltuielilor publice, dar închis față de eventuala deturnare a fondurilor sale spre alte scopuri publice), pe baza unui proiect de dezvoltare pe termen lung, de regulă, asemenea idei au fost ignorate.

Desigur, în majoritatea țărilor există unele decalaje, mai mari sau mai mici, între aspirațiile sociale și practicile efective ale aparatului politic și economic. Acesta este poate chiar unul dintre ingredientele-cheie ale progresului social. Totuși, când decalajele sunt mult prea mari (cum este cazul în România), un asemenea fapt afectează profund calitatea vieții, precum și încrederea populației în dobândirea unei bunăstări viitoare, încrederea în instituțiile publice, coeziunea socială ș.a. În cele ce urmează, ne vom referi atât la unele dintre performanțele sistemului de furnizare a bunăstării și de protecție socială din țara noastră, cât și la aspirațiile și

concepțiile populației asupra rolului statului în furnizarea bunăstării sociale și a suportului social pentru finanțarea diferitelor programe sociale.

România anilor 1990-2010, în pofida mediatizării aproape obsesive a problematicii sociale, și-a gestionat modic dificultățile sociale (comparativ cu toate celelalte țări europene), mobilizând spre acest obiectiv un minimum de resurse economice, chiar și în numeroasele momente de criză acută, când diverse categorii de lucrători și-au reclamat drepturile în stradă. Or, este un fapt larg cunoscut, nu se pot obține rezultate bune nici în economie și nici în alte sectoare, câtă vreme domeniul social este tratat pe principii minimalizatoare, pe unele dimensiuni fiind ignorat sistematic.

Iată de ce, în pofida integrării sale europene, România nu se află încă foarte sus în topul națiunilor realizat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) în ceea ce privește indicele dezvoltării umane pe anul 2010. Primele zece națiuni sunt Norvegia, Australia, Noua Zeelandă, Statele Unite, Irlanda, Liechtenstein, Olanda, Canada, Suedia și Germania. Țările care au intrat în categoria de dezvoltare umană de top sau în „grad foarte înalt de dezvoltare”, deși multă vreme au fost foarte apropiate de România, sunt Ungaria (rangul IDU 36) și Polonia (41). România (rangul IDU 50) și Bulgaria (58) se află situate în a doua categorie de țări, împreună cu Serbia (60) și Ucraina (69). La nivelul anului 2010, românii trăiau în medie cu 4 ani mai mult decât în 1990, atingând vârsta de 73,2 ani, iar venitul național brut pe locuitor a crescut de la 8.929 de dolari pe an în 1990 la aproximativ 12.844 în 2010, trecând printr-o fază de scădere în anul 2000 (7.746 dolari/an).

În ceea ce privește accesul populației la educație, în 1990, așteptările privind anii de școlarizare erau de 12,5 ani, în timp ce anii de studiu efectiv erau 9. În 2010, când s-au preconizat în medie 14,8 ani de școală, românii au efectuat în medie doar 10,6 ani de studiu. În România, 10% dintre parlamentari sunt femei. Participarea femeilor pe piața muncii era de 55,3%, față de 70,7% pentru bărbați, în 2010. În România, 24/100.000 de femei încă mor când nasc un copil, iar rata de fertilitate în rândurile adolescentelor este deosebit de ridicată - 31 la mie (UNDP, 2010, p. 157).

IDU în România este de 0,767 și ne situează pe locul 50 între 169 de țări. În ultimii 20 de ani, IDU al României a crescut relativ lent, cu 12%

(creștere anuală de 0,5%), de la 0,688 în 1990 la 0,767 în 2010. Din raportul PNUD (2010) reiese că, în ultimele două decenii, țările sărace au realizat progrese mult mai rapide în dezvoltarea umană decât cele bogate – aceasta, deoarece, dincolo de un anumit prag, progresele în dezvoltarea umană se produc mai lent și se realizează cu costuri mai mari.

Secretarul general al ONU, Ban Ki-moon, declara: „*Rapoartele asupra dezvoltării umane au schimbat modul în care vedem lumea... Am învățat că, deși creșterea economică este foarte importantă, ceea ce contează în cele din urmă este folosirea veniturilor naționale pentru a acorda tuturor oamenilor o șansă la o viață mai lungă, mai sănătoasă și mai productivă*” (PNUD, 2010).

Studiul respectiv arată însă și faptul că țările din Europa de Est și Asia Centrală au înregistrat cele mai modeste niveluri de creștere a dezvoltării umane comparativ cu anul 1970, în ciuda faptului că a existat un progres semnificativ în ultimii 10 ani.

În cazul României, ezitățile deosebit de costisitoare economic și social din primii zece ani ai tranziției au provenit în mod clar atât dintr-o tacită retragere temporară a sprijinului țărilor vestice față de tranziția din România, cât și din vidul evident de conștientizare și asumare a responsabilității de către politicieni, în ceea ce privește consecințele pe termen lung ale unui proces de tranziție extrem de dur, asistat economic la nivel minimal. Terapia de șoc inițiată de guvernul Ciorbea în 1996, deși complet lipsită de orizont, a produs pierderi sociale masive, fiind aplicată pe un organism social aproape epuizat, îndelung încercat atât în ultimul deceniu de dictatură socialistă, cât și în primii ani '90. Loviturile devastatoare date capitalului social românesc prin deciziile politicianilor autohtoni au fost agravate prin intervențiile în plan social ale unor instituții internaționale, precum BM sau FMI, repute pentru dezastrele sociale induse prin politicile lor în numeroase țări ale lumii (Stiglitz, 1999).

Rolul preponderent al politicilor sociale adoptate în România după anul 1989 a fost acela de contributor la asigurarea unei minime subzistențe pentru o populație din ce în ce mai larg afectată de extinderea și adâncirea fenomenului sărăciei. Dacă cele mai multe dintre țările central și est-europene au reușit să se apropie semnificativ de modelul Europei Occidentale în materie de politici și protecție socială (Republica Cehă, Slovenia,

Slovacia, Polonia, Ungaria), îndeosebi ca urmare a adoptării unor politici de puternică susținere a sectorului social, în special în faza de declanșare a procesului de tranziție, România, dimpotrivă, tocmai când ar fi avut mai multă nevoie de susținere în sectorul social, a optat pentru retragerea progresivă a statului din domeniu (sub presiunile impunerilor realizate de BM și FMI) și adoptarea unui quantum minimal în domeniul finanțării serviciilor publice și sociale (tabelul nr. 2).

**Tabelul nr. 2: Ponderea cheltuielilor sociale
în PIB (țări în tranziție), %**

Anul/ țara	Bulgaria	Republica Cehă	Polonia	România	Ungaria	Media țărilor în tranziție
1989	20,3	21,5	20,2	14,2	22,5	20,4
1994	21	25,5	29,4	15,5	32,9	26,5
1999	18,2	28,8	25,9	18,2	20,2	23,4

Sursa: *Analiza comparativă a finanțării politicilor sociale: România - țări în tranziție - țările UE*, I. Mărginean (coordonator), Studiu ICCV-CASPIS, București, 2001; pentru Ungaria 1999, calculat pe baza datelor din *Transition Report*, EBRD, 2000, *Government Finance Yearbook*, IMF, 2000.

Și după 2000, politicile sociale ale României au continuat în același registru. Dacă țările dezvoltate au investit peste 30% din PIB în sfera politicilor sociale, România a investit sistematic mai puțin de jumătate din media UE: 16,4%, adică s-a situat sub toate țările europene care au trecut prin tranziție și sunt în prezent state membre ale UE. Pe un asemenea fond de vulnerabilitate socială generală mărită, statul român a declanșat și o serie de reforme sectoriale majore în domeniul asigurărilor sociale, sănătății publice, educației și asistenței sociale – procese care, din cauza lipsei cronice de resurse, sunt în curs de derulare și în prezent, ceea ce mărește indefinit dificultățile, tensiunile și stresul general. O expresie elocventă a acestor dificultăți din domeniul dezvoltării sociale este și faptul că România, în ultimii ani ai tranziției, a ajuns pe ultimul loc între țările central și est-europene în materie de dezvoltare umană (tabelul nr. 3).

**Tabelul nr. 3: Dinamica indicelui dezvoltării umane
în câteva țări central și est-europene, în intervalul 1990–2003**

Țara	Rangul IDU	Anul 1990	Anul 1995	Anul 2000	Anul 2003
Republica Cehă	31	...	0,843	0,857	0,874
Ungaria	35	0,807	0,812	0,843	0,862
Polonia	36	0,785	0,816	0,843	0,854
Bulgaria	55	0,749	0,772	0,794	0,804
România	64	0,772	0,768	0,773	0,792

Sursa: *Human Development Report 2005*, UNDP.

În pofida numeroaselor semnale lansate de analiștii sociali, masivul proces de derivă socială punctat cu numeroase momente de criză acută a continuat și după anul 2000, fiind exacerbât în ultimii doi ani de criză. În anii '90, ca și în prezent, în România ne confruntăm cu unul dintre cele mai ridicate grade de diferențiere (polarizare) a veniturilor populației, la nivelul țărilor membre și candidate la UE-28 (în evaluare fiind inclusă și Turcia). În timp de quartila 1 a populației (25% dintre gospodăriile cu cele mai mici venituri) deține doar 8,1% din totalul veniturilor, ultima quartilă dispune de 48,8% din acestea. O polarizare mai mare a veniturilor în cadrul țărilor europene există numai în Marea Britanie și Irlanda. Așadar, deși România se situează pe penultimul loc, în urma tuturor celorlalte 26 de țări membre sau candidate la UE (cu doar 79 € venit lunar pe membru de gospodărie), fiind urmată numai de Bulgaria, polarizarea veniturilor este aproape de cel mai înalt nivel. De-a lungul tranziției, în domeniul social din România, s-au inițiat o seamă de reforme sectoriale care și-au propus reconstrucția instituțională și/sau restructurarea principalelor servicii sociale: asistența medicală, educația, asigurările sociale și asistența socială (v. capitolele specializate pe servicii sociale).

În luna aprilie 2001, la inițiativa PNUD și cu colaborarea Guvernului României și a numeroase instituții și organizații din țară și din străinătate, a fost înființată Comisia Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPI), care a avut ca prim produs un document de larg efect potențial

pentru perspectivele limitării impactului social al sărăciei din România. Planul național antisărăcie și promovare a incluziunii sociale, adoptat de Guvernul României în anul 2002, declară intenția Guvernului de a iniția creșterea eficienței sectorului social, printr-o dezvoltare socială armonioasă și sustenabilă, prin incluziunea socială a tuturor cetățenilor. Acest document a fost elaborat pe baza celor patru mari obiective-direcții de acțiune stabilite de Consiliul Europei la Conferința de la Nisa (Franța, anul 2000), reușind să sistematizeze masiv gândirea socială în jurul obiectivului general al restrângerii impactului social al sărăciei și al eradicării sărăciei extreme. Documentul relevă importanța specială a creșterii ponderii cheltuielilor sociale la 25% din PIB și trasează principalele direcții de acțiune în vederea asanării domeniului social:

- necesitatea creșterii ponderii programelor active în domeniul ocupării în vederea extinderii ES;
- eliminarea progresivă a fragmentării programelor sociale;
- creșterea calității tuturor serviciilor, inclusiv prin elaborarea de standarde minime de calitate și dezvoltarea unui sistem de monitorizare a calității;
- reducerea drastică a programelor sociale excesiv de scumpe în raport cu rezultatele.

Planul CASPIS enunță 19 principii pentru construirea unei societăți prospere și incluzive, care, dacă ar fi puse în practică, am putea depăși o bună parte dintre problemele și dificultățile sociale cu care ne confruntăm în prezent. Între principiile enunțate, amintim: principiul activizării (eliminarea pasivității și a resemnării prin reabilitarea capacităților de funcționare socială, prin reinsertia în sistemul de activități economice, prin stimularea participării la viața publică ș.a.), principiul responsabilizării (fiecăruia și a tuturor pentru problemele celorlalți, complementar cu responsabilizarea colectivității față de propriile probleme și față de dificultățile cu care membrii săi se confruntă), principiul suportului social ca instrument al incluziunii sociale, principiul diversificării formelor de suport sub formă de pachete complementare, principiul abordării integrate a sistemului de protecție socială, principiul suportului personalizat,

deplasarea accentului de la tratare la prevenire, principiul abordării incluzive: suport pentru cei în dificultate, simultan cu dezvoltarea societății prezente într-o societate incluzivă, evitarea discriminării celor mai puțin săraci în favoarea celor mai săraci, principiul investiției în dezvoltarea socială și umană, îmbinarea politicii economice cu cea socială, principiul folosirii integrale a resurselor de dezvoltare, promovarea unei culturi a eficienței în politica socială, principiul promovării valorii muncii ș.a. Planul CASPIS analizează succint factorii de risc ai dezvoltării sociale din perioada imediat următoare, enunțând strategia reformei ca factor de risc, criza utilităților publice ca o nouă sursă de sărăcire a populației, agricultura ca factor major de restrângere a creșterii și sistemul de pensii ca factor major de risc fiscal. Deși, din perspectivă conceptuală și chiar metodologică, CASPIS a elaborat o serie de materiale, documente și publicații deosebit de valoroase, totuși impactul său în practica socială a fost relativ palid. Inițiativele sociale de o asemenea amploare sunt inevitabil sortite eșecului într-o țară sfâșiată de rivalități politice exacerbate la fiecare început de ciclu electoral. Deși unele lucruri s-au mai schimbat odată cu venirea la putere a noii guvernări, activitățile CASPIS au devenit din ce în ce mai discrete.

În prezent, regimul bunăstării promovat de România nu poate fi asimilat vreunui tip de regim al bunăstării de tip european (nici măcar est-european), deoarece acesta – cel puțin în ceea ce privește nivelul finanțării protecției sociale - prezintă multe similitudini cu sistemele de protecție socială de tip neoliberal sau nord-american.

1.1.5. Bibliografie

- Allen, C.; Gasiorek, M.; Smith, A., 1998, „European Single Market: How the programme has fostered competition”, *Economic Policy*, 441-486
- Bertola, G.; Boeri, T.; Nicoletti, G. (editori), 2001, *Welfare and Employment in a United Europe*, Cambridge, Mass., MIT Press
- Bottasso, A.; Sembenelli, A., 2001, „Market power, productivity and the EU Single Market Programme: Evidence from a panel of Italian firms”, *European Economic Review*, Vol. 45

-
- Mărginean, I. (coordonator), 2001, *Analiza comparativă a finanțării politicilor sociale: România - țări în tranziție – țările UE*, Studiu ICCV-CASPIS, București, MISSOC
- Păuna, C.; Albu, L.; Stanciu, M.; Vasile, V.; Pavelescu, F., 2007, *Modelul social european. Implicații pentru România*, Institutul European Român
- Poenaru, M.; Molnar, M., 2002, „Dimensiunea socială a Uniunii Europene”, Ed. Societatea Română de Economie, *Economica IRLI*, anul XI
- Sapir, A. (coordonator), 2003, *An Agenda for a Growing Europe, Making the EU Economic System Deliver*, Brussels
- Stanciu, M., 2007, „Politici sociale și globalizare în țările europene”, *Calitatea vieții*, XVIII, nr. 1-2
- Stiglitz, J.A., 1999, „Whither Reform? Ten Years of the Transition”, în Roșca A., *Fondul special, o aberație fiscală*, în *Capital*, nr. 40, octombrie
- *** *Internal Market: a decade without frontiers has transformed Europe - but it is only the start*, Brussels, 7th January 2003, MEMO/03/2
- *** „International cooperation at a crossroads: Aid, trade and security in an unequal world”, în *Human Development Report 2005*, UNDP
- *** Ministerul Afacerilor Externe, 2010, *Comerțul exterior al României*, <http://tokyo.mae.ro/index.php?lang=ro&id=23874>)
- *** „The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development”, în *Human Development Report 2010 - 20th Anniversary*, UNDP
- <http://ec.europa.eu/10years>, sau http://europa.eu/rapid/press_ReleasesAction.do?reference=IP/03/7&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en
- http://ec.europa.eu/romania/news/articole_si_dialoguri/art_piata_unica_ro.htm
- <http://www.capital.ro/detalii-articole/stiri/integrare-cu-costuri-mari-pe-piata-unica-europeana-a-energiei-141676.html>
- http://www.europainfo.ro/uniuneaeuropeana/politicile-uniunii-europene/policita_sociala.html

I.2. INCLUZIUNEA SOCIALĂ, MOTORUL DEZVOLTĂRII ECONOMIEI SOCIALE

Adina DRĂGOTOIU

Alina Ioana MARINOIU

Prezentul capitol își propune să facă o incursiune în evoluția procesului de dezvoltare a incluziunii sociale în România și a consecințelor asupra politicilor de combatere a sărăciei și de prevenire a excluziunii sociale. Capitolul își propune să deschidă „ușile” pentru abordarea domeniului ES din perspectiva rolului său de creștere a oportunităților de angajare și a calității vieții celor mai vulnerabile categorii de persoane.

1.2.1. Incluziunea socială în perioada preaderării

Pentru România, aderarea la UE a reprezentat opțiunea viabilă care îi poate asigura reintegrarea completă și definitivă în sistemul de valori promovat de democrațiile vest-europene, sistem din care face parte de drept prin istorie, cultură, tradiție și așezare geografică. Apartenența României la UE constituie o garanție a stabilității, a creșterii economice și a creșterii calității vieții cetățenilor. Odată cu opțiunea de a face parte din rândul statelor membre ale UE, România s-a angajat să participe la modernizarea evoluției generale a întregii societăți românești. Astfel, până la data aderării (ce a avut loc, conform angajamentului, la 1 ianuarie 2007), România a transpus aproape întregul acquis comunitar în vigoare.

Dar poate cel mai greu a fost să se treacă, începând cu anii 2000, de la politici de prevenire a sărăciei la politici de promovare a incluziunii sociale. Nu putem spune că acum s-a reușit acest fapt, având în vedere că încă mai există probleme de înțelegere conceptuală la nivelul diferitelor foruri responsabile cu implementarea acestor măsuri. Cel mai important

document care a introdus aceste noi abordări a fost Memorandumul comun de incluziune socială, care, odată cu semnarea lui la data de 1 iunie 2006, a început să producă efecte și a necesitat o regândire a întregului sistem românesc de politici sociale. Incluziunea socială trebuia privită transversal și toate domeniile sectoriale trebuiau să-și includă în programele lor și în planurile de acțiune aspecte ce priveau acest proces.

Primul pas necesar a fost înființarea unui mecanism național de coordonare a politicilor de incluziune socială. Acest pas a fost făcut în anul 2006, prin adoptarea HG nr. 1217/2006 privind *crearea mecanismului național pentru promovarea incluziunii sociale în România*. Actul normativ a reprezentat etapa premergătoare elaborării Raportului național strategic de protecție socială și incluziune socială (septembrie 2006) și are drept scop extinderea gradului de consultare instituțională, implicând într-o manieră tot mai amplă structurile teritoriale. Acesta prevede:

La nivel central:

- înființarea *Comisiei Naționale privind Incluziunea Socială*, cu atribuții în stabilirea priorităților naționale în domeniul incluziunii sociale și în monitorizarea implementării acestor priorități;
- constituirea, în fiecare instituție centrală responsabilă în domeniu, a unei *unități de incluziune socială*. Aceasta colectează și analizează indicatorii sociali sectoriali, creând astfel premisele elaborării unor rapoarte periodice ale progresului realizat.

La nivel județean:

- constituirea, la nivelul prefecturilor, a unor comisii județene de incluziune socială, cu responsabilitatea evaluării periodice a gradului de implementare a măsurilor locale din domeniul incluziunii sociale.

Prin acest mecanism, s-a reușit consolidarea și instituirea, până la un anumit punct, a unui proces de consultare între partenerii din domeniul incluziunii sociale, realizarea a două documente strategice foarte importante, și anume Raportul național strategic privind protecția socială și incluziunea socială pentru perioada 2006–2008, respectiv cel pentru perioada 2008–2010. Aceste documente au fost transmise Comisiei

Europene ca instrumente de lucru și asumare guvernamentală în cadrul metodei deschise de coordonare incluse pe agenda Strategiei Lisabona.

Strategia Lisabona a jucat un rol important între anii 2000 și 2010 în promovarea dimensiunii sociale la nivelul UE, precum și în promovarea tot mai accentuată a coordonării și cooperării europene în domeniul social. Un rol special l-a jucat metoda deschisă de coordonare, care a sprijinit, prin toate instrumentele sale, consolidarea politicilor sociale atât la nivel european, cât și la nivel național, prin dezvoltarea de noi idei, realizarea de analize detaliate, furnizarea de expertiză, îmbunătățirea colectării de date, dar și prin mobilizarea actorilor implicați în acest domeniu. Strategia Lisabona a încercat să găsească un echilibru între politicile economice, de ocupare și cele sociale și soluțiile în consolidarea reciprocă a acestora. Însă rezultatele nu au fost cele scontate, iar anul 2010 a fost axat pe a evalua Strategia Lisabona și a învăța din rezultatele acesteia, dar și din greșelile care au condus la una dintre cele mai grele crize economice și financiare care au cuprins Europa.

1.2.2. Lecții învățate în ultimii 10 ani din Strategia Lisabona

Unul dintre obiectivele majore ale Strategiei Lisabona a fost „eradicarea sărăciei până în 2010”. Toate acțiunile întreprinse până în prezent s-au circumscris acestui obiectiv major, dar, cu toate acestea, redistribuția resurselor din sistemul de protecție socială, creșterea inegalităților, precum și sărăcia și excluziunea socială rămân cele mai importante probleme cu care se confruntă cele mai multe dintre statele membre. A avea un loc de muncă reprezintă soluția cea mai potrivită pentru a diminua efectele sărăciei și excluziunii sociale, iar sistemul de protecție socială joacă un rol crucial în creșterea productivității economice și a calității vieții cetățenilor. Dar, cu toate acestea, încă sunt multe probleme:

- acces limitat la programe de formare pentru cei cu calificări reduse;
- lipsa serviciilor de incluziune socială;

-
- abordare inadecvată în ceea ce privește prestațiile sociale care de multe ori au generat inegalități;
 - segmentarea pieței muncii, combinată cu lipsa locurilor de muncă de calitate;
 - forme de ocupare precare, cu o dimensiune de gen ce contribuie la persistența unui grad ridicat de sărăcie din muncă;
 - asigurarea unei sustenabilități financiare pe termen lung a sistemului de protecție socială.

Politicile de incluziune activă au un rol primordial nu numai în sprijinirea celor mai vulnerabili în perioade de criză, dar limitează și pierderea capitalului uman și contribuie la creșterea socială. Sistemul de protecție socială are un rol important, de stabilizator și de susținător al capacității productive a economiei, datorită scopului de a proteja cetățenii împotriva riscurilor sociale ce apar pe toată durata vieții.

Promovarea participării pe piața muncii va contribui la o mai bună justiție, eficiență și eficacitate a cheltuielilor sociale, fapt crucial pentru statele membre, deoarece va asigura consolidarea fiscală. Cu toate acestea, programele privind participarea pe piața muncii și programele adresate combaterii stării de sărăcie nu au avut mereu rezultatele scontate: există încă multe obstacole în calea persoanelor vulnerabile cum sunt persoanele cu o calificare scăzută, familiile monoparentale sau migranții. Așadar, modernizarea protecției sociale pentru a crea un sistem sustenabil și adecvat este crucială. Accentul trebuie pus pe promovarea creșterii economice și a locurilor de muncă disponibile, lupta împotriva sărăciei, în special în cazul copiilor, o mai accentuată politică privind incluziunea activă, lupta împotriva segmentării pieței forței de muncă și a inegalităților de gen și încurajarea de a crea locuri de muncă de calitate.

1.2.3. Incluziunea socială – o nouă viziune europeană și națională

O mare provocare pentru decada viitoare este găsirea acelor soluții astfel încât ceea ce s-a câștigat din implementarea Strategiei Lisabona să fie utilizat, dar, în același timp, să se găsească o abordare mai coerentă și integrată pentru o mai eficientă dezvoltare durabilă a Europei. Aceste

deziderate au fost incluse în Strategia Europa 2020, aprobată în martie 2010 de Consiliul European, o nouă strategie pentru locuri de muncă și creștere, bazată pe consolidarea și o mai bună coordonare a politicilor economico-sociale. Prioritățile Strategiei sunt¹:

- creștere inteligentă – „consolidarea cunoașterii și inovării ca motor al creșterii noastre viitoare”;
- creștere sustenabilă – „promovarea mult mai eficientă a resurselor, a unei economii mai verzi și mai competitive”;
- creștere incluzivă (pentru prima dată este folosit acest termen în documentele oficiale europene) – „crearea unei economii cu un nivel ridicat de ocupare, asigurându-se coeziunea socială și teritorială”, „împuternicirea persoanelor printr-un grad ridicat de ocupare, investind în creșterea competențelor, luptând împotriva sărăciei și modernizând piața muncii, formare și protecție socială, sprijinind cetățenii în administrarea și anticiparea schimbărilor și în construirea unei societăți incluzive”.

În iunie 2010, Consiliul European a agreat „cinci ținte europene care se constituie în obiective comune care ghidează statele membre și Uniunea”² în crearea unei societăți inteligente, sustenabile și incluzive.

Strategia Europa 2020 este dedicată creșterii economice și asigurării locurilor de muncă. Examinând cele cinci obiective³ de bază, se pot remarca următoarele:

- un obiectiv economic: **rata de ocupare**: 75% (în intervalul de vârstă 20-64 de ani);
- un obiectiv tehnologic: **trinomul „20x20x20”**: reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cu 20% (față de 1990), creșterea eficienței energetice cu 20% sau scăderea consumului de energie cu 20%,

¹ COM (2010) 2020 final – *Europa 2020 – o strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii.*

² Concluziile Consiliului European, iunie 2010.

³ COM (2010) 2020 final - *Europa 2020 – o strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii.*

creșterea ponderii surselor regenerabile de energie în consumul final brut de energie la 20%;

- un obiectiv social: **scăderea numărului persoanelor expuse riscului sărăciei** cu 20 milioane (reducerea cu 25% a numărului persoanelor cu risc de sărăcie);
- un obiectiv educațional: **limitarea la maximum 10% a ratei părăsirii timpurii a școlii** și atingerea ponderii de minimum 40% a populației care absolvă învățământul terțiar sau echivalent și are vârsta cuprinsă între 30 și 34 de ani;
- un obiectiv suport general al dezvoltării: **ponderea fondurilor totale (publice și private) alocate cercetării-dezvoltării: 3% din PIB-ul UE.**

Strategia Europa 2020 permite statelor membre stabilirea unor ținte naționale diferite, în cadrul țintei comune. În vederea fundamentării propunerilor de ținte pentru domeniul social în România, în contextul fixat de cele cinci obiective europene asumate prin Strategia Europa 2020, s-a realizat o evaluare a stării României la nivelul anului 2009. Acest exercițiu a fost echivalent cu realizarea unei analize-diagnostic succinte în scopul fundamentării țintelor care au fost preluate în Programul național de reforme transmis Comisiei Europene în aprilie 2011. Această evaluare de stare, pentru fiecare obiectiv în parte, a fost realizată cu sprijinul Comisiei Naționale de Prognoză și al INS. Pentru România, se apreciază că țintele naționale pentru Strategia Europa 2020 stabilesc un echilibru rezonabil între punctul de plecare și nivelul admisibil de ambiție, ținând cont de fezabilitatea alocării resurselor financiare necesare.

Tabelul nr. 4: Valoarea țintelor naționale stabilite în contextul Strategiei Europa 2020, %

Obiectiv UE-27	Obiectiv România (2020)		
	Valoare inițială (2008)	Interval preliminar	Valoare finală
1. Rata de ocupare a populației cu vârsta de 20-64 ani – 75%	64,4%	69-70%	70%

Obiectiv UE-27	Obiectiv România (2020)		
	Valoare inițială (2008)	Interval preliminar	Valoare finală
2. Investiții în cercetare și dezvoltare – 3% din PIB	0,58%	1,8-2% din PIB	2%
3. Energie și schimbări climatice (20/20/20)			
Reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră – 20 %	-	20% (nivel asumat anterior)	20%
Ponderele energiei din surse regenerabile în consumul final brut – 20%	-	24% (nivel asumat anterior)	24%
Creșterea eficienței energetice – 20%	-	10-12% dacă se limitează la definiția folosită de Directiva 2006/32; 20% în caz contrar	19% (exprimat ca reducere a consumului de energie primară)
4. Educație			
Rata părăsirii timpurii a școlii – 10%	15,9	10-13%	11,3%
Rata populației cu vârsta de 30-34 ani absolvente a unei forme de educație terțiară – 40%	15,96	25-27%	26,7%
5. Promovarea incluziunii sociale, în special prin reducerea sărăciei – reducerea cu cel puțin 20 milioane a numărului de persoane aflate în risc de sărăcie și excluziune socială	-	500-600.000 persoane	580.000 persoane

Sursa: Departamentul Afacerilor Europene, Guvernul României.

Provocarea pentru Europa, mai ales pentru România rămâne atingerea acestor ținte, iar Programul național de reformă stipulează acțiuni concrete pe care Guvernul României și le-a asumat pentru perioada 2011-2020. În acest sens, este importantă extinderea oportunităților de angajare, element esențial al strategiilor integrate ale statelor membre ale UE de prevenire și reducere a sărăciei și de promovare a unei participări depline în societate și economie, dar și încurajarea persoanelor vârstnice să rămână mai mult pe piața muncii, ca element important pentru promovarea solidarității

intergeneraționale. Sistemul național de protecție socială, inclusiv sistemul de pensii trebuie modernizate astfel încât să asigure venituri adecvate și să furnizeze servicii sociale în funcție de dinamica nevoilor sociale. Sustenabilitatea financiară este crucială pentru garantarea drepturilor și încurajarea participării în societate și pe piața muncii. Sistemele de prestații sociale trebuie centrate pe asigurarea securității venitului în perioade de tranziție și pe reducerea sărăciei, în special pentru grupurile celor mai expuse riscului de excluziune socială, cum sunt familiile monoparentale, minoritățile, inclusiv romii, persoanele cu dizabilități, copiii și tinerii, vârstnicii, imigranții cu forme legale, persoanele fără adăpost.

Pentru favorizarea unei mai bune implementări a Strategiei 2020, CE a elaborat zece linii directoare pentru domeniul economic și al ocupării care vor sprijini statele membre în dezvoltarea politicilor naționale și pe baza cărora se vor monitoriza progresele înregistrate în domeniu. În cadrul lor, **linia directoare 10 se referă la promovarea incluziunii sociale și combaterea sărăciei. Principalele prevederi ale acesteia sunt:**

- necesitatea extinderii oportunităților de angajare ca element esențial al strategiilor integrate ale statelor membre de prevenire și reducere a sărăciei și de promovare a unei participări depline în societate și economie. FSE și alte fonduri UE ar trebui utilizate adecvat în acest scop;
- concentrarea eforturilor asupra asigurării egalității de șanse, inclusiv prin accesul tuturor la servicii accesibile financiar, sustenabile și de calitate înaltă, în particular, în domeniul social. Serviciile publice (inclusiv serviciile online) joacă un rol important în această privință;
- implementarea de măsuri antidiscriminare eficiente;
- împuternicirea oamenilor și promovarea participării pe piața muncii a persoanelor celor mai îndepărtate de piața muncii, în același timp cu prevenirea sărăciei la locul de muncă, vor ajuta la combaterea excluziunii sociale;
- extinderea sistemelor de protecție socială, a învățării pe parcursul întregii vieți și a politicilor de incluziune activă prin care se creează oportunități pentru prevenirea riscului de excluziune socială, cu o atenție specială îndreptată asupra femeilor;

- sistemele de protecție socială, inclusiv sistemul de pensii și accesul la îngrijiri medicale ar trebui modernizate, astfel încât să asigure un venit adecvat și să furnizeze servicii adecvate. Acestea trebuie dezvoltate astfel încât să asigure sustenabilitatea financiară și totodată să încurajeze participarea în societate și pe piața muncii;
- sistemele de prestații ar trebui să se centreze pe asigurarea securității venitului în perioade de tranziție și pe reducerea sărăciei, în special în cadrul grupurilor celor mai supuse riscului de excluziune socială, cum sunt familiile monoparentale, minoritățile, inclusiv romii, persoanele cu dizabilități, copiii și tinerii, vârstnicii, imigranții cu forme legale, persoanele fără adăpost;
- statele membre ar trebui să promoveze în mod activ ES și inovația socială în sprijinul celor mai vulnerabile grupuri;
- toate măsurile ar trebui să țintească și promovarea egalității de gen, asigurarea măsurilor care să contribuie la o mai bună reconciliere a vieții profesionale cu viața familială, asigurarea plății egale pentru muncă egală între femei și bărbați, creșterea oportunităților de angajare în rândul femeilor.

Obiectivul principal al UE, pe baza căruia toate statele membre își vor fixa obiectivele naționale, luând în considerare condițiile lor relative de început și circumstanțele naționale, va ținti promovarea incluziunii sociale, în particular, prin reducerea sărăciei.

Un alt instrument important, adoptarea Recomandării privind incluziunea activă, este pasul premergător regândirii politicilor sociale prin trecerea de la intervenția pasivă la cea activă. Pentru a eficientiza rezultatele măsurilor, este important **să se creeze interdependența între politicile privind asigurarea venitului minim, dezvoltarea de servicii sociale și implementarea măsurilor privind ocuparea pe piața muncii**. Principiile care vor sta la baza elaborării politicilor sociale privind incluziunea activă trebuie gândite astfel încât să răspundă principiului nondiscriminării, să fie orientate spre beneficiar, să fie axate pe respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor aflate în risc de excluziune socială și, în special, pe respectarea demnității acestora. O soluție adecvată României,

care să asigure o incluziune activă reală, se referă la promovarea de o manieră concretă și responsabilă a ES în sprijinul celor mai vulnerabile grupuri. Dezvoltarea ES este un proces în plină desfășurare, inovator din perspectiva raportării individului la procesele de producție, a conceptului de cetățenie, a domeniilor și modalităților de producție. Promovarea ES vine să sprijine direct consolidarea coeziunii sociale, creșterea gradului de ocupare a forței de muncă și în special a forței de muncă aparținând unor categorii vulnerabile sau cu o calificare redusă, dezvoltarea teritorială.

La nivel național, trebuie făcute eforturi susținute pentru **eficientizarea implementării metodei deschise de coordonare (MDC) în domeniul protecției sociale și al incluziunii sociale**. MDC are un impact deosebit asupra elaborării politicilor și strategiilor din domeniul incluziunii sociale, un accent deosebit fiind pus pe abordarea multidimensională a incluziunii sociale. MDC, ca instrument, a contribuit la încurajarea statelor membre în scopul utilizării aceluiași principii de colaborare și cooperare interinstituțională. Avantajul participării la acest proces de coordonare a fost creșterea vizibilității problematicei incluziunii sociale în rândul decidenților, iar consecința a fost creșterea investițiilor în domeniu și dezvoltarea mai multor măsuri adresate prevenirii și combaterii sărăciei și excluziunii sociale. MDC încurajează procesul de stabilire a unor obiective naționale bazate pe ținte clare și cuantificabile, astfel încât să se poată realiza o monitorizare reală și o analiză obiectivă a progreselor înregistrate. Procesul trebuie continuat și îmbunătățit permanent, având în vedere că monitorizarea obiectivelor propuse contribuie la o imagine clară asupra calității vieții cetățenilor și poate oferi informațiile necesare dezvoltării politicilor sociale țintite pe nevoia reală identificată.

Crearea unei Platforme împotriva sărăciei, propusă la nivel european, vine să completeze spectrul instrumentelor pe care UE le dezvoltă pentru a crea premisele atingerii obiectivului de „creștere incluzivă”. Pentru ca Platforma să fie eficientă și să nu se suprapună în obiectivele sale cu alte instrumente deja existente și care și-au demonstrat utilitatea, este important să existe o analiză detaliată a modului în care celelalte instrumente au contribuit la combaterea sărăciei și a modului în care Platforma poate prelua o serie dintre acțiunile acestor instrumente. Prin acest instrument, se

poate asigura nu numai monitorizarea Strategiei, dar și coordonarea și corelarea diferitelor politici care au un impact important asupra promovării incluziunii sociale. Prin această platformă, statele membre trebuie să se asigure că obiectivele europene privind incluziunea socială se află în centrul tuturor inițiativelor ce vor fi întreprinse pe parcursul următorilor 10 ani. Pentru a asigura recunoașterea Platformei împotriva sărăciei la nivel european și național, este important ca ea să fie promovată și asumată printr-un consens larg cu toți partenerii din sistem, implicați în diferite domenii relevante ale incluziunii sociale și la toate nivelurile administrației.

1.2.4. Bibliografie

Atkinson, A.B.; Marlier, E., 2010, *Income and living conditions in Europe*, Eurostat

Marlier, E.; Natail, D.; Van Dam, R. (coordonatori), 2010, *Europe 2020 towards a more social EU*

*** COM (2009) 647 final, *Document de lucru al Comisiei Europene – Consultare privind viitoarea Strategie 2020*

*** COM (2010) 2020 final, *Europa 2020 – o strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii*

*** COM (2010) 758 final, *Platforma europeană pentru combaterea sărăciei și a excluziunii sociale – un cadru european pentru coeziune socială și teritorială*

*** *Concluziile Consiliului European din iunie 2010*

*** *Concluziile Consiliului European din iunie 2011*

*** *Programul național de reformă 2011–2020*, www.dae.gov.ro

www.europa.eu

www.dae.gov.ro

I.3. ANTREPRENORIATUL SOCIAL ȘI INCLUZIUNEA GRUPURILOR VULNERABILE PE PIAȚA MUNCII

Ramona PAVEL

Acest capitol prezintă o scurtă incursiune în domeniul vast și controversat al antreprenoriatului social ca formă a ES, analizând potențialul acestuia de a îmbunătăți incluziunea grupurilor vulnerabile pe piața muncii. Departe de a avea pretenția explicării unui fenomen complex cum este antreprenoriatul social, textul de mai jos prezintă antreprenoriatul social și particularitățile acestuia, formele de excluziune socială pe piața muncii și specificul acestora din perspectiva grupurilor vulnerabile. Finalul capitolului este dedicat analizei particularităților participării grupurilor vulnerabile pe piața muncii și rolului pe care antreprenoriatul social îl are în facilitarea integrării acestora pe piața muncii.

1.3.1. Piața muncii, ocupare și antreprenoriat social

Orice economie de piață liberă se confruntă cu problema unei rate mai ridicate sau mai scăzute a șomajului. Angajarea integrală a forței de muncă într-o economie de piață depinde, mai presus de orice, de buna funcționare a pieței forței de muncă în care majoritatea locurilor de muncă sunt oferite de firme private care realizează oferte de piață. Dacă, în perioada comunistă, obiectivul politicilor sociale era prevenirea oricărui șomaj, între timp, piețele forței de muncă au fost izbite de șocuri economice ce pot conduce la rate ale șomajului peste limitele a ceea ce este eficient din punct de vedere economic. Din acest motiv sunt necesare soluții noi și

inovatoare, inițiate fie de către stat, fie de piața liberă, fie din combinarea celor doi furnizori ai bunăstării, acolo unde există premisele acestui demers. Întrucât managementul rațional aplicat strict în termeni economici s-a dovedit adesea contraproductiv din perspectiva satisfacerii nevoilor sociale și pentru că statul și-a dovedit limitele în lupta împotriva excluziunii sociale (înțeleasă generic ca o combinație a problemelor ce țin de sărăcie, șomaj și marginalizare socială), se impune identificarea unor mijloace pentru îmbunătățirea calității vieții. Antreprenoriatul social poate fi unul dintre acestea. Dacă termenul de stat al bunăstării a apărut la sfârșitul secolului al XX-lea, ca o consecință a industrializării, în prezent, în plină eră a globalizării, politicile sociale redescoperă potențialul comunităților locale și rolul inițiativelor inovative în furnizarea bunăstării. Așadar „*avem nevoie de o societate antreprenorială în care inovația și antreprenoriatul sunt normale, sigure și continue*” (Drucker, 2007, p. 245).

Dar ce este antreprenoriatul social? Termenul *antreprenor* își are originea în economia franceză încă din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. În limba franceză, termenul *entrepreneur* desemnează o persoană care se angajează într-un proiect/activitate semnificativ/ă. Economistul francez care a atribuit acest sens conceptului este Jean Baptiste Say, care afirma că „*antreprenorul transformă resurse economice din domenii cu randament redus în alte domenii sau zone cu productivitate crescută*” (Dees, 2001, p. 1).

În secolul al XX-lea, economistul asociat cu acest concept este Joseph Schumpeter, care a descris antreprenorii ca fiind „*inovatorii care conduc procesul creativ-destructiv al capitalismului*” (apud Dees, 2001, p. 1). Rolul antreprenorilor este de a reforma sau revoluționa modelul de producție. Mijloacele utilizate în acest scop sunt diverse: de la exploatarea unei invenții sau a unei posibilități tehnologice noi, reorganizarea unei întregi industrii sau oferirea de produse sau servicii noi până la oferirea unor produse sau servicii cunoscute, dar produse sau distribuite într-o manieră diferită. Pentru Schumpeter, antreprenorii sunt agenții schimbării în economie.

Anii '90 au adus în prim-plan două perspective asupra antreprenoriatului social: școala de antreprenoriat social reprezentată de Boschee și McClurg și școala de inovație socială, ai cărei principali susținători sunt J.G. Dees și B.B. Anderson.

Tabelul nr. 5: Perspective teoretice în abordarea antreprenoriatului social

Școala de antreprenoriat social (reprezitanți: Jerr Boschee și Jim McClurg)	Școala de inovație socială (susținători: J.G. Dees și Beth B. Anderson)
Antreprenor social este orice individ din orice domeniu, care folosește strategii de piață în vederea atingerii de obiective sociale.	Antreprenorii sociali sunt definiți ca agenți ai schimbării în sectorul social.
Antreprenorii sociali sunt direct relaționați cu misiunea socială, fie că oferă produse sau servicii cu impact direct asupra unui domeniu social, fie că promovează acțiuni de incluziune socială.	Antreprenorii sociali sunt inovatori orientați spre a obține modalități noi de a rezolva probleme sociale și de a satisface nevoile sociale, producând impact pe termen lung și schimbări sistemice.
Centrarea pe obținerea de venituri ce servesc misiunii sociale. Tendința de a pune pe aceeași traiectorie crearea de valoare economică și socială.	Centrarea pe procesul de schimbare socială și pe modalitățile inovatoare de rezolvare a problemelor sociale.

Sursa: Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, 2011.

Școala de antreprenoriat social este puternic focalizată pe obținerea de venituri ce servesc unei misiuni sociale, prin aplicarea soluțiilor pieței la problemele sociale. Antreprenorul social este direct relaționat cu misiunea socială, fie că angajează persoane cu dizabilități sau alte grupuri vulnerabile, fie că oferă produse sau servicii cu impact direct asupra unui domeniu social. Din perspectiva școlii de inovație socială, antreprenorii sociali sunt angajați într-un proces continuu de inovare, adaptare și învățare, acționând prin promovarea unei responsabilități sporite față de beneficiarii direcți și indirecti și de rezultatele create.

Pentru că nu există o definiție convenită și acceptată pe scară largă a termenului de *antreprenoriat social*, am luat în considerare elementele cel mai des prezentate în literatura de specialitate ca fiind specifice antreprenoriatului social. Putem afirma că antreprenoriatul social este un proces inovativ de recunoaștere și căutare consecventă a oportunităților de orice natură, în scopul obținerii de valoare socială, fiind puternic orientat pe utilizarea eficientă a resurselor disponibile și pe rezultate.

În pofida eforturilor de a generaliza o definiție bazată pe inovație, destul de mulți practicieni asociază antreprenoriatul social cu activitățile nonprofit aducătoare de venituri. Generarea de venituri este doar o metodă și nu este întotdeauna cea mai bună; uneori poate fi chiar în defavoarea demersului antreprenorial, pentru că acaparează talent și energie de la activitățile centrale. Formele de antreprenoriat social ce merită a fi promovate sunt acelea care stabilesc metode noi și mai bune de a îmbunătăți lumea înconjurătoare. Citându-l pe J.B. Say, antreprenorii sociali „transformă resursele în zone de înaltă productivitate și apoi strigă” (apud Dees, 2001, p. 2). Una dintre forțele de propulsare a antreprenoriatului social este dată de promovarea și diseminarea modelelor și a rezultatelor antreprenoriale pentru a obține vizibilitate, în primul rând pentru a atrage colaboratori și beneficiari și sprijinul comunității și în al doilea rând pentru a atrage finanțatori și sponsori, care să contribuie la dezvoltarea acestui sector.

Data fiind varietatea abordărilor din literatura de specialitate, sintetic, principalele etape în cristalizarea conceptului sunt: (1) un prim stadiu de dezvoltare a antreprenoriatului social l-a reprezentat adoptarea practicilor comerciale în sectorul nonprofit, în scopul creșterii sustenabilității și a autonomiei financiare a acestora; (2) cea de-a doua etapă are ca punct de pornire individul, antreprenorul social, ca lider care îmbină gândirea din mediul de afaceri cu cea nonprofit, pentru a dezvolta strategii de maximizare a impactului social prin aplicarea ideilor inovative și (3) dezvoltarea de activități de antreprenoriat social pornind de la acțiunile de responsabilitate socială corporatistă ale marilor agenți economici care valorifică astfel noi oportunități de extindere a sectorului de activitate, având în vedere și crearea de valoare socială.

Alte concepte din sectorul social relaționate și adeseori confundate cu antreprenoriatul social sunt: ES, întreprindere socială sau responsabilitate socială corporatistă. Economia socială (termen de origine franceză) a apărut, din punct de vedere teoretic și practic, în Europa secolului al XIX-lea, atunci când economia socială s-a dezvoltat ca reacție la laissez-faire-ul capitalist. Include organizații cum sunt societățile cooperative, întreprinderile sociale, asociațiile și fundațiile cu rol activ în promovarea și consolidarea incluziunii sociale, ce activează în domenii ca: protecția

socială, serviciile sociale, sănătatea, băncile, asigurările, producția agricolă, educația și formarea, cultura, sportul și activitățile recreative. Raportul de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată preia definiția Consiliului Valon de Economie Socială din Belgia, prezentând economia socială ca fiind compusă *„din activitățile economice desfășurate de societăți, mai ales cooperative, asociații mutuale și alte asociații în care etica este în concordanță cu următoarele principii: scopul final este mai degrabă în serviciul membrilor sau al colectivității decât al profitului, autonomia gestiunii, procesul de decizie democratică, prioritatea acordată, în procesul de distribuție a veniturilor, persoanelor și muncii față de capital”* (MMFPS, 2010, p. 21).

Întreprinderea socială este o entitate nonprofit sau pentru profit, ce furnizează servicii sociale de interes general. În țara noastră, întreprinderea socială nu este reglementată ca entitate juridică distinctă. Sunt state (de exemplu, Italia) în care termenul de întreprindere socială este reglementat juridic, iar tipurile de activități ce pot fi desfășurate de întreprinderile sociale sunt stabilite prin lege. În același raport mai sus citat, sunt descrise întreprinderile sociale ca forme de organizare specifice ES, una dintre trăsăturile particulare acestor entități fiind abordarea inovatoare ce caracterizează acțiunile întreprinse în scopul reducerii sărăciei și rezolvării problemelor sociale și economice (MMFPS, 2010, p. 28, 31).

Responsabilitatea socială a corporațiilor (RSC¹) este o formă de autoreglementare corporatistă integrată unui anumit model de afaceri, constând în dezvoltarea unei strategii de implicare în comunitate și a unui parteneriat din care compania are, la rândul său, de câștigat (un tip de marketing). Politica de RSC răspunde așteptărilor societății față de mediul de afaceri și obligațiilor etice ale companiei față de aceasta. Este importantă distincția între antreprenoriat social (ca fenomen ale cărui acțiuni sunt caracterizate de inovare și misiune socială) și activități de antreprenoriat social (măsuri, demersuri cu scop social instituționalizat declarat).

Clarificarea termenilor mai sus menționați simplifică înțelegerea sectorului social ca *„domeniu intermediar între sectorul de afaceri, sectorul*

¹ Termen preluat din limba engleză: Corporal Social Responsibility (CSR).

public și sectorul personal care cuprinde familia și prietenii” (Bevir, apud MMFPS, 2010, p. 16). Apariția și dezvoltarea acestui nou sector s-a produs prin reorientarea unor lideri din mediul de afaceri, manageri sau inițiatori ai politicilor publice către domenii ca responsabilitate socială corporatistă, dezvoltare durabilă, etică în afaceri sau managementul impactului social. Potrivit lui Dees și Anderson, antreprenorii sociali sunt agenți ai schimbării în sectorul social, prin asumarea misiunii de a crea și susține valoare socială, prin valorificarea resurselor și oportunităților existente într-o manieră inovatoare și prin promovarea activităților întreprinse și a rezultatelor obținute (tabelul nr. 5).

Deși conceptul de antreprenoriat social este relativ nou, fenomenul ca atare nu reprezintă o noutate. În limbajul comun, a fi antreprenor este echivalent cu a fi inițiatorul unei noi afaceri. Aceasta este însă o abordare simplistă a unui concept care are o istorie bogată și o semnificație mult mai profundă. Antreprenoriatul social a pătruns în conștiința publică în România ca formă a ES, ambele concepte fiind promovate prin intermediul politicilor UE. Activități de antreprenoriat social au existat însă dinainte, prin dezvoltarea de servicii sociale susținute inițial cu sprijin financiar internațional și ulterior autosusținute prin dezvoltarea de activități generatoare de venit (AGV) sau sub forma societăților cooperative (MMFPS, 2010, p. 45). Dacă la început conceptul era utilizat aproape exclusiv cu referire la activitățile generatoare de venit ale ONG-urilor, în prezent, tot mai multe organizații și entități din toate cele trei sectoare (sectorul privat, sectorul public și sectorul social) pun accent pe identificarea de metode inovatoare de răspuns la nevoile sau problemele sociale.

1.3.2. Forme de excluziune de pe piața muncii

Dezbaterea privind încadrarea și definirea exactă a excluziunii sociale a fost apanajul cercetătorilor și specialiștilor preocupați de problema sărăciei în anii '90; spre sfârșitul aceluși deceniu, obiectivele politicilor sociale s-au schimbat: de la eliminarea sărăciei la reducerea excluziunii sociale. Înțelesul fiecăruia dintre cele două concepte este destul de controversat, această controversă avându-și sursele în abordările diferite ale tradiției științifice franceze și ale celei anglo-americane.

Școala franceză, construită în jurul teoriei lui Durkheim (1897) privind coeziunea și solidaritatea socială, importanța valorilor și normelor colective și riscul de alienare socială (anomie), este mai aproape de conceptul de excluziune socială. Literatura anglo-americană (prin exponenții de bază, reprezentați de Townsend, 1979) a dezvoltat o serie de teorii asupra inegalităților sociale și asupra deprivării relative, teorii ce vizează accesul inegal la venituri, bunuri, servicii publice și drepturi cetățenești, ca punct de pornire în cercetarea sărăciei și a excluziunii sociale (Jehoel-Gijsbers și Vrooman, 2007, p. 12-14). Indiferent de abordare, autorii apreciază că se pot face următoarele distincții între cele două concepte:

- *condiționare statică versus proces dinamic*: sărăcia se raportează la condiții statice (nivelul veniturilor sau modelul de consum la un moment dat), în timp ce excluziunea socială vizează procesul prin care indivizii ajung să fie excluși;
- *concept absolut versus concept relativ*: sărăcia este concepută ca o lipsă absolută (ex., persoane care au un venit sub pragul minim stabilit), în timp ce pentru excluziune socială nu există un punct de demarcație clar stabilit, acesta se stabilește comparând persoana cu ceilalți indivizi aflați în același context istorico-social;
- *unidimensional versus multidimensional*: sărăcia este dată de o singură dimensiune – lipsa resurselor financiare sau materiale –, pe când excluziunea socială implică deficiențe ale mai multor aspecte ce țin de drepturile cetățenești (venituri din muncă, educație, sănătate, asistență juridică, acces la bunuri publice etc.);
- *politici de răspuns pasive versus politici active*: reducerea sărăciei se face prin acordarea de beneficii și compensații financiare/materiale, pe când excluziunea socială se referă la aspecte relaționale și socioculturale, cum ar fi solidaritatea, participarea, integrarea în societate;
- *cauzalitate endogenă versus exogenă*: sărăcia este de obicei raportată la nivel de individ sau gospodărie, cauzele principale referindu-se la caracteristicile proprii celor dezavantajați (factori endogeni). În schimb, excluziunea socială derivă din lipsa accesului la resursele

comunității: comunitatea în care trăiește individul și rețeaua socială, instituțiile de securitate socială și infrastructura socială. Astfel, persoanele excluse pot să nu aibă control sau să aibă control limitat asupra acestor factori exogeni.

Excluziunea socială apare la diferite niveluri și prin mecanisme dintre cele mai diverse. Fie că este vorba de indivizi excluși, de familii sau categorii de persoane excluse, cauzele aparțin de cele mai multe ori atât nivelului micro, cât și macrosocial, iar consecințele se răsfrâng la ambele niveluri. Principalele mecanisme de funcționare a excluziunii sociale și nivelurile de structurare a fenomenului au fost dezvoltate și explicate de către Robert Whitley (Whitley, 2005, p. 90-93) astfel:

- *Excluziunea spațială/temporală* este o formă de excluziune socială aplicată de către instituții și indivizi cu scopul de a controla diverse grupuri și subgrupuri sociale considerate a reprezenta o amenințare la adresa societății (ex., bolnavii psihici, persoane cu dizabilități). Printre consecințele acestei forme de excluziune sunt inhibarea interacțiunii sociale, scăderea vizibilității și creșterea anonimatului acestor grupuri sociale sau cazuri individuale.
- *Excluziunea de rețea (în lanț)* este o formă de excluziune a indivizilor sau grupurilor care rezultă din accesul diferențiat al acestora la rețelele sociale și la suportul social; anumite grupuri sociale sunt în mod sistematic excluse din rețelele de suport social, ca urmare a anumitor caracteristici economice, sociale sau demografice. Apartenența la rețelele sociale este importantă pentru asigurarea suportului emoțional și a relațiilor de prietenie, dar aceasta este în egală măsură esențială pentru dezvoltarea și orientarea indivizilor spre direcții socioeconomice, cum ar fi oportunități de angajare, capital financiar și alte resurse ce pot ajuta la funcționarea efectivă a indivizilor/grupurilor în societate. Un factor ce accentuează excluziunea de rețea este expunerea mediatică agresivă și miturile urbane privind diferitele grupuri (ex., romii, minoritățile sexuale etc.), aceste fenomene inducând suspiciune și teamă în rândul populației majoritare, cu repercusiuni în toate aspectele vieții sociale, discriminare în

procesul de angajare, incapacitatea de a accesa anumite servicii, chiar atunci când acestea există.

- *Excluziunea socioeconomică* se referă la accesul diferit al indivizilor/grupurilor la resursele socioeconomice și poate ajunge până la imposibilitatea unor persoane de a-și satisface nevoile fundamentale (de hrană, îmbrăcăminte, adăpost), ceea ce înseamnă că persoana ajunge în sărăcie extremă. Această situație limită nu este doar o situație de incapacitate a individului de a-și asigura un trai decent, ci este expresia eșecului statului în a asigura bunăstarea cetățenilor săi prin diferite plase de siguranță. Astfel, pierderea locului de muncă nu ar reprezenta un risc de sărăcie dacă sistemul de securitate socială ar putea permite menținerea unui minim statut socioeconomic pentru individ.
- *Excluziunea structurală/instituțională* apare atunci când instituțiile publice/private exclud sistematic indivizi sau grupuri sociale sau nu există politici sociale adecvate ca răspuns la o anumită nevoie. Poate fi vorba de instituții de învățământ, de sistemul sanitar, de centre comunitare etc. Principala sursă a acestei forme de excluziune este apartenența teritorială/comunitară a individului/grupului, care face ca el să nu-și satisfacă o anumită nevoie pentru că nu sunt resurse în comunitate. Mai puțin evidentă, dar la fel de gravă este excluziunea exprimată în acces restricționat la anumite servicii sau bunuri de interes public: accesul la servicii medicale primare de calitate inferioară sau accesul la educație, dar și aceasta la un standard inferior. Educația, de exemplu, este foarte importantă în dezvoltarea indivizilor și, cu toate acestea, apar o serie de bariere structurale, care creează și perpetuează excluziunea anumitor categorii sociale, cum ar fi persoanele de etnie roma sau persoanele cu dizabilități.

Piața muncii este *prin definiție o piață imperfectă, caracterizată prin diverse disfuncții structurale*, excluzând anumite segmente de populație mai degrabă decât pe altele. Cea mai cunoscută formă de excluziune de pe piața muncii este șomajul, care a reprezentat și încă reprezintă o problemă în țările industrializate, o caracteristică a sistemelor economice din societățile

moderne. *Șomajul* este termenul folosit în cazul deficitului de locuri de muncă pentru persoanele apte și calificate corespunzător pentru muncă. Fenomenul se caracterizează prin faptul că o parte din populație este în căutarea unui loc de muncă. Legislația românească (Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru șomaj și stimularea ocupării forței de muncă, actualizată, art. 5, alin. IV) aliniată la standardele europene definește *șomerul* ca persoana care îndeplinește cumulativ condițiile:

- este în căutarea unui loc de muncă de la vârsta de minimum 16 ani și până la îndeplinirea condițiilor de pensionare;
- starea de sănătate și capacitățile fizice și psihice o fac aptă pentru prestarea unei munci;
- nu are loc de muncă, nu realizează venituri sau realizează, din activități autorizate potrivit legii, venituri mai mici decât indemnizația de șomaj ce i s-ar cuveni potrivit legii;
- este disponibil să înceapă lucrul în perioada imediat următoare dacă ar găsi loc de muncă;
- este înregistrată la ANOFM sau la alt furnizor de servicii de ocupare, care funcționează în condițiile prevăzute de lege.

Alte două forme de excluziune de pe piața muncii, fenomene de amploare în țara noastră, cu efecte sociale majore pe termen mediu și lung, sunt munca la negru și munca neremunerată conform actelor. *Munca la negru* reprezintă o activitate desfășurată în economia subterană, fiind în afara oricărei norme legale. Persoanele care lucrează la negru se expun unor riscuri majore, fiind excluse de la toate formele de protecție socială contributivă. Aceste persoane sunt excluse atât de la asigurările de sănătate, cât și de la asigurările de pensii, fiind una dintre cele mai vulnerabile categorii de pe piața muncii. În lipsa unui loc de muncă pe piața formală, activitățile din economia subterană, în țară sau în afara ei, fie și pe termen scurt, asigură o sursă de venit sau un supliment de venit unei părți importante a populației active, chiar dacă lasă neacoperite riscuri, precum cel al incapacității de muncă, și restricționează accesul la o serie de servicii publice. Piața neagră/piața subterană a forței de muncă este definită ca o piață de muncă în cadrul căreia se desfășoară un set de acțiuni

productive și legale, dar care sunt în mod deliberat ascunse controlului autorităților publice, în vederea evitării plății impozitelor pe venit, a taxelor, a contribuțiilor la asigurările sociale, a respectării legislației referitoare la salariul minim, numărul maxim de ore de lucru, condițiile de muncă și, nu în ultimul rând, pentru a evita procedurile administrative. Fenomenul are efecte negative atât asupra sistemului de protecție socială, cât și asupra individului, determinând scăderea numărului persoanelor ocupate pe piața formală, dar și excluderea indivizilor angrenați în acest sistem de la anumite servicii și facilități sociale. Veniturile informale ajută gospodăriile să depășească starea de sărăcie, dar insecuritatea lor și lipsa de stabilitate a așa-zisului loc de muncă le pot readuce oricând în aceeași stare. Veniturile informale adâncesc inegalitatea veniturilor.

Munca neremunerată conform actelor este o practică relativ recentă, care constă în înregistrarea în contractul de muncă a unui salariu mai mic decât este acesta în realitate. Astfel, atât angajatorul, cât și salariatul se sustrag de la plata contribuțiilor obligatorii la fondurile de asigurări sociale, în schimbul unui salariu mai mare. Însă acest avantaj momentan va avea consecințe negative pe termen lung, deoarece cuantumul beneficiilor ulterioare va fi proporțional cu contribuția avută la fondul de asigurări sociale, mult mai mică. Principalele grupuri cu risc crescut de a fi afectate de o formă sau alta de excluziune socială de pe piața muncii sunt: tinerii, femeile, persoanele cu dizabilități, persoanele vârstnice, persoanele de etnie roma, populația din mediul rural etc.

1.3.3. Incluziunea grupurilor vulnerabile pe piața muncii

Odată prezentate tipurile de excluziune socială și formele de excluziune de pe piața muncii, propunem clarificarea conceptului de vulnerabilitate din perspectiva integrării pe piața muncii, pentru a analiza apoi structura de ocupare a grupurilor vulnerabile din țara noastră.

Grupurile vulnerabile din perspectiva accesului la piața muncii

Conceptul „grupuri vulnerabile” derivă din principiile universale ale drepturilor omului și se referă la segmente de populație care se confruntă

adesea cu atitudini și comportamente discriminatorii și/sau au nevoie de o atenție specială pentru a nu fi exploatare. Egalitatea în aplicarea și respectarea drepturilor omului este încă un ideal, fapt pentru care susținătorii și promotorii drepturilor omului au introdus termenul de grupuri vulnerabile și au atras atenția asupra necesității de a acorda o atenție specială acestor categorii sociale ce sunt mai expuse riscului de discriminare sau altor încălcări ale drepturilor omului decât ceilalți (Reichert, 2006, p. 78).

Din perspectiva reglementărilor de natură socială, UE nu definește oficial grupurile vulnerabile. Totuși definiții de lucru pot fi identificate: „grupuri ce se confruntă cu un risc mai mare de sărăcie și excluziune socială față de populația generală” (CE). Minoritățile etnice, imigranții, persoanele cu dizabilități, persoanele fără adăpost, persoanele vârstnice se confruntă adesea cu dificultăți ce pot conduce la diferite forme de excluziune socială, cum ar fi un nivel scăzut de educație, șomaj etc. În raport cu participarea pe piața muncii, conceptul de grup vulnerabil denotă riscul de marginalizare și de excluziune socială. Grupurile vulnerabile sunt alcătuite din șomeri pe termen lung, persoane inactive, dar neînregistrate ca șomeri și lucrători cu risc crescut de a-și pierde locul de muncă, caracteristicile dominante fiind eterogenitatea grupului și faptul că membrii acestuia împărtășesc poate doar caracterul involuntar al statutului lor actual (Atkinson, 2000, p. 10).

Vulnerabilitatea integrării pe piața muncii constă în incapacitatea totală sau parțială a anumitor grupuri de a-și reprezenta interesul (a identifica și ocupa un loc de muncă) sau de a le fi respectate drepturile (salariu egal pentru muncă egală, dreptul la dezvoltare în carieră).

Participarea pe piața muncii a grupurilor vulnerabile

Vulnerabilitatea în integrarea pe piața muncii poate fi asociată cu factori regionali sau economici, cu specificul pieței muncii locale sau cu specificul managementului agenților economici și, desigur, cu caracteristicile individuale sau sociale. Prin urmare, grupurile vulnerabile pe piața muncii sunt clasificate în funcție de variabile sociale sau individuale ca: gen, etnie, dizabilitate, vârstă, mediu de rezidență. Principalele grupuri din țara noastră ce se găsesc într-una dintre situațiile de mai sus sunt tinerii, femeile,

persoanele de etnie romă, persoanele cu dizabilități, imigranții, persoanele vârstnice sau persoanele din mediul rural (MMFPS, 2010, p. 55-57).

Excluziunea tinerilor de pe piața muncii are diverse cauze. Cu dificultăți în ocuparea unui loc de muncă se confruntă atât tinerii cu nivel scăzut de educație, cât și cei cu studii superioare. Alte cauze sunt lipsa experienței solicitate de cei mai mulți dintre angajatori sau inadecvarea ofertei educaționale la cerințele pieței muncii. În mediul rural, nivelul de dezvoltare economică și oferta de locuri de muncă sunt foarte reduse, fapt ce a condus la migrarea masivă a forței de muncă în afara granițelor țării.

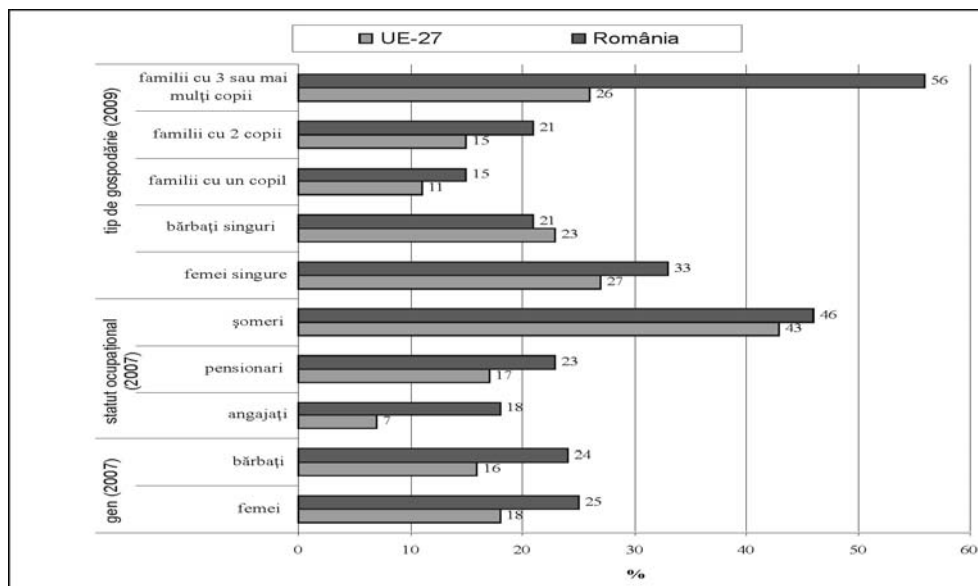
Pentru că vârsta este una dintre variabilele cele mai importante în ocupare, fiind poate principala cauză a discriminării la angajare¹, persoanele cu vârsta peste 50 de ani aflate în căutarea unui loc de muncă reprezintă, un grup vulnerabil. În situațiile în care datelor personale referitoare la gen și vârstă cu risc de excluziune li se asociază un nivel de calificare sau educație scăzut, șansele de integrare pe piața muncii scad dramatic. O soluție facilă pentru cei mai mulți este pensionarea anticipată. Deși criticată, această măsură rămâne una dintre puținele alternative viabile.

În ceea ce privește ocuparea în funcție de gen, statisticile internaționale (ILO, 2005; Eurofound, 2010; UNDP, 2010) arată că femeile nu au aceleași oportunități ca bărbații, în ciuda progreselor înregistrate. Și în țara noastră, femeile și bărbații continuă să trăiască în inegalitate: pentru aceeași muncă, femeile sunt plătite mai prost; șansele de promovare sunt mai degrabă favorabile bărbaților; accesul la funcții de conducere/management este inegal distribuit între femei și bărbați; femeile sunt angajate cu timp redus de muncă sau pe perioade determinate. Toate acestea contribuie la creșterea riscului de excluziune socială de pe piața muncii, o dovadă în plus fiind numărul mare al populației de gen feminin din totalul populației sărace (feminizarea sărăciei²). Riscul de sărăcie este mai mare la populația feminină, fie că este vorba de femei ocupate sau nu (graficul nr. 1).

¹ 54% percepeau diferențe de tratament în funcție de vârstă, 74% discriminare în funcție de vârstă la recrutare (studiu CURS, 2006, apud Sofică, 2011, p. 6).

² *Feminizarea sărăciei* a fost popularizată în anii '90 prin documentele ONU (United Nations General Assembly Resolution 104, session 50) și recunoscută prin studiul

Graficul nr. 1: Rata populației aflate în risc de sărăcie în funcție de gen, statut ocupațional și tipul de gospodărie, %

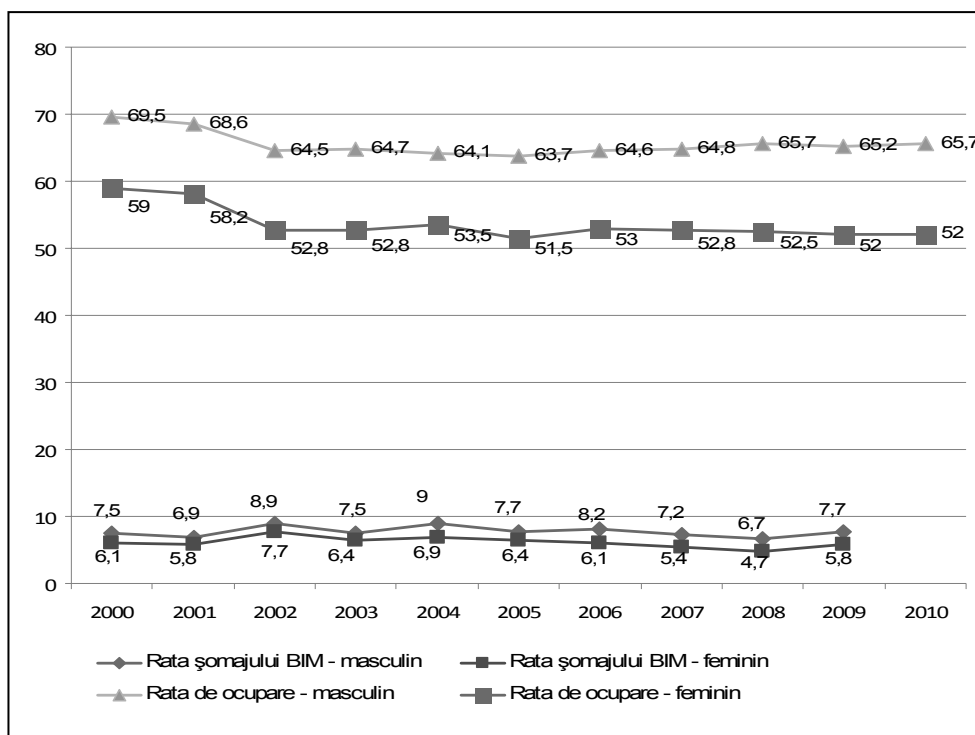

Sursa: EUROSTAT (2011) pentru 2009 și EUROSTAT (2010), *Combating poverty and social exclusion: a statistical portrait of the European Union*, pentru 2007.

Atrag atenția valorile ridicate ale riscului de sărăcie (în UE-27 și în România) pentru șomeri, femeile singure și familiile cu trei sau mai mulți copii, dar și discrepanța semnificativă între procentul persoanelor cu risc de sărăcie din țara noastră față de UE-27 la categoriile sociale reprezentate de angajați (diferență de 11%) și familiile cu trei sau mai mulți copii (diferență de 30%). Deși, în ceea ce privește șomajul ca formă de excluziune de pe piața muncii, femeile sunt mai puțin afectate, rata șomajului fiind constant mai mare la bărbați decât la femei (graficul nr. 2), în ceea ce privește rata de ocupare, situația se inversează, astfel că ponderea femeilor ocupate este mai mică.

Diane Pearce despre modelele de gen în evoluția ratelor de sărăcie în SUA între începutul anilor 1950 și mijlocul anilor 1970.

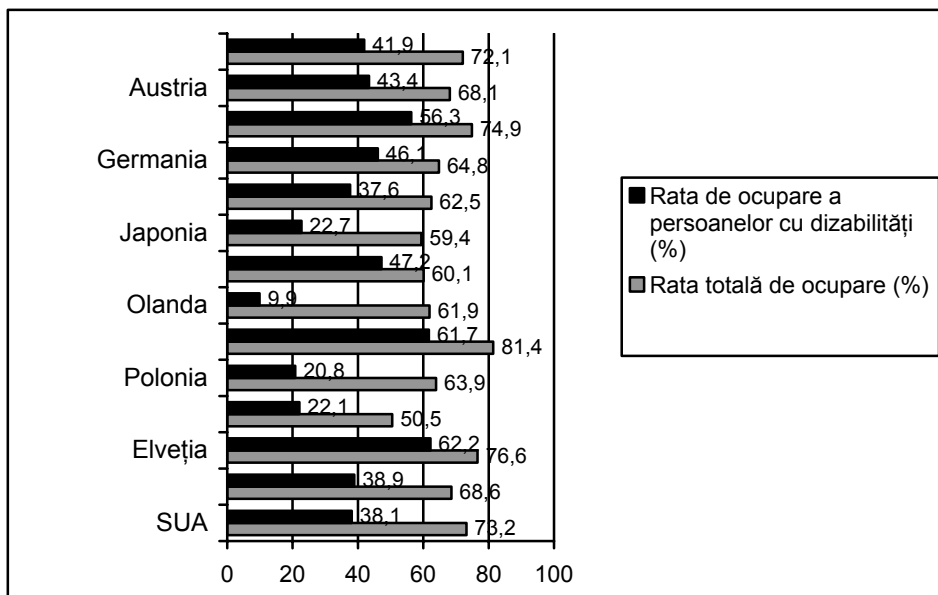
Graficul nr. 2: Rate de ocupare și rate ale șomajului în funcție de gen, în România, %

Sursa: EUROSTAT, 2011, *Employment rates by sex, age groups and nationality (%)*, iar datele pentru șomaj au ca sursă INSSE, 2011.

Grup vulnerabil semnificativ numeric, persoanele cu dizabilități rămân o resursă insuficient valorizată pe piața muncii, în pofida faptului că pot fi atrase în activități de antreprenoriat social. Peste tot în lume, persoanele cu dizabilități sunt întreprinzători, lucrători pe cont propriu, agricultori, medici, profesori, șoferi, vânzători, artiști sau tehnicieni IT (OMS, 2011). Numeroase meserii pot fi efectuate, adaptând mediul de lucru la nevoile lor speciale. Totuși, atât în țările dezvoltate, cât și în cele aflate în curs de dezvoltare, rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități este foarte redusă. Rata de ocupare variază foarte mult în funcție de tipul de dizabilitate, cel mai greu de angajat fiind cei cu dizabilități mintale.

Graficul nr. 3: Rata totală de ocupare raportată la rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități, în anul 2003, %

Sursa: Organizația Mondială a Sănătății, *World Report on Disability*, 2011, p. 238.

Notă: Ratele de ocupare pentru SUA sunt aferente anului 2005.

În România, potrivit datelor statistice ale MMFPS, la 31 martie 2011, trăiesc 629 488 de persoane adulte cu dizabilități, dintre acestea 28 195 fiind angajate. Aceasta înseamnă o rată de ocupare a persoanelor cu dizabilități de 4,47%, discrepanța față de state europene ca Polonia (20,8% în 2003) sau Spania (22,1% în 2003) fiind uriașă (graficul nr. 3).

Potențialul ridicat de angajare a persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile în activități de antreprenorat social rezultă din însăși misiunea socială a acestui demers. Potrivit lui Dees și Anderson, antreprenorii sociali nu fac altceva decât să folosească practicile economice în scop social, fie prin *politica de aprovizionare sau de producție* (achiziționarea de bunuri și/sau servicii de la furnizori dezavantajați, producția sau utilizarea în producție de produse reciclabile sau realizate în urma reciclării), fie prin *politica de ocupare a forței de muncă* (angajarea de persoane dezavantajate) sau prin clienții/bene-

ficiarii cărora li se adresează (oferirea de servicii sau produse pentru categoriile vulnerabile, adăposturi pentru persoanele fără adăpost, servicii medicale pentru persoanele cu venituri mici etc.) (Dees și Anderson, 2003, p. 4-5).

Un alt segment de populație a cărui vulnerabilitate pe piața muncii este notorie îl constituie persoanele de etnie romă. Începând cu 1989, populația de romi din România a fost afectată de diferitele șocuri pe piața muncii: șomaj, munca la negru sau munca neremunerată. Efectele acestor fenomene au fost amplificate de discriminare și marginalizare, ceea ce a condus la conturarea unui cerc vicios din care cu greu mai pot ieși. *„Specificul excluziunii sociale la populația de romi din România constă tocmai în existența unor surse de excluziune care la restul populației României nu există (sau sunt întâlnite extrem de rar), precum lipsa actelor de identitate, care determină un lanț de alte forme de excluziune”* (Duminică și Preda, 2003, p. 28).

Excluziunea socială a populației de etnie romă a fost asociată cu o gamă variată de factori: inegalitate socială pe scară largă și discriminare, sărăcie, lipsa actelor de identitate, accesul redus la servicii, sănătate precară, lipsa de educație, toate au redus accesul la piața muncii. *„Situația ocupării romilor este dificil de surprins, în primul rând din cauza implicării reduse în economia formală și a procentului mare de persoane care desfășoară diferite activități în economia informală. Domeniile economice cele mai accesibile pentru romi sunt cel agricol, al construcțiilor și cel industrial”* (Cace și colab., 2010, p. 120). *„La nivelul eșantionului¹, ponderea populației rome ocupate cu locuri de muncă stabile (angajați sau ocupați în meserii tradiționale) este de aproximativ 27% din totalul populației de vârstă activă (15-64 de ani). Din totalul eșantionului, 13% sunt pensionari, 12,3% șomeri și 2,2% elevi/studenți.(...) Aproximativ 20% din populație (declarați inițial ca fără ocupație sau casnici) desfășoară diferite activități economice ocazional”* (Cace și colab., 2010, p. 33).

¹ Eșantion probabilist, bistadial, stratificat, proiectat utilizând principiile din cadrul cercetării *Barometrul incluziunii romilor*. Volumul eșantionului a fost de 1537 de persoane de etnie romă autoidentificate, cu vârste peste 15 ani, având o eroare de eșantionare de $\pm 2,5\%$ pentru un interval de încredere de $\pm 95\%$ (Cace și colab., 2010, p. 7).

Populația de etnie romă este exclusă și, în același timp, se autoexclue de pe piața muncii. Lipsa actelor de identitate, adeseori rezultatul propriei ignoranțe și lipse de interes, îi împiedică să lucreze legal. Majoritatea romilor nu au studii și nu practică meserii de interes pe piața muncii. Deși nu există date recente referitoare la structura populației de etnie romă în funcție de nivelul de educație sau gradul de participare pe piața muncii, politicile de promovare a incluziunii sociale corelate cu acțiuni ale societății civile nu au lipsit, ba, dimpotrivă. Principalele măsuri adoptate de AJOFM de facilitare a angajării persoanelor de etnie romă sunt:

- din 2005, organizează caravane pentru romi, cursuri de formare profesională, servicii de orientare profesională și facilitare a ocupării;
- au fost alocate sume importante de bani din bugetul de stat pentru stimularea participării pe piața muncii a grupurilor vulnerabile;
- organizarea târgurilor de locuri de muncă pentru femeile roma;
- în 2006, AJOFM-urile au organizat 3.536 de campanii de facilitare a ocupării în 2.903 comunități de romi, având ca rezultat înregistrarea în bazele de date a aproximativ 27000 de persoane (dintre care peste 19.000 de femei) și angajarea a peste 4000 de persoane (dintre care 1188 de femei)¹.

Cu toate acestea, rezultatele sunt greu de cuantificat la nivel național și incontestabilul impact pe termen lung pare a nu îi mulțumi pe beneficiarii direcți, pe reprezentanții lor sau pe ceilalți membri ai societății.

1.3.4. Antreprenoriatul social: rol în facilitarea integrării pe piața muncii a grupurilor vulnerabile

Era globalizării a impus transformări esențiale în viața majorității oamenilor, mai ales din perspectiva muncii. Date fiind presiunile exercitate, piețele muncii au suportat transformări esențiale, de la structura

¹ Studiu realizat la solicitarea Comisiei Parlamentului European privind ocuparea forței de muncă și afacerile sociale: *The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU*, 2008, p. 124-125.

ocupatională la formele de angajare, timpul de muncă sau implicațiile muncii asupra sănătății și vieții personale a indivizilor. Criza economică globală a accentuat sărăcia și excluziunea socială. Repercusiunile crizei financiare asupra sărăciei sunt majore și cu tendințe de agravare, mai ales că măsurile de protecție socială sunt timide și marginale. În România, efectele crizei economice au început să apară spre sfârșitul lui 2008, unul dintre indicatori fiind rata șomajului, care a înregistrat o creștere constantă începând cu această dată. Șomajul tehnic a devenit și el parte a culturii organizaționale, în timp ce reducerea veniturilor populației este o certitudine cu impact imediat. Primul canal de propagare a sărăciei îl reprezintă piața muncii, șomajul fiind forma de excluziune socială cu efect imediat și cu impact major asupra bunăstării individuale. Astfel, unul dintre cei mai relevanți indicatori pentru situația economico-socială, alături de PIB, este rata șomajului, însă excluziunea de pe piața muncii cunoaște și alte fenomene la fel de grave sau poate chiar mai grave, cum ar fi munca la negru și munca neremunerată conform actelor.

Situația economică actuală a accentuat problemele sociale ale grupurilor vulnerabile, astfel încât eforturile s-au reorientat dinspre ocuparea unui loc de muncă înspre identificarea surselor de venit necesare supraviețuirii. Teoriile economice nu mai tratează *omul* în termeni de producător sau consumator, angajat sau angajator, recunoscând faptul că unul dintre efectele indirecte ale puterii pieței economice este excluziunea de pe piața muncii a persoanelor care nu intră în ecuația generării de profit, a acumulării de capital și a modelelor de consum. Antreprenoriatul social a început să fie considerat o alternativă pentru categoriile de persoane tot mai numeroase devenite redundante în procesul de diviziune a muncii, răspunzând inovativ nevoilor sociale. „*Antreprenoriatul social este deja un fenomen internațional*”, iar în Europa a fost puternic promovat prin politicile UE, acoperind o întreagă arie de practici internaționale dinamice și inovative din domeniile social și de mediu (Nicholls, 2006, p. 5).

Consolidarea antreprenoriatului social în România este strâns legată de accesarea FSE, care permite consolidarea activităților organismelor și instituțiilor specifice și atragerea de noi membri ai societății civile sau ai autorităților locale spre acest sector. Pe măsura dezvoltării proiectelor de ES, s-au creat noi locuri de muncă, prioritar pentru grupurile vulnerabile.

Facilitarea inserției pe piața muncii este puternic stimulată prin finanțări ale fondurilor structurale. Domeniul dezvoltării capitalului uman și promovarea incluziunii sociale constituie obiectul unui program operațional¹ finanțat de FSE cu o alocare financiară de 3,47 miliarde €, sumă distribuită între cele șapte axe prioritare. Dintre acestea, patru axe prioritare² (fiecare având mai multe domenii de intervenție) vizează incluziunea pe piața muncii a diverselor categorii de grupuri vulnerabile.

Stimularea antreprenoriatului social este una dintre prerogativele UE. Au fost încurajate diferite tipuri de intervenție, într-un prim stadiu accentul fiind pus pe cercetare și diseminarea informațiilor despre acest sector, ulterior încurajându-se în special crearea de structuri ale ES. De la începutul perioadei de programare până în 2010, au fost înființate 84 de entități de ES, creându-se 103 locuri de muncă (AM POSDRU, 2011, p. 83). Aceasta dovedește incapacitatea dezvoltării activităților antreprenoriale, din moment ce media locurilor de muncă create în cadrul unei structuri de ES este de 1,22, în condiții de asistență financiară nerambursabilă.

Antreprenoriatul social este o provocare pentru țara noastră, ținând cont de criza economică și socială, de amploarea sărăciei și a excluziunii sociale ce afectează segmente importante ale populației, de șomajul înregistrat și de deficiențele semnificative în furnizarea de servicii sociale, dar este în același timp o oportunitate pe care nu ne permitem să nu o valorificăm. Fondurile structurale au un potențial uriaș de promovare și stimulare a inițiativelor antreprenoriale din sectorul social, fiind un capital financiar semnificativ dedicat promovării și dezvoltării acestui sector.

Caracteristicile participării grupurilor vulnerabile pe piața muncii sunt: risc crescut de excluziune de pe piața muncii în funcție de vârstă; dependența persoanelor cu dizabilități de sistemul de asistență socială ilustrată prin rate de ocupare foarte mici; cauzalitatea complexă în excluziunea romilor de pe piața muncii; riscul crescut de sărăcie pentru

¹ Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013.

² Axa 2: Corelarea învățării pe tot parcursul vieții cu piața muncii; axa 4: Modernizarea serviciului public de ocupare; axa 5: Promovarea măsurilor active de ocupare; axa 6: Promovarea incluziunii sociale.

famiile cu mai mulți copii și, paradoxal, riscul crescut de sărăcie și pentru persoanele angajate. În aceste condiții, dezvoltarea antreprenoriatului social în România este o necesitate. Rolul acestui tip de intervenție socială nu constă doar în rezolvarea sau diminuarea disfuncțiilor structurale ale pieței muncii, ci și în forța mesajului către societate și sectorul economic referitor la potențialul categoriilor dezavantajate pe piața muncii, contribuind la depășirea stereotipurilor de tot felul, însușite în egală măsură de angajați, candidați la ocuparea unui loc de muncă și angajatori.

Antreprenoriatul social poate fi o pârghie în sprijinirea creșterii economice și cu siguranță va reprezenta o sursă majoră de creare a valorii sociale prin incluziunea socială a grupurilor vulnerabile, prin dezvoltarea capitalului social în comunități și prin reglementarea și legitimarea activităților antreprenoriale ca domeniu distinct, recunoscut și valorificat atât de piața liberă, cât și prin politicile sociale.

1.3.5. Bibliografie

- Atkinson, J., 2000, *Employment options and labour market participation*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg,
- Cace, S.; Preoteasa, A.M.; Tomescu, C.; Stănescu, S.M. (coordonatori), 2010, *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România*, București, Ed. Expert, <http://soros.ro>
- Dees, J.G., 2001, *The Meaning of „Social Entrepreneurship”*, 2011, http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Dees, J.G.; Anderson, B.B., 2003, *For-Profit Social Ventures*, <http://www.caseatduke.org/news/documents/DeesAndersonCASE.pdf>
- Drucker, P.F., 2007, *The Essential Drucker*, Oxford, Elsevier Ltd. Publishing.
- Duminică, G.; Preda, M., 2003, *Accesul romilor pe piața muncii*, București, Ed. Cărții de Agribusiness.
- Jehoel-Gijsbers, G.; Vrooman, C., 2007, *Explaining Social Exclusion*, Hague, The Netherlands Institute for Social Research/SCP, <http://www.scp.nl/english/dsresource?objectid=22210&type=pdf>

- Nicholls, A., 2006, *Social Entrepreneurship, New Models of Sustainable Social Change*, New York, Oxford University Press
- Reichert, E., 2006, *Understanding Human Rights. An Exercise Book*, Sage Publications
- Sofică, A., 2011, *Discriminarea în funcție de vârstă, în procesul de recrutare a resurselor umane din Cluj-Napoca, între anii 2000-2010*, rezumat teză de doctorat, http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2011/sociologie/sofica_aurelian_ro.pdf
- Whitley, R., 2005, „Stigma and the Social Dynamics of Exclusion”, *Research and Practice in Social Sciences*, nr. 1(1), <http://www.researchandpractice.com/articles/1-1/Whitley-7.pdf>
- Zamfir, C.; Preda, M. (coordonatori), 2002, *Romii din România*, București, Ed. Expert
- *** European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions 2010, *Addressing the gender pay gap: Government and social partner actions*, <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2010/18/en/2/EF1018EN.pdf>
- *** EUROSTAT, 2010, *Combating poverty and social exclusion: a statistical portrait of the European Union 2010*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EP-09-001/EN/KS-EP-09-001-EN.PDF
- *** International Labour Office, 2005, *Gender Equality and Decent Work. Good Practices at the Workplace*, <http://www.ilo.org/dyn/gender/docs/>
- *** MMFPS, *Buletin statistic informativ*, DGPPH, 31 martie 2011, Trimestrul I, <http://www.mmuncii.ro/ro/buletin-statistic-190-view.html>
- *** MMFPS, 2010, „Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată”, *Inovația socială*, anul II nr. 2, <http://www.inovatiasociala.ro> www.mmuncii.ro
- *** MMFPS, AM POSDRU, 2011, *Raportul anual de implementare 2010*
- *** Organizația Mondială a Sănătății, 2011, *World Report on Disability*
- *** *Social Protection and Social Inclusion Glossary*, DG Employment, Social Affairs and Inclusion, http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/vulnerable_groups_en.htm
- *** UNDP, 2010, *Human Development Report 2010 - The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdfv

**II. CARACTERISTICILE PIETEI
MUNCII ÎN REGIUNILE DE
DEZVOLTARE BUCUREȘTI-ILFOV
ȘI SUD-EST**

II.1. SEGMENTAREA PIEȚEI MUNCII ȘI ECONOMIA SOCIALĂ

Iulian STĂNESCU

În acest capitol ne propunem realizarea unei analize la nivel național și pe două Regiuni de dezvoltare, Sud-Est și București-Ilfov, privind structura și funcționarea pieței muncii, ocuparea forței de muncă, precum și implicațiile asupra situației prezente și a perspectivelor angajării în activități specifice ES.

II.1.1. Cadrul teoretic privind funcționarea pieței muncii

Contribuțiile teoretice privind funcționarea pieței forței de muncă reprezintă un spațiu interdisciplinar între economie și sociologie. În această secțiune ne propunem să prezentăm, foarte succint, cele mai importante contribuții teoretice privind funcționarea pieței muncii, în contextul diferențelor de teme de interes și de perspectivă dintre cele două științe.

În economie, interesul pentru piața muncii se concentrează în principal pe două teme, șomajul și nivelul salariilor. În explicarea funcționării pieței muncii, abordările din economie, fie la nivel sistemic, macroeconomic, fie la nivel microeconomic, prezintă o serie de trăsături specifice (Fine, 1998, p. 21-57). În primul rând, conceptul de echilibru stă la baza analizei. Piața muncii este percepută ca având drept rezultat un nivel optim, de echilibru, al ocupării, salarizării și producției. La baza explicării funcționării economiei în general și a pieței muncii în special stă comportamentul agregat al unor indivizi atomizați (individualism metodologic). O diferențiere clară este introdusă între funcționarea pe termen scurt și pe termen lung a pieței muncii, precum și între factorii endogeni și exogeni care o influențează. În același timp, piețe ale muncii

din țări separate sunt percepute a funcționa relativ similar, problema eterogenității acestora rămânând deschisă.

Față de acest cadru teoretic, explicarea șomajului ca fenomen economic a fost revoluționată de John Maynard Keynes, pe fondul mării crize economice mondiale dintre anii 1929 și 1933. Până la Keynes, șomajul era perceput ca un fenomen frictional sau voluntar. Primul reprezintă perioada de timp de trecere de la un loc de muncă la altul, permițând o explicație doar asupra perioadelor scurte de șomaj. Șomajul voluntar apare în situația de refuz sau incapacitate, din varii motive, a unei persoane de a accepta un salariu pe măsura productivității marginale. Altfel spus, ocuparea era percepută ca fiind deplină, cu excepția acelor care sunt în trecere de la un loc de muncă la altul sau își asumă starea de șomaj. Pentru a explica șomajul de masă și nivelul redus al ocupării în perioada mării crize, Keynes (2009) a optat pentru o analiză la nivel sistemic, introducând conceptul de șomaj involuntar. Acesta survine în situațiile în care cererea de locuri de muncă se află în exces față de volumul existent de ocupare. Atingerea unui nivel de ocupare deplină (*full employment*) a forței de muncă înseamnă eliminarea șomajului involuntar, situație ce poate fi atinsă, după Keynes, prin managementul cererii agregate. Avansurile teoretice și metodologice ale științei economice au permis și introducerea unor alte concepte, precum șomajul structural, șomerii descurajați, rata naturală a șomajului (NRU) sau rata noninflaționistă a șomajului (NAIRU) (Mankiw, 2003; Blanchard, 2003). În sociologia clasică, studiul structurii ocupaționale este pus în relație cu stratificarea socială. Atât Marx, cât și, mai târziu, Weber acordă importanță structurii ocupaționale. Marx (1960) a identificat cinci factori în diferențierea forței de muncă salariale:

- poziția de supervizare a muncii altor salariați;
- distincția între și în sectoare economice: angajații sunt diferențiați *social* după sectorul economic în care își desfășoară activitatea, dar și în *interiorul* acestuia, respectiv poziția în procesul de producție;
- diviziunea muncii în firmă, cu două tendințe: specializarea într-o anumită operațiune ca parte a procesului de producție sau asumarea mai multor operațiuni în paralel sau secvențiale de-a lungul procesului de producție;

- dotarea și intensitatea folosirii echipamentelor și mașinilor în munca efectuată;
- natura de echipă a muncii: în ce măsură munca presupune integrarea mai mult sau mai puțin intensă într-un grup.

După Weber (1978, p. 140), „structura diferențierilor ocupaționale și cea a oportunităților de realizare de venituri sunt strâns asociate”. Poziționarea unei persoane pe piața forței de muncă se bazează pe resurse individuale, cum ar fi cunoștințele, competențele, aptitudinile dobândite de individ pe parcursul vieții, dar și pe șansele de viață. Conceptul de șanse de viață (*Lebenschancen*) descrie cât de probabil este ca o persoană să își îndeplinească țelurile spre îmbunătățirea calității vieții. Șansele de viață derivă din poziția socială a unei persoane, reprezentând factori ai cursului vieții asupra cărora individul nu deține control (Weber, 1978, p. 927-928).

Dezvoltarea economică postbelică din Occident a pus în lumină diferențieri majore în interiorul forței de muncă în ceea ce privește salarizarea și standardul de viață. Teoria segmentării pieței muncii (SLM) a apărut ca domeniu interdisciplinar între economie și sociologie în anii '70, din nevoia de a explica noile relații și structuri sociale. În 1971, Doeringer și Piore (1971) au avansat teza existenței unei piețe duale a muncii, compuse dintr-un sector primar, în care se regăsesc marile întreprinderi și concerne industriale specifice anilor '60, cu muncitori industriali calificați, salarii ridicate, stabilitate ridicată a locului de muncă, diviziune avansată a muncii și a scării ierarhice, management și investiții masive de capital, și un sector secundar, cu firme mici, cu puțini angajați, subcapitalizate și cu siguranță redusă a posturilor. Dualitatea pieței muncii reflectă structura producției de bunuri și servicii. Pe de o parte, cele cu valoare adăugată mare, produse în organizații monopoliste, pe de alta, cele cu valoare adăugată redusă, mult mai vulnerabile la șocurile pieței. Viziunea dihotomică centru-periferie este similară teoriilor dependenței, de unde o imagine radicală pentru o teorie de rang mediu.

Trecerea de la un model dual al pieței muncii, bazat pe structurile socioeconomice de tip industrial, la unul al unei piețe cu mai multe segmente de tip postindustrial ridică probleme de coerență teoretică (Fine, 1998). Metodologic, analizele bazate pe segmentarea pieței muncii presu-

pun trei operațiuni: (1) delimitarea unei structuri a economiei în termeni de sectoare monopolizate și competitive, la care de obicei se adaugă sectorul public; (2) structurarea, pe această bază, a pieței muncii în primară și secundară și (3) punerea în relație a economiei și societății printr-o serie de variabile, precum educația, etnia, genul, apartenența sindicală, migrație etc. Relațiile dintre acești factori sunt supuse analizelor factoriale și de cluster. În acest punct se ivesc problemele modelului, deoarece acest tip de analiză produce relații de corelație, nu de cauzalitate. În lipsa unui model teoretic clar al cauzalității, cercetătorul definește arbitrar segmentele pieței muncii, în funcție de corelațiile identificate, rezultatul general fiind atâtea modele de segmentare câte analize se fac.

Din acest motiv, teoria segmentării pieței muncii a trecut printr-un proces de hibridizare, prin care a fost integrată în curentul dominant neoclasic din economie, preluând și individualismul metodologic. Rolul teoriei segmentării pieței muncii apare în a oferi o explicație pentru formarea salariului pe piețe diferite, în contextul reapariției noțiunii de echilibru în termen de rezultat pe piața muncii. Metodologic, aceasta implică o analiză a relației dintre trei categorii de factori: (1) variabile individuale, precum genul, etnia sau capitalul social al individului, (2) apartenența la structuri economice diferite, precum sectoarele economice, și (3) procese sociale, adică activități derulate în timp, precum participarea la cursuri de formare. Slăbiciunea unor asemenea modele de analiză în acest caz constă în emiterea unor ipoteze post-factum, derivate din organizarea prealabilă a materialului empiric, și mai puțin din teoretizarea asupra producerii și reproducerii sociale a factorilor de diferențiere.

Pentru Ben Fine (1998), nu orice diferențiere socială între persoanele ocupate, fie și de venit salarial, este o dovadă a prezenței de segmente interpretabile drept structuri ale pieței muncii. Elementele de specificitate în funcționarea pieței forței de muncă țin mai degrabă de câteva propoziții teoretice generale:

- piața muncii nu poate fi analizată în termeni de echilibru al rezultatelor;
- între ele, piețele forței de muncă sunt diferențiate, rezultând segmente sau structuri recognoscibile empiric;

- aceste segmente sau structuri derivă din factori orizontali, care se regăsesc în toată economia, precum diferențierile de gen sau educație, și din factori verticali, din interiorul diferitelor sectoare, cum ar fi productivitatea muncii și tiparele de consum;
- structurile pieței muncii sunt supuse unor contingente istorice;
- analiza structurii pieței muncii implică un model causal, având drept factori relația dintre muncă și capital, precum și tendințele asociate acestora (dinamica productivității muncii, monopolizarea, degradarea calificării profesionale etc.).

În sociologia românească, primele studii privind piața muncii au aparținut sociologiei industriale. Aceste studii nu au inclus numai analiza relațiilor sociale din interiorul întreprinderilor, a satisfacției cu viața a angajaților din marile centrale industriale din anii '80 (Zamfir și Filipescu, 1982), ci au oferit și un prilej de analiză a organizațiilor (Zamfir, 1980). După revoluția din 1989 și liberalizarea pieței muncii, analiza problemei ocupării a fost încadrată în aria tematică a sociologiei tranziției. Nivelul redus al ocupării și disfuncționalitățile în funcționarea pieței muncii apar ca făcând parte dintre multiplele probleme sociale induse de strategia tranziției (Zamfir, 2004). În acest context, sociologia românească a încercat să contribuie și la conturarea unor soluții prin analiza și evaluarea politicilor active de ocupare (Cace, 2001), cu o atenție specială pentru grupurile vulnerabile (Cace și Ionescu, 2006).

Pe piața muncii, tranziția a însemnat o segmentare în creștere și diferențierea între perdanți și câștigători. Prima categorie a inclus muncitorii calificați (gulerele albastre) din industrii și regiuni în declin. Câștigătorii sunt îndeosebi angajații cu studii superioare din servicii (gulerele albe), care se bucură de cele mai ridicate salarii (Rutkowski, 2006).

II.1.2. Concepte privind ocuparea

În România, datele oficiale privind ocuparea și forța de muncă sunt raportate de către INS pe baza a mai multor surse: statistica demografică, ancheta statistică privind costul forței de muncă, Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) și surse administrative, precum raportările

lunare ale ANOFM privind numărul de șomeri. Utilizând date din aceste surse, INS realizează balanța forței de muncă. Clasificarea standard din teoria economică după situația ocupațională cuprinde trei categorii (Mankiw, 2003): persoană ocupată; șomer și inactiv economic (nu face parte din forța de muncă).

Persoana ocupată este definită drept cea care a desfășurat o activitate economică producătoare de bunuri și servicii cel puțin o oră pe săptămână în scopul obținerii unor venituri.

Șomerul este persoana care nu are un loc de muncă în prezent, caută un loc de muncă sau este în așteptarea datei de începere a activității într-un nou loc de muncă. Mai mulți autori atrag atenția asupra faptului că măsurarea șomajului este doar aparent facilă (Mankiw, 2003; Blanchard, 2003). Dificultatea constă în identificarea persoanelor care sunt în căutarea unui loc de muncă, dar nu figurează în evidențele oficiale ca șomeri. Șomerii neînregistrați sunt persoane care ar dori să lucreze, dar sunt prea descurajați de a mai căuta, din pricina unor eșecuri repetate de a găsi un loc de muncă. Aceștia nu apar în statisticile oficiale, fiind de obicei clasificați fie în afara forței active de muncă, fie ca fiind ocupați în propria gospodărie. Eterogenitatea dintre ocupați și șomeri, precum și măsurarea acestora din urmă țin și de factori ideologici și politici. În Marea Britanie, metodologia evidenței șomerilor a fost modificată de nu mai puțin de 32 de ori între 1979 și 1989, cele mai multe dintre revizuirile conducând la reducerea cu peste un milion de persoane a totalului șomerilor (Bartholomew și colab., 1995). În România, statisticile privind persoanele „în căutarea unui loc de muncă” desemnează numărul de persoane care apelează, într-un interval de patru săptămâni, la cel puțin una dintre metodele de obținere a unui loc de muncă: înscrierea la AJOFM sau la agenții particulare pentru plasare pe piața forței de muncă, acțiuni pentru începerea unei activități pe cont propriu, publicarea de anunțuri, apel la prieteni, rude, colegi etc.

Categoria *inactivilor economic* cuprinde persoanele care nu fac parte din celelalte două categorii, cum ar fi elevii și studenții, persoanele casnice și pensionarii.

În România, statisticile privind piața muncii sunt structurate pe următorii indicatori:

- *populația activă* sau *resursele de muncă*, incluzând populația în vârstă de 15-64 de ani ce poate fi încadrată în activități de producere de bunuri și furnizări de servicii;
- *populația ocupată*, reprezentând toate persoanele care furnizează forța de muncă pentru producția de bunuri și servicii, cu alte cuvinte toate persoanele care desfășoară o activitate aducătoare de venit: salariați, patroni, fermieri sau membri ai unei societăți agricole, liber profesioniști, lucrători pe cont propriu etc.;
- *rata șomajului*, calculată ca pondere a șomerilor din populația activă;
- *rata de activitate*, ca raport exprimat procentual dintre populația activă (ocupați plus șomeri) și populația totală de 15-64 de ani;
- *rata ocupării*, calculată ca raport procentual dintre populația ocupată și populația totală sau doar populația în vârstă de muncă, respectiv 15-64 de ani.

II.1.3. Piața muncii și economia socială

Înțelegerea modului de funcționare a pieței muncii din România este relevantă pentru aprecierea situației și a perspectivelor sectorului ES. Forța de muncă include două categorii de „beneficiari” de ES: cei interni, precum angajații sau membrii din prezent sau posibili în viitor, printre care și persoanele în situație de risc social, și cei externi, în calitate de consumatori ai serviciilor și produselor oferite de entitățile de ES, fără de care sustenabilitatea economică a acestora ar fi problematică.

Ipoteza de bază a analizei propuse în acest capitol este că poziționarea indivizilor pe piața muncii este influențată de mai mulți factori:

- de natură personală, respectiv decizii ce derivă din și, în același timp, construiesc experiența de viață a individului;
- factori de poziționare orizontală, precum educația, genul și mediul de rezidență, observabili la nivelul sectorului de activitate/profesie;

- factori de poziționare pe verticală, ce țin de resursele sociale și materiale, concretizate în șanse de viață diferite de acces la status social;
- factori de natură structurală, ce țin de tendințe pe termen lung în configurarea structurii economiei; acestea influențează semnificativ perspectivele de creștere sau de declin ale domeniului de activitate potrivit cu forța de muncă a individului.

Capitolul își propune analiza modului în care factorii de mai sus se regăsesc în diferențierile de pe piața forței de muncă. Analiza datelor culese prin ancheta pe bază de chestionar în cadrul proiectului va avea ca obiective:

- identificarea resurselor și șanselor de viață favorabile ocupării;
- identificarea segmentării pieței muncii și a principalelor profiluri de salariați în primăvara anului 2011;
- realizarea unui profil al săracilor care muncesc, ca persoane vulnerabile ce pot constitui un grup-țintă pentru dezvoltarea de activități de ES;
- principalele servicii de ES accesate în prezent de salariați;
- dinamica ocupării în activitățile de ES.

II.1.4. Metodologie

Pentru a atinge obiectivele de analiză propuse, am realizat o analiză primară pe datele culese printr-o anchetă sociologică pe bază de chestionar.

Au fost intervievați peste 3.700 de subiecți din toate cele opt RD, obținându-se trei eșantioane. Eșantionul pe RD Sud-Est a totalizat 1.554 de subiecți, cu o marjă de eroare de 2,5% la un grad de încredere de 95%. În cazul RD București-Ilfov, eșantionul a cuprins 1.162 de subiecți, cu o marjă de eroare de 2,87% la un grad de încredere de 95%. Eșantionul reprezentativ la nivel național a inclus 1.202 subiecți, cu o marjă de eroare de 2,8% la un grad de încredere de 95%.

Obiectivele analizei au implicat construcția unor profiluri sociale pe segmentele pieței muncii din cadrul populației ocupate. În realizarea acestor profiluri sociale, am optat pentru utilizarea unor teste de

omogenitate. Aceste teste ne permit să determinăm în ce măsură sub-categoriile diferite de populație prezintă aceleași proporții de caracteristici specifice precum întreaga populație. Procesul de testare a omogenității în populații se desfășoară prin intermediul testului de semnificație statistică pe distribuția chi-pătrat (X^2) a două variabile categoricale.

Realizarea profilurilor s-a făcut prin punerea în relație a unor variabile de tip sociodemografic, factuale (precum gen, vârstă, pregătire profesională, mediu de rezidență) cu variabile categoricale, reprezentând poziționarea pe piața muncii, precum tipul de angajator, sectorul de activitate, vechimea în muncă, intervalul câștigului salarial, programul de lucru etc.

II.1.5. Piața muncii din România: caracteristici generale

Structura populației în funcție de statutul pe piața muncii pe cele trei eșantioane (național, RD Sud-Est și București-Ilfov) prezintă următoarele categorii: populație activă (cu două subcategorii: ocupată și neocupată) și populație inactivă.

Populația ocupată este formată din salariați, patroni, liber-profesioniști, agricultori, zilieri agricoli și nonagricoli. În toate cele trei eșantioane, salariații formează cea mai mare parte a celor ocupați – în jur de 80% la nivel național și în RD Sud-Est, urcând chiar spre 90% în RD București-Ilfov. Pe întreaga populație, salariații reprezintă 30,4% la nivel național și în RD Sud-Est, respectiv 41% în RD București-Ilfov. După cum este de așteptat, cei care s-au declarat patroni sau administratori de firmă nu sunt numeroși: mai puțin de 2% din eșantionul național, aproape 3% în RD Sud-Est și puțin peste 3% în RD București-Ilfov. În categoria liber-profesioniștilor se regăsesc persoanele cu profesii liberale și artistice, lucrătorii pe cont propriu în activități neagricole și cei care sunt înregistrați ca persoane fizice autorizate, în care calitate își asigură principala sursă de venit. Ponderea acestora este, de asemenea, foarte redusă, respondenții care s-au declarat în această categorie reprezentând între 1% și 1,6% din cele trei eșantioane. Proportia celor care s-au declarat agricultori, inclusiv în gospodăria proprie, este, de asemenea, redusă, respectiv 2,5% la nivel național și 2,3% în RD Sud-Est. Zilierii, respectiv persoanele care desfășoară o muncă ocazională, plătită cu ziua, reprezintă sub 2% în cele trei eșantioane, chiar 0,2% pentru București-Ilfov.

Tabelul nr. 6: Structura relativă a populației după statutul ocupațional la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %

Statut ocupațional		Național (%)	RD Sud-Est (%)	București-Ilfov (%)
Ocupat	salariați	30,4	30,4	41,0
	patron, administrator firmă	1,7	2,9	3,2
	liber-profesionist, PFA	1,6	1,2	1,0
	agricultor	2,5	2,3	0,2
	zilier, muncă ocazională neagricolă	0,8	1,1	0,2
	zilier, muncă ocazională agricolă	0,4	0,8	0,0
Neocupat	șomer înregistrat	4,6	2,9	1,6
	șomer neînregistrat	12,0	13,7	11,2
Inactiv	pensionar	33,4	28,9	32,5
	casnică	9,1	11,6	2,9
	elev, student	3,5	4,2	6,2
Total		100	100	100

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Populația neocupată îi cuprinde atât pe cei care s-au declarat șomeri înregistrați, adică persoanele din evidențele AJOFM, indiferent dacă mai primesc sau nu indemnizația de șomaj, cât și pe cei care s-au declarat șomeri neînregistrați, respectiv persoane în căutarea unui loc de muncă. Ponderea totală a șomerilor atinge 16,6% pe eșantionul național și în RD Sud-Est, comparativ cu 12,8% în RD București-Ilfov.

Populația inactivă este formată din pensionari, casnice și elevi și studenți, cumulând o pondere totală de 46% în eșantionul național, 44,6% pentru RD Sud-Est și 41,4% pentru RD București-Ilfov.

Având în vedere datele de mai sus, reies două categorii de observații: comparația cu datele oficiale ale INS și diferențele în structura relativă după statutul ocupațional pe cele trei eșantioane. Comparația cu datele INS pentru perioada în care a fost făcută culegerea datelor din teren, respectiv februarie-martie 2011, este imposibil de făcut pentru toți indicatorii, cu excepția ratei șomajului, deoarece aceștia nu sunt încă disponibili. Spre exemplu, datele privind populația activă și cea ocupată apar cu întârzieri

semnificative. Singurul indicator raportat într-o perioadă de timp relativ scurtă este rata șomajului, având ca bază datele administrative ANOFM din teritoriu în care sunt cuprinse doar persoanele înregistrate la agențiile județene ca șomeri indemnizați și neindemnizați. O altă problemă derivă din construcția eșantionului, care este reprezentativ pentru întreaga populație adultă neinstituționalizată de 18 ani și peste, în timp ce indicatorii de ocupare vizează populația între 15 și 64 de ani.

Diferența cea mai semnificativă față de datele privind populația ocupată în agricultură din anchetele INS, îndeosebi AMIGO, provine din construcția chestionarului. Respondenții au avut libertatea de a se declara ca făcând parte dintr-o anumită categorie în funcție de principala sursă de venit. În schimb, metodologia INS realocă persoanele neocupate, îndeosebi pe cele din mediul rural, unde este practică agricultura de subsistență, drept lucrători neremunerați în propria gospodărie. În acest mod a fost posibilă analiza șomerilor neînregistrați, adică a persoanelor care și-ar dori un loc de muncă, dar sunt prea descurajate de a mai căuta prin canale oficiale și, ca urmare, nu se regăsesc în evidențele agențiilor teritoriale de ocupare. În plus, este evitată ridicarea artificială a ratei ocupării cu persoane care (1) nu produc bunuri sau servicii destinate schimbului în economia reală, ci pentru autoconsum și (2) nu realizează niciun venit drept contraprestație a muncii depuse. Echivalarea autoconsumului cu bunuri obținute pe piața liberă este practică în anumite scopuri de cercetare a standardului de viață, dar nu poate înlocui venitul monetar decât în cazul consumului alimentar și numai într-o anumită măsură. Elocvente în acest sens sunt diferențele metodologice dintre statistica națională și cea a Eurostat în calculul sărăciei relative. Includerea autoconsumului în cazul metodologiei naționale induce o diferență de circa 5 puncte procentuale în ceea ce privește sărăcia relativă față de metodologia Eurostat (Zamfir și colab., 2010, p. 33). Drept rezultat, considerăm că eșantioanele obținute oferă o imagine mai aproape de realitatea de pe piața muncii în ceea ce privește persoanele ocupate. După cum am văzut mai sus, această categorie este formată în cea mai mare parte din salariați, după cum este și firesc.

În ceea ce privește diferențele din structura relativă după statutul ocupațional, valorile din eșantionul național sunt apropiate de cele din

eșantionul RD Sud-Est. În schimb, structura ocupațională din eșantionul București-Ilfov prezintă diferențe semnificative statistic. Acest fapt este explicabil prin structura sociodemografică aparte a acesteia din urmă. Pentru eșantionul național, distribuția respondenților pe medii de rezidență este de 56,3% în urban și 43,7% în rural, iar pe gen de 51,9% bărbați și 48,1% femei. Eșantionul RD Sud-Est prezintă valori foarte similare, respectiv 56,6% urban și 43,5% rural, respectiv 51,6% bărbați și 48,4% femei. După cum este de așteptat, eșantionul pe RD București-Ilfov, cea mai urbanizată regiune a țării, are o cu totul altă distribuție, peste 93% dintre respondenți fiind rezidenți în urban.

Resurse și șanse de viață favorabile ocupării

Diferențierea dintre cei care au un loc de muncă, cei neocupați și cei inactivi din rândul populației în vârstă de muncă (18-65 de ani) poate fi urmărită în raport cu nivelul unor resurse sociale, cum ar fi nivelul de școlarizare, mediul și locul de rezidență, vârsta, genul sau etnia.

În privința *nivelului de școlarizare*, la nivel național, cel puțin 80% dintre persoanele care au studii universitare, chiar și de scurtă durată, sunt ocupate. Peste 72% la nivel național dintre cei ocupați au cel puțin treapta I de liceu absolvită, respectiv 71,5% în RD Sud-Est și aproape 86% în București-Ilfov.

Mediul de rezidență influențează semnificativ șansa de a avea un loc de muncă pentru cei care locuiesc în afara RD București-Ilfov. Dintre cei ocupați, rezidenții din urban reprezintă 65% la nivel național și 55,6% în RD Sud-Est. Probabilitatea de a obține un loc de muncă crește direct proporțional cu mărimea localității de domiciliu. La nivel național, în orașele cu peste 100.000 de locuitori, peste 50% dintre cei de vârstă activă sunt ocupați, ponderea acestora urcând la 56% în cazul așezărilor cu peste 200.000 de locuitori. În RD Sud-Est, trei reședințe de județ, fiecare cu peste 200.000 de locuitori, Constanța, Galați și Brăila, cumulează aproape 40% dintre persoanele ocupate. Pe de altă parte, persoanele rezidente în mediul rural sunt cele mai expuse riscului de a fi în șomaj sau inactive.

Vârsta este importantă pentru șansa de a avea un loc de muncă. La nivel național, circa 45% dintre persoanele ocupate au sub 34 de ani, aproa-

pe 39% au între 35 și 49 de ani. În schimb, persoanele de 50 de ani și peste reprezintă numai 16,3% dintre cei ocupați. Această categorie de vârstă este cea mai vulnerabilă în ceea ce privește accesul la un loc de muncă. Opțiunile alternative individuale în această situație includ pensionarea medicală sau anticipată. În RD Sud-Est și București-Ilfov, situația este ușor diferită: în ambele, grupa de vârstă 35-49 de ani cuprinde peste 43% dintre ocupați, în timp ce cei peste 50 de ani reprezintă 19,5%, respectiv 15,1%.

În ceea ce privește diferențele de *gen*, ponderea bărbaților ocupați este semnificativ mai mare decât cea a femeilor. La nivel național, peste 52% dintre bărbații de vârstă activă sunt ocupați, cu o valoare similară de 53% pentru RD Sud-Est, în timp ce în București-Ilfov aceasta urcă la peste 63%. Femeile sunt mult mai vulnerabile pe piața muncii. Numai 40% dintre femeile de vârstă activă s-au declarat ocupate la nivel național, ponderea acestora urcând la 43% pentru RD Sud-Est și la 48,4% pentru RD București-Ilfov.

Etnia este un alt factor care poate crește sau reduce șansa de a fi ocupat din punct de vedere economic. Persoanele de etnie romă sunt cele mai vulnerabile pe piața muncii, având cea mai redusă rată de ocupare. Spre exemplu, în RD Sud-Est, din cele 51 de persoane care s-au declarat de etnie romă, echivalente cu 4,1% din populația de vârstă activă din eșantionul regional, mai puțin de o pătrime s-au declarat ocupate.

II.1.6. Segmentarea pieței muncii. Profiluri ale salariaților

Segmentarea pieței muncii este vizibilă în primul rând prin diferențierile dintre salariați. Pentru cei mai mulți, veniturile salariale sunt primele care ies în evidență. Calificarea, ocupația și genul sunt alte câteva elemente de diferențiere. Cu toate acestea, diferențierile dintre salariați nu sunt totuna cu structurarea pieței muncii. Segmentarea pieței muncii reiese din structurarea activității economice. Rolul segmentării pentru funcționarea pieței muncii poate fi ilustrat prin metafora cursei de atletism. Toți competitorii se află pe linia de start, dar competiția are loc pe culoare diferite. În timpul cursei, competitorii rămân pe propriul culoar. În același fel, pe piața muncii, grupuri diferite de salariați se află pe culoare sau segmente diferite, fiecare urmărind un loc de muncă potrivit propriilor aspirații. Altfel spus, piața muncii este stratificată. Un muncitor calificat din

industria extractivă nu va concura pentru un loc de muncă în învățământ, după cum nici o persoană cu studii superioare nu va căuta să se angajeze în industria prelucrătoare ca muncitor.

Principala dificultate în analiza segmentării pieței muncii constă, după cum am văzut mai sus, în alegerea unor categorii consistente teoretic. Rezultatele analizei trebuie să fie recunoscutibile empiric, utilizând factori orizontali, care se regăsesc în toată economia, și factori verticali, din interiorul diferitelor sectoare de activitate. Pe baza acestor considerente, criteriile de delimitare a profilurilor de salariați utilizate în analiză sunt: natura relației angajat-angajator și nivelul salarizării, ca factori orizontali, respectiv natura muncii, ca factor vertical.

Relația dintre angajat și angajator diferă în funcție de tipul angajatorului, rezultând patru categorii:

1. angajat-angajator cu scop patrimonial, incluzând aici toate întreprinderile, indiferent de tipul de capital;
2. angajat-sector public, respectiv administrația și serviciile publice (învățământ, sănătate, ordine publică etc.);
3. liber-profesioniștii, indiferent de forma juridică de înregistrare a activității economice, care se regăsesc în secțiunea M a Clasificării activităților din economia națională (CAEN) Rev. 2, respectiv activități profesionale, științifice și tehnice (activități juridice, contabilitate, audit și consultanță în management, arhitectură, design specializat etc.);
4. angajații în sectorul nonprofit și cooperatist, incluzând ca formă juridică de constituire a angajatorului asociațiile, fundațiile, cooperativele, societățile mutuale.

În privința nivelului salarizării, reperul l-a constituit salariul mediu net pe luna aprilie 2011 (referințele ulterioare din text sunt raportate exclusiv la acesta). Datele statistice oficiale privind salarizarea trebuie, în orice situație, luate în considerare cu o oarecare marjă. În orice economie, unele dintre venituri nu sunt înregistrate fiscal din multiple cauze: evaziune fiscală, economie neagră sau gri, fiscalizarea incompletă sau ineficientă etc. Deși veniturile de natură salarială reprezintă cea mai mare

parte a veniturilor persoanelor fizice, există și alte surse de venit (chirii, rente, dividende etc.). Din acest motiv, salariul mediu net poate fi considerat drept un punct de referință relevant, care permite conturarea unei imagini generale, chiar dacă nu oglindește perfect realitatea economică și socială. În fine, criteriul privind natura muncii se referă la domeniile de activitate economică și ocupațiile specifice din cadrul acestora.

**Tabelul nr. 7: Segmentarea pieței muncii
la nivel național: aprilie 2011**

Segment	Relație angajat-angajator	Salariu mediu net, lei	Nr. salariați, mii persoane	Pondere în total salariați, %
	total	1.498	4.142,7	100
	angajat-angajator cu scop patrimonial		3.026,9	73,1
Angajați în industrie, construcții, agricultură	<i>industrie (total)</i>	1.524	1.610,7	29,5
	energie	2.961	71,5	1,7
	industrie extractivă	2.600	61,2	1,5
	apă, salubritate	1.412	94,5	2,3
	industria prelucrătoare	1.356	993,7	24,0
	agricultură	1.103	84,2	2,0
	construcții	1.229	305,6	7,4
Angajați în servicii	<i>servicii (total)</i>		1.416,2	34,2
	intermedieri financiare	3.671	102,9	2,5
	informații și comunicații	3.116	100,1	2,4
	transporturi, depozitare	1.640	249,6	6,0
	imobiliare	1.549	18,3	0,4
	comerț	1.326	679,7	16,4
	servicii administrative și suport	955	161,5	3,9
	HORECA	850	104,1	2,5
Angajați în sectorul public	angajat-sector public		925,4	22,3
	adm. publică și apărare	1.825	200,4	4,8
	învățământ	1.321	374,3	9,0
	sănătate, asistență socială	1.188	350,7	8,5
Liber-profesioniști	liber-profesioniști			
	activități profesionale, științifice, tehnice	2.310	100,2	2,4

Segment	Relație angajat-angajator	Salariu mediu net, lei	Nr. salariați, mii persoane	Pondere în total salariați, %
Angajați în sectorul nonprofit/cooperativ	consociativ-cooperativ	...	90,2	2,2

Sursa: INS, *Buletin statistic lunar nr. 4/2011*.

II.1.6.a. Angajații în industrie, construcții, agricultură

În aprilie 2011, în industrie, construcții și agricultură activau peste 1,6 milioane de salariați, cea mai mare parte a acestora fiind angajați în activități manuale. După nivelul de salarizare, se întâlnesc două subsegmente inegale numeric. Câștigul salarial mediu net din sectorul energetic și din industria extractivă, unde activau circa 130.000 de persoane, era de 2.961 lei, respectiv 2.600 lei, semnificativ mai ridicat decât salariul mediu la nivel național. Aceștia sunt angajații marilor companii care au ca obiect de activitate producția, transportul și distribuția țițeiului și a produselor petroliere, a gazelor naturale și electricității, precum și cei din minerit. În schimb, în industria prelucrătoare, utilități (apă, salubritate), construcții și agricultură, care cuprind aproape 1,5 milioane de angajați, salariul mediu se afla sub salariul mediu net.

Cea mai mare parte a acestor angajați sunt muncitori cu grade diferite de calificare. Ca nivel de instruire formală, 57% dintre angajații din industrie sunt persoane care au absolvit cel mult 10 clase. Muncitorii calificați reprezintă 25% din numărul angajaților la nivel național și 29% în RD Sud-Est. În RD București-Ilfov, unde industria are o pondere mai redusă, numai 15,5% din totalul angajaților sunt muncitori calificați. Ca vârstă, muncitorii calificați au cea mai ridicată pondere (40,7% la nivel național, 32% în București-Ilfov) din rândul populației de peste 50 de ani. Explicația constă în preponderența acestei ocupații în perioade trecute, în care economia era dominată de industrie. În RD Sud-Est, muncitorii calificați sunt preponderent mai tineri, peste 53% aparținând categoriei de vârstă 35-49 de ani. O posibilă explicație ar putea fi continuarea activității combinatului

siderurgic din Galați, cel mai mare de acest tip și unul dintre cei mai mari angajatori din industrie la nivel național. Ponderea muncitorilor necalificați se ridică la aproximativ 9% la nivel național, dar este semnificativ mai redusă în RD Sud-Est (5,1%) și București-Ilfov (2,8%). Majoritatea muncitorilor necalificați se regăsesc în mediul rural.

Tabelul nr. 8: Tipuri de ocupații ale salariaților la nivel național, în Regiunile Sud-Est și București-Ilfov, %

Ocupație	Național (%)	RD Sud-Est (%)	București-Ilfov (%)
Muncitor calificat	25,5	29,4	15,5
Ocupații intelectuale	25,0	18,2	31,4
Lucrător în servicii și comerț	23,1	31,2	25,9
Muncitor necalificat	9,1	5,1	2,8
Funcționar	5,6	4,6	2,8
Militar, polițist, agent pază	3,8	6,7	6,4
Manager	3,6	0,9	5,5
Tehnician, maistru	3,0	3,2	8,0
Altele	1,3	0,7	1,9
	100	100	100

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Bărbații reprezintă aproape 80% dintre angajații din construcții la nivel național, ponderea urcând chiar spre 85% în RD București-Ilfov și RD Sud-Est. În industrie, ponderea bărbaților este tot ridicată, ei reprezentând ceva mai mult de două treimi. Cea mai mare parte (85%) a angajaților din industrie lucrează în companii private, regiile autonome și companiile cu capital de stat având încă o pondere semnificativă din acest punct de vedere.

II.1.6.b. Angajații în servicii

Profunde schimbări structurale din economie în circa un deceniu și jumătate de tranziție sunt vizibile în noua structură a ocupării pe domeniile de activitate. Dacă în 1990, industria cumula circa jumătate din numărul

salariaților, după 20 de ani, serviciile reprezintă principalul sector ca sursă de locuri de muncă (Zamfir, 2011).

Tabelul nr. 9: Ocuparea pe domenii de activitate economică la nivel național, în Regiunile Sud-Est și București-Ilfov, %

Domeniu	Național (%)	RD Sud-Est (%)	București-Ilfov (%)
Comerț	14,5	16,6	13,0
Alte servicii	13,2	9,2	22,3
Industrie extractivă, prelucrătoare, utilități	13,1	13,8	9,3
Învățământ	10,5	10,0	8,2
Sănătate	7,8	7,8	8,9
Apărare, ordine publică, pază	7,8	6,6	6,8
Industrie ușoară	7,5	6,2	2,1
Construcții	7,3	7,1	6,5
Administrație publică	5,4	6,2	2,1
Transporturi	4,9	6,9	9,7
Informatică	2,0	0,6	2,2
Agricultură	1,6	2,5	0,9
Telecomunicații	1,5	2,9	1,4
Media, publicitate	1,2	0,4	4,1
Bănci, intermediari financiare	1,0	2,3	2,1
Altele	0,7	0,9	0,4
Total	100	100	100

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Ca domeniu de activitate, serviciile cuprind o gamă foarte eterogenă de ocupații. După nivelul de salarizare, se pot identifica trei subsegmente. Cei mai bine plătiți angajați din economia României sunt cele peste 200.000 de persoane care activează în sectorul financiar-bancar, în comunicații (în principal, telefonie fixă și mobilă, dar și media) și producția de software. Salariul mediu net lunar depășește 3.600 lei în sectorul financiar-bancar. În comunicații, salariul mediu net se situează peste 3.100 lei, valoare similară cu a celor sub 4.000 de angajați din transporturile aeriene. Per total, circa

5% din numărul total de salariați se regăsesc în acest segment. După cum este de așteptat, acestea sunt persoane cu studii superioare, rezidente cu precădere în marele urban.

În al doilea subsegment se regăsesc angajați din sectorul serviciilor cu salarii ce depășesc cu puțin salariul mediu. Cea mai mare parte a acestora se regăsesc în transporturi, mai puțin cele aeriene, și logistică (aproape 250.000 de persoane). Mult mai puțini activează în intermediari imobiliare, unde, ca urmare a crizei economice începute la finele anului 2008, au rămas mai puțin de 20.000 de salariați. Al treilea subsegment din zona serviciilor îi cuprinde pe cei remunerați sub valoarea salariului mediu net. Angajații din comerț sunt cei mai numeroși în această categorie, aproape 680.000 la nivel național. Cele mai slab remunerate locuri de muncă din sectorul serviciilor se regăsesc în zona serviciilor administrative și de suport și mai ales în hoteluri, restaurante și cazare (HORECA).

Circa jumătate din totalul celor angajați în sectorul serviciilor activează în comerț. În RD Sud-Est, comerțul are o pondere similară cu cea națională, de circa 16% din totalul salariaților, în timp ce alte servicii cumulează mai puțin de 10%. În RD București-Ilfov, în servicii, altele decât comerțul, activează peste 22% dintre salariați, urmate de comerț cu 13%.

În ceea ce privește nivelul de școlarizare, există o corelație la nivel național între absolvenții de liceu și angajarea în servicii. Circa jumătate dintre salariații cu studii medii se regăsesc în acest domeniu, cu excepția RD București-Ilfov, unde 36% dintre absolvenții de liceu activează în servicii. Femeile formează majoritatea lucrătorilor în servicii, cu 62% la nivel național și în RD București-Ilfov, urcând chiar la 71,5% în RD Sud-Est.

Tipurile de ocupații din sectorul serviciilor sunt cele în care regăsim persoane mai tinere, din categoria de vârstă până în 35 de ani, îndeosebi pe cei care s-au format în cele două decenii de după revoluție. În rândul acestei categorii de vârstă predomină ocupațiile intelectuale, care au beneficiat de explozia numărului de absolvenți de facultăți, și lucrătorii în servicii și comerț, reprezentativi pentru reorientarea profilului economiei de la unul de tip preponderent industrial la unul bazat pe servicii. Lucrătorii în servicii din aceeași categorie de vârstă reprezintă 28% la nivel național, 29,5% în RD București-Ilfov și 40% în RD Sud-Est.

II.1.6.c. Angajații din sectorul public

Instituțiile publice, respectiv administrația, serviciile publice și cele din domeniul apărării și ordinii publice angajează aproape 12% dintre salariații la nivel național. În RD Sud-Est, ponderea angajaților în sistem public este mai ridicată, de aproape 15%, în timp ce în București-Ilfov coboară la circa 9,5%. Structura relativă după tipul angajatorului este semnificativ diferită în RD București-Ilfov față de RD Sud-Est și eșantionul național. Sectorul privat deține o pondere semnificativ mai ridicată. Aceasta nu înseamnă că serviciile publice universale și administrația au o pondere prea ridicată în afara marilor aglomerări urbane, ci că sectorul privat este prea puțin dezvoltat. În termeni absoluți și raportat la numărul de locuitori, angajații în sectorul public sunt sensibil egali pe regiuni. Ceea ce diferă este numărul de locuri de muncă disponibile în sectorul privat.

Alte întreprinderi cu scop patrimonial, regii autonome, societăți naționale sau societăți comerciale cu capital integral sau majoritar de stat angajează aproximativ 27% dintre salariați la nivel național, ceva mai puțin de o cincime în RD Sud-Est și în jur de 22% în RD București-Ilfov.

Tabelul nr. 10: Tipul de angajator la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %

Tip angajator	Național (%)	RD Sud-Est (%)	București-Ilfov (%)
Companie privată	59,9	64,9	68,1
Companie de stat	27,1	19,4	21,7
Instituție publică	11,9	14,8	9,4
Nonprofit	1,1	0,9	0,8
	100	100	100

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Nivelul salarizării din învățământ și sănătate este sub salariul mediu net cu 12%, respectiv 21%. În ceea ce privește salarizarea din administrație și apărare, veniturile salariale mai ridicate din justiție, apărare națională și afaceri externe ridică media la peste 1.800 lei. Dintre toate segmentele pieței muncii, în sectorul public se întâlnește cea mai ridicată pondere a

persoanelor cu studii superioare, fapt ce reiese din cererea de profesii intelectuale în serviciile publice, îndeosebi în învățământ. Dintre angajații din sectorul public, circa 30% la nivel național, 38% în RD Sud-Est și aproape 57% în RD București-Ilfov au studii superioare de lungă sau scurtă durată.

Femeile predomină în serviciile publice (62,3%). Dintre acestea, cele mai feminizate domenii sunt sănătatea și învățământul, în timp ce în ordinea publică și apărare se regăsesc mai degrabă bărbați. În RD Sud-Est, persoanele cu studii superioare și absolvenții de școli postliceale reprezintă 57,5% dintre angajații din sectorul public.

II.1.6.d. Liber-profesioniștii

Segmentul numără circa 100.000 de persoane la nivel național, cuprinde persoane cu studii superioare și ocupații intelectuale, rezidente în mediul urban. Din punct de vedere numeric, cei mai mulți desfășoară activități de consultanță financiară, fiscală sau de management și consiliere juridică. Ca formă de înregistrare fiscală, numai o parte s-au înregistrat exclusiv ca experți autorizați ori în cabinete individuale. O altă parte consistentă numeric activează în societăți de profil cu un număr restrâns de parteneri și angajați. Câștigul salarial mediu net în aceste societăți, de peste 2.300 lei, plasează liber-profesioniștii în partea superioară a veniturilor salariale, după cei mai bine plătiți din servicii și din industrie.

II.1.6.e. Segmentul consociativ-cooperativ: ocuparea în sectorul economiei sociale

Dintre segmentele pieței muncii, segmentul consociativ-cooperativ se distinge prin situația atipică a celor ce activează în organizațiile nonprofit și cooperatiste. Pe de o parte, angajatorul nu este motivat în primul rând de logica profitului economic, precum în sectorul privat, iar pe de altă parte, nivelul implicării și deciziei în organizație este cu totul diferit față de sectorul public. Din aceste considerente, putem afirma că persoanele care activează în entități de tip ES se află pe acest segment al pieței muncii.

La nivelul instituțiilor europene, termenul de ES a început să fie folosit din 1989 (Westlund, 2003). Comisariatul General pentru Ocupare și Afaceri Sociale a inclus în această categorie patru tipuri de angajatori, după forma de organizare: cooperative; organizații sau societăți mutuale; asociații și fundații. În 2002-2003, aceste patru tipuri de organizații înregistrau ca angajate peste 11 milioane de persoane, reprezentând 6,7% dintre salariații din cele 15 state membre la acea perioadă și alte 10 state candidate care aveau să adere în 2004. Din cele 11,2 milioane de salariați, 3,6 milioane activau în sectorul cooperatist, circa 350.000 erau angajați de societăți mutuale și 7,1 milioane erau salariați în asociații și fundații. În statele membre UE, sectorul ES se prezintă ca eterogen după formele juridice de organizare și funcționare, autoidentificarea apartenenței la sector și recunoașterea oficială (CIRIEC, 2007).

În privința definirii ES, în literatura științifică se întâlnesc diferite și variate puncte de vedere, precum și concepte conexe: al treilea sector, sectorul nonprofit, sectorul social sau economia solidară (Westlund, 2003). Una dintre temele în dezbatere este adăugarea întreprinderii sociale (*social enterprise*) la lista recunoscută de oficialii europeni (Cace, 2010, p. 38-41). Considerat un fenomen în emergență la nivelul economiilor dezvoltate, cu accepțiuni diferite în SUA și Europa, întreprinderea socială „este percepută la modul general drept un model de afaceri inovativ, care întrunește obiective sociale și economice, contribuind la integrarea pe piața muncii, incluziune socială și dezvoltare economică” (Noya, 2009, p. 14).

În România, conceptul de ES este relativ nou, introdus odată cu procesul de integrare europeană. Una dintre axele FSE pentru perioada 2007-2013 este dedicată ES. Cu toate acestea, organizațiile de tip cooperatist sau mutualist au o tradiție îndelungată, în timp ce fundațiile și asociațiile au cunoscut o creștere numerică spectaculoasă după revoluția din 1989.

O cercetare recentă privind ES în România a identificat următoarele tipuri de entități care pot fi încadrate în sectorul ES:

- „organizații nonprofit care desfășoară activități economice, indiferent de domeniul de activitate, în interiorul lor sau prin societăți comerciale;

- organizații nonprofit organizate sub forma CAR ale pensionarilor și ale salariaților;
- cooperativele de credit;
- societăți cooperative de gradul 1 reglementate prin Legea nr. 1/2005” privind funcționarea cooperăției (MMFPS, 2010, p. 38).

Pornind de la această clasificare, analiza primară a datelor din cele trei eșantioane și analiza secundară a datelor INS relevă un nivel al ocupării în ES cu mult mai redus în România față de restul statelor europene, chiar și față de cele din Europa Centrală. Conform studiului CIRIEC, la momentul lărgirii UE din 2004, se înregistra o diferență între cele zece noi state membre cu o pondere a angajaților în ES de circa 4,2% din totalul salariaților față de media de 7% în cele 15 state deja membre în 2004. În eșantionul național, 1,1% dintre salariați au declarat ca angajator un ONG, respectiv 0,9% în RD Sud-Est și 0,8% în RD București-Ilfov.

Tabelul nr. 11: Numărul de salariați din sectorul cooperatist și ponderea în totalul salariaților la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov

	1993	%	2000	%	2009	%
Total	263.482	3,9	117.857	2,5	48.769	1,0
Regiunea Sud-Est	34.365	4,0	10.482	1,9	11.672	2,1
Brăila	4.317	3,6	1.357	1,9	494	0,7
Buzău	7.130	5,3	1.302	1,7	4.967	6,1
Constanța	8.829	3,4	2.930	1,7	3.177	1,7
Galați	7.021	3,6	3.171	2,3	1.437	1,2
Tulcea	3.375	5,0	692	1,4	465	1,1
Vrancea	3.693	4,4	1.030	1,7	1.132	2,0
Regiunea București-Ilfov	25.309	2,6	11.858	1,7	8.470	0,9
Ilfov	-	-	554	1,0	-	-
București	-	-	11.304	1,7	-	-
București - inclusiv SAI	25.309	2,6	-	-	8.470	1,0

Sursa: INS, Tempo, 2011.

Datele INS din AMIGO oferă o imagine asupra declinului ocupării în sectorul cooperatist în ultimele două decenii. În 1993, când au fost culese primele date despre numărul de salariați după forma de proprietate în profil teritorial, activau la nivel național peste 260.000 de persoane în sectorul cooperatist, reprezentând aproximativ 4% din masa salariaților. O pondere similară era înregistrată în județele ce aveau să compună ulterior RD Sud-Est, în timp ce în București-Ilfov ponderea era de 2,6%. În mai puțin de un deceniu, perioadă în care România a trecut prin două perioade de severă cădere economică, sectorul cooperatist a pierdut peste jumătate din numărul de salariați, chiar aproape 70% în RD Sud-Est. În anii următori, cu toate că economia a cunoscut o creștere aproape pe durata întregului deceniu, numărul de salariați din sectorul cooperatist la nivel național a continuat să scadă într-un ritm și mai ridicat. În 2009, față de începutul decadei, alți 59% dintre salariați au părăsit sectorul cooperatist. În RD Sud-Est, tendința a fost de păstrare și chiar ușoară creștere a numărului de salariați. Județul Buzău se remarcă prin ponderea în întreaga regiune (42%). În București-Ilfov, numărul de salariați în sistemul cooperatist a scăzut în aceeași perioadă cu aproape 30%.

În ceea ce privește dinamica ocupării în ES din ultimele două decenii, putem afirma că tranziția a afectat puternic numărul de salariați din entitățile cu tradiție în ES, precum cooperativele. În același timp, forme nou apărute, precum ONG-urile, nu au compensat această descreștere, astfel încât sectorul ES rămâne, ca efectiv de salariați, subdimensionat în raport cu ponderea sa în alte state europene din aceeași parte a continentului.

II.1.6.f. Programul de lucru

Programul de lucru nu diferă semnificativ între cele trei eșantioane. Contractul cu normă întreagă este regula, fiind întrebuințat în peste 95% dintre cazuri. Situațiile de contract cu jumătate de normă au fost nominalizate de sub 4% dintre subiecți. Acestea, ca și contractele cu timp limitat de lucru sunt excepții, de regulă întrebuințate în cazul persoanelor cu mai multe contracte de muncă în paralel pentru a nu depăși numărul maxim de ore de muncă admise săptămânal conform legislației muncii.

Tabelul nr. 12: Programul de lucru la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov

Programul de lucru	Național (%)	RD Sud-Est (%)	București-Ilfov (%)
Normă întreagă	97,0	95,1	96,8
Jumătate de normă	2,6	4,0	2,9
Timp limitat de lucru	0,4	0,9	0,3
Total	100	100	100

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

II.1.6.g. Forme juridice de angajare

Forma juridică de angajare folosită cel mai des (90% dintre cazuri) este contractul de muncă pe durată nedeterminată. Contractul de muncă pe durată determinată a fost declarat de circa 8% dintre salariații din eșantionul național și din cel al RD Sud-Est și de numai 6,2% din RD București-Ilfov. Alte forme juridice de angajare (convenția civilă de colaborare, contractul de drept de autor și contractul de prestări servicii pe PFA sau firmă) nu au fost raportate. Slaba declarare a altor forme de angajare în afara contractului de muncă poate avea mai multe cauze: fie s-a declarat doar principalul loc de muncă, fie subiecții nu au avut încredere în confidențialitatea datelor, fie alte câștiguri în afara celor de la locul de muncă nu sunt percepute ca fiind forme de angajare.

Tabelul nr. 13: Tipul formei de angajare la nivel național, în Regiunile de dezvoltare Sud-Est și București-Ilfov, %

Tip contract	Național (%)	RD Sud-Est (%)	București-Ilfov (%)
Contract de muncă, durată nedeterminată	89,1	88,7	90,4
Contract de muncă, durată determinată	7,9	8,3	6,2
Convenție civilă de colaborare	1,4	0,9	2,5
Contract prestări servicii (firmă, PFA)	0	0	0
Contact de drept de autor	0	0	0
Niciun fel de contract	1,6	2,1	0,9
Total	100	100	100

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

În ceea ce privește munca „la negru”, fără contract de muncă, numai 1,6% dintre salariații din eșantionul național, 2,1% din cel pe RD Sud-Est și 0,9% din cel pe RD București-Ilfov au raportat asemenea situații. Mai ales în acest caz există posibilitatea ca unele persoane să nu fi declarat din cauza nesiguranței confidențialității datelor.

II.1.7. Sărăcia în rândul celor care muncesc

Sărăcia îi poate afecta și pe cei care obțin o contraprestație bănească pentru munca efectuată¹, aceasta reprezentând o categorie aparte de persoane vulnerabile. Cu toate că un loc de muncă este perceput ca însemnând evitarea sărăciei, venitul pe care îl obțin din muncă unele persoane nu le este suficient pentru a le asigura un nivel de trai dincolo de pragul de sărăcie. Analiza săracilor care muncesc presupune mai întâi clarificarea a (1) ce se înțelege prin persoane care muncesc și (2) care este pragul de sărăcie. După cum am văzut mai sus, persoanele care muncesc sunt cele active și ocupate, formal sau informal, care aparțin următoarelor categorii: salariați, patroni/administratori, liber-profesioniști, agricultori, zilieri agricoli și nonagricoli.

În România, sunt întrebuițate mai multe definiții și metodologii de calcul al sărăciei, cele mai importante dintre acestea fiind cele privind sărăcia absolută și sărăcia relativă. În situația de sărăcie absolută se regăsesc persoanele din gospodăria ale căror cheltuieli de consum pe adult echivalent sunt mai mici decât pragul de sărăcie absolută, care reprezintă echivalentul monetar al unui coș minim de consum alimentar și de bunuri și servicii nealimentare de bază. Coșul minim alimentar este estimat pentru a asigura un necesar zilnic de calorii. În sărăcie relativă se regăsesc persoanele din gospodăria în care venitul disponibil pe adult echivalent este sub pragul stabilit la 60% din valoarea mediană la nivel național.

¹ În literatura științifică occidentală este utilizat termenul de *working poor* din limba engleză; în limba română, termenul vizează persoanele care primesc o remunerație precară pentru munca depusă și care, deși muncesc, sunt sărace; termenul nu vizează persoanele sărace la modul general, care desfășoară orice fel de muncă.

Consumul sau venitul pe adult echivalent este calculat pentru a putea compara situația persoanelor din diferite tipuri de gospodării în funcție de numărul și tipul de membri (copii, persoane adulte active sau inactive). În mod evident, un copil sau un vârstnic consumă mai puțin decât o persoană de vârstă activă. Echivalarea se efectuează întrebuițând scalele OECD, existând două variante, cea „originală” și cea „modificată”. Cea din urmă este cel mai des întrebuițată în ultimii ani (OECD, 2008). Capul gospodăriei este echivalat cu 1, orice alt membru adult cu 0,5, iar copiii cu 0,3 fiecare. Valoarea pragurilor la începutul anului 2011 era stabilită la 258,9 lei pentru sărăcia absolută și 512,5 lei pentru sărăcia relativă (MMFPS, 2011). Specific României este includerea autoconsumului în valoarea pragurilor, din pricina ponderii ridicate a populației rezidente în mediul rural care practică agricultura de subzistență. Autoconsumul este echivalat cu valoarea de piață a produselor agricole cultivate și consumate în gospodăria proprie.

Comparațiile la nivel european asupra ponderii săracilor care muncesc se efectuează utilizând pragul de sărăcie relativă. Conform celor mai recente date aferente anului 2009, riscul de sărăcie al celor care muncesc este cel mai ridicat din Europa, respectiv 17,9%, în comparație cu media europeană de 8,4% (Zamfir, 2011, p. 9). În 2006, numărul săracilor care muncesc era estimat la circa un milion de persoane, iar numărul persoanelor din gospodării cu săraci care muncesc atingea 2,3 milioane. În același timp, aproape o treime dintre persoanele aflate sub pragul de sărăcie absolută erau săraci care muncesc. Ponderea la nivel teritorial era mai ridicată în zonele de nord-est, sud-est și sud-vest (Stănculescu, 2008).

Analiza empirică ce urmează își propune să identifice ponderea săracilor care muncesc în totalul populației ocupate, adică persoane ocupate care se află în gospodării în care venitul disponibil pe adult echivalent este sub pragul de sărăcie absolută, stabilit oficial în 2011 la 258,9 lei. Precizia datelor obținute este inerent supusă unor limitări ce derivă din tendința respondenților de a nu declara valoarea exactă a veniturilor, formale sau informale, și din subreprezentarea segmentelor celor mai sărace și a celor mai prospere din populație. Datele nu conțin echivalarea autoconsumului, ci doar date despre venit, subiecții având libertatea de a selecta dintre diferite intervale de venit. Mărimea eșan-

țioanelor este cea standard din cercetarea socială, dar inferioară eșantioanelor de ordinul miilor sau zecilor de mii de persoane întrebuințate de INS. Conform rezultatelor analizelor pe eșantioanele INS, românii se confruntă cu un risc disproporționat de a fi săraci, chiar dacă muncesc (Stănculescu, 2008). În cazul eșantioanelor disponibile pentru analiză, numărul foarte redus de persoane care s-au declarat de etnie romă nu a permis o analiză în acest sens. Ca atare, considerăm că este posibilă schițarea unei imagini generale privind situația săracilor care muncesc pe trei niveluri: național, RD București-Ilfov și RD Sud-Est. Profilul săracilor care muncesc este realizat prin comparație cu persoanele ocupate care se află peste pragul de sărăcie absolută. Ponderea săracilor care muncesc în totalul persoanelor ocupate este de 16,9% la nivel național, 18,6% în RD Sud-Est și sub 1% în RD București-Ilfov. Valorile corespund nivelului general de dezvoltare economică pe regiuni.

Săracii care muncesc sunt preponderent în *mediul rural* (71% la nivel național și 70% în RD Sud-Est). Mediul urban nu formează o categorie omogenă. Riscul de a fi sărac care muncește descrește proporțional cu mărimea localității urbane. Bărbații se confruntă cu un risc mult mai ridicat de sărăcie din muncă decât femeile. Ponderea săracilor care muncesc printre bărbați era dublă decât printre femei (68% la nivel național și 65% în RD Sud-Est pentru bărbați, față de 32%, respectiv 35% pentru femei).

În interiorul familiei, starea civilă nu constituie un factor care să influențeze riscul de sărăcie din muncă. În schimb, *numărul de copii* este un factor important. La nivel național, 36% dintre săracii care muncesc fac parte din gospodăriile cu trei sau mai mulți copii, deși nu reprezintă nici 12% din totalul gospodăriilor având cel puțin o persoană activă. În RD Sud-Est, aproape un sfert dintre săracii care muncesc provin din gospodăriile cu cel puțin trei copii, reprezentând mai puțin de 9% din totalul gospodăriilor de acest tip.

Persoanele cu un nivel scăzut de *educație* formează marea majoritate a săracilor care muncesc: 79% la nivel național și 75% în RD Sud-Est au absolvit cel mult 10 clase. *Cei recent intrați pe piața muncii* prezintă un risc mult mai ridicat de a fi săraci. Mai mult de una din cinci persoane cu vechime totală în muncă de până la 5 ani se află sub pragul de sărăcie, riscul fiind de cel puțin trei ori mai redus pentru cei cu o vechime mai mare în muncă.

După statutul ocupațional, grupurile cu cel mai ridicat risc sunt *agricultorii și zilierii*. Agricultorii reprezintă aproape o treime dintre săracii care muncesc la nivel național și circa 20% în RD Sud-Est. Zilierii, angajații fără contract de muncă formează categoria cu cel mai ridicat risc, deși numărul respondenților care s-au declarat în această categorie nu este ridicat.

În concluzie, cei mai mulți dintre săracii care muncesc, atât la nivel național, cât și în RD Sud-Est, sunt bărbați, rezidenți în mediul rural, cu un nivel de calificare redus, fără a fi absolvit liceul, cu o vechime redusă pe piața forței de muncă. Dintre aceștia, riscul de sărăcie este și mai ridicat pentru cei din gospodăria cu cel puțin trei copii, care lucrează ca agricultori sau zilieri, fără forme legale.

II.1.8. Servicii de economie socială accesate de salariați

Serviciile de ES la care apelează cel mai des salariații constau în împrumuturile acordate de casele de ajutor reciproc ale salariaților (CARS). Peste 8% dintre salariații la nivel național au declarat că o persoană din gospodăria proprie a apelat la astfel de servicii în 2010-2011. În RD București-Ilfov, ponderea acestora este foarte scăzută, de numai 3,3%, în timp ce în RD Sud-Est urcă la 16%. Diferența dintre cele două regiuni de dezvoltare este explicabilă prin nivelul general de dezvoltare economică și specificul economiei locale. În București, veniturile salariale sunt mai mari, iar accesul la credit bancar de consum sau ipotecar este mai facil.

Pentru salariații din RD Sud-Est, sistemul de creditare prin economisire, precum împrumuturile de la CAR, sunt mai accesibile decât creditele bancare. Acest fapt reiese și din ponderea foarte ridicată a celor care se declară mulțumiți și foarte mulțumiți cu condițiile de acordare a împrumuturilor de la CAR, respectiv aproape 90%. În privința profilului celor care accesează împrumuturi de la CAR, aproape jumătate au studii liceale, iar o treime activează în industrie. Salariații care apelează la împrumuturi de la CAR nu sunt doar cei cu venituri mici, ci aparțin tuturor categoriilor de venit.

Notorietatea CAR-urilor nu se reflectă în gradul de accesare a serviciilor financiare oferite. La nivel național, 57% dintre respondenții

salariați au declarat că au cunoștință de cel puțin un CAR, iar dintre aceștia, 14% au și accesat în ultimul an un împrumut. În București-Ilfov, aproape două treimi dintre respondenții salariați cunosc cel puțin un CAR, dar numai 4,9% dintre aceștia au și apelat la serviciile CAR. În fine, 61% dintre respondenții salariați din RD Sud-Est știu de existența a cel puțin unui CAR, iar peste un sfert dintre aceștia au și accesat un împrumut în ultimul an.

Serviciile oferite de alte forme de ES, precum SCM-urile, cooperatiile de credit, de consum, ONG-uri etc., nu sunt în general accesate de către salariați. Arareori ponderea respondenților salariați care au accesat aceste servicii depășește 1%. În cazul ONG-urilor, se remarcă o mare diferență în privința notorietății acestora. În RD București-Ilfov, aproape două treimi dintre respondenții salariați au cunoștință de cel puțin un ONG. În schimb, numai 47,8% dintre respondenții salariați din eșantionul național și 39% din cel pe RD Sud-Est cunosc cel puțin un ONG.

II.1.9. Concluzii

Succesul unei persoane pe piața muncii este puternic influențat de educație, vârstă, mediu de rezidență și gen. În special nivelul educațional reprezintă un predictor puternic al statutului ocupațional. Peste 80% dintre persoanele de vârstă activă cu studii universitare sunt ocupate. Șansa de viață de a fi născut sau de a locui în mediul urban crește semnificativ probabilitatea ca o persoană să fie ocupată. Aceasta este și mai crescută pentru rezidenții marilor aglomerări urbane, ai orașelor cu peste 200.000 de locuitori. Peste 56% din populația de vârstă activă din aceste municipii este ocupată. Vârsta și genul reprezintă doi factori care favorizează părți din populația de vârstă activă în detrimentul altora. Astfel, peste 84% dintre persoanele ocupate au sub 50 de ani. În contextul prelungirii decalării vârstei de pensionare la 65 de ani pentru bărbați și 63 de ani pentru femei, această tendință accentuează o problemă socială. În ceea ce privește genul, bărbații se bucură de o probabilitate mai ridicată de a găsi un loc de muncă decât femeile. 56% dintre bărbații de vârstă activă sunt ocupați, față de numai 40% dintre femei. Persoanele de etnie romă continuă să aibă o probabilitate scăzută de succes pe piața muncii.

În ceea ce privește segmentarea pieței muncii, aceasta derivă din structura economiei României, respectiv din scăderea activității industriale și creșterea ponderii serviciilor, deși cele mai multe locuri de muncă din acest sector se bazează pe o valoare adăugată redusă, fapt reflectat în salarizare. Din profilurile salariaților se observă continuarea tendinței de masculinizare a unor ocupații și domenii de activitate, respectiv de feminizare a altora. Industria, construcțiile și apărarea, ordinea publică și paza sunt masculinizate, în timp ce serviciile publice, îndeosebi învățământul și sănătatea, sunt feminizate. La nivelul ocupațiilor, femeile predomină în ocupații intelectuale, care presupun o pregătire superioară, dar și în categoria lucrătorilor din comerț și servicii, care necesită doar o pregătire medie. În schimb, bărbații domină categoria muncitorilor calificați. Între sectorul public, fie că vorbim de companiile de stat sau de serviciile publice, pe de o parte, și sectorul privat, pe de altă parte, se remarcă o diferență în ceea ce privește cererea de forță de muncă. În sistemul public se manifestă o cerere pentru personal de înaltă calificare, cu ocupații intelectuale, care necesită pregătire universitară și postuniversitară, dar în care salariile sunt reduse. Sectorul privat angajează cu predilecție persoane cu studii medii, reprezentând o cerere pentru persoane având cunoștințe, competențe și aptitudini scăzute sau cel mult medii. O asemenea structurare a cererii de forță de muncă ridică serioase întrebări referitoare la dezvoltarea în perspectivă a economiei României.

Săracii care muncesc dețin o pondere semnificativă în rândul persoanelor ocupate: 16,9% la nivel național, 18,6% în RD Sud-Est și sub 1% în București-Ilfov. În ceea ce privește profilul acestor persoane, cei mai mulți sunt bărbați, rezidenți în mediul rural, cu un nivel de calificare redus, nu au absolvit liceul și au o experiență redusă în muncă. Riscul de sărăcie crește pentru cei din gospodării cu cel puțin trei copii, care lucrează fără forme legale ca agricultori sau zilieri. Pentru aceste persoane, ieșirea din sărăcie înseamnă accesul la un loc de muncă mai bine plătit, improbabil la nivelul actual de calificare. Aceasta ar fi premisa pentru proiectarea ofertei de servicii de către entitățile de ES spre acest grup de vulnerabili.

Cum se poziționează entitățile de ES în contextul pieței muncii din România? În prezent, serviciile de ES care sunt cel mai frecvent accesate de

către salariați sunt împrumuturile oferite de CAR-uri. Pe de altă parte, tranziția a însemnat o pierdere masivă de locuri de muncă, mai ales pentru entitățile din sistemul cooperatist, cu tradiție în România. Ca atare, sectorul ES din România este subdimensionat ca efectiv de salariați în raport cu ponderea sa în alte state europene din aceeași zonă.

II.1.10. Bibliografie

- Arpinte, D.; Cace, S.; Scoican, N.A. (coordonatori), 2010, *Economia socială în România. Două profiluri regionale*, București, Ed. Expert
- Bartholomew, D.; Moore, P.; Smith, F.; Allin, P., 1995, „The Measurement of Unemployment in the UK”, în *Journal of the Royal Statistical Society*, 158
- Blanchard, O., 2003, *Macroeconomics*, New York, Prentice Hall
- Cace, S. (coordonator), 2010, *Social Economy in Europe*, București, Ed. Expert
- Cace, S., 2001, „Șomajul în România între politici sociale și consecințe”, *Anale, INCE*
- Cace, S.; Ionescu, M. (coordonatori), 2006, *Politici de ocupare pentru romi*, București, Ed. Expert
- Doeringer, P.; Piore, M., 1971, *Internal labor markets and manpower analysis*, Lexington, Lexington Books
- Fine, B., 1998, *Labour market theory: a constructive reassessment*, Londra, Routledge
- Keynes, J.M., 2009, *Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor*, București, Ed. Publica
- Mankiw, N.G., 2003, *Principles of Macroeconomics*, Cincinnati, South-Western College
- Marx, K., 1960, *Capitalul*, București, Ed. Politică
- Noya, A. (coordonator), 2009, *The Changing Boundaries of Social Enterprises*, Paris, OECD Publishing
- Rutkowski, J., 2006, *World Bank Policy Research Working Paper. Labour market developments during transition*, Banca Mondială

-
- Stănculescu, M.S., 2008, *Working Paper. Working Poor in Romania*, București, Banca Mondială
- Weber, M., 1978, *Economy and Society*, Berkeley, University of California Press
- Westlund, H., 2003, „Form or contents? On the concept of social economy”, în *International Journal of Social Economics*, 30, 1192-1206
- Zamfir, C. (coordonator), 2011, *România: răspunsuri la criză*, București, ICCV
- Zamfir, C., 1980, *Dezvoltarea umană a întreprinderii*, București, Ed. Academiei Române
- Zamfir, C., 2004, *O analiză critică a tranziției. Ce va fi după“?*, Iași, Ed. Polirom
- Zamfir, C. și Filipescu, I., 1982, *Sociologie industrială*, București, Institutul Politehnic
- Zamfir, C.; Stănescu, I.; Ilie, S. (coordonatori), 2010, *După 20 de ani: opțiuni pentru România*, București, ICCV
- *** CIRIEC, 2007, *The Social Economy in the European Union*, Bruxelles
- *** MMFPS, 2010, *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, București, www.mmuncii.ro
- *** MMFPS, 2011, *Analiza datelor statistice privind plata ajutorului social conform Legii nr. 416/2001 privind venitul minim garantat în luna aprilie 2011*, București
- *** OECD, 2008, *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, Paris

II.2. GRUPURI VULNERABILE ȘI COMPORTAMENTE DE REINTEGRARE PE PIAȚA MUNCII

Ana Maria PREOTEASA

Conceptul de grup vulnerabil nu are o definiție unică, apare în lucrările de specialitate ca făcând parte dintr-o familie mai largă de termeni: grup defavorizat, marginalizat, exclus sau grup de risc, toate acestea fiind puse în relație cu conceptele mai largi de sărăcie și excluziune socială. În categoria grupurilor vulnerabile sunt incluse persoane aflate conjunctural într-o situație dificilă: șomeri sau persoane cu locuri de muncă nesigure, victime ale catastrofelor naturale, migranți, refugiați, dar și persoane ale căror caracteristici sociodemografice le împiedică accesul la resurse sau la anumite beneficii: persoane cu dizabilități, femei aflate în dificultate, vârstnici, copii abandonati etc.

Criza economică prezentă la nivel național, dar și internațional în ultimii ani a determinat o situație de fragilitate, cu consecințe în sfera pieței muncii, dar și de slăbire a sistemului de protecție socială care ar fi trebuit să echilibreze și să îi reducă efectele negative. În România, rata șomajului s-a dublat între anii 2008 și 2010 (de la 4,2% la 8,4 în 2010) și a coborât la 6,6% (în luna februarie 2011). Situația diferă foarte mult între regiunile de dezvoltare ale țării: București-Ilfov, regiunea capitalei, are una dintre cele mai mici rate ale șomajului (2,2%), iar Ilfov 2,6%¹. Cealaltă regiune analizată, Sud-Est, are o medie a ratei șomajului de 7,9% (Constanța 5,7%, Vrancea 7,2%, Tulcea 7,5%, Brăila 7,7%, Galați 9,4%, Buzău 9,9%). Unul dintre obiectivele ES îl reprezintă integrarea socială (inclusiv pe piața muncii) a grupurilor vulnerabile, care au dificultăți în a-și găsi locuri de muncă în condiții de liberă competitivitate. Entitățile de ES sunt o soluție importantă pentru angajarea persoanelor dezavantajate și înființarea lor face parte dintre măsurile de incluziune și coeziune socială.

¹ Luna februarie 2011, ANOFM, www.anofm.ro.

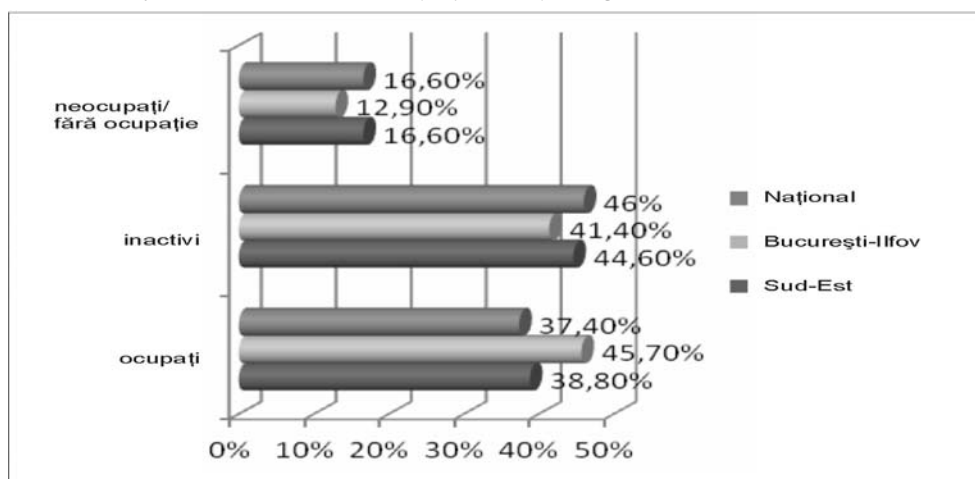
Capitolul de față prezintă populația vulnerabilă din punct de vedere ocupațional și comportamentele de reintegrare în muncă. Am pornit de la ideea că populația vulnerabilă din perspectiva incluziunii pe piața muncii nu este compusă doar din persoanele care declară că nu au loc de muncă, ci include mai multe categorii aflate la limita neocupării.

În prima parte sunt analizate situația persoanelor neocupate, comportamentele și strategiile de reintegrare pe piața muncii. În cea de a doua parte, atenția se îndreaptă către categoria persoanelor aflate în situații deosebite ocupațional. Analizele din acest capitol utilizează în principal datele obținute din cercetare pentru RD București-Ilfov, Sud-Est și la nivelul eșantionului național.

II.2.1. Ocupare, neocupare, inactivitate și vulnerabilitate

Analiza comparativă a celor două regiuni de dezvoltare și a situației la nivel național arată că structura ocupațională, așa cum reiese din cercetare, este diferită: în RD București-Ilfov ponderea celor fără ocupație este mai mică față de media națională, în timp ce RD Sud-Est se înscrie în media națională.

Graficul nr. 4: Statut ocupațional pe regiuni de dezvoltare, %¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011,

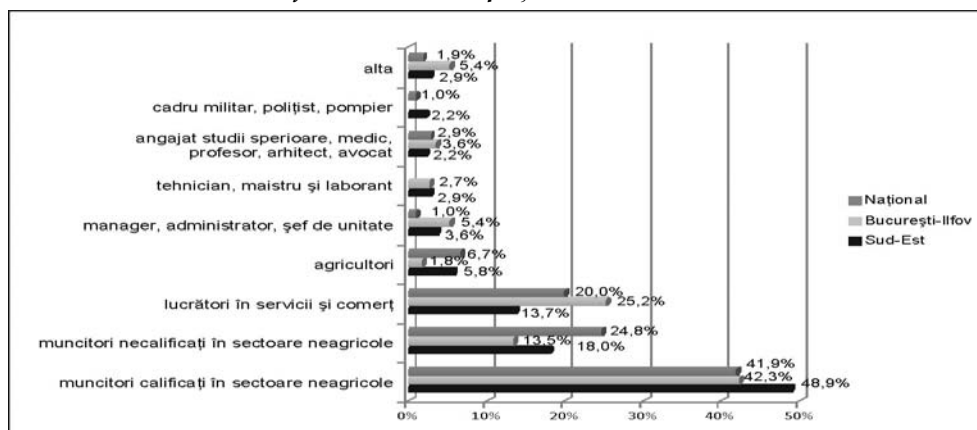
¹ Procente calculate din total eșantion.

Conceptul de șomer/persoană fără ocupație a fost operaționalizat prin două categorii: șomerii înregistrați (persoanele care se află în evidența AJOFM, indiferent dacă primesc sau nu ajutor de șomaj) și șomerii neînregistrați. Categoria cea mai numeroasă o reprezintă cea a șomerilor neînregistrați (13,7% în RD Sud-Est, 11,3% în RD București-Ilfov și 12% național), șomerii înregistrați reprezentând 2,9% în RD Sud-Est, 1,63% în RD București-Ilfov și 4,6% la nivel național.

Diferențele dintre cele două RD sunt date de specificul regiunii care include Bucureștiul, caracterizată de urbanizare și de fenomenele implicite (modernizare și schimbare a rolurilor sociale față de modelele tradiționale). În zonele rurale se menține încă valorizarea pozitivă a rolului femeii casnice, implicate în activități gospodărești, în creșterea și educarea copiilor (Popescu, 2007, p. 198). În mediul urban (mai ales în orașele mari), industrializarea și dezvoltarea domeniului serviciilor și comerțului au condus la creșterea ofertei de locuri de muncă și, implicit, la creșterea gradului de ocupare.

Ocupația avută înainte de pierderea locului de muncă ne arată un tablou al calificărilor unde predomină muncitorii calificați și necalificați, dar și lucrătorii în servicii și comerț (valabil pentru toate cele trei eșantioane).

Graficul nr. 5: Ocupația anterioară, %¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

¹ Procentele sunt calculate din totalul persoanelor fără ocupație (șomerii înregistrați și neînregistrați).

Între cele trei eșantioane se observă câteva diferențe: în București-Ilfov, cei neocupați provin din servicii și comerț în mai mare măsură decât cei din celelalte două eșantioane, situație perfect explicabilă prin specificul regional.

Un alt element definitoriu pentru populația neocupată îl reprezintă nivelul educațional relativ redus, marea majoritate a subiecților neocupați având cel mult treapta I de liceu. În București-Ilfov, situația este puțin diferită, persoanele cu educație peste acest nivel având o pondere mai mare (aproximativ 54% au cel puțin liceul). Și în comparație cu persoanele ocupate, nivelul de educație al celor fără loc de muncă este scăzut (apar diferențe semnificative în toate cele trei eșantioane). Repartiția pe genuri arată că în RD Sud-Est predomină bărbații care se declară a se afla în această situație, în timp ce în București-Ilfov situația este diferită, explicabil prin ponderea inversă a casnicilor. Ponderea rural-urban respectă distribuția de la nivelul eșantioanelor.

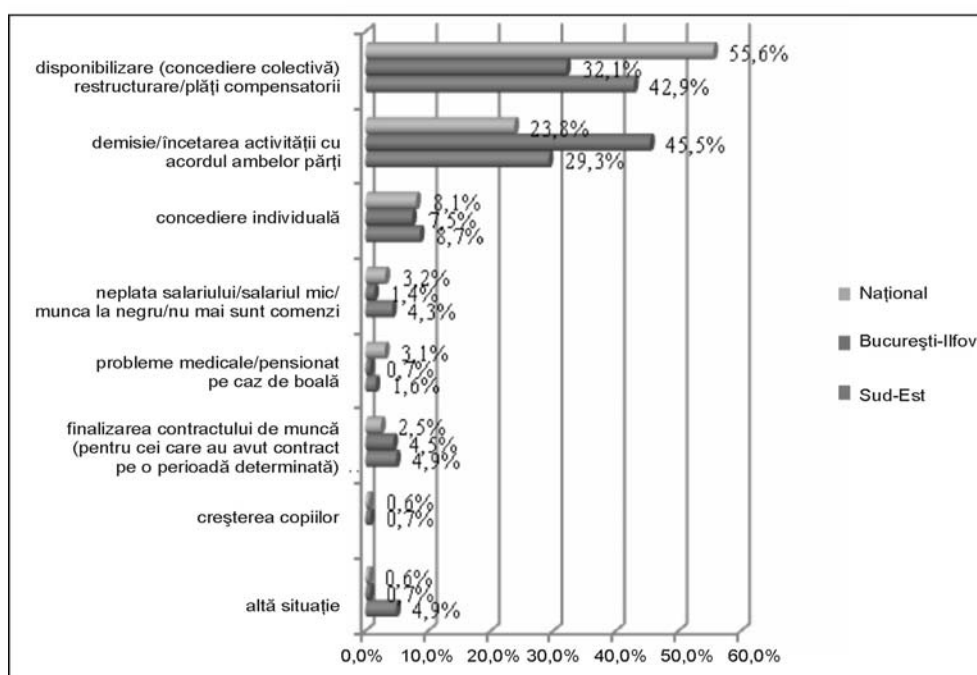
**Tabelul nr. 14: Caracteristici
sociodemografice – neocupați, %**

		RD Sud-Est	RD București- Ilfov	Eșantion național
Sexul responden- dentului	masculin	67,4%	40,7%	61,8%
	feminin	32,6%	59,3%	38,2%
Ultima școală absolvită	școală primară sau mai puțin	6,2%	5,9%	6%
	școală gimnazială	24,4%	17,9%	18,1%
	școală profesională sau treapta I de liceu	32,6%	22,5%	35,2%
	liceu	27,1%	38,4%	29,1%
	școală postliceală sau de maiștri	3,5%	4,0%	3,5%
	studii universitare de lungă durată și studii postuniversitare	4,3%	10,6%	5,0%
Vârsta	18-24 ani	17,1%	19,3%	16,1%
	25-34 ani	27,6%	22,7%	21,6%
	35-44 ani	30,0%	27,3%	35,2%
	45-54 ani	17,5%	24,0%	19,6%
	55-64 ani	7,0%	5,3%	7,5%
	peste 65 ani	0,8%	1,3%	0
Mediul de rezidență	rural	54,7%	15,3%	51,8%
	urban	45,3%	84,7%	48,2%

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Informații interesante au fost obținute cu referire la principalele motive pentru care persoanele fără ocupație nu mai lucrează. În primul rând, a fost menționată disponibilizarea colectivă, sugerând astfel o situație de șomaj conjunctural generată de situația de criză economică (43% în RD Sud-Est, 61,5% în București-Ilfov și 39,2% la nivel național menționează această formă de concediere). Diferențele dintre cele două RD demonstrează că în RD Sud-Est se poate vorbi despre un șomaj structural (legat de caracteristicile forței de muncă) și regional generat de specificul acesteia. În RD Sud-Est o pondere crescută a populației locuiește în mediul rural, are competențe reduse și, implicit, șanse mai mici de angajare. Motivele personale se află pe ultimul loc pentru toate cele trei eșantioane.

Graficul nr. 6: Motive ale încetării activității, %¹

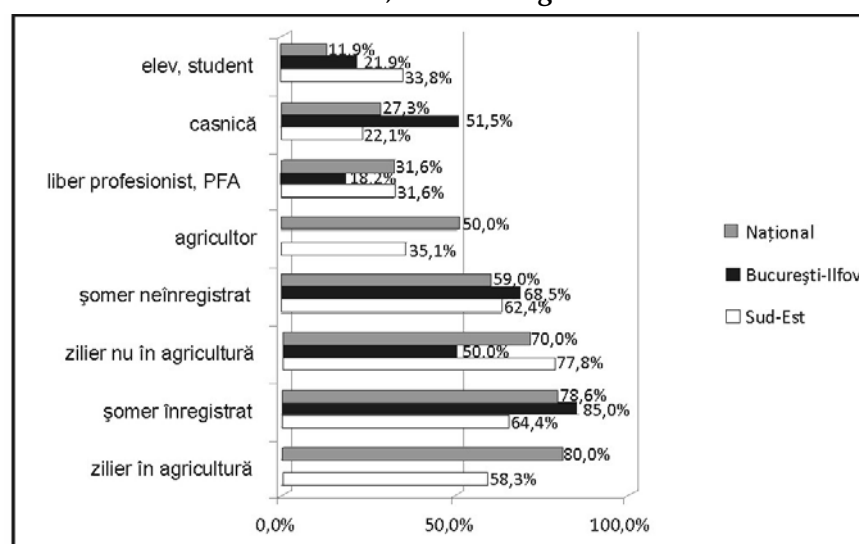
Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

¹ Procentele sunt calculate din totalul persoanelor fără ocupație.

II.2.2. Comportamente active

Datele referitoare la căutarea unui loc de muncă în ultimul an (2010) arată că nu doar populația neocupată are un comportament activ de căutare a unui loc de muncă. Au fost excluși din discuție zilierii, care, prin definiție, se află într-o permanentă căutare a unui loc de muncă și, prin specificul lor, se înscriu într-o categorie înalt vulnerabilă economic. După persoanele neocupate, agricultorii sunt cei care declară că și-au căutat loc de muncă în ultimul an, situație care confirmă instabilitatea ocupațională, caracterul sezonier sau de subzistență al ocupației de agricultor.

Graficul nr. 7: Categoriile ocupaționale care și-au căutat loc de muncă în ultimul an, % din categorie¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.²

Și în cazul casnicilor, există o proporție substanțială a celor care declară că și-au căutat de lucru, în special în RD București-Ilfov, unde cel mai proba-

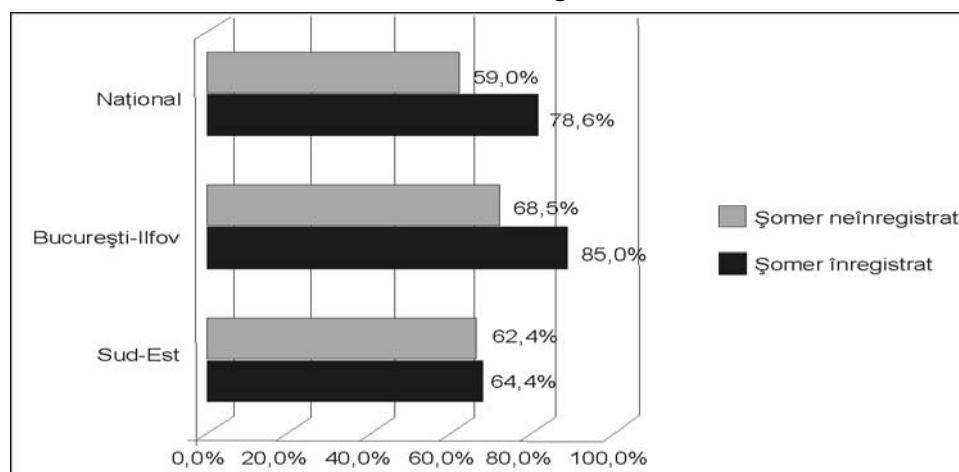
¹ Procentele sunt calculate din totalul categoriilor.

² În București-Ilfov, eșantionul a inclus un număr foarte mic de agricultori angajați și zilieri din agricultură.

bil statutul de casnic nu este o opțiune personală, ci acceptată ca soluție provizorie. La nivel național și RD Sud-Est, unde ponderea casnicilor este mult mai mare, 27% și, respectiv, 23% declară că își caută de lucru. Elevii și studenții sunt o categorie aparte, care, deși definiți ca inactivi, caută locuri de muncă flexibile sau cu timp parțial de lucru, ca strategie economică de suplimentare a veniturilor pentru întreținere sau achitarea costurilor școlarizării.

Șomerii neînregistrați au un comportament mai puțin activ de căutare a unui loc de muncă față de cei înregistrați, explicabil prin includerea acestora din urmă într-un sistem care presupune obligativitatea căutării unui loc de muncă periodic. RD Sud-Est are o situație diferită, unde ambele categorii de șomeri au un comportament relativ similar (aproximativ 63% din această categorie au declarat că au căutat activ un loc de muncă). Datele arată că femeile șomere și-au căutat în mai mică măsură decât bărbații un loc de muncă (în RD Sud-Est 57% față de 65,5% bărbații, în București-Ilfov 62,5% față de 82,3% și la nivel național 55,8% față de 69,9%). În București-Ilfov, interesul pentru găsirea unui loc de muncă descrește odată cu vârsta, în timp ce, în RD Sud-Est, situația este inversată, persoanele tinere sunt mai puțin interesate să se angajeze. Persoanele cu educație scăzută sunt mai puțin interesate de găsirea unui loc de muncă (situația este prezentă în toate cele trei eșantioane).

Graficul nr. 8: Ponderea celor care și-au căutat loc de muncă (din totalul categoriei)

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Principala modalitate de căutare a unui loc de muncă a fost prin deplasarea directă la angajatori, metodă specifică persoanelor cu nivel scăzut de calificare, urmată de urmărirea anunțurilor publicate în presă și pe internet. Între cele două RD există diferențe clare de abordare, legate cel mai probabil de specificul ofertei de muncă din regiune, dar și de profilurile ocupaționale și profesionale ale celor aflați în șomaj. ONG-urile sunt menționate în ultimul rând ca soluție de mijlocire a angajării.

**Tablelul nr. 15: Modalități de căutare
a locului de muncă, %**

	RD Sud- Est	RD București-Ilfov	Național
Deplasare directă la angajatori	58,2%	80,7%	66,4%
Anunțuri în presă	49,2%	64,5%	40,7%
Cu ajutorul rudelor și prietenilor	24,8%	40,9%	24,4%
AJOFM, ALOFM	23,7%	6,9%	30,7%
Pe internet	38,4%	10,2%	41,9%
Firme de resurse umane	4,0%	1,4%	2,2%
Printr-un ONG	1,2%	1,4%	0,0%

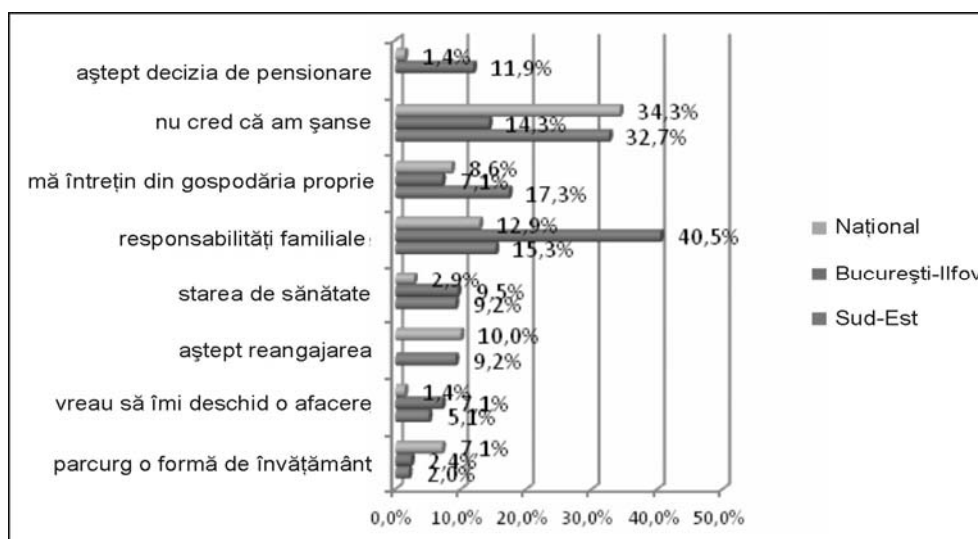
Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Șomerii care au declarat că nu și-au căutat de lucru au explicat opțiunea pasivă prin probleme personale care nu le permit să muncească (responsabilități familiale, starea de sănătate), decizie individuală provenită din descurajare, dar și prin alternativa pensiei sau antreprenoriatului.

Explicațiile subiective pentru faptul că nu și-au găsit locuri de muncă sunt în principal conjuncturale, consecință a crizei economice, urmate de explicații de ordin profesional sau personal (vârstă, calificare, instruire), dar și de motive care indică o descurajare evidentă a celor confrunțați cu situații de șomaj. Există diferențe între motivele invocate de cele două categorii de șomeri: cei aflați în evidențele AJOFM consideră că situația economică poate constitui o explicație pentru dificultățile de a-și găsi locuri

de muncă, în timp ce persoanele fără ocupație consideră insuficiente propriile competențe sau caracteristici.

Graficul nr. 9: Motivele pentru care nu și-au căutat de lucru, %¹

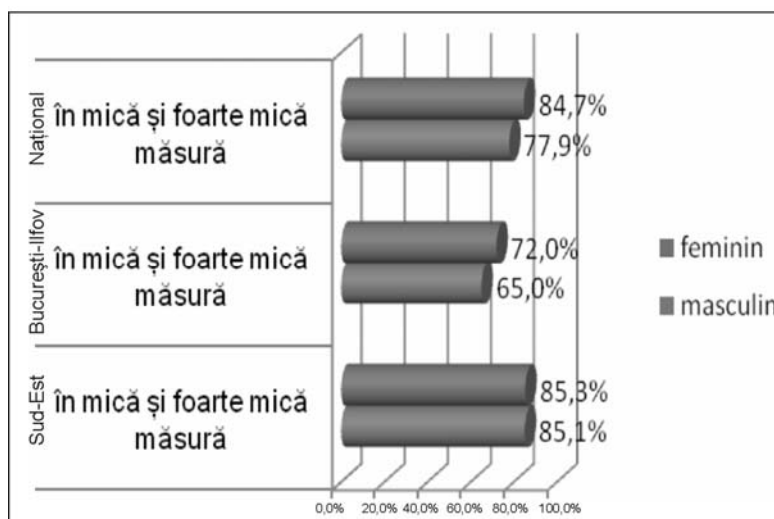

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Optimismul subiecților cu privire la găsirea unui loc de muncă în viitorul apropiat a fost măsurat printr-o scală cu patru puncte de intensitate, de la „în foarte mică măsură” până la „în foarte mare măsură”. Cele mai optimiste sunt persoanele din RD București-Ilfov, cu diferențe semnificative față de RD Sud-Est, dar și față de eșantionul național. Femeile consideră în mai mică măsură decât bărbații că au șanse să-și găsească un loc de muncă în viitorul apropiat.

¹ Procentele sunt calculate din totalul celor care nu și-au căutat de lucru.

Graficul nr. 10: Șanse de a găsi un loc de muncă în viitorul apropiat, %¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Comparând optimismul subiecților în funcție de statutul lor ocupațional, se observă o diferență semnificativă între șomerii înregistrați și cei neînregistrați doar la nivelul eșantionului național. În cele două regiuni studiate (Sud-Est și București-Ilfov), rezultatele sunt foarte apropiate pentru cele două categorii ocupaționale, neexistând diferențe semnificative.

Analiza pe vârste indică diferențe semnificative între cele două regiuni: în RD Sud-Est, marea majoritate a populației de peste 35 de ani se declară pesimistă, în timp ce în București-Ilfov nu există diferențe între categoriile de vârstă. Diferențele dintre cele două regiuni circumscriu specificul diferențiat al regiunii capitalei față de cel al Regiunii Sud-Est.

II.2.3. Învățarea continuă

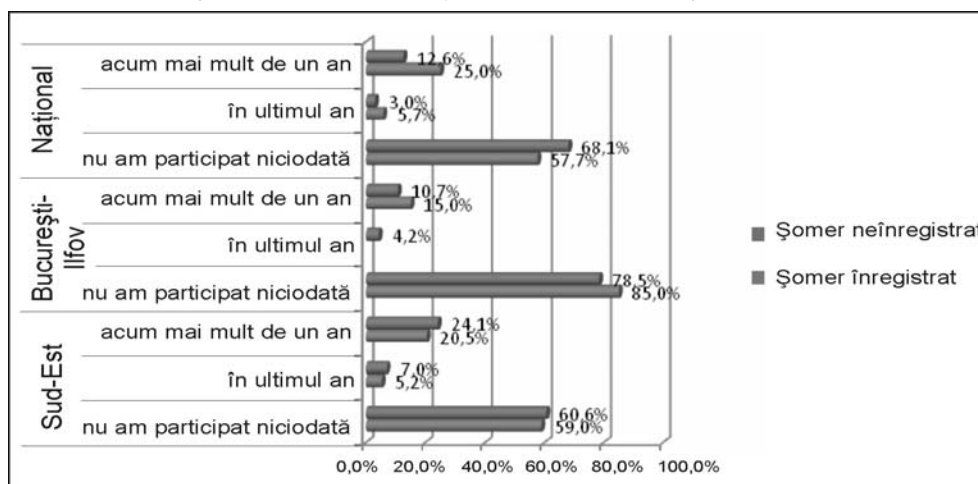
Este cunoscut faptul că rolul formării continue (*lifelong learning*) este esențial pentru dezvoltarea capitalului uman și sporirea șanselor de a găsi

¹ Procentele sunt calculate din totalul celor care nu au loc de muncă.

un loc de muncă (employability¹). La nivel național, participarea la cursurile de formare continuă este scăzută comparativ cu datele de la nivel european. Recent implementatele finanțări FSE au permis dezvoltarea unor cursuri de formare și facilitarea accesului angajaților la învățarea continuă.

Marea majoritate a persoanelor incluse în cele trei eșantioane nu au participat niciodată la cursuri de formare continuă. În București-Ilfov, 80% dintre subiecți au declarat că nu au participat niciodată la cursuri și doar 3,5% au fost incluși în programe de instruire în ultimul an, situație explicabilă prin specificul șomajului redus din regiune. În RD Sud-Est, ponderea celor care au participat la cursuri în ultimul an este mai mare (4,6%) și doar 60% dintre subiecți declară că nu au făcut parte din programe de instruire. Comparația șomeri înregistrați/neînregistrați ne arată că nu există diferențe semnificative în ceea ce privește accesul la formare al celor două categorii.

Graficul nr. 11: Participarea la cursuri de formare, %²

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

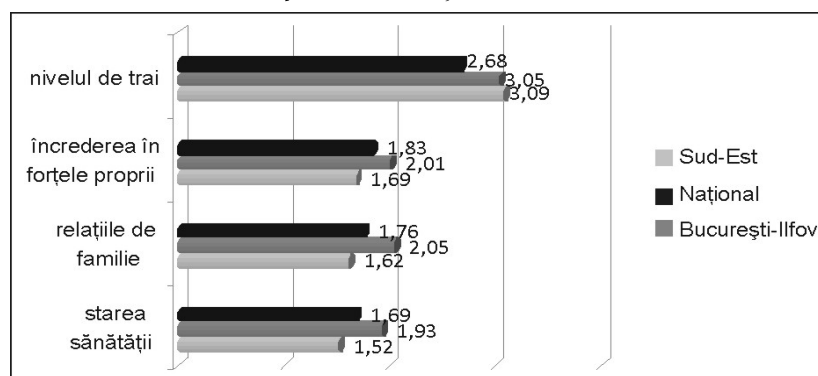
¹ Conceptul se referă la capacitatea unui individ de a obține și de a-și menține un loc de muncă. Reprezintă unul dintre cele patru cadre ale Strategiei europene pentru ocupare. <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/europeanemploymentstrategy.htm>.

² Procentele sunt calculate din totalul celor două categorii.

Aproximativ jumătate din populația neocupată investigată și-a exprimat dorința de a participa la cursuri de formare în perioada următoare (53% în RD Sud-Est, 41% în RD București-Ilfov și 49% la nivel național). Cei mai mulți sunt persoane cu nivel ridicat de instruire, în măsură egală femei și bărbați, din urban și rural. Dintre cei fără loc de muncă, o mică parte (11,9% în RD Sud-Est, 13,6% în RD București-Ilfov și 13,5% la nivel național) au primit oferte de muncă în perioada de când se află în șomaj. Ofertele au fost refuzate în primul rând pentru că nu îndeplineau condițiile minime dorite de subiect (salariu și beneficii). Ca strategii alternative la găsirea locului de muncă dorit sunt menționate cel mai frecvent renunțarea la condițiile inițiale (acceptă loc de muncă departe de casă, pentru o calificare inferioară, mai prost plătit), într-o măsură mai mică și preferința de a rămâne șomer sau de a se pensiona. Subiecții și-au exprimat și preferința financiară: în RD Sud-Est, media salarială acceptabilă este 1012 lei, în București-Ilfov 1222 lei și la nivel național 868 lei.

Cea mai afectată latură a vieții persoanelor neocupate este nivelul de trai, consecință clară a scăderii veniturilor prin pierderea locului de muncă în toate cele trei regiuni. Celelalte trei dimensiuni sunt apreciate în măsură egală ca fiind afectate de starea de șomaj.

Graficul nr. 12: Influența negativă a lipsei unui loc de muncă asupra unor aspecte ale vieții (medii)¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

¹ Procentele sunt calculate din totalul celor fără loc de muncă.

II.2.4. Categori de populație vulnerabilă

Analiza structurii ocupaționale atât din cele două RD, cât și la nivel național a determinat identificarea unor categorii ocupaționale aflate la limita riscului social: persoane inactivate forțat (pensionate anticipat sau medical ca alternativă la șomaj), casnici/e, zilieri sau agricultori (de subzistență), șomeri de lungă durată. Având în vedere specificul principalelor grupuri ocupaționale, s-au luat în considerare în continuare caracteristicile lor. În tabelul de mai jos sunt sumarizate principalele tipuri ocupaționale aflate în risc social, luând în considerare nivelul de trai declarat și specificul ocupației aflate la limita securității sociale.

Tabelul nr. 16: Grupuri vulnerabile

Ocupare 0	Subocupare	Inactivitate
Șomeri de lungă durată (≥1 an)	Zilieri Angajați part time	Pensionați anticipat și medical
Șomeri neînregistrați	Angajați fără contract, „la negru”	Casnici/e

II.2.4.a. Persoanele casnice - lucrători neplătiți în propria gospodărie

Categoria persoanelor inactice se află la limita dintre șomaj și activitate, cei care se declară casnici aflându-se în situația de a munci neplătit în gospodăria proprie. Între cele două RD studiate există diferențe importante. Conceptul de casnic/ă este unul aproape dispărut în București-Ilfov (2,8%), în timp ce în RD Sud-Est proporția celor care declară că se află în această ocupație este de patru ori mai mare.

Numărul casnicilor din RD București-Ilfov în eșantion este mic (33 de persoane) și analiza acestei categorii are doar o valoare orientativă.

Aproximativ 50% dintre cei care se declară a fi casnici la nivel național și în RD Sud-Est și 82% în RD București-Ilfov au lucrat ca angajați înainte de a avea statutul de casnic. Ocupațiile anterioare au presupus o calificare minimă (muncitori calificați, lucrători în servicii și comerț) sau lipsa unei

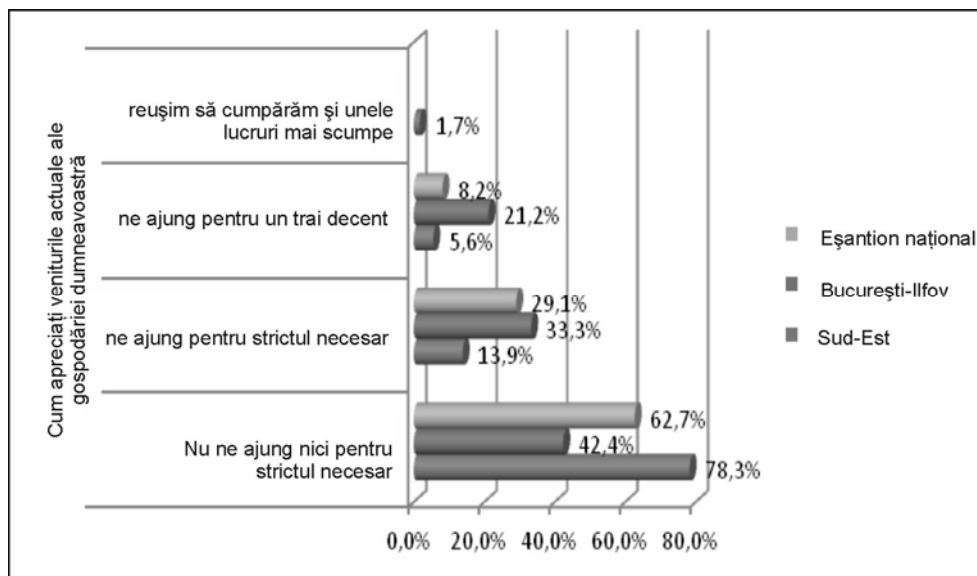
calificări (muncitori necalificați sau zilieri). Casnicii din București-Ilfov au un nivel mai ridicat de calificare (11% au avut ocupații cu studii superioare, 30% au fost lucrători în servicii și comerț și 19% muncitori calificați). Analiza sociodemografică a casnicilor ne arată că peste 90% dintre ei (în toate cele trei eșantioane) sunt femei și au în medie vârste cuprinse între 18 și 44 de ani, locuiesc în general în mediul rural (62% la nivel național și 55% în RD Sud-Est). Între persoanele casnice din cele două regiuni există diferențe în ceea ce privește nivelul educațional: majoritatea celor din București-Ilfov au cel puțin studii liceale, în timp ce la nivelul RD Sud-Est și la nivel național predomină cei cu nivel scăzut de educație.

Explicațiile privind pierderea locului de muncă sunt în general motive clasice de șomaj (disponibilizări), doar o pondere relativ mică au renunțat la locul de muncă pentru familie (15% în București-Ilfov, 10% în RD Sud-Est și 11% în eșantionul național). Aproximativ 20% dintre casnicii care au avut loc de muncă din București-Ilfov au renunțat din motive de sănătate, 14% în RD Sud-Est și 11% la nivel național. Aceste date ne indică faptul că opțiunea muncii în gospodărie este mai degrabă una conjuncturală, o situație de șomaj mascat, acceptat în lipsa altor oportunități. În sprijinul acestei afirmații vine faptul că o mare parte dintre casnici declară că și-au căutat de lucru (22% în RD Sud-Est și 50% în București-Ilfov).

După cum se poate observa și în graficul următor, majoritatea casnicilor își apreciază modest nivelul veniturilor, considerând că nu le ajung nici pentru strictul necesar, și în proporție mai mică apreciază că le ajung doar pentru strictul necesar. Situația casnicilor din București-Ilfov apare diferit, având evaluări mai bune în comparație cu celelalte două eșantioane.

Și analiza intervalelor de venit arată diferențe semnificative între cele două regiuni și la nivel național. În RD Sud-Est, 83% dintre casnici au venituri ale gospodăriei mai mici de 1000 de lei lunar, la nivel național 73,6%, iar în RD București-Ilfov 29,1%. În categoria veniturilor de peste 2500 de lei se încadrează 12,5% dintre subiecții casnici din București-Ilfov, 1,2% în RD Sud-Est și 1,9% la nivel național. Diferențele economice dintre venituri se încadrează în limitele diferențelor de la nivelul eșantionului. În general, în RD București-Ilfov, veniturile populației sunt mai mari.

Graficul nr. 13: Aprecierea veniturilor de către casnici, pe regiuni, %¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Comparația dintre cele două regiuni de dezvoltare arată că doar pentru RD Sud-Est acest fenomen al muncii neplătite în gospodărie este important, având o pondere relativ mare la nivelul populației investigate. Modelul familial tradițional, cu bărbatul care lucrează în afara gospodăriei, iar femeia are grijă de casă, este menținut în mai mare măsură aici (în special în mediul rural).

II.2.4.b. Pensionați anticipat și medical

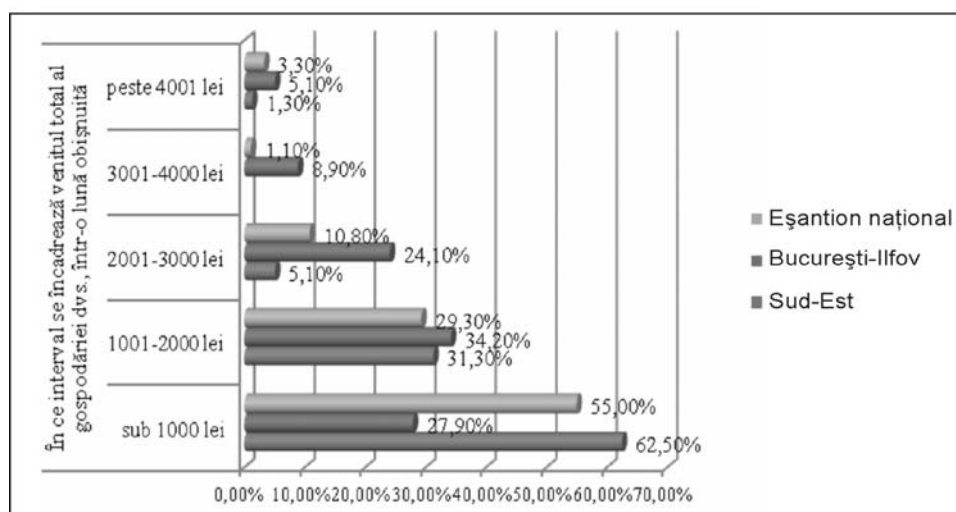
Categoria celor care se declară pensionari și au vârsta sub pragul de pensionare variază ca pondere în totalul pensionarilor în cele trei eșantioane (21% în RD Sud-Est, 30,6% în București-Ilfov și 28,7% la nivel național). Marea majoritate a celor pensionați înainte de termen au vârsta cuprinsă între 45 și 59 de ani (92,6% în RD Sud-Est, 96,5% în București-Ilfov și 91,3% în eșantionul național). În RD București-Ilfov, femeile predomină în această

¹ Procentele sunt calculate din totalul casnicilor.

categorie (62,6% față de 37,4% bărbați), în celelalte două eșantioane nu apar diferențe semnificative între sexe. În ceea ce privește nivelul educațional, în RD Sud-Est, cei pensionați anticipat au un nivel de educație scăzut față de cei din București-Ilfov și din eșantionul național.

Situația economică a celor pensionați anticipat se înscrie sub media eșantionului, 62,5% dintre subiecții din RD Sud-Est și 55,5% dintre cei din eșantionul național trăiesc modest, având venituri mai mici de 1000 lei/gospodărie. În București-Ilfov, doar 27,9% dintre subiecții din această categorie se înscriu în această clasă de venituri.

Graficul nr. 14: Clase de venituri pentru pensionații anticipat sau medical, pe regiuni, %¹

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

În toate cele trei eșantioane, această categorie de populație își apreciază modest veniturile gospodăriei: aproximativ 50% dintre subiecți declară că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar, iar 30-35% că sunt suficiente pentru strictul necesar.

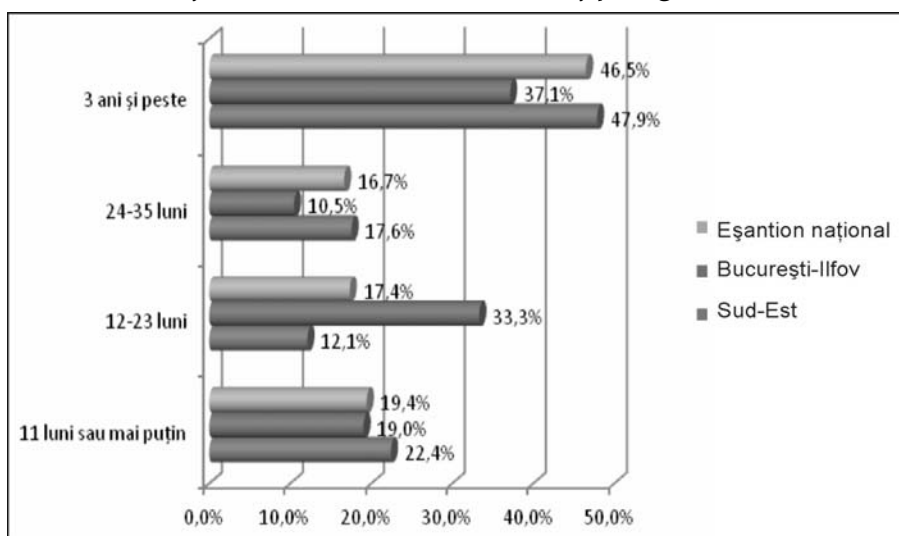
¹ Procentele sunt calculate din totalul categoriei.

Analiza pe medii de rezidență arată că pensionarea anticipată este specifică mediului urban, majoritatea pensionaților anticipat provenind din mediul urban (58,5% în RD Sud-Est și 67% la nivel național¹). Majoritatea persoanelor aflate în situație de pensionare anticipată declară că suferă de o boală cronică sau dizabilitate (60,3% în RD Sud-Est, 56,8% în București-Ilfov și 67,7% la nivel național). Așadar, se poate vorbi despre o populație vulnerabilă de vârstă activă, dar care a optat către pensionare anticipată fie ca urmare a capacității reduse de muncă, fie ca o alternativă la șomaj.

II.2.4.c. Persoane aflate în șomaj de lungă durată

Marea majoritate a persoanelor fără loc de muncă (aproximativ 77% în RD Sud-Est, 81% în București-Ilfov) se află în situație de șomaj de lungă durată (peste 1 an), similar nivelului național (80%).

Graficul nr. 15: Perioada de șomaj pe regiuni, %²

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

¹ În RD București-Ilfov, 85% dintre subiecți provin din mediul urban.

² Procentele sunt calculate din totalul celor fără loc de muncă.

Cu această situație de șomaj de lungă durată se confruntă în special persoanele cu vechime la locul de muncă mai mică de trei ani. Șomerii sunt în marea lor majoritate persoane cu vârsta de peste 35 de ani (77% în București-Ilfov, 85% în RD Sud-Est și 81% din eșantionul național), având media de vârstă 41-42 de ani (41 în București-Ilfov, 42 în RD Sud-Est și 42 la nivel național). În ceea ce privește genul persoanelor fără loc de muncă, există diferențe între cele două regiuni: în zona Bucureștiului predomină femeile (68,4%), în timp ce RD Sud-Est este caracterizată de prezența bărbaților în șomaj de lungă durată (67,5%). Național, situația este mai echilibrată: 46,3% femei și 53,7% bărbați.

Din punct de vedere al veniturilor, situația gospodăriilor persoanelor aflate în șomaj de lungă durată este dificilă: câștigă sub 1000 lei/lunar 79,8% în RD Sud-Est și 68,3% la nivel național, în timp ce în București-Ilfov doar 36% se află în această situație.

Aprecierea subiectivă a veniturilor acestei populații vulnerabile confirmă: 77% în RD Sud-Est, 73% la nivel național și 48,2% în București-Ilfov declară că veniturile nu le sunt suficiente nici pentru strictul necesar. Doar 7,9% în RD Sud-Est, 15,3% în București-Ilfov și 3,5% în eșantionul național consideră ca pot avea un trai decent.

II.2.4.d. Agricultori de subzistență

RD Sud-Est este caracterizată de prezența agricultorilor, care, deși reduși numeric, au un nivel de trai extrem de scăzut, aflându-se la limita supraviețuirii (62% trăiesc în gospodării unde venitul lunar nu depășește 500 lei). Istoria lor ocupațională ne arată că majoritatea au lucrat în trecut (58,3% în RD Sud-Est și 76,7% la nivel național). O parte dintre cei implicați în această activitate declară că în ultimul an și-au căutat un alt loc de muncă (35,1% în RD Sud-Est și 50% la nivel național), ceea ce demonstrează că această ocupație este considerată una provizorie.

Vârsta medie a agricultorilor este relativ înaintată: 45,5 ani în RD Sud-Est și 40,5 în eșantionul național, sunt în marea majoritate de sex masculin (75% atât în RD Sud-Est, cât și în eșantionul național) și au un nivel de educație scăzut spre mediu (70% în RD Sud-Est și 75% din eșantionul național au școala profesională sau mai puțin).

II.2.4.e. Persoane subocupate

Conceptul de subocupare este unul cu multiple sensuri și ne vom referi în continuare la situațiile de ocupare atipice pentru piața muncii clasice, luând în considerare situațiile care produc vulnerabilitate: venituri reduse, lipsa securității sociale, statut social redus și scăderea capacității profesionale. În această categorie am inclus, luând în considerare atât factorul timp, cât și relația contractuală: zilierii, persoanele angajate part-time, dar și cei care lucrează în economia informală. Media vârstei persoanelor aflate în această situație arată că este vorba despre persoane tinere: 32,3 ani în RD Sud-Est, 30,2 în București-Ilfov și 36,7 la nivelul eșantionului național. În București-Ilfov, 80% dintre persoanele aflate în această situație ocupațională au vârsta cuprinsă între 18 și 29 de ani, în timp ce în RD Sud-Est și la nivel național predomină cei cu vârste de peste 30 de ani.

Am inclus în această categorie toate persoanele care s-au declarat zilieri sau persoanele care lucrează cu normă parțială sau cu altă formă de contract decât contract de muncă.

Cele mai multe persoane din această categorie sunt femeii (78,3% în RD Sud-Est, 66,7% în București-Ilfov și 70% la nivel național), au cel puțin liceul terminat (65,2% în RD Sud-Est, 92,8% în București-Ilfov și 54,6% în eșantionul național) și trăiesc în egală măsură în urban și în rural.

II.2.5. Concluzii

Persoanele neocupate reprezintă prin definiție o categorie vulnerabilă economic, care nu obține venituri stabile și nu este inclusă în sistemul asigurărilor sociale și medicale. Datele din cele două regiuni arată că, pe lângă această categorie, și o parte din clasa inactivilor se află în căutarea un loc de muncă.

RD București-Ilfov este caracterizată de un nivel scăzut al șomajului, aflându-se sub media națională, iar persoanele fără ocupație provin în general din domeniul serviciilor și comerțului și au un nivel mediu de

educație. Principalele motive pentru care și-au pierdut locurile de muncă sunt legate de situația economică de la nivel național.

În RD Sud-Est apare șomajul structural, datorat slabei calificări a celor fără ocupație, și prezența semnificativă a persoanelor care se declară casnici/casnice. Majoritatea șomerilor de aici sunt bărbați și au un nivel educațional scăzut.

Comportamentele de căutare a unui loc de muncă sunt caracterizate de un model informal, apelându-se în primul rând la cunoștințe sau direct la angajatori (specific populației cu calificare redusă). Marea majoritate a celor aflați în căutarea unui loc de muncă nu au participat la cursuri de formare sau perfecționare (doar șomerii înregistrați au participat în mai mare măsură).

Analiza principalelor categorii vulnerabile ocupațional a delimitat în primul rând situația celor aflați în șomaj de lungă durată, a persoanelor neocupate cu vârsta de peste 50 de ani și a casnicilor/casnicelor.

II.2.6. Bibliografie

- Arpinte, D.; Cace, S.; Scoican, A. (coordonatori), 2010, *Economia socială în România*, București, Ed. Expert
- Cace, S. (coordonator), 2007, *Accesul romilor pe piața muncii - aspirații, factori și strategii de reușită*, București, Ed. Expert
- Edgell, S., 2006, *The sociology of work. Continuity and change in paid and unpaid work*, Sage
- Nordenmark, M., 2007, „Unemployment”, în *Blackwell Encyclopedia of Sociology*, Ritzer, G. (editor), Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online, 07 June 2011
- Popescu, R., 2007, „Valori ale familiei în România și Europa”, în Voicu, B.; Voicu M. (coordonatori), *Valori ale românilor 1993-2006*, Institutul European
- Precupețu, I.; Mărginean, I. (coordonatori), 2010, *Calitatea vieții în România 2010*, Institutul de Cercetare a Calității Vieții
- Triantafillou, P., 2008, „Normalizing active employment policies in the European Union: The Danish Case”, în *European Societies*, Vol. 10, No. 5

II.3. ECONOMIA SOCIALĂ – RESURSĂ PENTRU NEVOILE SOCIALE

Simona ILIE

II.3.1. Caracteristici regionale și nivel de trai

Observarea pieței ES în cadrul prezentului demers a fost făcută în două regiuni învecinate, dar în care contextele economice locale sunt diferite.

RD Sud-Est este alcătuită din șase județe (Vrancea, Galați, Buzău, Brăila, Tulcea, Constanța) și este probabil cea mai eterogenă din punct de vedere geografic. Ea cuprinde o zonă montană înaltă (Buzău și Vrancea), o zonă deluroasă și de podiș (în Vrancea, Buzău, Tulcea – altitudini de până la 800 m), câmpie (în Brăila, Buzău, Galați, Constanța - cu altitudini până la 300 m), dar și deltă și zonă litorală (Tulcea, Constanța). Spre deosebire, RD București-Ilfov se găsește într-o zonă monotonă de câmpie.

Tabelul nr. 17: Caracteristici județene și regionale, 2010, %

	Suprafață	Populație	PIB (în 2008)	Densitate căi de transport		Populație urbană
				km la 100 kmp		
	% din total teritoriu	% din total național	% din total național	total	moder- nizat	% din total
RD Sud-Est	15,0	13,1	10,9	35,0	8,6	55,1
Brăila	2,0	1,7	1,3	28,2	12,3	65,0
Buzău	2,6	2,2	1,5	47,4	7,3	41,1
Constanța	3,0	3,4	4,0	43,9	9,7	69,8
Galați	1,9	2,8	2,1	40,0	10,9	56,4
Tulcea	3,6	1,1	0,8	17,0	4,9	49,2
Vrancea	2,0	1,8	1,1	40,0	9,1	37,6
RD București-Ilfov	0,8	10,5	25,4	64,2	54,0	92,0
Ilfov	0,7	1,5	2,6	61,9	51,5	42,7
Mun. București	0,1	9,1	22,8	79,4	71,0	100,0
Total național	-	-	-	39,1	12,2	55,1

Sursa: INS, Tempo, 2011.

În cazul RD Sud-Est, diversitatea geografică și de potențial local nu a constituit suportul unei economii dinamice, aceasta fiind în prezent una dintre cele mai sărace ale țării. Având avantajul capitalei, RD București-Ilfov a fost regiunea cu cea mai rapidă relansare economică posttranziție, cea mai dezvoltată infrastructură de transport, cele mai mici rate ale șomajului și cele mai mari venituri salariale, respectiv per capita.

Deși în regiune de câmpie, în perioada posttranziție, agricultura s-a redus în Ilfov în mare parte la exploatațile individuale. Serviciile au cunoscut în zona metropolitană o dezvoltare accelerată, cuprinzând aproape 40% din populația ocupată civilă. Majoritatea parcurilor industriale au fost restrânse sau desființate, dar s-au conturat noi puncte industriale în vecinătatea șoselei de centură sau chiar în capitală (două parcuri industriale). Între cele două părți constitutive ale regiunii există un navetism intens, predominant către București, forța de muncă fiind atrasă într-o arie largă de ramuri industriale și în construcții (MDRL, 2005). Regiunea, dominant urbană, a atras în ultimii ani peste 60% din investițiile străine directe făcute în România.

Tabelul nr. 18: Indicatori ai pieței muncii, 2009, %

	Populație civilă ocupată, % din total						Salariu mediu net lunar, % din media națională
	Agricultură/silvicultură	Industrie	Construcții	Comerț	Ramuri sect. public	Alte ramuri	
RD Sud-Est	32,3	19,8	8,0	12,5	12,1	15,3	92,2
Brăila	30,1	22,8	9,1	12,6	13,1	12,3	86,7
Buzău	41,7	20,4	4,6	12,1	11,1	10,1	85,7
Constanța	21,3	18,6	11,3	14,9	11,2	22,7	102,2
Galați	31,1	19,7	8,4	12,1	13,3	15,4	92,1
Tulcea	37,5	20,5	5,4	8,8	14,3	13,4	86,7
Vrancea	44,4	18,5	5,1	10,6	11,8	9,7	80,2
RD București-Ilfov	3,0	15,8	12,5	19,4	13,0	36,4	133,5
Ilfov	21,7	24,4	5,0	21,0	7,2	20,8	124,7
Municipiul București	0,2	14,5	13,7	19,2	13,8	38,6	134,5

Sursa: INS, Tempo, 2011.

În RD Sud-Est se identifică câteva puncte economice: Brăila-Galați (principalele puncte urbane ale județelor se află la puțin peste 20 km distanță între ele), Constanța-Năvodari, Buzău, zona litorală și delta, ca și zone agroviticole. Ca procent al populației urbane, dar și ca densitate a căilor de transport (rutiere și feroviare), urbanizarea regiunii indică diferențe notabile între județe. Infrastructura este în zona rurală majoritar nemodernizată, existând pericolul izolării unor areale în lipsa unor trasee alternative. Industria prezentă este petrochimia (Constanța), metalurgia (Galați), construcțiile navale (Constanța, Brăila, Galați) și de echipamente (Brăila, Buzău, Constanța, Galați), prelucrarea lemnului (Buzău, Vrancea), industria textilă (Brăila, Tulcea, Vrancea) și alimentară (MDRL, 2005). Agricultură, prin toate subramurile sale, constituie ramura dominantă a regiunii.

Tabelul nr. 19: Caracteristici economice regionale, %

Indicator	Investiții străine, % din total investiții	Rata de ocupare 15-64 ani, %	Rată șomaj BIM, %	Venit per capita, RON	
				Venit salarial și asimilat, % din total venit gosp.	
Anul	2009	2010			
Total național	100	58,8	6,9	805,7	49,9
RD Sud-Est	5,9	55,5	8,0	685,7	46,8
RD București-Ilfov	63,4	64,3	2,3	1077,9	68,5

Sursa: INS, Tempo, 2011.

Restructurarea economiei a fost însoțită nu doar de pierderea locurilor de muncă și de scăderea salariilor în termeni reali, dar și de creșterea inegalităților salariale (Zamfir, 2011). Relativa omogenitate a salariilor județene din anii pretranziție în jurul mediei naționale a fost înlocuită de evoluții inconstante ale salariilor județene, după cum privatizarea industriei atingea un județ sau altul și se dovedea sau nu de succes.

În Constanța, salariul județean s-a plasat constant peste media națională (102% în 1991, 117% în 1998, 109% în 2003), cu excepția ultimilor ani, când a oscilat ușor în jurul acesteia. O evoluție particulară are și județul Galați, care, datorită prezenței industriei grele, a demarat tranziția dintr-o poziție favorizată (107% în 1991, 120% în 1997, 106% în 2003), dar care a continuat scăderea salarială și în ultimii ani. În celelalte județe, revirimentele care au urmat șocului primilor ani de tranziție au făcut ca salariile să varieze doar între 80 și 95% din media națională.

În prezent, în RD Sud-Est, salariile reprezintă mai puțin de jumătate din venitul total al gospodăriilor, fiind completate de venituri din transferuri sociale (27,2%) și venituri reprezentând contravaloarea produselor consumate din propria gospodărie (13,1). Dinamica opusă a salariilor în RD București-Ilfov (102% în 1991, 220% în 1998, 122,5 în 2003) și rata șomajului mult mai scăzută au făcut ca veniturile salariale să depășească două treimi din bugetului gospodăriilor regiunii, fiind completate doar în mai mică măsură de venituri din prestații sociale (22,8%) (prelucrări după date INS, Tempo).

Nivelul de trai s-a deteriorat odată cu pierderea salariilor în întreaga economie, dar alternativele s-au dovedit constant mai puțin de succes în RD Sud-Est, aceasta plasându-se între cele mai sărace regiuni, alături de Regiunile Nord-Est și Sud-Vest.

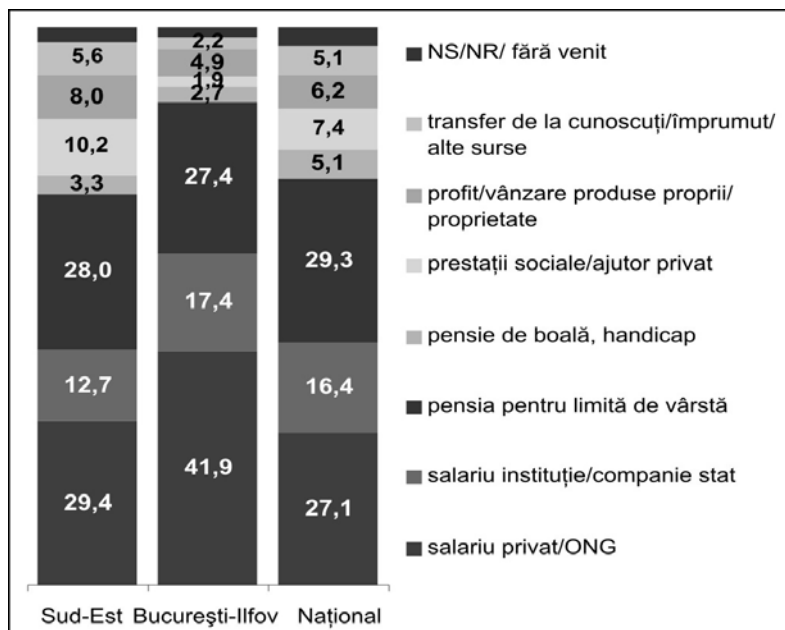
Tabelul nr. 20: Rata sărăciei absolute, %

	RD Sud-Est	RD București-Ilfov	Național
2003	29,2	8,1	25,1
2008	7,1	1,1	5,7

Sursa: MMFPS, 2011.

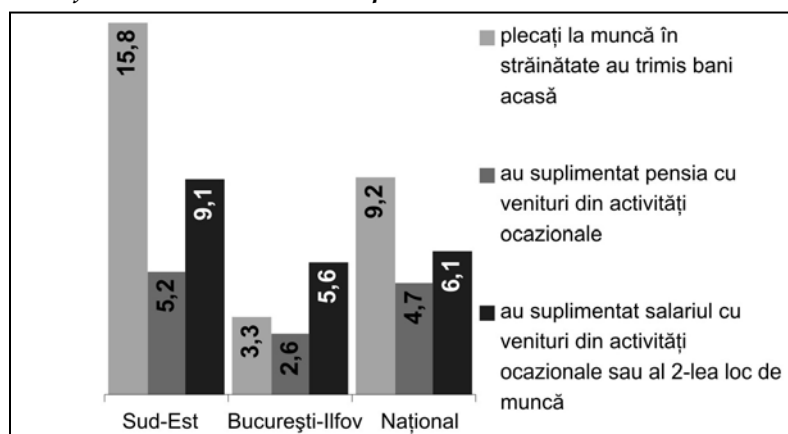
Prestațiile sociale se identifică astfel, previzibil, mai frecvent ca principală sursă de venit a gospodăriei, fiind completate semnificativ în mai mare măsură de venituri suplimentare.

Graficul nr. 16: Cea mai importantă sursă de venit a gospodăriei în ultima lună, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

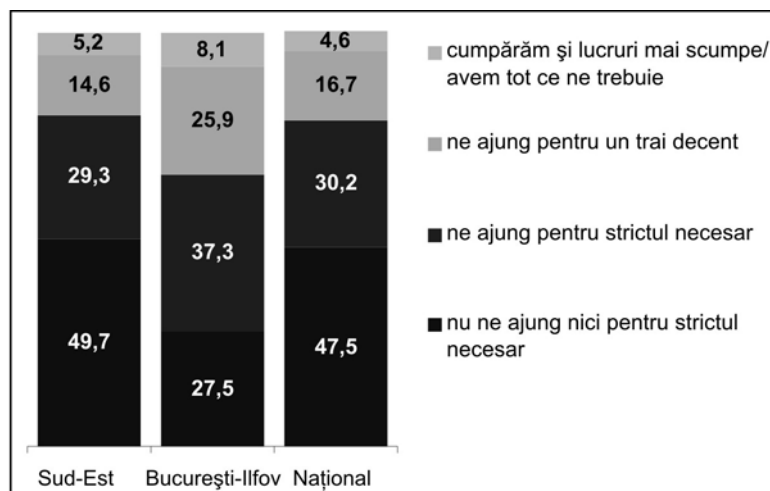
Graficul nr. 17: Venituri suplimentare în ultimele 6 luni, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Veniturile per capita ale gospodăriilor din RD Sud-Est, chiar mai frecvent suplimentate decât cele din București, nu ating 2/3 din nivelul acestora din urmă; aceste diferențe se reflectă și în evaluarea propriilor venituri în raport cu nivelul de trai.

Graficul nr. 18: Evaluarea subiectivă a veniturilor gospodăriei, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

II.3.2. Entități de economie socială: ofertă și notorietate

Prezența instituțiilor de ES, cu deosebire cele care antrenează activitatea productivă, este în general slab percepută. Indicatorul, construit pe baza întrebării „Care dintre următoarele unități știți că există în localitatea sau județul dvs.?”, nu surprinde exclusiv notorietatea diferitelor instituții, ci și răspândirea lor teritorială, iar profilul regional induce inerent o serie de diferențe în răspândirea instituțiilor de ES.

Între furnizorii de activități și servicii subsumate ES, au fost avute în vedere cele comun asociate domeniului: ONG-uri, cooperative și UPA. În mod evident, nu am considerat că orice unitate care se identifică după titulatură într-una dintre aceste categorii, de altfel nondisjunctive, se subscrie obiectivelor ES, dar între obiectivele cercetării nu s-a înscris

identificarea adecvabilității asocierii, ci mai degrabă măsurarea familiarizării populației cu domeniul. Procesul este evident determinat de dinamica unităților de ES în spațiul național, motiv pentru care, în cele ce urmează, vor fi prezentate câteva repere ale acestora.

Cu o istorie de aproape 150 de ani (Dona, 2000; Crișan, 2010), organizarea cooperatistă (agricolă, de consum, meșteșugărească, de credit, obștească) a cunoscut în România un notabil regres după 1990. Deși a apărut din nevoia de creștere a puterii de reprezentare a intereselor economice ale unor actori economici vulnerabili individual, într-o formă care garantează participarea democratică la decizie, ca și dreptul asupra proprietății și autonomia (Dona, 2000; Căce (c), 2010), spiritul cooperatist s-a revitalizat abia în urma măsurilor legislative dedicate din perioada 2004-2006.

Dintre cooperativele agricole existente înainte de 1990, doar una a supraviețuit tranziției, dezvoltându-se integrat pe verticală (IC-2011: V.B., MADR)¹. Cooperarea meșteșugărească și-a restrâns și ea notabil activitatea, prin dizolvarea multor unități meșteșugărești (IC-2011: V.S., LNOPHCM). Site-ul Uniunii Naționale a Cooperăției Meșteșugărești (UCECOM) indică în prezent 2840 de astfel de unități asociate direct sau indirect la UCECOM, față de câteva zeci de mii de unități de care amintea președintele LNOPHCM ca existând înainte de 1990. La rândul său, site-ul Uniunii Naționale a Cooperăției de Consum (CENTROCOOP) face referire la 1073 de cooperative de consum, cu activitate majoritară în mediul rural.

Dintr-o populație ocupată care a scăzut cu 17% la nivel național, sectorul cooperatist a cuprins un număr tot mai mic de persoane ocupate: 3% din total ocupare în 1992, respectiv 0,6% în 2008. Ocuparea în obști s-a menținut la 0,1-0,2% (Tempo, INS).

În calitate de instituții financiare nebankare (IFN-uri), site-ul BNR indică existența a 46 de cooperative de credit (sediile din reședințele de județ fiind dublate sau înlocuite de sedii în orașe mici sau în rural) și a 2959

¹ IC-2011: Interviu realizat cu reprezentanți ai forurilor reprezentative ale entităților de ES românești, ca și cu reprezentanți ai unor astfel de unități care desfășoară activități de ES.

de CARP-uri sau CARS-uri. Asemeni CAR-urilor, și cooperativele de credit acordă credite în condiții mai puțin severe decât o fac unitățile bancare comerciale și, în plus, nu verifică bonitatea financiară.

ONG-urile sunt un grup foarte eterogen de entități, însumând în 2011, conform site-ului Ministerului de Justiție, circa 70000 de asociații și fundații, la care se adaugă alte 850 de federații și 690 de uniuni. În lipsa unui argument pentru o observare permanentă a ONG-urilor, este greu de decelat unitățile active, cu reală prezență în comunități, de cele cu activitate sporadică sau marginală. Remarcăm, în plus, că pe site-ul Camerei Deputaților, într-o încercare menită să faciliteze dialogul cu societatea civilă, sunt înregistrate doar 403 ONG-uri, în timp ce catalogul online al ONG-urilor numără mai puțin de 600 de unități. Pe de altă parte, în rândul ONG-urilor se regăsesc și o parte a unităților cooperatiste amintite anterior sau cel puțin unitățile lor de reprezentare la nivel național sau regional, care s-au constituit ca asociații. În timp ce unitățile cooperatiste sunt predominant orientate spre mediul economic și rentabilitate, autoprotecție, autoreprezentare și ajutor mutual, asociațiile și fundațiile au un pronunțat obiectiv de intervenție și suport comunitar, prin activități punctuale focalizate pe nevoia grupului-țintă abordat, care țin de domenii foarte variate: social, mediu, tineri, cercetare, dezvoltare, civic, artă, sport, internațional, consultanță etc. În ambele cazuri, asocierea este voluntară, dar cele din urmă implică și o semnificativă activitate de voluntariat.

Numărul mare de unități, lipsa unei baze de date integrale accesibile, dar și dezvoltarea sectorului odată cu perspectiva integrării europene fac greu de observat repartiția teritorială a ONG-urilor. Cercetarea calitativă derulată în cadrul prezentului proiect a reliefat faptul că asociațiile au urmat în ultimii 5-6 ani o tendință de expansiune, prin deschiderea unor noi puncte de lucru în județe sau pe grupuri-țintă și domenii diferite. Tendința de expansiune este surprinsă și în statistica națională. Domeniile cele mai atractive, conform site-ului ONG, sunt educație, social, tineri, cuprinzând câte 12-16% dintre unitățile înscrise.

În cadrul unităților de ES se delimitează unitățile protejate autorizate (UPA), ca forme de promovare a incluziunii social-economice a persoanelor cu dizabilități. Deși termenul apare în legislația de profil

românească în Legea nr. 57/1992 privind încadrarea în muncă a persoanelor handicapate cu modificările și completările ulterioare, doar de curând, prin Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, acestea au intrat în atenția actorilor economici. Rolul acestor unități este nu doar de a oferi locuri de muncă persoanelor cu dizabilități, ci și de a contura o piață de desfacere pentru produsele unităților care își desfășoară activitatea cu astfel de persoane. Cu istoria lor recentă și direcționarea către agenți economici, o notorietate de 15% nu este mică.

Tabelul nr. 21: Numărul de organizații administrate privat

	1997	2000	2005	2009
Total, din care	32982	39838	78113	79148
Uniuni profesionale și patronale	923	883	2750	678
Fundații, asociații culturale și sportive	20082	22152	51184	51437

Sursa: INS, Tempo, 2011.

Tabelul nr. 22: Distribuția regională a unor categorii de unități ale ES, %

	CAR	Coop. consum	Coop. credit	UPA
București	13,9	4,7	4,3	18,8
Ilfov	0,9	0,1	2,2	2,3
RD Sud-Est	12,6	12,6	15,2	12,5
Total (număr)	2959	786	46	479

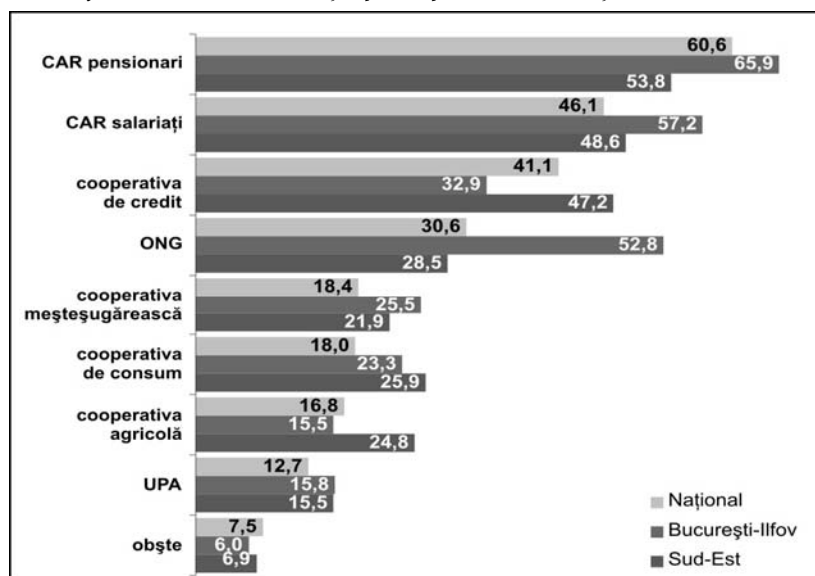
Sursa: Prelucrări după date prezentate pe site BNR, CENTROOOP, ANPH.

Specificul dominant nonmontan al regiunilor studiate, dar mai ales răspândirea foarte restrânsă a obștilor explică poziționarea lor pe ultimul loc al clasamentului de notorietate.

Nesurprinzătoare, în condițiile insuficienței veniturilor, este notorietatea ridicată a instituțiilor de suport financiar; acest argument este și singurul care aduce cele 46 de cooperative de credit atât de sus în clasamentul notorietății, indicatorul variind semnificativ, proporțional cu

nivelul ratei de sărăcie a locului (47,2% în RD Sud-Est față de 33% în RD București-Ilfov sau 41% la nivel național).

Graficul nr. 19: Prezența percepută a entităților de ES¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011

CAR-urile domină topul notorietății, depășind cu mult notorietatea ONG-urilor. Larga răspândire a ONG-urilor ar motiva așteptarea unei notorietăți mult mai ridicate; chiar dacă ONG-urile relevante din perspectiva ES reprezintă doar 15% din totalul acestora (MMFPS, 2010), adică cele care obțin venituri din activități de ES, cercetarea nu a chestionat în sensul recunoașterii din perspectiva activităților de ES desfășurate.

Prin activitatea lor, CAR-urile răspund problemei insuficienței veniturilor, spre deosebire de ONG-uri, care, chiar active social, susțin dezvoltarea personală și comunitară, prin crearea și valorificarea de competențe. Dezechilibrul de notorietate între regiuni în privința ONG-urilor se explică probabil prin repartitia teritorială inegală a acestora.

¹ Procentul celor care știu că există în localitatea sau județul lor.

Deși înalt răspândite în perioada comunistă, SCM-urile și cooperativele agricole beneficiază în prezent de o slabă recunoaștere la nivelul celor două RD, dar și la nivel național.

II.3.3. Cererea serviciilor entităților de economie socială

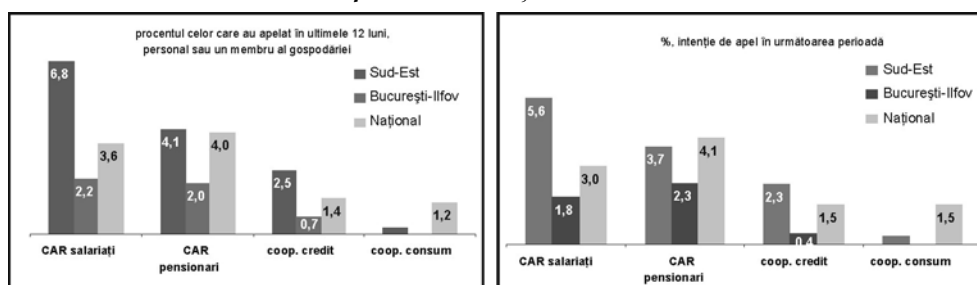
Apelul la forme de suport și, implicit, participarea în forme asociative de suport se situează sub 1% la toate cele cu profil nonfinanciar. La nivel național, excepție fac cooperativele de consum, care antrenează participarea a 1,2% din populație. Notabil mai mare, participarea la instituțiile de tip financiar se ridică la 4% din populație în RD săracă observată (Sud-Est).

Criteriul regional indică dezechilibre puternice între cele două regiuni sudice: mult mai interesați de suportul financiar, inclusiv de cooperativele de credit, sunt cei din RD Sud-Est, explicabil probabil prin nivelul de trai mult mai scăzut din regiune. În sprijinul acestei ipoteze vin răspunsuri ale celor activi în instituțiile de acest tip care amintesc între beneficiile dobândite prin activitatea în cadrul acestora și faptul că „am ajutat copilul la facultate”, „am făcut nunta copilului”, „am cumpărat mobila mai avantajos”, „am achitat creditul la bancă” sau „mi-am rezolvat problemele” (Baza de date Integrat, 2011).

Societățile cooperative de consum nu sunt specifice celor două regiuni sudice observate.

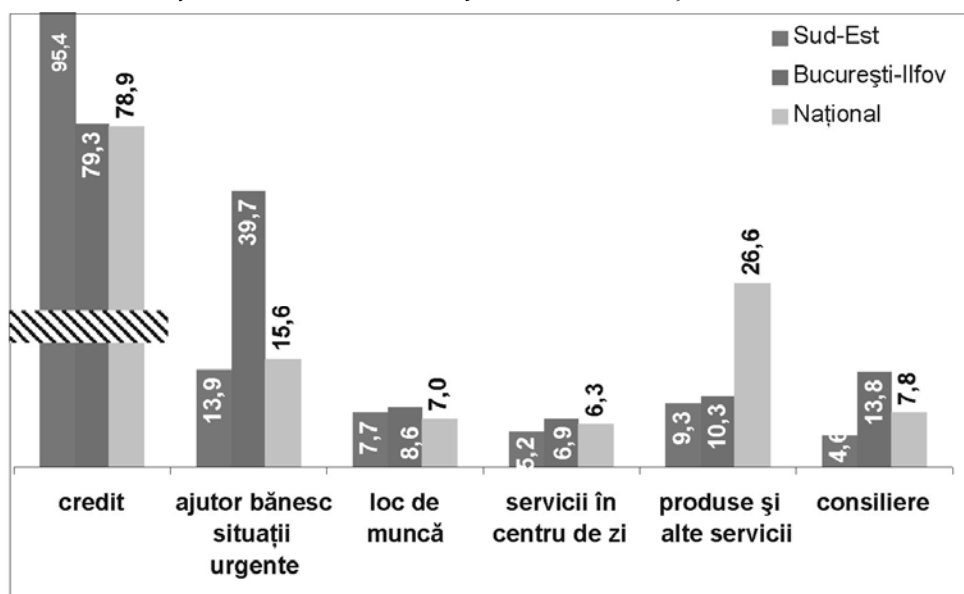
Datele privind intenția de apel tind să indice o scădere a propensiunii populației pentru suportul economiei de piață, ceea ce – dincolo de nivelurile reduse ale indicatorilor - trebuie tratat și cu rezerva de a fi chestionat numai intențiile respondenților, nu și ale celorlalți membri ai familiei. Putem aprecia că înclinația spre economia de piață a rămas neschimbată în ultimul an, scăderea intenției de apel la CAR-urile salariaților în RD Sud-Est putându-se explica prin creșterea instabilității locurilor de muncă salariate, ca și prin rezolvarea problemelor prin împrumuturile deja obținute.

**Graficul nr. 20: Apelul și intenția de apel
la suportul entităților de ES¹, %**

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Graficul nr. 21: Motivul apelului la entitățile de ES², %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

¹ Procentul celor care au apelat în ultimele 12 luni, personal sau un alt membru al gospodăriei.

² Procent din totalul celor care au apelat la o formă de suport.

Motivația apelului la instituțiile de ES este de altfel împrumutul financiar pentru nevoi curente sau situații de urgență. Veniturile mai ridicate din RD București-Ilfov fac ca apelul la credite să fie relativ mai scăzut decât în RD Sud-Est, iar ajutorul de urgență să devină o cauză importantă care motivează apelul. Locurile de muncă sau serviciile în centre de zi sunt egal solicitate în cele două regiuni, dar și la nivel național. Serviciile de consiliere sunt mai mult apelate în RD București-Ilfov, după cum apelul pentru produse și servicii este comparativ mai răspândit în restul țării, prin cooperativele de consum.

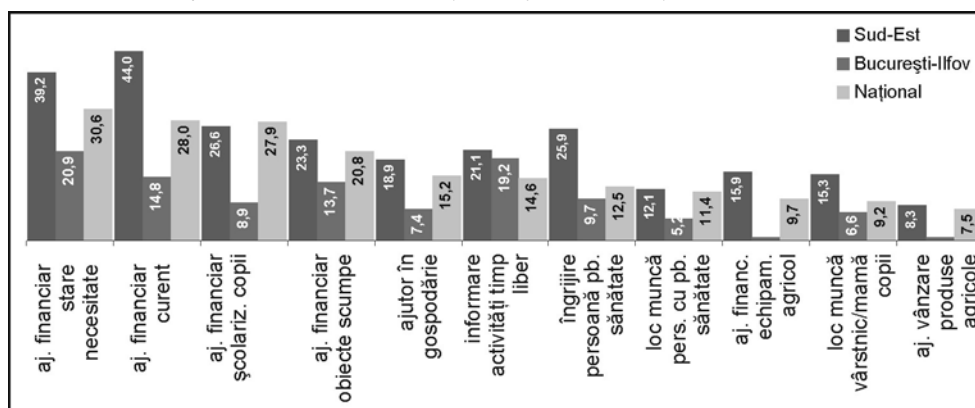
Aparent, consilierea este apanajul asociațiilor și fundațiilor, după cum suportul prin produse și servicii nonfinanciare este al formelor cooperative. În fapt, CAR-urile de pensionari, dar și cele de salariați caută să-și lărgesc activitatea principală prin mici servicii oferite membrilor (frizerie, croitorie, servicii domestice, telecomunicare etc.) în rețele proprii, la prețuri mai avantajoase.

Observate prin prisma nevoilor specifice, între primele motivații ale apelului regăsim ajutorul financiar de necesitate și pentru consum curent. Excepția este ajutorul pentru susținerea educației copiilor în ciclul primar. Impactul rezidenței pe regiuni este notabil. Nivelul de trai mai scăzut în sud-estul țării se reflectă într-o cerere pentru ajutor financiar curent și de necesitate din partea a 40-45% din populație. Acestea sunt urmate de nevoia de sprijin pentru trebuințe importante din perspectiva unui nivel de trai minim decent: consumul de obiecte de folosință îndelungată (mai scumpe), școlarizarea copiilor în ciclul primar și îngrijirea persoanelor cu probleme de sănătate.

RD București-Ilfov prezintă o prioritizare diferită a cererii potențiale, de altfel și la niveluri mai reduse. Principalele trebuințe de acoperit sunt ajutorul financiar pentru situații de necesitate, la un nivel sub cererea națională, alături de informarea cu privire la posibilitățile de timp liber pentru vârstnici (20%). Acest ultim tip de solicitare este singurul care apropie cele două regiuni studiate, din perspectiva cererii potențiale.

Rezidența în rural face ca nevoia de ajutor financiar să se resimtă mai acut, în timp ce nevoia de informare pentru activități de timp liber să se diminueze notabil.

Graficul nr. 22: Cererea potențială de suport social¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

II.3.4. Susținerea acțiunilor sociale

Un studiu recent (GfK/WSJE, 2011)² arată că o treime dintre români susțin financiar cauze caritabile, un procent doar cu puțin sub media europeană (35%). Domeniile cele mai atractive au fost cele dedicate bunăstării copilului (79%), reconstrucției în urma dezastrelor, organizațiilor religioase, respectiv cauzelor umanitare și programelor antisărăcie, cu o cotă de interes de 29-30% fiecare. Chestionând și despre implicarea voluntară sau donația de produse, procentul celor activi nu depășește jumătate din populație. Dintre cei care nu și-au manifestat sprijinul pentru scopurile caritabile, 36% au argumentat că nu își permit, iar 19% că nu îi interesează astfel de cauze.

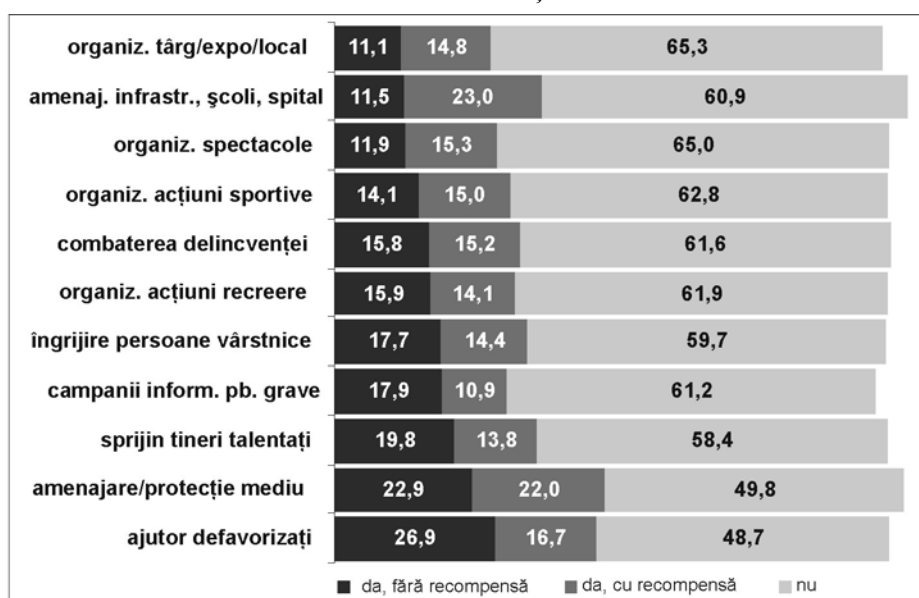
Cercetarea de față abordează disponibilitatea de suport din perspectiva participării directe, pe direcții de acțiune mai generale. Cu toate

¹ Procentul celor care reclamă cererea acestor servicii din populația cu probleme specifice; ex.: nevoia de ajutor pentru vârstnici a fost observată numai pentru gospodăriile care au în componență vârstnici.

² Studiul „Charity” a fost realizat de GfK Verein în colaborare cu Wall Street Journal Europe, în 13 țări europene și SUA, în primăvara anului 2011, pe un eșantion de 13950 de persoane de 15 ani și peste.

acestea, ajutorul celor defavorizați și mediul se detașează, și de această dată, ca priorități, antrenând participarea a 44-45% din populație. Celelalte activități de interes comunitar atrag între un sfert și o treime din populație: problemele de infrastructură, sprijinirea tinerilor și îngrijirea celor vârstnici constituie destinații egal importante ca potențială implicare comunitară, care rețin interesul unei treimi din populație la nivel național.

Graficul nr. 23: Disponibilitatea de implicare în activități de interes comunitar (% , național)

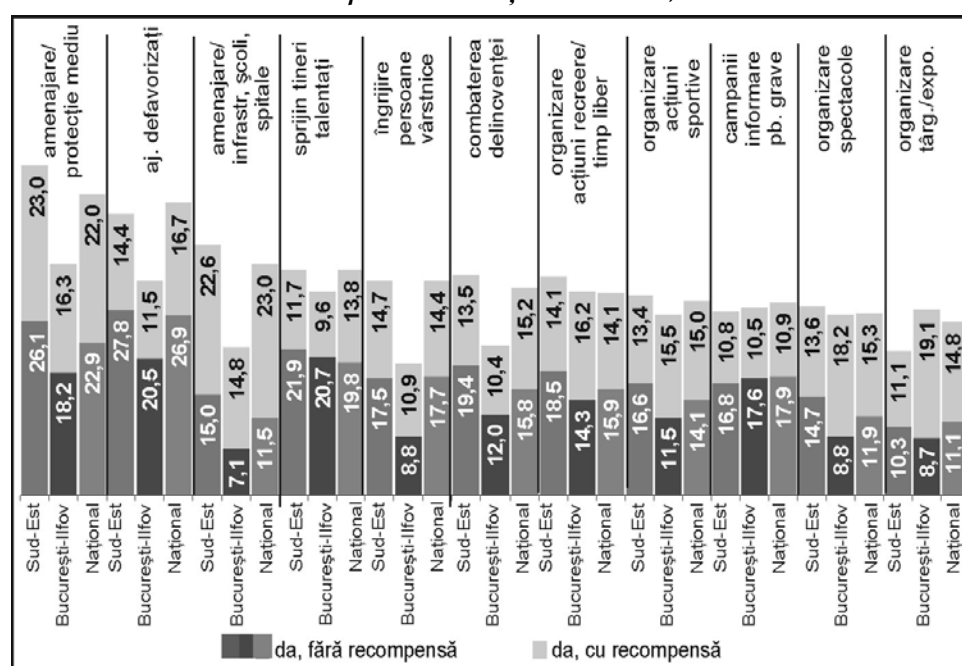
Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Participarea voluntară ordonează ușor diferit destinațiile de intervenție socială, variind odată cu caracterul potențial comercial al activității. La cote scăzute față de modelul european (Voicu, 2010), spiritul românesc de voluntariat rezzonează la situația de dificultate și mult mai puțin la interesul comunitar general. Putem astfel concluziona că voluntariatul în România este de așteptat din partea a 11% din populație, adică doar acel segment care rezzonează și la domenii care nu sensibilizează

prin situația de dificultate personală și în care prioritar este interesul colectiv.

Domeniile prioritare de atenție pentru implicarea remunerată sunt infrastructura și mediul, ambele direcții de interes public pe termen lung.

Graficul nr. 24: Diferențe regionale privind disponibilitatea de implicare în acțiuni sociale, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Observată pe regiune sau mediul de rezidență, ca și după statutul ocupațional, propensiunea pentru voluntariat și implicare comunitară variază din nou. RD București-Ilfov are cea mai redusă disponibilitate de participare la acțiuni social-comunitare, lipsa de receptivitate manifestându-se în cazul activităților care sensibilizează cel mai mult la nivel național, cu excepția susținerii tinerilor talentați. Aceasta din urmă este de fapt activitatea cu cea mai mare disponibilitate de voluntariat în RD

București-Ilfov, la un nivel similar receptivității pentru ajutorarea celor defavorizați (21%).

În RD Sud-Est, obiectivele de interes public pe termen lung tind să fie mai atractive decât la nivel național, diferența venind din disponibilitatea declarată pentru voluntariat. Cu excepția organizării de expoziții sau târguri locale, pentru care interesul de participare este relativ mai scăzut, celelalte direcții de acțiune interesează la cote similare situației naționale.

Voluntariatul se dovedește a fi apanajul celor ocupați, implicarea remunerată - al celor neocupați, iar refuzul de implicare - al pensionarilor.

Cu claritate se conturează influența vârstei în privința intenției de participare declarată, persoanele de peste 64 de ani fiind cele puțin receptive la astfel de acțiuni, plătite sau nu. Voluntariatul este mai probabil la tineri, în timp ce intenția de participare remunerată se regăsește și la vârste mijlocii (35-44 de ani).

Genul și mediul de rezidență nu influențează cu aceeași claritate disponibilitatea de participare. Femeile par mai dezinteresate decât bărbații, dar, la o observație mai atentă, rezultă că diferența de receptivitate se manifestă pe activități de tipul construcțiilor și de tip comercial. Faptul că disponibilitatea masculină este pentru forma recompensată întărește ipoteza deschiderii către astfel de activități în speranța integrării pe piața muncii, și nu din resorturi social-comunitare.

Pentru cele două regiuni observate, zona urbană mare (cu prezență mai ridicată a veniturilor salariale) este mai receptivă la voluntariat decât ruralul sau urbanul mic. Situația nu este similară celei la nivel național, unde mediul de rezidență tinde să nu inducă diferențieri.

Influențele de grup confirmă ideea înclinației pentru voluntariat în relație directă cu nivelul de trai. Observând în raport cu venitul estimat¹ per capita, se certifică faptul că cei cu venituri mici (sub jumătate din

¹ Chestionarul a solicitat estimarea venitului gospodăriei pe intervale de valori. Venitul per capita s-a determinat prin asocierea valorii centrale corespunzătoare fiecărui interval și divizarea acesteia la numărul de membri din gospodărie.

nivelul salariului minim) aleg în mai mare măsură opțiunea suportului remunerat, retrăgându-se atât din opțiunea de voluntariat, cât și din cea de respingere a activităților ES. Cei cu venituri mari (gospodării cu venit per capita peste 150% din salariul minim) sunt însă mai receptivi la intervenția de tip voluntar.

Tabelul nr. 23: Participare potențială în acțiuni comunitare, diferențiat pe vârstă, gen și mediu de rezidență¹

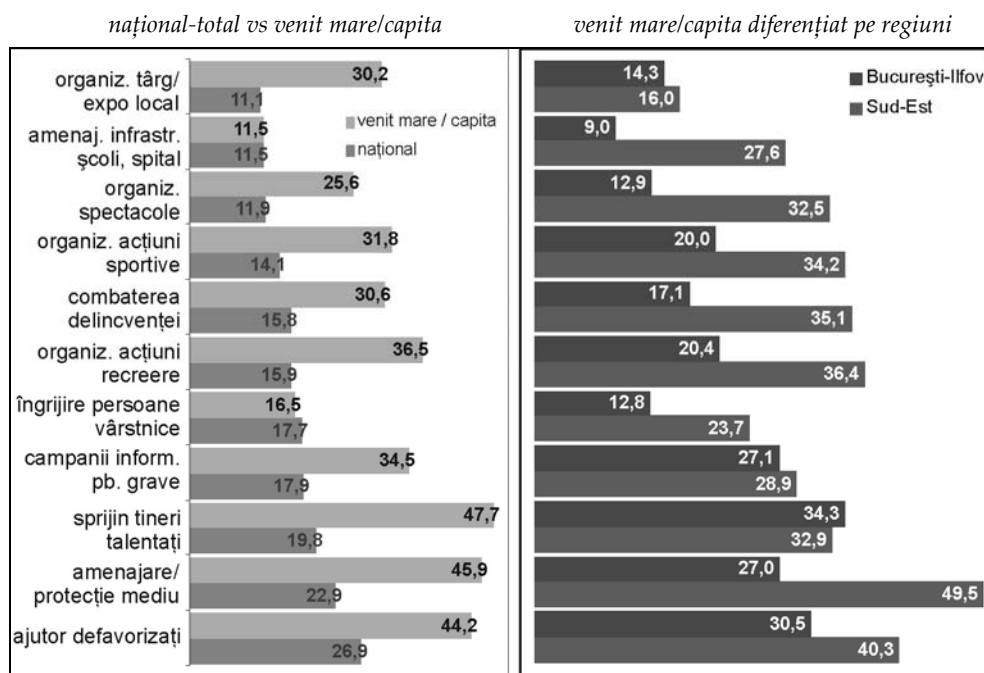
Implicare potențială pe tipuri de activități, pe regiuni	Grupe de vârstă																		Gen		Mediu rezidență							
	18-24			25-34			35-44			45-54			55-64			65+			masculin	feminin	urban	urban mic	rural					
	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	v	r	nu	
Regiunea Sud-Est																												
Amenajare/protecție mediu																												
Amenaj. infrastr., școli, spital																												
Combaterea delincvenței																												
Sprijin tineri talentați																												
Organiz. acțiuni sportive																												
Organiz. spectacole																												
Organiz. acțiuni recreere																												
Ajutor defavorizați																												
Campanii inform. pb. grave																												
Îngrijire persoane vârstnice																												
Organiz. târg./expo. local																												
Regiunea București-Ilfov																												
Amenajare/protecție mediu																												
Amenaj. infrastr., școli, spital																												
Combaterea delincvenței																												
Sprijin tineri talentați																												
Organiz. acțiuni sportive																												
Organiz. spectacole																												
Organiz. acțiuni recreere																												
Ajutor defavorizați																												
Campanii inform. pb. grave																												
Îngrijire persoane vârstnice																												
Organiz. târg./expo. local																												
Total-național																												
Amenajare/protecție mediu																												
Amenaj. infrastr., școli, spital																												
Combaterea delincvenței																												
Sprijin tineri talentați																												
Organiz. acțiuni sportive																												
Organiz. spectacole																												
Organiz. acțiuni recreere																												
Ajutor defavorizați																												
Campanii inform. pb. grave																												
Îngrijire persoane vârstnice																												
Organiz. târg./expo. local																												

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

¹ Celulele hașurate indică supraprezentarea populației (semnificativă statistic) în situația corespunzătoare. Celulele necolorate indică un nivel de receptivitate similar tendinței generale. Urban mic = urban sub 200 mii de locuitori.

O ierarhie a acestor activități scoate din zona lor de interes direcțiile ce revin, în tradiția românească, intervenției statului: infrastructura și îngrijirea vârstnicilor. Rămân în topul interesului potențial protecția și amenajarea mediului și ajutorarea celor defavorizați, dar capătă o atenție mult mai mare acțiunile de dezvoltare umană. Cele două regiuni se diferențiază și pe acest segment al populației, receptivitatea în regiunea bogată fiind în general mai scăzută decât în cea săracă.

Graficul nr. 25: Participare potențială voluntară în acțiuni comunitare, diferențiat după nivelul de venit și regiuni, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

O observație concluzivă privind caracteristicile care motivează cererea de ES este că populația identifică, odată cu nevoia personală, și pe cea comunitară deficitară. Exemplul cel mai concludent este în relație cu mediul – amenajare și infrastructură –, care atrage în mai mare măsură

interesul celor neocupați, bărbați, dar și din zone mai expuse sau deficitare (de exemplu, inundații recente în Vrancea și Galați, eroziunea costieră în Constanța, poluarea Deltei, seceta în Brăila, infrastructura în zona săracă).

II.3.5. Bibliografie

- Cace, S. (coordonator); Arpinte, D.; Scoican, A.; Theotokatos, H.; Koumalatsou, E., 2010, *Economia socială în Europa*, București, Ed. Expert
- Crișan, Ioan, 2010, *Cooperăția de consum – evoluție, structuri, strategii de dezvoltare*, București, Ed. Universitară, <http://www.centrocoop.com>
- Dona, I., 2000, *Economie rurală*, București, Ed. Economică
- Voicu, B., 2010, *Capital social în România începutului de mileniu: drumet în țara celor fără de prieteni?*, Iași, Ed. Lumen
- Zamfir, C. (coordonator); Ilie, S.; Stănescu, I.; Scutaru, C.; Zamfir, E., 2011, *România: răspunsuri la criză*, Raport social al ICCV
- *** BNR/INS, 2010, *Investițiile străine directe în România în anul 2009*, www.bnr.ro
- *** MMFPS, 2009, *Raport privind incluziunea socială în România în anul 2009. Considerații preliminare*
- *** MMFPS, 2010, *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, București www.mmuncii.ro
- *** UCECOM, 2010, *Anuarul statistic electronic ale cooperăției meșteșugărești din România* (<http://www.ucecom.ro>)
- *** MDRL, 2005, *Regiunea de Dezvoltare București-Ilfov*, www.mdrl.ro/_documente/regiuni/8.BI_ro.pdf
- *** MDRL, 2005, *Regiunea de Dezvoltare Sud-Est*, www.mdrl.ro/_documente/regiuni/2.Sud-Est_ro.pdf
- *** Baza de date Tempo, INS, <https://statistici.insse.ro/shop/>
<http://www.centrocoop.com/prezentare>
http://www.anph.ro/lista_institutii.php?id=15&id_up=
http://www.cdep.ro/informatii_publice
<http://catalogong.net/>
<http://www.bnr.ro/files/d/RegistreBNR/ifn/RegistrulDeEvidenta>
http://www.gfk-ro.com/public_relations/press

**III. GRUPURI VULNERABILE
ȘI
ECONOMIA SOCIALĂ**

III.1. POTENȚIALUL IMPLICĂRII FEMEILOR ÎN DOMENIUL ECONOMIEI SOCIALE

Vlad ACHIMESCU

Sorin CACE

Simona Maria STĂNESCU

Analiza inclusă în acest capitol a pornit de la două întrebări: În ce măsură implicarea femeilor vulnerabile în entitățile de ES reprezintă o alternativă pentru reducerea riscului de excluziune socială? Se poate vorbi despre o „feminizare” a ES în România?

Primul subcapitol trece în revistă principalele reglementări internaționale și naționale cu impact asupra protecției femeii. Implicarea femeii în ES este abordată prin prisma potențială a cererii de ES și din perspectiva realității privind oferta entităților de ES. Analizele incluse în capitol se bazează pe ancheta sociologică desfășurată în proiectul „Integrat – resurse pentru femeile și grupurile roma excluse social”.¹

III.1.1. Reglementări privind îmbunătățirea situației femeilor

Primii pași în recunoașterea și respectarea drepturilor femeilor au fost făcuți după cel de-al Doilea Război Mondial. Organizația Națiunilor Unite (ONU), în calitate de promotor al drepturilor umane, a jucat un rol decisiv. Înființarea Comisiei privind Drepturile Umane în cadrul ONU a consolidat și finalizat acest demers.

¹ Pentru cererea de ES: eşantioanele din RD București-Ilfov, Sud-Est și național; pentru oferta de ES: eşantioanele din RD București-Ilfov și Sud-Est.

Noua abordare a problematicii drepturilor omului a făcut posibilă adoptarea unor măsuri de îmbunătățire a situației femeilor. Un argument în favoarea acestor inițiative a fost recunoașterea și respectarea drepturilor politice pentru femei doar de câteva țări. În acest context a fost binevenită decizia înființării în 1946 unei subcomisii dedicate exclusiv statutului femeilor. Structura a funcționat inițial în cadrul Comisiei pentru Drepturile Umane, fiind ulterior separată și subordonată direct ONU.

Obiectivul principal al subcomisiei era elaborarea unei carte a drepturilor femeilor. Propunerea din 1946 a fost respinsă. Prima reușită notabilă a subcomisiei a fost modificarea preambulului Declarației universale a drepturilor omului adoptată în 1948: din „toți bărbații și frații” în „toate ființele umane sunt născute libere și egale în demnitate și drepturi”. Adoptarea Convenției privind drepturile politice pentru femei în 1952 a fost o altă reușită. Pe aceeași direcție, Convenția eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW), ratificată începând cu 1980, reprezintă unul dintre principalele documente care reglementează situația femeilor la nivel internațional. Țara noastră a făcut parte din al treilea val de țări semnatare în 1982.

Pe plan internațional, implementarea reglementărilor privind drepturile femeilor întâmpină diverse obstacole. Printre acestea, amintim: slaba reprezentare a femeilor în palierele decizionale, impactul măsurilor internaționale la nivel național, rolul statului în asigurarea și promovarea unui cadru funcțional de exercitare a drepturilor femeilor (Vonica Răduțiu, 2003, p. 15-16) și modelul cultural privind femeia și familia.

La nivel european, statele membre și-au asumat ca prioritate lupta împotriva exluziunii sociale. În condițiile impactului mediului socio-economic asupra adâncirii riscului de sărăcie pentru cei mai vulnerabili, acordarea VMG poate fi îmbunătățită printr-o mai bună adecvare față de nevoi și prin corelarea cu politicile active de includere pe piața muncii (CCE, 2008a). La pol opus, dar din perspectiva unei potențiale îmbunătățiri a trendurilor demografice, se impune susținerea celor activi pe piața muncii. Este recomandabilă adoptarea unor măsuri pentru „categoriile cu un nivel de bunăstare mai ridicat (...), cel mai bine plasate competitiv pe piața

muncii și înalt adverse la riscul pierderii avantajelor câștigate în timp, ca urmare a deciziei de a avea un copil” (Popescu, 2009, p. 175). Recomandările privind măsurile de sprijinire a echilibrării vieții profesionale cu cea personală includ reglementarea concediilor și a facilităților de creștere a copiilor, dar și tratamentul egal între bărbați și femei (Consiliul UE, 2008b). Activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului și adoptarea în 2000 a Cartei drepturilor fundamentale a UE oglindesc rolul Comunității Europene în raport cu familia (Segalen, 2011, p. 401-402).

La nivel național, grija față de îmbunătățirea situației femeilor și eliminarea tuturor formelor de discriminare reprezintă o preocupare constantă a ultimilor ani, fiind inclusă între obiectivele de guvernare (Parlamentul României, 2009, p. 16). Printre reglementările cu impact asupra situației femeilor sunt: Legea nr. 48/2002 pentru aprobarea Ordonanței de Guvern nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare și Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie.

Din punct de vedere instituțional, în 2006 a fost aprobată înființarea Agenției Naționale pentru Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați (ANES) și a Agenției Naționale pentru Protecția Familiei (ANPS). În vederea ameliorării situației grupurilor vulnerabile, ANES a încheiat în 2008 protocoale de colaborare cu ANOFM și cu ANR (MMFPS, 2010, p. 4). Conform art. 2 al OUG nr. 68/2010 privind unele măsuri de reorganizare a MAFPS și a activității instituțiilor aflate în subordonarea, în coordonarea sau sub autoritatea sa, ANES și ANPS au fost desființate, iar atribuțiile au fost preluate de MAFPS.

III.1.2. Profilul femeilor potențial implicate în entități de economie socială

În acest subcapitol analizăm principalele caracteristici ale respondenților de gen feminin din eșantioanele privind cererea de ES.

Tabelul nr. 24: Structura ocupațională a respondenților¹, %

	Regiunea Sud-Est		Regiunea București-Ilfov		Eșantion național	
	masculin	feminin	masculin	feminin	masculin	feminin
	col %	col %	col %	col %	col %	col %
1. salariat	32%	29%	46%	37%	32%	29%
2. patron, administrator firmă	3%	3%	5%	2%	2%	1%
3. liber-profesionist, PFA	2%	1%	2%	0%	3%	0%
4. agricultor	4%	1%	0%	0%	4%	1%
5. zilier, nu în agricultură	2%	0%	0%	0%	2%	0%
6. zilier, în agricultură	2%	0%	0%	0%	1%	0%
7. șomer înregistrat	4%	2%	2%	1%	5%	4%
8. șomer neînregistrat	19%	8%	9%	13%	16%	8%
9. pensionar	26%	31%	27%	37%	29%	37%
10. casnică	2%	21%	1%	5%	1%	16%
11. elev, student	4%	4%	7%	5%	4%	3%
Total	752	802	536	626	578	624

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

În ceea ce privește salariații, nu există diferențe semnificative la nivel național și nici în RD Sud-Est, cifra fiind în jur de 30% pentru ambele sexe. Diferențe există în RD București-Ilfov, unde 46% dintre bărbați sunt angajați și 37% dintre femei. Menționăm însă că această situație apare în condițiile în care mai multe femei sunt pensionare. Patronii, liberi-profesioniștii, agricultorii și zilierii sunt categoriile profesionale unde bărbații sunt mai mulți decât femeile. Per total, sunt mai mulți bărbați decât femei în câmpul muncii (44% dintre bărbați și 32-34% dintre femei la nivel național și în RD Sud-Est, 53% dintre bărbați și 39% dintre femei în București-Ilfov). Diferențele dintre mediul rural și cel urban sunt destul de mici atunci când analizăm aceleași categorii educaționale.

¹ Procentul din total bărbați/femei.

Tabelul nr. 25: Factorii care influențează șansa de a fi angajat

	Șansa de a fi angajat		
	Regiunea Sud-Est	Regiunea București-Ilfov	Eșantion național
Este femeie	---	--	---
Are vârstă mijlocie	+++++	+++++	+++++
Număr de ani de școală	++++	++++	++++
Este rom	-		
Are o gospodărie mai numeroasă		-	
Suferă de o boală cronică	--	--	---
Locuiește în mediul urban	++		

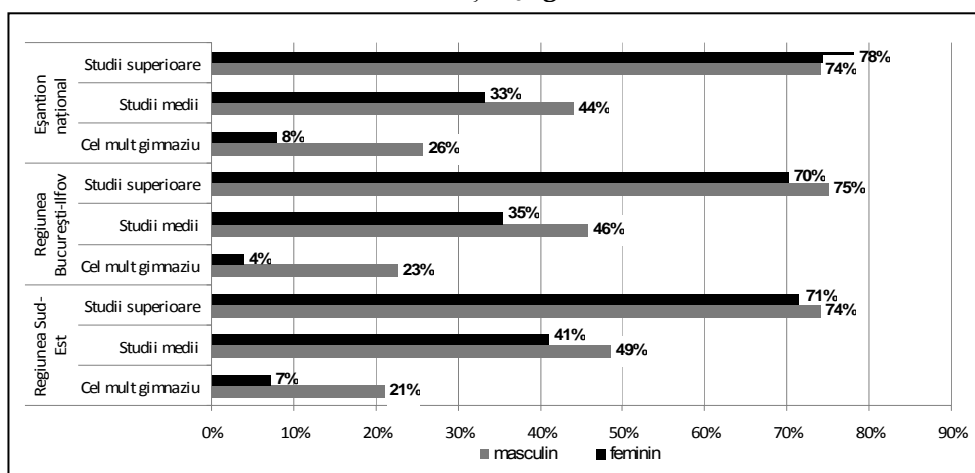
Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Regresie logistică. Simbolurile din tabel indică influențe pozitive sau negative ale caracteristicii de pe linie asupra șansei de a fi angajat. Căsuțele goale indică faptul că nu există o relație. Cu cât numărul de simboluri + sau – este mai mare, cu atât relația este mai puternică.

Diferențe se păstrează când ne referim la rezidență, vârstă, educație, etnie, mărimea gospodăriei și starea de sănătate, după cum se observă din tabelul de mai sus, dar au un rol mai puțin important în explicarea participării pe piața muncii. Se constată că persoanele de sex masculin care nu sunt nici prea tinere, nici prea în vârstă, cu un nivel mai mare de educație, care nu suferă de o boală cronică au cele mai mari șanse să fie angajate. Pe pe niveluri educaționale, observăm că diferențele dintre bărbați și femei sunt foarte mari în rândul celor care au terminat cel mult gimnaziul (4% dintre femeile din RD Sud-Est sunt angajate față de 23% dintre bărbați), în vreme ce în rândul celor cu studii de nivel mediu diferențele sunt mai mici, ele fiind nesemnificative printre cei cu studii superioare: 70-80% dintre bărbații și femeile cu facultate au un loc de muncă. Datele obținute în cercetarea Integrat confirmă datele din raportul Bănci Mondiale (BM, 2008c).

Din perspectiva nivelului educațional al femeilor, observăm constanța unui trend comun între cele trei eșantioane (RD București-Ilfov, RD Sud-Est și cel național): preponderența femeilor bine educate, urmate de cele cu studii medii, absolventele a cel mult gimnaziu situându-se pe ultimul loc. Cu excepția eșantionului național (categoria de studii superioare), observăm că, la toate nivelurile de educație analizate, femeile prezintă valori inferioare comparativ cu bărbații. Dacă la nivelul studiilor superioare diferențele sunt mici (70% femei absolvente de studii superioare față de 75% bărbați în RD București-Ilfov, respectiv 71% femei față de 74% bărbați în RD Sud-Est), acestea se adâncesc direct proporțional cu descreșterea nivelului educațional. La nivelul absolvenților de cel mult gimnaziu, numărul bărbaților îl depășește de cel puțin trei ori pe cel al femeilor. Cele mai mari diferențe s-au înregistrat în RD București-Ilfov pentru nivelul educațional „cel mult gimnaziu”: 4% dintre femei absolvente față de 23% dintre bărbații.

Graficul nr. 26: Participarea pe piața muncii în funcție de educație și gen¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

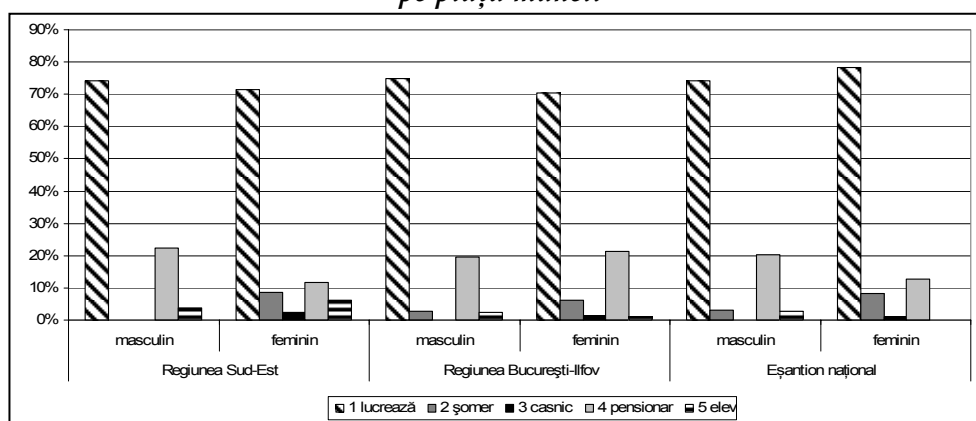
¹ Procentul din total bărbați/femei cu cel mult gimnaziu, bărbați/femei cu studii medii, bărbați/femei cu studii superioare.

O primă concluzie a analizei este că populația feminină prezintă un nivel de educație mai ridicat comparativ cu bărbații, ceea ce sporește șansele de inserție în activități economice în general, inclusiv în cele desfășurate de entitățile specifice ES.

Pentru a nuanța această concluzie, am analizat în profunzime datele obținute prin prisma statutului pe piața muncii. Prezentăm în continuare rezultatele intersectării fiecărei categorii prezentate mai sus cu statutul de angajat, șomer, casnic, pensionar sau elev.

Femeile absolvente de studii superioare sunt preponderent persoane active. La o diferență semnificativă se plasează femeile pensionate, urmate de cele în șomaj. Din perspectiva inserției pe piața muncii, femeile absolvente de studii superioare sunt plasate cel mai bine.

Graficul nr. 27: Statutul absolvenților de studii superioare¹ pe piața muncii

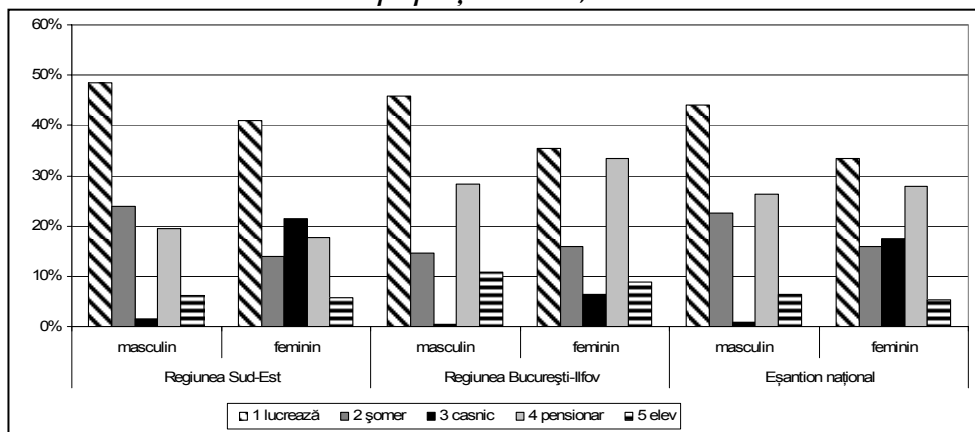

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Pattern-ul prezentat mai sus se menține în cazul femeilor absolvente de studii medii. Altfel spus, proporția persoanelor pensionate, respectiv a celor șomere este mai mică comparativ cu a persoanelor ocupate.

¹ Procentul din total bărbați/femei cu cel mult gimnaziu, bărbați/femei cu studii medii, bărbați/femei cu studii superioare.

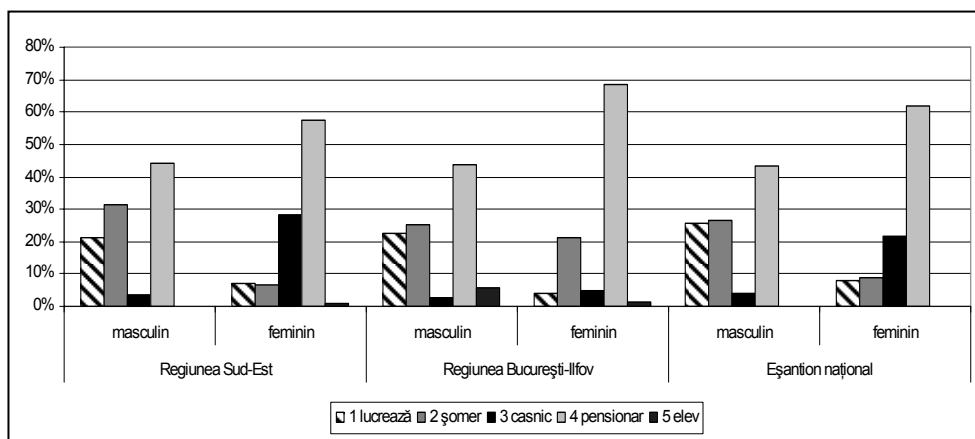
Graficul nr. 28: Statutul absolvenților de studii medii pe piața muncii, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Pattern-ul de repartiție a absolvenților în funcție de statutul pe piața muncii se schimbă semnificativ pentru absolvenții de cel mult gimnaziu. Numărul femeilor pensionate este majoritar. Urmează femeile care se confruntă cu situații de șomaj și femeile care lucrează.

Graficul nr. 29: Statutul absolvenților de studii cel mult gimnaziale pe piața muncii, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

În concluzie, pattern-ul de ocupare a forței de muncă pe niveluri de absolvire a studiilor diferă în funcție de nivelul educațional absolvit. Cu cât educația este mai înaltă, statusul indică o rată mai mare a ocupării.

Întrucât subeșantionul salariaților nu este suficient de mare, nu putem furniza procente privind ocupația bărbaților și femeilor, însă se poate observa că, atât la nivel național, cât și regional, bărbații sunt mai frecvent muncitori calificați, în timp ce femeile lucrează în proporție mai mare în servicii și comerț. Menționăm faptul că aceste date sunt consistente cu cele incluse în raportul Băncii Mondiale (BM, 2008c). Dintre cei cu studii superioare, femeile lucrează în mai mare măsură în domenii precum sănătatea și educația, iar bărbații în mai mare măsură în armată sau poliție. Exceptând RD București-Ilfov, femeile lucrează majoritar în administrația publică.

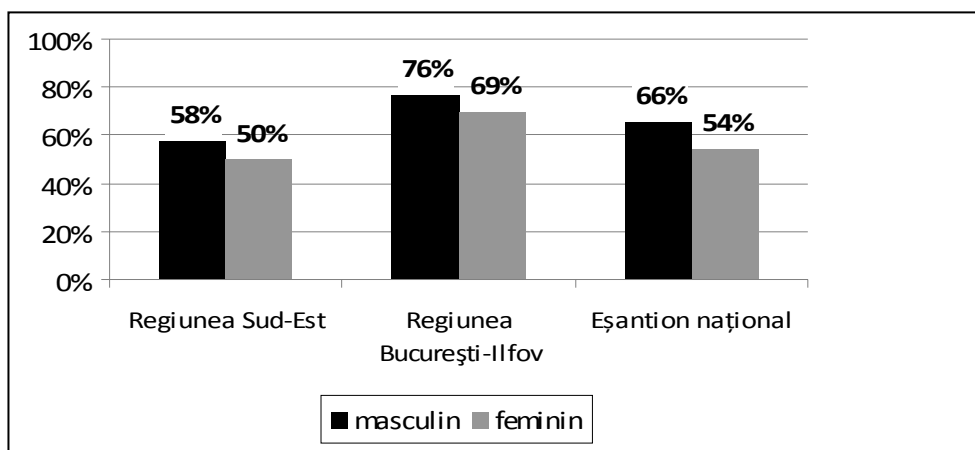
Nivelul mediu al vechimii în muncă este de 12-15 ani în toate zonele studiate. Femeile au o vechime mai mică la nivel național și în RD Sud-Est, nu și în RD București-Ilfov. Vechimea medie la ultimul loc de muncă este de 7-9 ani, mici diferențe între bărbați și femei înregistrându-se în RD Sud-Est.

Aproximativ 90% dintre bărbați și femei lucrează cu contract de muncă pe perioadă nedeterminată. În jur de 95% lucrează cu normă întreagă. Alegerea de către femei a slujbelor cu timp redus de lucru, un fenomen întâlnit în unele țări din UE (BM, 2008c), nu este observabilă în România. În RD București-Ilfov și RD Sud-Est, aproximativ 65% dintre salariați lucrează în mediul privat și 35% în instituții publice sau companii de stat. Bărbații lucrează în proporție mai mare în mediul privat și femeile în proporție ușor mai mare în mediul public. Nu am putut surprinde aici diferențele de 10-20% între veniturile bărbaților și ale femeilor, remarcate de alte studii (BM, 2008c).

Dintre cei care nu au un loc de muncă, există mai multe femei pensionare decât bărbați (37% femei față de 27% bărbați în țară și în RD București-Ilfov, 31% respectiv 26% în RD Sud-Est). 16% dintre femeile din România și 21% dintre cele din RD Sud-Est s-au declarat casnice (procentul în cazul bărbaților este neglijabil). În RD București-Ilfov, ponderea casnicilor este de 5%, femeile neocupate preferând să se declare șomere neînregistrate.

Dintre cei care nu au loc de muncă, peste jumătate au lucrat ca angajați în trecut, în special cei din București, unde proporția ajunge la aproximativ trei sferturi. Un procent ușor mai mare dintre bărbați decât dintre femei au avut loc de muncă în trecut, după cum se vede din graficul nr. 30. Motivul pentru care nu mai au un loc de muncă este disponibilizarea colectivă pentru 40-50% dintre bărbații și 28-33% dintre femeile din RD Sud-Est și din țară, în RD București-Ilfov motivele fiind mai variate. În cazul femeilor, apar mai des invocate motive medicale sau de creștere a copiilor: aproximativ 10-15%, procentul pentru bărbați fiind neglijabil.

*Graficul nr. 30: Experiența de muncă¹
în funcție de gen, %*

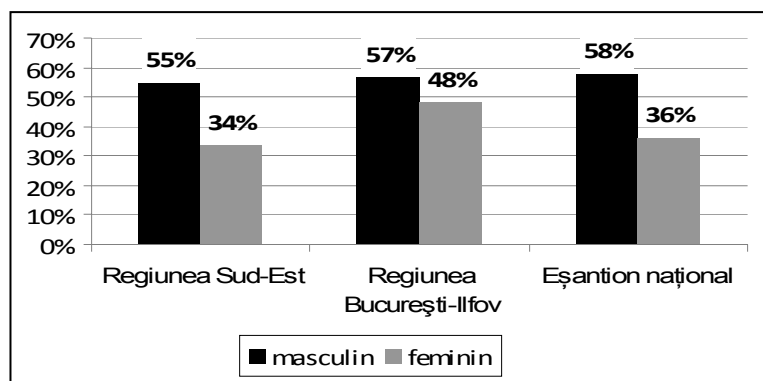

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

La nivel național și în RD Sud-Est, jumătate dintre bărbați și peste o treime dintre femei au căutat loc de muncă, în timp ce în București diferențele de gen nu sunt semnificative: 50-60% dintre bărbați și femei au avut această inițiativă. În schimb, doar 10% dintre bărbați și femei (ceva mai mult în RD București-Ilfov) declară că au primit o ofertă de loc de muncă.

¹ Procentul celor care au lucrat ca angajați dintre persoanele de vârstă activă care nu au loc de muncă.

Graficul nr. 31: Ponderea celor care au căutat loc de muncă în ultimul an¹, %

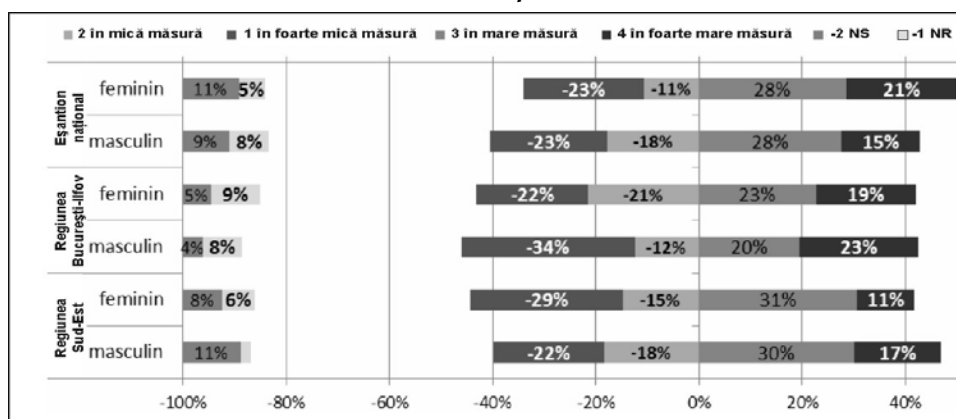
Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Ca motive pentru necăutarea unui loc de muncă, femeile invocă mai des responsabilitățile familiale (aproximativ o treime dintre respondente), în timp ce bărbații menționează resemnarea, autoconsumul și continuarea studiilor.

În strânsă legătură cu experiența pe piața muncii, oamenii își estimează șansele de angajare în viitorul apropiat. Pesimismul sau optimismul influențează, la rândul lor, disponibilitatea de a căuta un loc de muncă, astfel că percepția cu privire la posibilitatea de a găsi un loc de muncă în viitor poate fi la fel de importantă ca disponibilitatea locurilor de muncă. În graficul nr. 32 se observă că în București nivelul optimismului este mai ridicat în rândul femeilor, aproximativ 23% apreciind că și-ar putea găsi un loc de muncă, față de 19% dintre bărbații din București și sub 15% dintre bărbații și femeile din restul țării, inclusiv din RD Sud-Est. Doar 22% dintre bărbații din București sunt puternic pesimiști, comparativ cu 34% dintre femeile din București și aproximativ jumătate dintre locuitorii din RD Sud-Est și din celelalte regiuni. La nivel național, femeile își evaluează mai slab șansele de a obține un loc de muncă decât bărbații.

¹ Procentul celor care au căutat loc de muncă dintre persoanele de vârstă activă care nu au loc de muncă.

Graficul nr. 32: Evaluarea posibilității de a găsi un loc de muncă pe viitor¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Există numeroși factori care influențează optimismul. Faptul de a fi primit recent o ofertă de lucru, refuzată din varii motive, crește decisiv încrederea în posibilitatea de a obține un loc de muncă în toate regiunile. Apoi, perioada care s-a scurs de la ultimul loc de muncă este un factor important în RD Sud-Est și în țară, în general: șomerii de factură recentă sunt mai optimiști decât cei care nu au lucrat niciodată sau decât șomerii pe termen lung. Vârsta este, de asemenea, un factor în cele două RD, cei mai tineri fiind mai optimiști, însă la nivel național această influență nu apare. Nivelul instruirii contează mai mult în București. Cei mai educați din RD București-Ilfov sunt și mai încrezători. Participarea la cursurile de formare are o influență, dar foarte redusă (vezi tabelul nr. 26).

Rezumând, persoanele mai tinere, mai instruite, mai recent ieșite de pe piața muncii și care au avut ocazia de a (re)intra în circuit sunt mai încrezătoare în șansele de a obține un loc de muncă. Ținând sub control acești factori, genul contează la nivel național, femeile fiind în mai mare măsură resemnate că nu își vor găsi un loc de muncă, fie pentru că nu își doresc, fie pentru că au considerat că au șanse mai mici.

¹ Procent din total bărbați și femei de vârstă activă care nu au loc de muncă.

Tabelul nr. 26: Evaluarea posibilității de a găsi un loc de muncă pe viitor

	Regiunea Sud-Est		Regiunea București-Ilfov		Eșantion național	
	Moderati	Optimiști	Moderati	Optimiști	Moderati	Optimiști
Vârsta	↓↓↓↓↓	↓↓↓↓	↓↓↓	↓↓↓↓	↓	
Ani de școală			↑↑↑	↑↑↑↑		↑↑
Număr copii în gospodărie			↓			
Este femeie		↓		↓↓↓	↓↓↓↓	↓↓↓↓
Locuiește în urban	↑		↑↑↑↑	↑↑↑↑	↑↑↑↑	
Șomer recent vs nu a lucrat	↑↑↑↑↑	↑↑↑↑↑	↑	↑↑	↑↑↑	↑↑↑↑↑
Șomer pe termen mediu vs nu a lucrat		↑↑↑↑				↑
Șomer pe termen lung vs nu a lucrat	↑↑↑					
A participat la cursuri de formare		↑		↑	↑	
A primit o ofertă de loc de muncă		↑↑↑↑	↑↑↑	↑↑↑↑	↑↑↑↑	↑↑↑↑
Puterea explicației	27%		41%		25%	

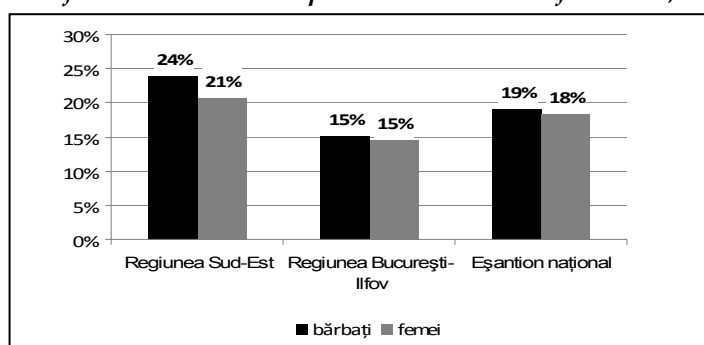
Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Regresie logistică multinominală. Săgețile crescătoare indică o influență pozitivă a caracteristicilor de pe linia asupra optimismului, iar cele descrescătoare una negativă, căsuțele goale marcând absența oricărui efect. Numărul săgeților indică intensitatea. În coloana „moderați” sunt prezentate efectele asupra șanseii de a fi „în mică măsură” încrezător comparativ cu „în foarte mică măsură”, iar în coloana „optimiști” sunt prezentate efectele asupra șanseii de a fi „în mare sau foarte mare măsură” încrezători comparativ cu „în foarte mică măsură”.

Exemplu de citire: în RD Sud-Est, există o șansă mai mare a celor care au primit o ofertă de loc de muncă să declare că își vor găsi loc de muncă în viitor decât că nu își vor găsi cu siguranță loc de muncă în viitor comparativ cu cei care nu au primit o ofertă de loc de muncă. Nu există însă o probabilitate mai mare ca aceștia să declare că nu își vor găsi loc de muncă în mică măsură decât că nu își vor găsi un loc de muncă în foarte mică măsură, comparativ cu cei care nu au primit o ofertă de loc de muncă.

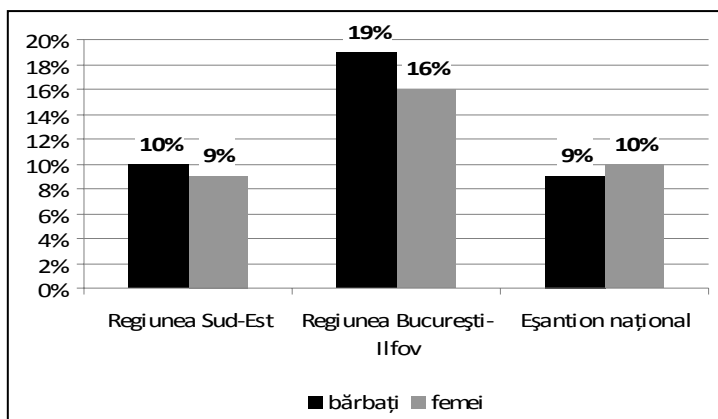
O strategie activă de creștere a șanselor angajării pentru cei care au trecut de vârsta școlară și care își doresc un loc de muncă este participarea la cursuri de formare. Nu există diferențe semnificative între bărbați și femei în ceea ce privește formarea continuă. În jur de 15-20% dintre cei care nu au loc de muncă au apelat la aceasta.

Graficul nr. 33: Participarea la cursuri de formare¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Graficul nr. 34: Ponderea celor care au primit o ofertă de loc de muncă pe care au refuzat-o, %

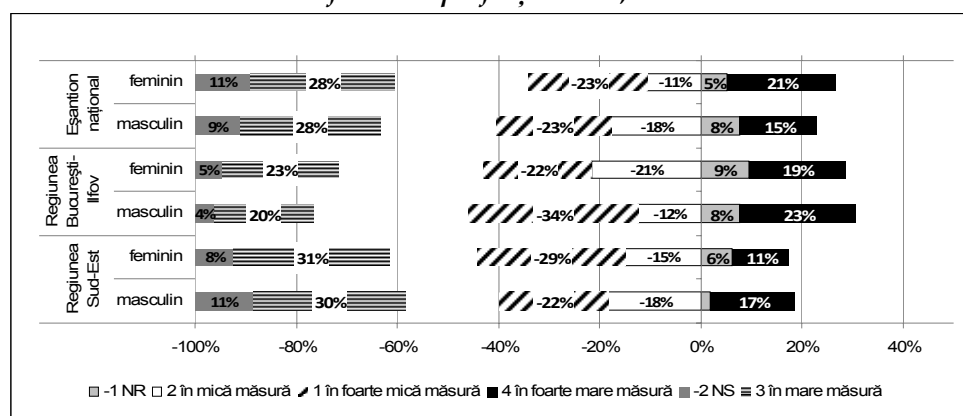

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

¹ Procentul celor care au participat dintre persoanele de vârstă activă care nu au loc de muncă.

Cererea de cursuri de formare este mult mai mare, întrucât aproximativ jumătate dintre bărbații și femeile care nu au loc de muncă își exprimă dorința de a participa la cursuri de formare, fără să existe diferențe semnificative pe regiuni sau între sexe (graficul nr. 35). Astfel, accesibilitatea acestor tipuri de cursuri trebuie crescută pentru a îi include și pe cei care își doresc să se instruiască, dar nu au această posibilitate din motive financiare sau din cauza distanței prea mari.

Graficul nr. 35: Dorința de a participa în perioada următoare la un curs de formare/perfecționare¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Alte variante pentru a obține un loc de muncă sunt acceptarea unui plasat la distanță mare de localitatea în care locuiesc sau acceptarea unui loc de muncă nesigur, soluții mai des menționate în rândul bărbaților. În ceea ce privește aspirațiile financiare, bărbații ar cere în medie un salariu mai mare decât femeile: 1200 RON față de 1000 RON în București, respectiv 1000 RON față de 850 RON în țară. În RD Sud-Est diferențele sunt nesemnificative.

Efectele percepute ale lipsei locului de muncă asupra nivelului de trai sunt puternice: 70-80% dintre bărbați și femei consideră că au fost afectați.

¹ Procent din numărul persoanelor de vârstă activă care nu au loc de muncă.

Starea sănătății, relațiile în familie și încrederea în sine sunt aspecte ale vieții care au afectat aproximativ 20-30% dintre bărbații și femeile care nu au loc de muncă. Femeile din RD București-Ilfov sunt ușor mai afectate decât bărbații, în special în privința stimei de sine (35% față de 22%). În rest, diferențele de gen nu sunt semnificative.

III.1.3. Profilul femeilor implicate în entități de economie socială

Utilitatea ES pentru femei poate îmbrăca două forme: ca furnizor de bunuri și servicii sau ca angajator. În primul rând, din perspectiva de beneficiar al bunurilor și serviciilor oferite de entitățile de ES, femeile pot face împrumuturi de la CAR-uri. Mamele singure pot apela la ONG-uri care furnizează servicii sociale de zi pentru copii, astfel încât să poată participa pe piața muncii. Condiția obligatorie pentru astfel de demersuri este aceea ca entitățile ES din apropiere să fie în primul rând cunoscute.

Datele Integrat arată că nu există diferențe mari în ceea ce privește notorietatea CAR-urilor, a societăților cooperative și a ONG-urilor în rândul celor două sexe. La nivel național, bărbații sunt mai familiarizați cu CAR-urile de salariați, cooperativele de credit și societățile cooperative de consum, dar diferențele nu depășesc 10%. În cele două RD analizate, diferențele dispar, notorietatea CARP-urilor fiind mai mare printre femei.

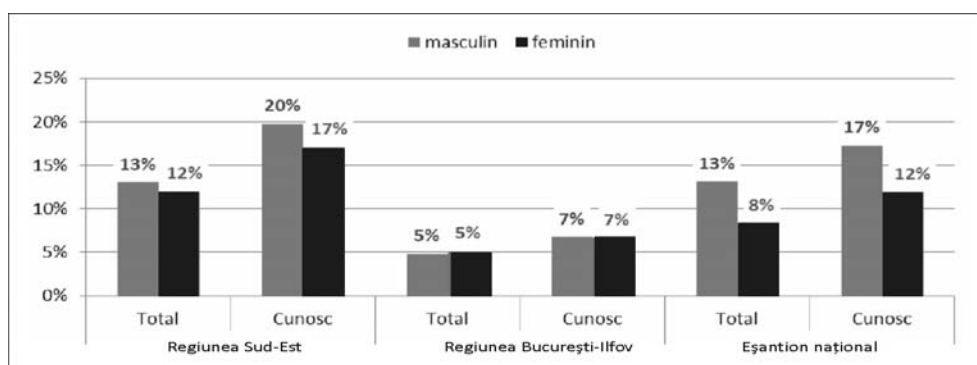
Tabelul nr. 27: Notorietatea organizațiilor aparținând ES în rândul bărbaților și al femeilor

	RD Sud-Est		RD București-Ilfov		Eșantion național	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
	col %	col %	col %	col %	col %	col %
CARS	48%	49%	57%	57%	49%	43%
CARP	51%	56%	62%	69%	63%	58%
Coop. de credit	47%	47%	34%	32%	45%	37%
Coop. agricolă	23%	26%	15%	16%	17%	17%
SCM	21%	23%	25%	26%	18%	19%
Coop. de consum	25%	27%	23%	23%	20%	16%
UPA	15%	16%	15%	17%	13%	12%
ONG	25%	32%	51%	55%	30%	31%
Obște	7%	7%	6%	6%	8%	7%

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

În ceea ce privește apelul la bunurile și serviciile oferite de entitățile de ES, nu există diferențe semnificative între femei și bărbați în RD București-Ilfov și RD Sud-Est. Se observă că în RD Sud-Est entitățile ES au o implicare crescută. La nivel național, bărbații apelează mai des la acestea decât femeile (17% dintre cei care cunosc cel puțin o organizație, comparativ cu 12% dintre femeile care cunosc cel puțin o organizație). Creșterea încrederii femeilor în aceste organizații poate fi o soluție pentru egalizarea utilizării.

Graficul nr. 36: Apelul la serviciile unei entități de ES¹, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

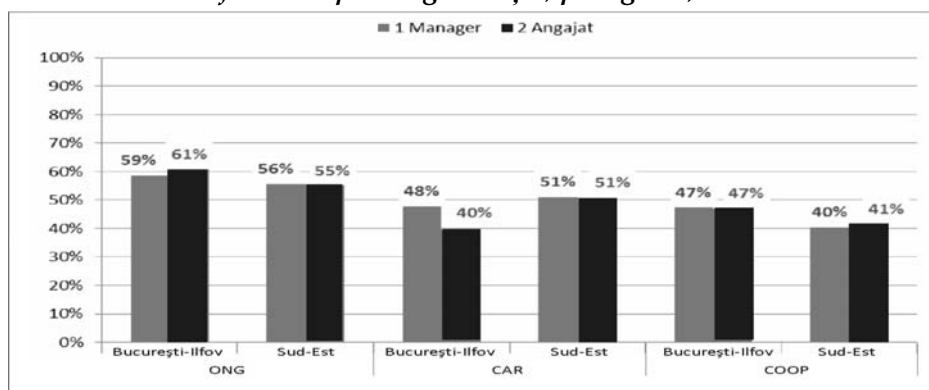
Am observat din datele anterioare că femeile sunt mai des angajate la stat decât în mediul privat și mai degrabă în servicii decât în industrie sau construcții, inclusiv în domeniul serviciilor sociale, medicale și educaționale, lucru ce reiese și din statisticile Institutului Național de Statistică (INS, 2009). Femeile cu studii superioare sunt angajate în aceeași măsură ca bărbații, însă bărbații ocupă mai des o funcție de conducere (*idem*).

În ce măsură ES poate reprezenta o soluție pentru femeile fără loc de muncă sau pentru femeile care ținesc o funcție de coordonare? Următoarele analize sunt realizate pe bazele de date ale cercetării Integrat referitoare la oferta de ES, care conține răspunsurile managerilor și angajaților CAR-urilor, societăților cooperative și ONG-urilor din RD București-Ilfov și RD Sud-Est.

¹ Procent din total bărbați/femei și procent din total bărbați/femei care cunosc cel puțin o entitate de ES.

Distribuția pe sexe este aproximativ egală. Numărul redus de cazuri nu permite o analiză mai profundă, însă se pare că sunt mai multe femei angajate în ONG-uri decât în CAR-uri sau cooperative, existând chiar posibilitatea ca numărul lor să fie mai mare decât al bărbaților. Spre deosebire de situația generală, nu se poate spune că există o proporție sensibil mai mică a femeilor-manager în conducerea acestor organizații. 50-60% dintre managerii ONG-urilor sunt femei, ca și 40-50% dintre managerii CAR-urilor sau ai cooperativelor. Angajații ONG sunt cei mai tineri, având o medie de vârstă de 35 de ani, urmași de managerii ONG, cu o medie de 44 de ani. În CAR-uri și societăți cooperative, media de vârstă a managerilor este în jur de 55 de ani (bărbații sunt mai în vârstă) și cea a angajaților de 45-50 ani.

Graficul nr. 37: Procentul de femei, dintre angajați și manageri, din fiecare tip de organizație, pe regiuni, %

Sursa: Baza de date Integrat, ICCV, 2011.

Asistenții sociali din ONG-urile din baza de date reprezintă profesia dominantă, iar dintre aceștia, cei mai mulți sunt de sex feminin. În cazul societăților cooperative, majoritatea femeilor fac parte din personalul tehnic-administrativ, în timp ce majoritatea bărbaților aparține personalului de execuție.

Angajații din entitățile de ES se declară satisfăcuți cu locul de muncă în proporție de 80%, 90% pentru ONG-uri. Femeile din CAR-uri și societăți cooperative sunt ușor mai mulțumite decât bărbații din aceleași tipuri de organizații, dar diferențele nu sunt mari.

III.1.4. Concluzii

Țara noastră a adoptat o serie de reglementări care contribuie la îmbunătățirea situației femeilor, în special din perspectiva combaterii discriminării și a violenței în familie, precum și la promovarea egalității de șanse între bărbați și femei. Nu se poate vorbi despre o abordare integrată a problematicii specifice femeilor, deși o astfel de inițiativă a fost înaintată de Agenția Națională pentru Protecția Familiei.

La nivel instituțional au fost înregistrate progrese din 2006, prin înființarea Agenției Naționale pentru Protecția Familiei și Agenției de Egalitate între Bărbați și Femei. Desființarea celor două instituții în 2010 va conduce cel mai probabil, pe termen scurt, la o stagnare a situației prezente, iar pe termen lung, ar putea intensifica situațiile de vulnerabilitate a femeilor.

Deși nu poate fi vorba despre excluziune, există în continuare diferențe de acces pe piața muncii între bărbați și femei, în special în rândul celor care nu au absolvit învățământul terțiar. Femeile care nu se află în câmpul muncii au un nivel mai scăzut de educație și o experiență de muncă mai scăzută decât a bărbaților în aceeași situație. Ele își dedică mai puțină energie căutării unui loc de muncă, parțial datorită obligațiilor familiale pe care le simt mai importante decât partenerii lor, dar și credinței mai larg răspândite că nu au șanse de a-și găsi loc de muncă. Perioadele mai lungi de absență de pe piața muncii alimentează această idee. Entitățile ES ar putea oferi femeilor servicii care să vină în întâmpinarea dorinței lor de a munci, furnizând creșe sau grădinițe pentru copiii mici aflați în îngrijire, dar și cursuri de formare.

Subliniem faptul că femeile își doresc la fel de mult ca și bărbații să participe la astfel de forme de pregătire profesională. În acest scop, considerăm că ar fi utilă derularea unor campanii de informare și conștientizare privind entitățile de ES în rândul populației. Acestea ar putea contribui la îmbunătățirea cunoașterii lor de către femei și implicit ar deschide calea accesării bunurilor și serviciilor pe care acestea le oferă. Considerăm că profilul femeilor respondente le poate permite inserția pe piața muncii în măsura în care este identificat sprijinul pentru îndeplinirea diferitelor responsabilități familiale. Din acest punct de vedere, activitatea entităților de ES ar putea veni în

întâmpinarea acestei nevoi prin oferirea unor servicii specializate pentru creșterea și îngrijirea copiilor, activități domestice sau îngrijirea persoanelor bolnave.

Femeile care au un loc de muncă sunt angajate cu precădere în sectorul serviciilor și comerțului sau în administrație publică, iar cele care au absolvit o facultate, în domenii precum sănătatea, educația sau asistența socială. Cu toate acestea, diferențele salariale se mențin inclusiv la calificări egale, în timp ce femeile au un acces mai scăzut la posturi de conducere în mediul privat. Sectorul ES (în special asociațiile mutuale și nonmutuale sau fundațiile) poate reprezenta o șansă pentru o mai bună integrare a femeilor în câmpul muncii.

Rezultatele analizei au evidențiat faptul că nu se poate vorbi despre o feminizare a entităților de ES în cele două RD analizate. Entitățile de ES din cele două RD analizate au o proporție echilibrată de angajați bărbați și femei, inclusiv la nivelul structurilor de conducere. Satisfacția femeilor cu locurile de muncă din ONG-uri, societăți cooperative și CAR-uri prezintă valori foarte ridicate, în special din motive nonfinanciare. Femeile împărtășesc percepția că munca într-o entitate de ES are rezultate în plan social, reușind să ajute într-adevăr oamenii. Pe plan personal, femeile consideră că un astfel de loc de muncă oferă dezvoltare profesională, recunoaștere, succes și satisfacții financiare.

III.1.5. Bibliografie

Popescu, R., 2009, *Introducere în sociologia familiei – familia românească în societatea contemporană*, Ed. Polirom, Iași

Segalen, M., 2011, *Sociologia familiei*, Ed. Polirom, Iași

Vonica Răduțiu, S. 2003, „Convenția eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor. Drepturile umane pentru femei”, *Jurnalul practicilor pozitive comunitare*, nr. 1-2/2003, Asociația Catalactica, București

*** Commission of the European Communities, 2008a, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a Commission Recommendation on the active inclusion of people excluded from the labour market*, Brussels

-
- *** Consiliul Uniunii Europene, 2008b, *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: O mai bună echilibrare a vieții profesionale cu cea privată: mai mult sprijin pentru concilierea vieții profesionale cu viața privată și cu viața de familie*, Bruxelles
- *** HG nr. 1271/2006 privind constituirea mecanismului național pentru promovarea incluziunii sociale în România
- *** HG nr. 237/2010a privind aprobarea Strategiei naționale pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012 și a Planului general de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2010-2012, publicată în *Monitorul oficial*, nr. 242, din 15 aprilie 2010
- *** INS, 2009. *Anuar statistic 2009*, Capitolul 3. „Piața forței de muncă”, București
- *** Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie publicată în *Monitorul oficial*, partea I, nr. 367, din 29/05/2003
- *** Legea nr. 48/2002 pentru aprobarea OG nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, publicată în *Monitorul oficial*, nr. 69, din 31 ianuarie 2002
- *** OUG nr. 68/2010b privind unele măsuri de reorganizare a Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale și a activității instituțiilor aflate în subordinea, în coordonarea sau sub autoritatea sa, publicată în *Monitorul oficial*, nr. 446, din 1 iulie 2010
- *** Parlamentul României, 2009, *Program de guvernare 2009-2012*, publicat în *Monitorul oficial*, partea I, nr. 907, din 23/12/2009
- *** World Bank - Human Development Sector Unit Europe and Central Asia Region, 2008c, *Romania Poverty Monitoring Analytical and Advisory Assistance Program. Labor Market Vulnerabilities*

III.2. ECONOMIA SOCIALĂ, O OPORTUNITATE PENTRU INTEGRAREA SOCIALĂ A ROMILOR

Florin BOTONOGU

Cristina TOMESCU

III.2.1. Valențele sociale ale economiei sociale și rolul ei în incluziunea socială a romilor

Romii reprezintă în continuare, în România, unul dintre grupurile cu risc social crescut, în ciuda măsurilor active promovate. Populația de romi se confruntă cu câteva probleme generalizate, legate de șomaj și de participarea scăzută pe piața formală a muncii, stocul de educație redus și lipsa calificărilor, numărul mare de membri per familie cu impact direct asupra nivelului de trai, condițiile proaste de locuire, concentrarea comunităților în zone defavorizate, punji de sărăcie în unele cazuri, proporția mare de persoane asistate social (cu impact asupra imaginii comunităților de romi în cadrul comunității mai largi), lipsa actelor (cu impact asupra integrării sociale și a accesului la servicii sociale și la piața muncii). Integrarea romilor prin forme de ES ar reprezenta o oportunitate evidentă pentru comunitățile de romi, avantajată de câteva caracteristici ale ES și de câteva elemente caracteristice pentru formele de excluziune socială a romilor, așa cum vom argumenta.

În ciuda măsurilor active de integrare socială promovate prin politici consistente, situația romilor rămâne încă una delicată, cu probleme de integrare socială. Există în continuare stereotipuri ale populației majoritare față de populația de romi, cum că aceasta nu dorește să muncească și este dependentă de asistarea socială, ceea ce creează atitudini negative ale unor membri ai comunității mai largi. Nivelul de educație scăzut este unul dintre principalele obstacole în inserția pe piața muncii a romilor, într-o

economie în care locurile de muncă necalificată sunt reduse, iar oferta de muncă generală în anumite zone este minimală și bazată pe servicii. Prin urmare, una dintre problemele majore ale romilor este lipsa locurilor de muncă, pe fundalul unui capital educațional scăzut, iar ES poate avea un rol major în integrarea acestora pe piața muncii.

Subliniem importanța valorilor culturale ale romilor, cu accent pe familie și rețelele de solidaritate socială interfamilială, care pot avea un rol important în promovarea ES în comunități, prin activarea acestor rețele de întraajutorare existente deja. Existența unor comunități închegate și a unor lideri ai comunității, a unor ONG-uri roma care au activat local sau au derulat în comunitate proiecte anterioare este un avantaj în sudarea comunității și promovarea activismului social, specific ES.

O caracteristică a ES este capacitatea de promovare a coeziunii sociale și a cetățeniei active, tocmai pentru că activitățile ES au rădăcini locale, activează rețelele locale, comunitare și capitalul social local, activează lideri locali și potențează resurse locale. Capacitatea ES de a dezvolta comunitățile locale și de a se plia pe rețelele și resursele locale conduce la crearea de locuri de muncă la nivel local, în funcție de nevoile de servicii. ES este o alternativă viabilă la problemele sociale de la nivelul comunităților precum cele de romi, confruntate cu: lipsa de locuri de muncă, lipsa unor servicii în comunitate, a inițiativelor antreprenoriale și de decizie. ES promovează nu doar integrarea pe piața muncii, ci și o seire de valori sociale. Nevoile locale în multe dintre comunitățile de romi nu se referă doar la lipsa unui loc de muncă, ci există o acumulare de probleme legate de integrare și de lipsa serviciilor în comunitate: de îngrijire pentru copii, bătrâni, educaționale, sanitare, de asistență socială.

Răspunsul ES la problema inserției pe piața muncii a persoanelor dezavantajate devine cu atât mai important în comunitățile izolate. ES merge în aceeași direcție cu obiectivele UE: îmbunătățirea ocupării forței de muncă pentru populația activă, ocuparea forței de muncă provenite din rândurile grupurilor vulnerabile: femei sărace, familii monoparentale, romi, persoane cu handicap/dizabilități, persoane ieșite din închisoare sau din centre, promovarea spiritului antreprenorial și a inițiativei locale, dezvoltarea serviciilor cât mai aproape de cetățean și comunitate.

Conceptul de ES militează pentru pacea socială și reducerea discrepanțelor și tensiunilor între clase și grupuri sociale. Există câteva definiții ale ES care vin din sfera politicului și care se referă la modul în care ES aduce oamenii împreună în organisme asociative bazate pe asociere liberă și angajament voluntar, care gravitează în jurul unui scop comun (Westlund, 2003). Solidaritate în comunitatea locală, a avea grijă de copii, de bătrâni, reducerea suferinței semenilor, îmbunătățirea activităților de timp liber, oportunități de job aproape de domiciliu, toate sunt valori sociale implicate în potențialul de servicii al ES.

Înainte de impunerea pieței, relațiile economice ale umanității erau subordonate socialului. Revoluția pieței a inversat situația, relațiile economice au devenit superioare celor sociale. Deși piața domină societatea modernă, celălalt principiu, cel social, nu a dispărut și este revigorat prin ES văzută ca o a treia cale. Dacă statul, sectorul public modern se bazează pe principiul redistribuției, ES poate fi considerată un concept bazat pe principiul reciprocității: schimb între actori sociali, cu avantaje reciproce de ambele părți. În unele privințe, ES are obiective comune cu sectorul de stat. În timp ce sectorul de stat are legi și un sistem de sancțiuni oficiale, activitățile în ES se bazează pe comunalitatea intereselor și valorilor, în mod neoficial. Sistemul public se bazează pe taxe și datorii obligatorii și oficiale. ES se bazează pe subscripții și adeziuni voluntare, deși, în anumite limite, presiunea socială poate funcționa ca o formă neoficială de coerciție. În timp ce economia de piață și sectorul public au la bază în mod primar capitalul material și capitalul uman individual, ES se bazează într-un grad înalt pe capitalul social, care ia forma relațiilor sociale reciproce între indivizi, organizații. Reciprocitatea implică rețele în ES în mod considerabil mai mult orizontale prin natură decât rețelele din sfera economică; în același timp, activitățile celorlalte tipuri de economie pot avea elemente de ES: obiectivele sociale ale corporațiilor, de exemplu, voluntariatul, diverse forme de capital social, dar aceste elemente nu constituie baza primară a producției lor. Putem spune, prin urmare, că ES conține segmentul din producția sau oferta de servicii a societății care este ghidat în mod primar de principiul reciprocității, este bazat pe tipuri de capital social care ia forma rețelilor sociale reciproce, este independent organizațional de

puterea statului (Westlund, 2003). Blennberg și colab. (1999) dau exemple și de alte valori care pot aparține ES: diversitate culturală, solidaritate socială și integrare, apărarea drepturilor, mobilizarea grupurilor marginale, oportunități pentru locuri de muncă, inovație socială.

ES promovează oportunitățile egale și concilierea vieții de familie cu piața muncii, printr-un program flexibil, adaptat nevoilor. Flexibilitatea programului este un atu important pentru familiile cu natalitate ridicată. Se cunoaște că modelul tradițional al gospodăriilor roma este cel al familiei numeroase, în care femeia nu este de cele mai multe ori integrată în câmpul muncii, rămânând casnică, pentru a avea grijă de copii. Un program flexibil de muncă și dezvoltarea serviciilor de îngrijire a copiilor în comunitate prin unități de ES ar reprezenta un avantaj pentru integrarea pe piața muncii a femeilor din familiile vulnerabile, roma și nonroma.

Susținerea activităților economice cu risc de dispariție este o altă caracteristică a ES. ES poate susține meșteșugurile roma pe cale de dispariție, dar care au căutat pe piață. Multe dintre meseriile tradiționale ale romilor ar putea fi revigorate cu succes prin unități de ES: ateliere de lingurari, argintari, caldărari, ceaunari, răchitari, cărămidari etc.

Redistribuirea profitului/reinvestirea lui în plan local, specifică ES, generează dezvoltare locală, ducând la dezvoltarea socioeconomică a comunităților pe termen mediu și lung. Generarea de capital social și financiar la nivel local este benefică acumulării de expertiză locală, întăririi comunității locale. Dintr-o perspectivă economic-istorică, unul dintre fundamentele ES este reciprocitatea și solidaritatea locală (Westlund, 2003). ES a apărut și ca rezultat al unor mișcări sociale, ca factor de schimbare socială, ca afirmare a solidarității sociale prin activități economice.

Alte caracteristici ale ES care trebuie subliniate pentru aportul lor social sunt: întâietatea obiectivelor individuale și sociale în fața capitalului; apărarea și implementarea principiilor solidarității și responsabilității; coincidența intereselor membrilor cu interesul general; control democratic de către membri; apartenența voluntară și deschisă; management propriu și independență față de autorități; mobilizarea surplusului financiar în scopul dezvoltării sustenabile, al interesului membrilor și al interesului general (*Report on Social Economy in EU*, 2009, p. 13).

Unul dintre punctele de abordare ale ES este teoria economiei solidarității: relația ES cu nevoile sociale și grupurile în risc social. Se pune accent pe componenta de schimb nonmonetar, plasată în sfera sociabilității primare, prin apartenența la asociații, componentă implicată de ES. Economia solidarității combină trei poli, este un hibrid între piață (vânzarea de bunuri și servicii), nonpiață (subsidii și donații) și economii nonmonetare (voluntariatul). Formele de economie a solidarității sunt cu siguranță și forme de ES (*Report on Social economy in EU, 2009, p. 12*).

Utilitatea socială a ES ține de potențialul sectorului de a aduce valoare socială, deși această contribuție este greu de măsurat prin indicatori. ES facilitează accesibilitatea serviciilor din punct de vedere geografic, social, financiar, cultural și are abilitatea de a adapta serviciile la nevoile locale. Pe de altă parte, ES oferă stabilitate în economiile ciclice și oferă stabilitate comunităților. Capacitatea de a genera noi oportunități de dezvoltare durabilă pentru societate rezultă din promovarea principiului: punem oamenii pe primul loc, și nu capitalul financiar.

Coeziunea socială este unul dintre obiectivele ES: integrarea prin muncă a grupurilor dezavantajate, creșterea nivelului culturii democratice prin creșterea participării sociale. Prin accentuarea nivelului de participare socială, se oferă capacitate de exprimare și negociere grupurilor sociale anterior excluse de la acest proces și de la procesul de aplicare locală a politicilor publice. Cele mai multe comunități numeroase de romi au un reprezentant în consiliul local, dublat uneori de facilitatorul comunitar sau de un lider local activ prin intermediul ONG-urilor locale roma. O întreprindere socială locală cu angajați romi din comunitate ar crește vizibilitatea în comunitate și capacitatea de implicare în deciziile locale.

Concluzionând, putem spune că ES este direct implicată în dezvoltarea locală și regională. Argumentele sunt: activarea proceselor de dezvoltare endogenă în zonele rurale, reactivarea zonelor cu declin industrial, reabilitarea zonelor urbane marginale, reinvestirea capitalului în aceeași zonă geografică, mobilizarea capitalului uman, activarea resurselor care există la nivel local ale agenților comunității cu cel mai bun nivel de cunoștințe și cea mai bună poziție pentru a lua inițiative, crearea și extinderea culturii antreprenoriatului. Cel mai important efect al ES rămâne

creșterea numărului locurilor de muncă, ceea ce duce la compensarea șomajului de criză, contribuie la trecerea de la economia neagră la cea oficială, crește nivelul de stabilitate locală. Una dintre probleme rămâne însă tendința structurală a organismelor de ES de a-și vedea trăsăturile specifice atenuate: fie devin companii tradiționale pentru profit, în cazul companiilor puternic implicate în piață, fie devin instrumentalizate de către un organism al guvernului sau chiar dependente de un astfel de organism (în mod particular, din punct de vedere financiar). Fenomenul este cunoscut ca izomorfism (*Report on Social economy in EU, 2009*). Din punct de vedere microeconomic, principalele probleme ale unităților de ES sunt: dificultățile de a atrage capital pentru a finanța investițiile și activitățile și tensiunile în a păstra angajate resursele umane.

III.2.2. Politici sociale adresate romilor

III.2.2.a. Situația romilor pe piața muncii

Pentru o înțelegere mai clară a modului în care ES poate contribui la rezolvarea problematicii romilor, trebuie să trasăm atât cadrul mai larg al stării actuale a situației ocupaționale a romilor, cât și principalele măsuri de politică socială și eficacitatea lor în rezolvarea stării actuale. ES este o soluție pentru integrarea romilor, prin multiplele avantaje oferite care au fost subliniate și în subcapitolul anterior, însă trebuie învățat din contextul mai larg al plusurilor și minusurilor măsurilor de integrare pe piața muncii și de integrare socială adresate romilor, aplicate până în prezent.

Reactivarea resurselor comunitare de interrelaționare și solidaritate care îi caracterizează pe romi, mai ales în comunitățile compacte, relațiile strânse cu familia extinsă, promovarea unor lideri locali, revigorarea unor meserii tradiționale care au cerere pe piață și în care sunt implicate de cele mai multe ori familiile extinse, în relații strânse de coordonare și muncă prin diviziunea muncii în familie, dar și calificarea la locul de muncă a unora dintre romi care știu să practice bine o meserie, dar nu au nicio calificare formalizată pentru aceasta sunt doar câteva dintre punctele care nu au fost bine fructificate de către politicile existente, dar ar putea fi elemente de plecare pentru întreprinderi de ES.

Situația romilor pe piața muncii rămâne încă problematică, în ciuda măsurilor active derulate. Urmărind un traseu evolutiv istoric al problematicii ocupării romilor, putem spune că perioada comunistă a adus o îmbunătățire a situației romilor prin creșterea accesului la educație și integrarea lor pe piața muncii. Stimularea participării școlare în aceeași perioadă a contribuit la creșterea mobilității sociale intergeneraționale și la creșterea capitalului educațional al romilor. O parte a romilor a obținut o calificare la locul de muncă și a beneficiat de experiența muncii.

La momentul 1989, poziția marginală pe piața muncii a romilor angajați a determinat o poziție foarte vulnerabilă a acestora, odată cu desființarea întreprinderilor și a CAP-urilor. Mai mult, unele zone dezafectate, aproape fără ofertă de locuri de muncă pentru întreaga populație, s-au transformat în pungi de sărăcie, cu condiții mizerabile de trai, romii fiind unul dintre grupurile sociale cele mai afectate.

Capacitatea romilor, cei mai mulți cu un capital educațional redus, de reconversie profesională sau de îndreptare spre alte ramuri economice este redusă. Pe fondul căderii industriei și al desființării formelor organizate de practicare a agriculturii, romii au rămas în afara unei forme de angajare. Penuria locurilor de muncă a fost resimțită masiv de o mare parte a populației angajate anterior la combinate, fabrici, CAP-uri, IAS-uri. Populația majoritară a apelat la forme de supraviețuire precum agricultura de subzistență, pensionarea anticipată sau reconversia și îndreptarea către ramura serviciilor. Romii din rural au fost cei mai expuși sărăciei extreme, deoarece oferta locurilor de muncă a fost drastic diminuată, iar agricultura de subzistență și creșterea animalelor în gospodărie specifică comunității largi nu i-au caracterizat pe mare parte dintre romi.

Conform unui studiu recent realizat la nivel național în comunitățile de romi, numai 15,4% se declară angajați (Cace și colab., 2010). Dintre aceștia, 43,6% nu au o calificare dată de frecventarea cursurilor unei școli (liceu, școală de ucenici etc.). Cea mai mare parte (39,6%) dintre romii care practică meserii tradiționale se ocupă de colectarea deșeurilor (fier vechi, sticle etc.). Riscul de sărăcie la romi este de șase ori mai mare decât la

populația majoritară, iar aproape jumătate dintre ei se află în căutarea unui loc de muncă.¹

Capitalul redus de educație față de populația majoritară rămâne un factor relevant al situației actuale a ocupării romilor. Marea majoritate a romilor nu au educația suficientă pentru a accesa locurile de muncă calificată existente pe piața formală, iar numărul locurilor de muncă necalificată este limitat, acestea fiind și prost plătite. În condițiile în care un număr mare de femei roma sunt casnice și există un număr mare de copii per familie, bărbatul fiind în multe cazuri singurul susținător al familiei, venitul pe care acesta îl poate obține pentru un loc de muncă necalificată este insuficient pentru întreținerea familiei și un trai decent. Intrarea romilor pe piața muncii, conform aceluiași studiu citat, se face mult mai devreme decât a românilor și există o inegalitate a accesului la educație între băieții și fetele de etnie romă, în special la neamurile tradiționale.

Datele studiului arată că se poate vorbi, în unele cazuri, de o motivație scăzută de integrare pe piața muncii a romilor, în condițiile unei oferte salariale modeste, echivalente muncii necalificate, care favorizează opțiunea „muncii la negru” și a combinării surselor de venit din prestații sociale (VMG) cu cele informale, obținute prin munca de zilier sau sezonier. Plata cu ziua poate fi în unele cazuri avantajoasă pentru o persoană fără certificare legală. Așadar, o parte dintre romii care lucrează la negru și găsesc regulat de muncă sunt neinteresați de oferta de programe de integrare a AJOFM, cuprinzând locuri de muncă retribuite cu salariul minim pe economie. Munca la negru oferă unora dintre romi posibilitatea de a beneficia concomitent de ajutor social, fapt ce a stârnit reacții adverse în unele comunități din partea autorităților sau a comunității largi.

III.2.2.b. Politici adresate integrării sociale a romilor

Începând cu 1990, s-au folosit diferite strategii de politică socială adresate integrării romilor. Procesul de pregătire pentru aderarea la UE și adoptarea Strategiei naționale pentru îmbunătățirea situației romilor (în

¹ [http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Rapoarte-Studii/301210-Raport% 20de%20cercetare_ES.pdf](http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Rapoarte-Studii/301210-Raport%20de%20cercetare_ES.pdf).

2001) au avut un rol important în clarificarea priorităților de politici sociale și de finanțare în domeniu. O problemă esențială în ultimii ani o reprezintă rolul UE și al statelor membre în integrarea romilor. Măsurile de promovare din sfera celor patru domenii importante menționate în toate documentele strategice (educație, sănătate, locuire și ocupare) se află exclusiv în responsabilitatea statelor membre. Este nevoie însă de o coordonare mult mai bună între UE (cu diversele strategii și inițiative agreate cu membrii săi) și statele membre pe acest subiect. În caz contrar, vom asista în continuare la un joc de plasare a responsabilității între principalii actori (UE, statele membre, autoritățile locale, societatea civilă), iar acest lucru este foarte evident în cazul atitudinii antiroma față de romii care migrează în alte state ale UE.

Demersurile de implicare mai activă a UE în rezolvarea problemelor romilor au fost încununate de succes la sfârșitul anului 2010, când a fost stabilit un Task Force în domeniu. Primul raport¹ al acestui grup de experți scoate în evidență, pe baza unui studiu al experiențelor tuturor statelor membre ale UE, câțiva factori de succes pentru integrarea romilor:

- coordonarea eficientă a politicilor pentru romi la nivel național, regional și local;
- programele sustenabile, cu bugete multianuale, esențiale pentru a obține rezultate vizibile pe termen lung;
- participarea și consultarea efectivă a romilor în procesul de dezvoltare și implementare a politicilor adresate lor;
- producerea de date și indicatori pentru monitorizarea și evaluarea implementării politicilor adresate romilor.

În aprilie 2011, CE a adoptat o comunicare referitoare la strategiile naționale adresate romilor. Elaborarea unor planuri comune de integrare a romilor la nivelul statelor membre este o misiune dificilă din cauza modelelor diferite de politică socială și a sistemelor de asistență socială. Documentul a fost criticat de o serie de ONG-uri pentru romi recunoscute.

¹<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/701&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

Principalele critici au vizat un proces de consultare care nu a fost destul de larg, precum și lipsa mențiunilor referitoare la discriminare și antițigănist, ca o piedică importantă în calea incluziunii romilor. Documentul este centrat pe aceleași patru mari priorități: educație, sănătate, locuire și ocupare. El trasează câteva linii generale de dezvoltare în aceste domenii, urmând ca, pe baza lor, statele membre să elaboreze strategii naționale de incluziune a romilor. De asemenea, subliniază importanța accesului la piața muncii, dar și a dezvoltării de inițiative/instrumente pentru creșterea implicării romilor în activitățile economice desfășurate pe cont propriu. Revigorarea meseriilor tradiționale ar putea fi o soluție. Principalele recomandări către statele membre în dezvoltarea strategiilor naționale pentru romi sunt:

- stabilirea unor scopuri realiste pentru integrarea romilor;
- identificarea acelor regiuni și zone urbane cu un grad mare de deprivare socială și economică;
- alocarea de resurse financiare suficiente de la bugetul de stat;
- dezvoltarea de metode bune de monitorizare și evaluare a impactului programelor dezvoltate;
- consultarea continuă cu societatea civilă romă în crearea și implementarea de programe;
- desemnarea unui punct de contact național pentru implementarea strategiei pentru romi.

O altă inițiativă este Deceniul de incluziune a romilor 2005-2015. Scopul acestei inițiative a guvernelor (în prezent 12 guverne, inclusiv cel al României), a organizațiilor naționale și internaționale și a societății civile este accelerarea procesului de incluziune a romilor și monitorizarea transparentă a progresului fiecărei țări. În cadrul acestei inițiative, fiecare stat a dezvoltat un plan de acțiune, cu scopuri bine precizate și indicatori clari de măsurare a progresului. La nivel național a fost adoptată în 2001 o Strategie națională de îmbunătățire a situației romilor¹, cu o durată de 10 ani. Principalele domenii prevăzute erau: administrație și dezvoltare

¹ http://www.anr.gov.ro/docs/Politici/Hotarare_nr_430.pdf.

comunitară, locuințe, securitate socială, sănătate, economie, justiție și ordine publică, protecția copilului, educație, cultură și culte, comunicare și participare civică. Capitolul economic cuprindea ca obiectiv finanțarea activităților generatoare de venit și a micilor afaceri de familie.¹ Evaluările arată că, deși s-au creat structuri speciale și s-au dezvoltat planuri locale de acțiune, acestea au fost folosite foarte puțin de către autoritățile locale, iar decalajele față de populația majoritară au rămas foarte mari. Lipsa fondurilor și a specialiștilor s-a făcut resimțită.

ANR pregătește o strategie de incluziune a romilor pentru perioada 2011-2020. Există în acest moment o versiune supusă dezbaterilor². Strategia începe cu o serie de principii generale, precum cel al diviziunii sectoriale, al cooperării intersectoriale, al subsidiarității, al egalității de șanse etc. Obiectivul general este: „includerea ca prioritate pe agenda autorităților publice centrale și locale a unor măsuri concrete care să conducă până în 2020 către incluziunea socioeconomică și culturală a minorității romilor.” Ca în multe alte domenii ale vieții sociale, ne lovim de problema descentralizării responsabilităților, iar autoritățile locale se confruntă frecvent cu resurse financiare insuficiente pentru responsabilitățile delegate. Fondurile structurale rămân una dintre soluțiile financiare viabile, în măsura în care autoritățile locale au disponibilitatea și capacitatea să le acceseze. Urmează în strategie o serie de obiective pe cele patru domenii principale de intervenție (ocupare, educație, sănătate și locuire) și un plan de măsuri. Primul obiectiv din capitolul „Incluziunea romilor pe piața muncii” este „promovarea antreprenoriatului în rândul comunităților locale cu un procent însemnat de populație aparținând minorității romilor, ca soluție pentru activarea partenerilor locali și găsirea soluțiilor pentru problemele complexe ale comunităților locale, inclusiv ale celor locuite de romi, a participării cetățenilor pe piața muncii și, în particular, a integrării sociale a minorității romilor”. Un obiectiv relevant pentru ES este „identificarea unor mecanisme prin care angajatorii să fie

¹ Concluziile unei evaluări a strategiei făcute de Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună” 2009: http://www.agentiaimpreuna.ro/files/publicatii/10-RAPORT_tipar-p-ro.pdf.

² www.anr.gov.ro.

cointeresați, incluzând posibile facilități la nivel local pentru antreprenorii care angajează romi, în special romi care au familii cu mai mulți copii și sunt lipsiți de mijloace de subzistență”.

III.2.3. Economia socială și dezvoltarea comunităților de romi

ES poate deveni un instrument viabil pentru ONG-urile sau întreprinderii privați în dezvoltarea comunităților de romi. Expertiza necesară există în momentul de față prin câțiva lideri locali și ONG-uri locale care au desfășurat deja programe adresate romilor, cunosc comunitățile, cunosc nevoile locale, ce resurse pot fi activate și au know-how-ul necesar în derularea de proiecte. Totuși trebuie subliniat că, deși idei și experiență acumulată există, multe dintre ONG-urile rome au capacități reduse administrativ și financiar și trebuie sprijinite în dezvoltarea de proiecte de ES și posibil de forme de ES.

Un prim pas pe care culegerea de date din cadrul proiectului l-a făcut a fost testarea cunoștințelor și a disponibilității actorilor din domeniu de a realiza proiecte de ES adresate grupurilor vulnerabile. Există deja, este adevărat, puține exemple de bune practici în derularea de proiecte de ES în care sunt implicați romii. Pe baza datelor culese, pot fi recomandate principalele direcții de dezvoltare pe care finanțatorii le-ar putea sprijini. În ceea ce privește integrarea romilor, una dintre sursele potențiale de finanțare este accesarea fondurilor structurale. Pe parcursul anului 2010, s-au făcut eforturi pentru a spori accesul inițiatorilor de programe adresate romilor la aceste fonduri. A fost modificat regulamentul Fondului European pentru Dezvoltare Regională, în sensul de a accepta drept cheltuieli eligibile cheltuielile cu construcția de locuințe sociale în zonele dezavantajate. FSE oferă multiple oportunități de finanțare care pot veni în sprijinul comunității de romi.

În realitate, ne confruntăm cu o capacitate de absorbție foarte scăzută. ONG-urile rome mici, care lucrează direct cu comunitatea, au o capacitate administrativă și financiară redusă de a accesa sau implementa proiecte și ar trebui sprijinite prin facilități. Multe autorități locale care ar putea fi partenere sau beneficiari principali ai unor asemenea proiecte nu au experiența, capacitatea sau bugetul necesar pentru a accesa aceste fonduri.

ONG-urile pentru romi care desfășoară proiecte de ES și care ar putea fi activate în a dezvolta forme de ES în comunități în viitor se confruntă cu câteva pericole. Unul dintre ele ar fi ignorarea dimensiunii economice. Dezvoltarea spiritului antreprenorial în comunitățile de romi se lovește de câteva probleme. Capacitatea de derulare a unor activități de ES de către lideri locali poate fi redusă. În comunitățile de romi există persoane cu resurse puține și cu un nivel educațional scăzut. În aceste condiții, este greu de crezut că aceste persoane pot susține o afacere. Sigur că aceștia pot avea idei sustenabile, însă este nevoie de sprijin pentru ca aceste idei să prindă contur și să se concretizeze. De cele mai multe ori, un intermediar în comunitate este ONG-ul roma, care știe să scrie o propunere și să implementeze un proiect; este nevoie însă de experiența unui om de afaceri pentru a demara o afacere, a o face profitabilă și a o susține într-un context economic concurențial. Așadar, capitalul uman local roma trebuie activat: persoane cu educație peste medie, persoane cu inițiative de afaceri sau care derulează deja o afacere de succes în comunitate, lideri locali de succes.

Există un alt aspect important al proiectelor adresate romilor care nemulțumește atât donatorii, cât și beneficiarii, și anume sustenabilitatea unor proiecte. Pe baza experiențelor anterioare, putem spune că efectele multor proiecte sunt limitate și se termină odată cu încetarea finanțării. Proiectele de ES ar putea deveni după încheiere autosustenabile prin specificul activității și pot susține, din veniturile realizate printr-o activitate economică, tipuri de integrare socială, dar ele trebuie gândite din punct de vedere economic: resurse financiare și umane, piață de desfacere pentru produse sau servicii, instruirea resurselor umane, întrucât capitalul educațional este foarte redus în cele mai multe comunități de romi.

ES nu urmărește generarea unui profit *per se*, ci și dezvoltarea comunității locale. Există oameni de afaceri de succes în cadrul comunităților roma, iar implicarea acestora în astfel de activități ar putea fi văzută și ca o responsabilitate a lor față de comunitate sau ca o formă de a-i ajuta pe cei mai săraci din comunitatea respectivă, fără a investi bani, ci experiență. Implicarea acestor lideri ar fi putea fi stimulată. Ideea de implicare într-o activitate economică nu este nouă în comunitățile de romi, tocmai pentru că vine după o perioadă în care au fost promovate

activitățile generatoare de venit. Astfel, se poate face foarte ușor confuzie între acestea și ES, pornindu-se de la ideea că cei doi termeni definesc mai mult sau mai puțin același tip de activitate. Indiferent de gradul de înțelegere existent în acest moment, important este ca proiectele de acest tip să respecte principiile ES, așa cum vor fi definite de lege și așa cum sunt înțelese la nivelul UE. Este important să creștem informarea populației roma și nonroma referitor la ceea ce înseamnă ES și avantajele ES.

ES reprezintă o modalitate eficientă de promovare în comunitățile de romi a conceptului de cetățenie activă. Implicarea directă a cetățenilor nu numai în activități generatoare de profit, ci și în dezvoltarea socială a comunității locale reprezintă o prioritate atât pentru UE, cât și pentru guvernul român, care și-a revizuit recent criteriile de acordare a diferitelor forme de ajutor social. Astfel, formele de ajutor social au fost reduse, stabilindu-se o limită maximă de ajutor social de care poate beneficia o familie, au fost instituite sancțiuni pentru cei care refuză un loc de muncă, au fost înăsprite criteriile de calificare pentru primirea ajutorului social.

III.2.4. Proiectele de economie socială destinate romilor și resursele disponibile

Proiectele de ES pot reprezenta o abordare integrată a problemelor sociale (de exemplu, o activitate economică de succes care să asigure locuri de muncă și în același timp să susțină activități de educație pentru copii) și pot fi o soluție pentru depășirea pragului sărăciei pentru cei implicați.

În cadrul interviurilor organizate cu reprezentanții ONG-urilor pentru romi, s-a urmărit evidențierea gradului de cunoaștere privind ES. ONG-urile rome din cele două regiuni de dezvoltare analizate au demonstrat un nivel scăzut de cunoștințe în acest domeniu. Principala sursă de informare privind ES o reprezintă diverse cursuri de pregătire la care au participat. Acceptarea conceptului de ES implică în prezent un proces de consultare și confruntare între diferiți actori (reprezentanți ai diverselor forme de organizare specifică a ES, reprezentanți ai ONG-urilor, specialiști, reprezentanți guvernamentali) care sunt activi în acest domeniu sau își propun să dezvolte activități de ES. Implicarea societății civile în

general, în special a ONG-urilor de romi în acest proces este necesară nu din perspectiva „corectitudinii politice”, ci din cea a unor caracteristici specifice acestui grup, a problemelor sociale cu care aceștia se confruntă și a încrederii că ES ar putea oferi o soluție la acestea.

Majoritatea ONG-urilor pentru romi își doresc să desfășoare activități de ES. Mai mult, unele ONG-uri au depus aplicații de finanțare a unor proiecte de ES prin FSE. Întrebați despre implicarea ES pentru comunitățile de romi, răspunsurile au fost mult prea generale (de ex., „pentru o viață mai bună pentru toate persoanele”), punându-se accentul pe ES ca un tip de activitate care poate fi de folos grupurilor vulnerabile în general. Există și câteva excepții. Motivele celor care nu doresc să dezvolte activități de ES sunt legate fie de menținerea profilului existent al asociației, fie de neînțelegerea domeniului ES.

Puțini dintre cei intervievați au participat la cursuri de formare în domeniul ES, participarea la aceste cursuri fiind favorizată de poziția pe care reprezentantul ONG-ului o ocupă într-o instituție publică (expert rom, profesor). Există o lipsă totală de cunoștințe legate de legislația în domeniu.

Foarte puțini membri ai acestor ONG-uri au reușit să explice clar conceptul de ES. Înțelegerea generală este aceea a unei activități economice desfășurate în folosul comunității. Toate răspunsurile par a accentua finalitatea (dezvoltarea comunității) și mai puțin procesul, crearea și menținerea unei afaceri: „Pentru mine personal, și nu pentru organizație, ES este economia unde multe servicii sunt oferite de un ONG ce oferă servicii în comunitate” (reprezentant al unui ONG roma).

Analiza datelor calitative ne indică o slabă dezvoltare, față de nevoi, a sectorului ONG în aria de cercetare (cu excepția municipiului București). Acest lucru reprezintă un motiv serios de îngrijorare, în primul rând din punct de vedere al capacității societății civile române de a implementa astfel de proiecte. În același timp, reprezintă și un semnal clar al unei alte nevoi - aceea a unei forme de sprijin, de consultanță tehnică pentru dezvoltarea capacității ONG-urilor care doresc să desfășoare acest tip de proiecte. Formele deja existente de ajutor (pregătirea resurselor umane sau mici granturi) funcționează în cazul proiectelor mici de ES. Există ONG-uri de romi care, din motive variate, precum lipsa resurselor umane, a experienței

sau a timpului, preferă să deruleze granturi mici. Există organizații care nu își permit angajați, bazându-se exclusiv pe muncă voluntară. Pentru a implementa un proiect de ES, care, în general, necesită multe resurse umane și financiare, capacitatea administrativă a ONG-urilor locale trebuie serios îmbunătățită.

Tipurile de inițiative sociale specifice ES frecvent întâlnite sunt colectarea deșeurilor și valorificarea meșteșugurilor tradiționale. ES oferă astfel posibilitatea de a valorifica resurse, calificări și meserii tradiționale.

Dacă datele statistice privind ocuparea populației roma ne indică clar nevoia de proiecte de ES, interviurile din teren ne indică entuziasmul, dar și un număr redus de resurse umane pregătite să deruleze astfel de proiecte.

Unii reprezentanți ai societății civile roma sau ai autorităților locale, ca și ANR au subliniat rolul pe care ES îl poate juca în dezvoltarea comunităților de romi. Ca urmare a demarării unei serii de proiecte în acest domeniu, a început să prindă contur un cadru de promovare a inițiativelor populației roma integrabile sectorului ES. Întrucât domeniile și tipurile de intervenție sunt foarte variate, vom oferi în continuare doar câteva exemple de astfel de proiecte derulate deja cu succes.

Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună” este unul dintre cei mai puternici agenți dintre ONG-urile roma în implementarea de proiecte de ES. „Împreună” este un ONG înființat în 1999, cu misiunea de păstrare și afirmare a personalității romilor, de recunoaștere a lor ca minoritate etnică și națională, prin activități de cercetare, documentare și difuzare, elaborare și implementare a politicilor sociale în folosul romilor.

Prin portofoliul de proiecte derulate și publicațiile privind cadrul de politici publice, se poate spune că Agenția „Împreună” este una dintre cele mai importante ONG-uri din România în ceea ce privește minoritatea romă. Pentru directorul executiv, Agenția este încă în fază de explorare și documentare cu privire la ES. Pentru moment, *„ceea ce e promovat drept ES (...) nu înseamnă ES, ci sunt AGV. Între AGV și ES este o mare diferență. În România, singurele activități de tip ES ar fi reprezentate de CARS și CARP-uri, precum și de SCM-uri. Exemple de proiecte de ES au fost întâlnite în Europa pe durata unor schimburi de experiență, cum ar fi un atelier protejat pentru persoane cu dizabilități locomotorii din Germania”* (președinte „Agenția Împreună”).

Pornind de la acest exemplu, Agenția „Împreună” a inițiat un proiect pe ES prin care cei care practică anumite meserii tradiționale din comunitățile rome, precum lemnarii, lingurarii etc., se pot organiza într-o cooperativă ale cărei produse își pot găsi o nișă pe piața modernă, cum ar fi mobilier de răchită îmbrăcat în piele.

ANR, în parteneriat cu alte organizații, desfășoară proiectul „Împreună pentru o societate mai bună”¹. Proiectul este destinat persoanelor de etnie roma, persoanelor cu dizabilități, precum și persoanelor cu venit minim garantat (VMG). Scopul proiectului este îmbunătățirea incluziunii pe piața muncii a grupurilor vulnerabile și promovarea incluziunii sociale prin dezvoltarea structurilor și activităților specifice ES.

Măsurile concrete vizate în cadrul proiectului sunt:

- *înființarea a opt centre regionale de resurse pentru ES – câte unul în fiecare regiune de dezvoltare a țării;*
- *oferirea de cursuri de formare profesională persoanelor aparținând acestor grupuri vulnerabile;*
- *facilitarea parteneriatelor la nivel regional;*
- *elaborarea a 80 de proiecte în domeniul ES;*
- *crearea a cel puțin 600 de noi locuri de muncă în ateliere, minifabrici sau microferme;*
- *calificarea profesională a 2000 de persoane aparținând categoriilor vulnerabile, dintre care 1.000 de persoane de etnie romă, 800 din rândul celor ce trăiesc numai din venitul minim garantat și 200 de persoane cu dizabilități.*

Un alt proiect² demarat de ANR își propune să crească capacitatea de dezvoltare locală la nivel național: „Participarea grupurilor vulnerabile în ES”. Abordarea este cea de transformare a persoanelor vulnerabile în agenți ai schimbării. Grupul-țintă este format din 20 000 de persoane, dintre care 9 800 de etnie roma, 7 000 de persoane aflate în detenție și 1 200 de persoane

¹ http://www.anr.gov.ro/docs/proiecte_actualizate/4729.pdf.

² <http://www.economiesociala.anr.gov.ro/rezultate.htm>.

dependente de droguri care au fost incluse într-un program de reabilitare. Un alt grup-țintă este reprezentat de 370 de specialiști în incluziune socială (lucrători sociali, asistenți comunitari, mediatori școlari și sanitari, specialiști în ES). Vor fi formați 50 de manageri în întreprinderi sociale și vor fi susținute 50 de structuri de ES, pentru a stimula implicarea asociațiilor, pentru a genera venit și pentru a pregăti resurse umane în acest domeniu.

Obiectivele specifice ale proiectului sunt:

- asigurarea de formare profesională și pregătire antreprenorială;
- dezvoltarea serviciilor sociale de suport pentru membrii grupurilor vulnerabile;
- promovarea, la nivelul comunităților locale, a unor politici de dezvoltare locală;
- asigurarea pregătirii în domeniul serviciilor sociale de suport pentru incluziunea socială pentru specialiștii din organizații publice sau private care sprijină grupurile vulnerabile.

Fundația PAEM Alba, în parteneriat cu alte organizații, implementează proiectul „Romii creează întreprinderi sociale de reciclare a materialelor de ambalaj ROMA RE”¹. Proiectul este derulat în cinci regiuni de dezvoltare pe o perioadă de 3 ani. Obiectivul este crearea unui mecanism de sprijin interregional pentru furnizarea de servicii integrate persoanelor de etnie roma care intenționează să dezvolte întreprinderi de ES. Rezultatele așteptate sunt: crearea a zece structuri de ES, înființarea a cinci structuri de sprijin în antreprenoriatul social și a cinci întreprinderi sociale în domeniul reciclării, 150 de persoane angajate în structurile de ES.

Beneficiarii proiectului sunt:

- 700 de persoane care vor primi consiliere;
- 120 de persoane angajate în zece structuri de ES;
- 350 de persoane formate în domeniul ES și antreprenoriatului.

¹ http://pakiv.ro/wp-content/uploads/2010/03/proiectul_romii_creeaza_intreprinderi.pdf.

III.2.5. Concluzii și recomandări

ES poate fi un instrument foarte util în lupta împotriva sărăciei în comunitățile de romi și în integrarea lor pe piața muncii. Profilul comunităților de romi și caracteristicile specifice ale ES susțin această perspectivă: solidaritatea specifică comunităților de romi, existența unor meserii tradiționale care pot fi revigorate. Investiția făcută în astfel de proiecte este una de lungă durată, principalele pericole fiind însă legate de finanțarea pe termen mediu și lung. Cererea de astfel de proiecte este mare, majoritatea organizațiilor locale exprimându-și nu numai dorința de a dezvolta un astfel de proiect, ci având și idei sustenabile. Nu multe organizații au însă o înțelegere comprehensivă a domeniului ES, iar multe dintre ele nu au resurse umane și administrative de a derula proiecte mari. Ca urmare, se impun câteva recomandări:

- răspândirea cunoașterii domeniului ES și a principiilor ce stau la baza lui în rândul liderilor romi;
- sprijinirea organizațiilor locale de romi de a atrage proiecte;
- continuarea efortului de răspândire a know-how-ului și de consolidare a capacităților reprezentanților societății civile rome și autorităților locale în acest domeniu;
- pregătirea resurselor umane atât în domeniul dezvoltării comunitare, cât și în cel al antreprenoriatului;
- încurajarea participării antreprenorilor deja existenți din rândul comunităților de romi. Experiența lor managerială este de un real folos nu numai proiectului, dar și comunității în general;
- crearea unor structuri care să ofere asistență în domeniu. Reprezentanții comunității locale cunosc bine oportunitățile și nevoile locale, dar au nevoie de asistență pentru a demara și implementa corect un astfel de proiect.

Riscurile sunt legate în principal de sustenabilitate. Dacă de la început întreprinderea socială nu are o fundamentare economică puternică, riscul ca ea să dea faliment este mare. ONG-urile au învățat acest lucru din experiența avută cu proiectele generatoare de venit. În ciuda riscurilor inerente oricărui tip de proiect, proiectele de ES reprezintă o oportunitate

reală pentru dezvoltarea socioeconomică a comunităților de romi și asigurarea sustenabilității organizațiilor locale care lucrează în acest domeniu.

III.2.6. Bibliografie

- Cace, S.; Preoteasa, A.M.; Tomescu, C.; Stănescu, S. (coordonatori), Fundația Soros România, 2010, *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi – diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România*, București, Ed. Expert
- Preoteasa, A.M.; Cace, S.; Duminică, G. (coordonatori), Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”, 2009, *Strategia națională de îmbunătățire a situației romilor: vocea comunităților*, București, Ed. Expert
- *** Agenția Națională pentru Romi, 2011, *Strategia de incluziune a romilor 2011-2020*, documente în lucru, www.anr.gov.ro
- *** Comisia Europeană, 2010, *Integrarea romilor – primele rezultate ale Task Force pe romi și Raport asupra incluziunii sociale*, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/701&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>
- *** MMFPS, 2010, *Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată*, București www.mmuncii.ro
- *** Monitorul Oficial al României, 2001, *Hotărâre privind aprobarea strategiei guvernului României de îmbunătățire a situației romilor*, http://www.anr.gov.ro/docs/Politici/Hotarare_nr_430.pdf

III.3. PREA APROAPE DE RENUNȚARE. CEREREA DE ECONOMIE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN ROMÂNIA

Gabriela DIMA

În cadrul acestui capitol, ne propunem să analizăm cererea de ES în funcție de nevoile persoanelor cu dizabilități, atât din perspectiva acestora, cât și din perspectiva specialiștilor care lucrează cu și pentru persoanele cu dizabilități. Analiza va fi făcută în funcție de următoarele variabile: tip și grad de handicap, vârstă, educație și ocupație.

III.3.1. Context internațional

Ultimele decenii au marcat o schimbare globală importantă în ceea ce privește politicile publice privind persoanele cu dizabilități. Modelul medical, predominant în Europa până în anii '80, axat pe recuperare medicală și asigurarea pasivă a unui venit minim financiar, a fost înlocuit cu o paradigmă bazată pe dreptul la șanse egale, nondiscriminare, integrare socială și participare. Modelul social promovat de grupurile pentru drepturile civile ale persoanelor cu dizabilități, practic, face trecerea de la focalizarea exclusivă pe limitările fizice, intelectuale sau de altă natură ale persoanelor cu dizabilități către o analiză critică a mediului fizic și social și a limitărilor impuse de societate, de mediul urban asupra anumitor grupuri sau categorii de persoane („*disabling society*”) (Barnes, 2000, p. 41-457).

Noua abordare a ajuns pe agenda organizațiilor internaționale, precum și a guvernelor naționale într-o nouă formă, ce recunoaște rolul mediului în crearea și promovarea șanselor egale. Organizația Națiunilor Unite (ONU) a

adoptat în 1993 *Regulile standard privind egalizarea șanselor persoanelor cu dizabilități*, alături de un plan de acțiune. Regulile standard ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) sunt în număr de 22 și se referă la responsabilitățile statului, la liniile principale de politică pentru persoanele cu dizabilități și la propunerile pentru acțiuni concrete. Deși Regulile standard nu au valoare de lege, ele sunt o obligație politică și morală asumată de membrii comunității internaționale.

În 2006, ONU a lansat un nou instrument legal mai puternic: *Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, tratat juridic internațional obligatoriu referitor la drepturile omului. Statele semnatare și cele care vor ratifica această convenție se angajează să dezvolte și să implementeze politici naționale, legi și măsuri administrative pentru asigurarea drepturilor recunoscute în convenție, precum și să anuleze actele cu putere de lege, obiceiurile și practicile care constituie o discriminare (art. 4). Convenția statuează dreptul persoanelor cu dizabilități de a-și câștiga traiul prin muncă, pe care o aleg și o acceptă liber, în baza principiilor oportunităților egale, tratamentului egal și non-discriminării, precum și asigurarea acestui drept prin legislația națională. Convenția interzice discriminarea pe baza dizabilității pentru orice formă de ocupare și asigură protecție pentru cei ce dobândesc o dizabilitate în perioada angajării, prin măsuri ce privesc păstrarea locului de muncă, recuperarea vocațională și profesională și, atunci când este cazul, reîntoarcerea la muncă. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost adoptată în 2007 și ratificată începând cu octombrie 2010 de 17 state membre, printre care și România (în noiembrie 2010). Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a devenit primul instrument obligatoriu din punct de vedere juridic în domeniul drepturilor omului la care UE și statele membre sunt parte.

În aceeași direcție merge și Consiliul European, prin Declarația de la Malaga din 2003 și Planul de acțiune 2006-2015. Cea de-a doua conferință a miniștrilor responsabili cu politicile de integrare a persoanelor cu deficiențe a fost organizată de Consiliul European la Malaga în mai 2003. Tema generală a conferinței a fost: „*Îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu*

deficiențe: intensificarea unei politici coerente în vederea și prin intermediul unei depline participări.” În fapt, se propunea:

- „promovarea civismului și a deplinei participări, prin adoptarea de măsuri legislative și politice în vederea asigurării egalității de șanse pentru persoanele cu deficiențe”;
- „consolidarea unei atitudini inovante față de serviciile destinate să vină în întâmpinarea necesităților persoanelor cu deficiențe”.

Au fost discutate și unele propuneri destinate să intensifice integrarea femeilor cu dizabilități și a persoanelor cu un înalt grad de dependență. Obiectivul principal al Conferinței a fost definirea principiilor comune care să permită dezvoltarea viitoarei politici privind persoanele cu deficiențe și a serviciilor care le privesc. Rezultatele dezbaterii au condus la elaborarea „Declarației ministeriale de la Malaga privind persoanele cu deficiențe: progrese pe calea deplinei participări ca cetățeni”. Aceasta a condus la elaborarea unui plan european de acțiune ambițios, detaliat, dar și flexibil, în vederea implementării la nivel național și internațional a principiilor evocate cu ocazia celei de a doua conferințe europene. Planul de acțiune 2006-2015 prevede:

- aplicarea nediscriminatorie a drepturilor omului în cadrul unui spirit de egalitate de șanse pentru persoanele cu deficiențe în toate domeniile vieții;
- evitarea oricărei discriminări pe criteriul originii deficienței sau al identității persoanei deficiente;
- sporirea posibilităților de acces ale persoanelor cu deficiențe la o viață independentă, în sânul comunității, printr-o adoptare progresivă a cuceririlor tehnologice și prin planul universal, între altele, în domeniul construcțiilor, al serviciilor publice, al sistemelor de comunicare și în spațiul locativ;
- întărirea cooperării cu și între diferitele sectoare guvernamentale, o atenție deosebită fiind acordată promovării echității în asigurarea serviciilor esențiale, a îngrijirii sănătății și în domeniul legislativ, precum și în scopul intensificării conlucrării între responsabilii locali, regionali și naționali din aceste domenii;
- promovarea calității serviciilor;

-
- acceptarea persoanelor cu deficiențe în toate straturile sociale, printr-o educație și prin angajamente în favoarea acestor persoane, ca cetățeni cu control deplin asupra vieții lor;
 - sprijinirea integrării persoanelor cu deficiențe în câmpul muncii, favorizând realizarea înclinațiilor lor, în special a celor legate de vocație, asigurându-le orientările corespunzătoare și facilitându-le accesul la profesie;
 - susținerea cercetării științifice fundamentale și aplicate, în special în domeniul noilor informații și al tehnologiilor comunicării;
 - implementarea mijloacelor necesare pentru un echilibru al șanselor între femei și bărbați;
 - implementarea de programe pentru a răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități pe măsură ce îmbătrânesc;
 - promovarea unei imagini pozitive a persoanelor cu dizabilități;
 - implicarea persoanelor cu dizabilități în luarea deciziilor care le afectează personal; implicarea organizațiilor care reprezintă persoanele cu dizabilități în elaborarea politicilor sociale.

Conferința a fost organizată în cadrul acțiunilor înscrise în Anul european al persoanelor cu deficiențe 2003, proclamat de către Consiliul UE la 3 decembrie 2001.

III.3.2. Context național

În România, după 1989, o nouă categorie socială a reapărut în atenția opiniei publice: cea a persoanelor cu dizabilități. Regimul comunist a promovat „ascunderea” acestora prin îngrijirea în instituții specializate. Instituționalizarea a rămas multă vreme cea mai răspândită formă de sprijin pentru persoanele cu dizabilități, iar posibilitățile unei vieți autonome erau aproape inexistente pentru acestea.

O serie de măsuri care vizează diversificarea serviciilor de sprijin pentru adulții și copiii cu dizabilități au fost adoptate începând cu 1999. În 2002 a fost aprobată Legea nr. 519/2002 privind protecția specială și

încadrarea în muncă a persoanelor cu dizabilități. Legea avea unele omisiuni și nu contribuia suficient la evitarea și eliminarea barierelor din diverse arii sociale. Legislația respectivă nu intervenea în toate etapele de la apariția și depistarea deficienței și nici în toate domeniile vieții sociale, pentru a favoriza promovarea șanselor egale pentru persoanele cu dizabilități și includerea lor în societate.

Măsurile de protecție specială (prevenirea, tratamentul, readaptarea, învățământul, instruirea și integrarea socială) au fost enunțate în legislație fără a se crea mecanismele necesare pentru ca acestea să devină funcționale. Politica în domeniul handicapului nu era coerentă, fiind bazată încă pe un model medical de abordare a handicapului, și nu se concentra asupra egalizării șanselor prin crearea independenței și autodeterminării persoanelor cu dizabilități. Opțiunea politică fundamentală a României pentru aderarea la UE, precum și procesul complex pentru îndeplinirea acestui deziderat au determinat reconsiderarea politicilor sociale în domeniu. Legislația în vigoare începând cu 2007 (Legea nr. 448 din 18 decembrie 2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap) este armonizată cu documentele europene în materie, dar schimbările majore, decisive, în privința integrării sociale a persoanelor cu dizabilități nu s-au produs încă. În realitate, se constată că prezența în spațiul public a persoanelor cu dizabilități este încă redusă și dificilă, în special din cauza lipsei facilităților de acces în multe instituții publice, pe stradă și mai ales în mijloacele de transport în comun. Integrarea persoanelor cu dizabilități pe piața muncii și în sistemul de educație este insuficientă. Chiar și acum, termenul frecvent folosit în documente oficiale pentru desemnarea persoanelor cu dizabilități este cel de persoane cu „handicap”, termen care se regăsește în art. 46 al Constituției României.

În ciuda folosirii termenului de handicap în documentele oficiale, reprezentanții societății civile au introdus treptat în discursul public termenul de dizabilitate, mult mai bine agreat la nivel internațional.

Astfel, potrivit **Organizației Internaționale a Persoanelor cu Dizabilități (DPI)**, dizabilitatea este definită ca fiind „*rezultatul interacțiunii*

dintre o persoană care are o infirmitate și barierele ce țin de mediul social și atitudinal de care ea se poate lovi”¹.

Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a propus următoarea definiție a dizabilității: „dizabilitatea este reprezentată de orice restricție sau lipsă (rezultată în urma unei infirmități) a capacității (abilității) de a îndeplini o activitate în maniera sau la nivelul considerate normale pentru o ființă umană”.

La nivelul UE, dizabilitatea este văzută ca o problemă a întregii societăți. Tendințele curente pe plan mondial impun termenul de „persoană dizabilitată” (de către societate) în locul celei de „persoană cu dizabilități”, tocmai pentru a sublinia faptul că dizabilitatea nu este un atribut al persoanei, ci este un atribut al relației persoană-mediu. Mediul neadaptat este cel care „dizabilitează” o persoană din cauza barierelor arhitecturale pe care aceasta le întâmpină.

Conform statisticilor furnizate de Direcția Generală pentru Protecția Persoanelor cu Handicap (DGPPH), numărul persoanelor cu handicap din România a crescut de aproape 10 ori între 1992 și 2010. Dar, în timp ce estimările organismelor internaționale (ONU și BM) arată că, la nivel mondial, în 2010, aproximativ 10% din populație este reprezentată de persoane cu dizabilități, în România această pondere este în jur 3%. Diferența se poate explica, pe de o parte, prin definițiile adoptate și **criteriile de încadrare** într-un grad de handicap, care în România sunt **mai restrictive** decât în alte țări, iar pe de altă parte, prin **subraportarea** de către familii/indivizi a situațiilor de handicap (Preda, 2009, p. 40). Un exemplu în acest sens este neincluderea în statisticile persoanelor cu handicap a pensionarilor de invaliditate. Astfel, în țara noastră, în 2009, au fost înregistrate aproape 900.000 de persoane care primesc pensie tocmai pentru incapacitatea de a munci, mult mai mulți decât numărul de persoane cu dizabilități raportat de instituțiile publice (Preda, 2009, p. 40).

În înțelesul art. 2) al Legii nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, cu modificările și completările ulterioare, „persoanele cu handicap sunt acele persoane cărora mediul social, neadaptat deficiențelor lor fizice, senzoriale, psihice, mentale și/sau

¹ <http://www.dpi.org/lang-en/documents/index?page=4>.

asociate, le împiedică total sau le limitează accesul cu șanse egale la viața societății, necesitând măsuri de protecție în sprijinul integrării și incluziunii sociale.”

Tabelul nr. 28: Persoanele cu dizabilități, după distribuție geografică, gen, grad și tip de dizabilitate, conform DGPPH, decembrie 2010

Persoane cu dizabilități	Număr	% din totalul populației
Total	689.680	3,21
<i>Regiune de dezvoltare</i>		
Nord-Vest	99.754	3,67
Vest	67.601	3,52
Sud Muntenia	113.050	3,46
Centru	83.456	3,31
Sud-Vest Oltenia	72.440	3,23
Sud-Est	83.964	2,99
București-Ilfov	64.748	2,86
Nord-Est	104.667	2,82
<i>Gen</i>		
	Număr	% din nr. persoane cu dizabilități
Femei	374.127	54,25
Bărbați	315.553	45,75
<i>Grad handicap</i>		
	Număr	% din nr. persoane cu dizabilități
Accentuat	373.366	54,13
Grav	232.985	33,78
Mediu	78.950	11,44
Ușor	4.379	0,65
<i>Tip handicap</i>		
	Număr	% din nr. persoane cu dizabilități
Somatic	140.852	20,42
Fizic	132.514	19,21
Vizual	116.038	16,87
Mintal	116.407	16,87
Psihic	92.491	13,41
Asociat	54.699	7,93
Auditiv	23.157	3,35

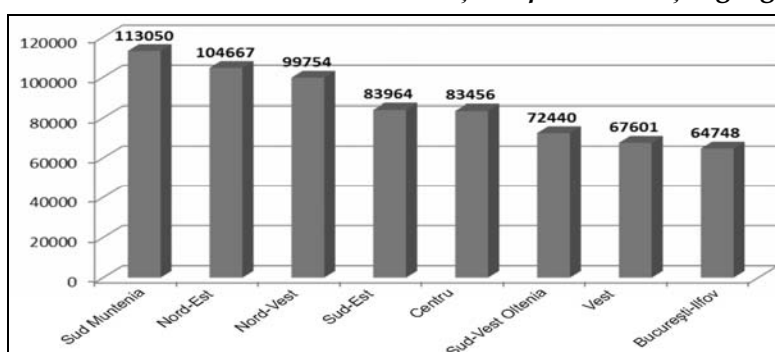
Persoane cu dizabilități	Număr	% din totalul populației
Boli rare	6.598	0,95
HIV/SIDA	5.592	0,81
Surdocecitate	514	0,07
Social	791	0,11

Sursa: DGPPH, 2010.

Conform DGPPH, la data de 31 decembrie 2010, în România erau înregistrate un număr de 689.680 de persoane cu dizabilități, reprezentând 3,21% din populația țării. Dintre aceștia, 628.393 sunt adulți, reprezentând 91,11%. Dintre aceștia, 87,9% prezintă un handicap grav sau accentuat și de aici nevoia suplimentară de suport pentru a participa cu șanse egale la viața economică, socială, culturală și educațională.

Din punct de vedere al ponderii persoanelor cu dizabilități dintr-un județ în totalul persoanelor cu dizabilități din România, la sfârșitul anului 2010, cele mai mari valori se înregistrează în București (8,32%), în județele Prahova (4,92%), Argeș (3,99%) și Iași (3,81%). Cele mai mici valori ale ponderii persoanelor cu dizabilități sunt înregistrate în județele Harghita (1,09%), Ilfov (1,07%) și Covasna (0,60%). Din punct de vedere al ponderii persoanelor cu dizabilități din județ în totalul populației din județ, cele mai mari valori se înregistrează în județele Sălaj (5,97%), Vrancea (5,91%) și Vâlcea (4,87%). Cele mai mici valori sunt în județele Covasna (1,85%), Galați (1,92%) și Dolj (2,09%).

Graficul nr. 38: Persoanele cu dizabilități, după distribuția geografică

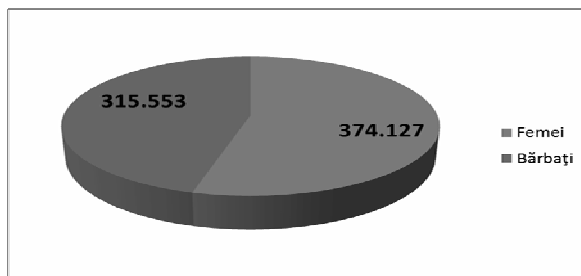

Sursa: DGPPH, 2010.

Este dificilă conturarea unui profil sociodemografic al persoanelor cu dizabilități, deoarece statisticile DGPPH oferă informații strict legate de distribuția pe tipuri și grade de handicap, vârstă, gen și regiune/județ.

Conform datelor DGPPH, în 2010, peste 50% din totalul persoanelor cu dizabilități de la noi din țară au vârsta cuprinsă între 50 și 79 de ani, iar 31% au vârsta cuprinsă între 20 și 49 de ani. Dintre acestea, 54% sunt femei și doar 46% sunt bărbați.

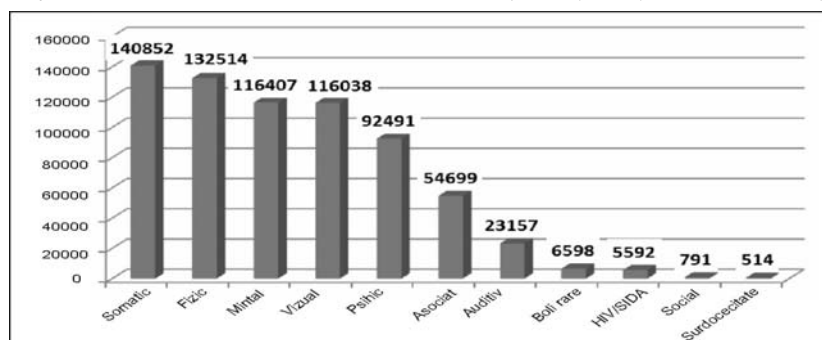
Graficul nr. 39: Persoanele cu dizabilități, după gen

Sursa: DGPPH, 2010.

Din punct de vedere al tipurilor de handicap, incidența cea mai mare o întâlnim în rândul afecțiunilor somatice (20%), al handicapurilor fizice (19%), vizuale (17%), mintale (17%) și psihice (13%).

Graficul nr. 40: Persoanele cu dizabilități, după tipul dizabilității

Sursa: DGPPH, 2010.

Conform studiilor internaționale, se observă că atât în UE, cât și în Statele Unite ale Americii, persoanele cu dizabilități au o rată de ocupare mai mică decât a celor fără dizabilități, însă există variații mari între diferite țări. Astfel, în Irlanda, mai puțin de o treime dintre persoanele cu dizabilități au un loc de muncă, în timp ce în Polonia 20%. Rata ocupării acestora este semnificativ mai mare în țările nordice, ajungând la 52-54% în Finlanda și Danemarca, 50% în Luxemburg și Elveția sau în Norvegia, Marea Britanie și 45% în Olanda (OECD, 2006).

La nivel național, conform datelor furnizate de DGPPH, la data de 31 decembrie 2010, numărul total al persoanelor cu dizabilități angajate era 28.420, reprezentând 4,6% din totalul persoanelor adulte neinstituționalizate cu dizabilități și 7% din totalul persoanelor cu vârsta cuprinsă între 18 și 64 de ani. Conform Legii nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, cu completările și modificările ulterioare, sunt prevăzute măsuri de încurajare a angajării persoanelor cu dizabilități prin stabilirea obligativității firmelor cu peste 50 de angajați să aibă o pondere minimă de 4% persoane cu handicap, prin stimulente fiscale și prin angajarea în forme protejate (ateliere protejate, UPA) care beneficiază de facilități fiscale. Conform art. 78, alin. (2): „autoritățile și instituțiile publice, persoanele juridice, publice sau private, care au cel puțin 50 de angajați, au obligația de a angaja persoane cu handicap într-un procent de cel puțin 4% din numărul total de angajați”. Conform alin. (3) al aceluiași articol, autoritățile și instituțiile publice, persoanele juridice, publice sau private, care nu angajează persoane cu handicap în condițiile prevăzute anterior, pot opta pentru îndeplinirea uneia dintre următoarele obligații:

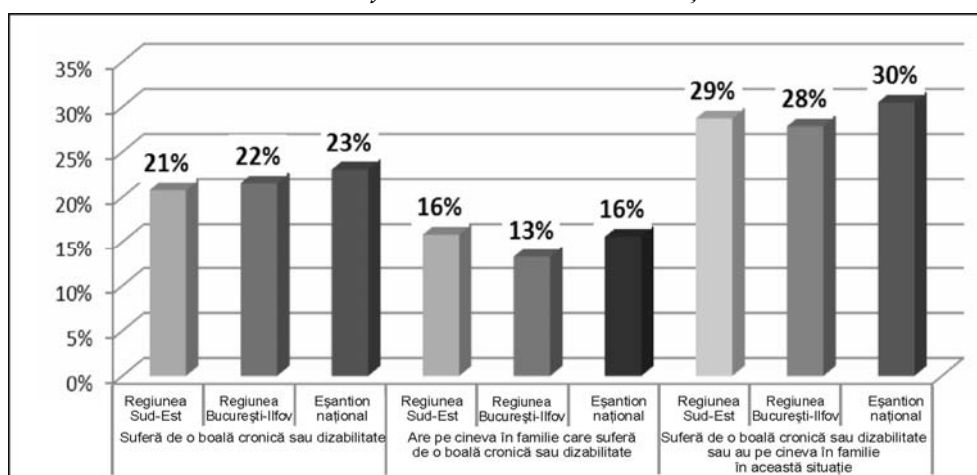
- să plătească lunar către bugetul de stat o sumă reprezentând 50% din salariul de bază minim brut pe țară înmulțit cu numărul de locuri de muncă în care nu au angajat persoane cu handicap;
- să achiziționeze produse sau servicii realizate prin propria activitate a persoanelor cu handicap angajate în UPA, pe bază de parteneriat, în sumă echivalentă cu suma datorată la bugetul de stat.

Pentru protecția socială a persoanelor adulte cu dizabilități, în conformitate cu prevederile Legii nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, cu completările și modificările ulterioare, au fost acordate o serie de prestații sociale:

- indemnizație lunară, indiferent de veniturile pe care le realizează, de 179 lei/lună pentru persoanele cu handicap grav și de 147 lei/lună pentru persoanele cu handicap accentuat;
- buget complementar lunar în cuantum de 80 lei pentru persoanele cu handicap grav, 60 lei pentru persoanele cu handicap accentuat și 30 lei pentru persoanele cu handicap mediu;
- adulții cu handicap vizual grav au primit pentru plata însoțitorului o indemnizație echivalentă cu salariul net al asistentului social debutant cu studii medii din unitățile de asistență socială din sectorul bugetar;
- adulții și copiii infectați cu HIV sau bolnavi de SIDA beneficiază de indemnizație lunară de hrană, potrivit prevederilor Legii nr. 584/2002, atât pe perioada cât sunt internați, cât și în ambulatoriu.

În cercetarea Integrat, 23% din totalul respondenților au un handicap sau suferă de o boală cronică, iar 30% din total fie au fost diagnosticați cu o boală cronică sau dizabilitate, fie au pe cineva din familie care se află în această situație. Între regiunile de dezvoltare analizate nu apar diferențe semnificative, ponderile fiind de 21%, respectiv 22%.

Graficul nr. 41: Persoanele care suferă de boli cronice/dizabilitate sau au membri ai familiei în această situație, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Acest prim indicator relevă o prezență semnificativă a dizabilității la nivel național și devine cu atât mai important cu cât, așa cum sublinia Preda (2009, p. 207), consecințele handicapului se răsfrâng la mai multe niveluri:

- la nivel **individual**, prin reducerea oportunităților de integrare socială;
- la nivel **familial**, prin asumarea îngrijirii de către familie, prin reducerea veniturilor familiei, a participării pe piața muncii, ceea ce crește riscul familiei de a ajunge în sărăcie, și, nu în ultimul rând, prin stigmatizarea cu care familia se confruntă din partea celorlalți;
- la nivel **comunitar**, avem de-a face, pe de o parte, cu creșterea riscului de sărăcie în cadrul comunității, iar pe de altă parte, cu posibile tensiuni în cadrul comunității, determinate de stigma asociată handicapului.

În ceea ce privește statutul ocupațional, observăm câteva diferențe semnificative între respondenții persoane cu dizabilități sau afectate de boli cronice și ceilalți respondenți din eșantionul național:

- doar 5% dintre persoanele cu dizabilități/boli cronice sunt salariate, față de 30% media națională;
- 78% din rândul celor care suferă de o dizabilitate/boală cronică sunt pensionari, în condițiile în care, în eșantionul național, doar 33% dintre respondenți sunt pensionari;
- doar 1% dintre respondenții care au dizabilități/boli cronice sunt elevi sau studenți, față de 4% media la nivel național.

Remarcăm că dizabilitatea este asociată la nivel național, fără diferențe notabile între regiunile analizate, cu incapacitatea de muncă.

Tabelul nr. 29: Proportia angajaților dintre adulții cu handicap, pe fiecare tip

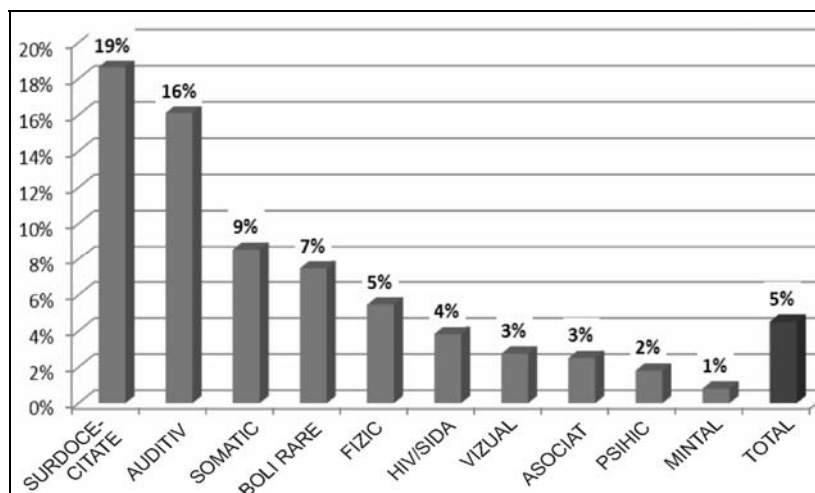
	Nr. adulți cu handicap	Nr. adulți cu handicap angajați	% angajați din adulți cu handicap
Somatic	127.530	10.924	9%
Fizic	125.995	6.885	5%
Auditiv	21.199	3.417	16%

	Nr. adulți cu handicap	Nr. adulți cu handicap angajați	% angajați din adulți cu handicap
Vizual	112.604	3.097	3%
Psihic	80.954	1.466	2%
Asociat	42.220	1.060	3%
Mintal	105.700	867	1%
Boli rare	5.571	417	7%
HIV/SIDA	5.400	207	4%
Surdocecitate	429	80	19%
Total	627.602	28.420	5%

Sursa: DGPPH, 2010.

În interiorul tipurilor de handicap, observăm că cele mai scăzute rate ale angajării se regăsesc în cazul persoanelor cu handicap mintal (sub 1%), psihic (2%), asociat (2%) și vizual (3%). Procente peste media națională întâlnim în cazul persoanelor cu handicap fizic (5%), somatic (8%) și auditiv (16%).

Graficul nr. 42: Proporția angajaților dintre adulții cu handicap, pe fiecare tip, %

Sursa: DGPPH, 2010.

În ceea ce privește nivelul de educație al persoanelor cu dizabilități angajate conform datelor DGPPH, se observă o pondere mare a celor cu studii liceale (31%) și superioare (21%), urmați de absolvenții de gimnaziu (23%) și școli profesionale (16%). Ocupațiile cele mai frecvente sunt: muncitor necalificat (8,79%) și calificat (8,32%), asistent medical (4,57%) și profesor (4,26%) (SAR, 2009, p. 21-24).

În cadrul cercetării Integrat, remarcăm că există diferențe semnificative în ceea ce privește nivelul de educație între respondenții care suferă de un handicap sau boală cronică și ceilalți respondenți. În primul caz, doar 8% au studii superioare, față de 16% media națională. Deși majoritatea persoanelor cu dizabilități au finalizat studii medii și superioare, cele mai frecvente ocupații sunt de muncitor necalificat și calificat sau posturi care presupun o calificare redusă. O primă explicație ar fi aceea că, de cele mai multe ori, handicapul apare mai târziu în viață, după finalizarea studiilor, caz în care persoanele în cauză fie și-au pierdut locul de muncă, nemaiputând face față cerințelor postului, fie au optat pentru prestațiile sociale oferite de legislația națională. În sprijinul acestei idei vin și rezultatele cercetării:

- din numărul total al persoanelor care nu sunt angajate în muncă actualmente, 60% au avut anterior o slujbă; situația este similară pentru toți respondenții, indiferent de prezența sau nu a unui handicap/boli cronice;
- 45% din cei care suferă de o dizabilitate sau boală cronică consideră vârsta ca fiind principalul motiv pentru care nu își pot găsi un loc de muncă, ceea ce, corelat cu datele statistice furnizate de DGPPH, întărește ideea că handicapul este de cele mai multe ori dobândit (ponderea cea mai mare a persoanelor cu dizabilități se regăsește în intervalul 50-79 de ani).

Diferențe apar atunci când discutăm de perioada scursă de la pierderea ultimului loc de muncă: 5 ani în medie pentru toți respondenții și 10 ani pentru cei care suferă de o boală cronică sau dizabilitate. Sunt semnalate discrepanțe mari și în interiorul celor două regiuni: în RD Sud-Est, persoanele cu dizabilități sau boli cronice și-au pierdut locul de muncă în

medie cu 12 ani în urmă, pe când în București-Ilfov doar cu 4,5 ani în urmă. Explicația se poate găsi în atitudinea diferită a membrilor grupului-țintă din cele două regiuni față de calitatea de persoană neangajată. Astfel, în RD București-Ilfov, 70% dintre respondenții care suferă de un handicap sau boală și-au căutat un loc de muncă în ultimul an, față de doar 35% dintre cei care locuiesc în RD Sud-Est. Este evident că implicarea persoanei cu dizabilități în acest proces, dorința de a se angaja contează foarte mult.

O altă explicație vine din faptul că, așa cum precizam anterior, marea majoritate a persoanelor adulte cu dizabilități au un handicap grav sau accentuat. În aceste condiții, accesibilizarea mediului fizic, informațional și comunicațional devine un factor deosebit de important pentru exercitarea unei profesii. O primă barieră în calea angajării în muncă este reprezentată de mediul fizic prea puțin accesibilizat în România. Singurii pași făcuți în această direcție o constituie amenajarea rampelor, dar și aceasta s-a făcut de cele mai multe ori fără respectarea normativelor.

Realitatea este că persoanele cu dizabilități întâmpină bariere încă de la ieșirea din blocuri, care nu au amenajate rampe de acces, dar marea provocare este deplasarea prin oraș: trotuarele pline de denivelări sau gropi nesemnificate și nesecurizate, mijloacele de transport în comun încă insuficient sau neadecvat accesibilizate. Accesul și libertatea de mișcare în interiorul clădirilor sunt încă insuficient acoperite. Pe de altă parte, pentru persoanele cu handicap grav și accentuat, se impune nevoia realizării unor accesibilități concrete la locul de muncă, caz în care angajatorul ar trebui să fie educat în acest sens. Experiența ultimilor ani arată o prea puțină aplecare a angajatorilor în această direcție, preferând de cele mai multe ori achitarea unei cote de 4% către bugetul de stat decât să angajeze în muncă o persoană cu dizabilități. În situația aceasta, serviciile de mediere a muncii ar trebui să fie mult mai prezente pe piața serviciilor sociale din România.

Nu în ultimul rând, trebuie să subliniem că înseși persoanele în cauză se autoizolează. În cadrul cercetării Integrat, 50% dintre respondenții care suferă de o dizabilitate sau boală cronică apreciază că principalul motiv pentru care nu au căutat un loc de muncă este starea de sănătate care nu le permite să se angajeze în acest moment, față de 7% media națională.

III.3.3. Profilul persoanelor cu dizabilități care nu au un loc de muncă

Conform datelor colectate în cadrul cercetării Integrat, 97% dintre persoanele cu dizabilități din România nu au un loc de muncă. Studiile realizate până în prezent arată că cea mai mare parte dintre aceștia locuiesc cu părinții, sunt predominant din mediul rural sau mic urban și au ca principală sursă de venit indemnizația de handicap sau pensia de invaliditate (SAR, 2009, p. 25). Dintre aceștia, 65% nici nu sunt în căutarea unui loc de muncă, iar 40% dintre ei nu au avut niciodată un loc de muncă. Dintre cei care aveau un loc de muncă, 44% declară că l-au pierdut din cauza disponibilizărilor, fără a putea evalua însă dacă concedierea sau disponibilizarea s-au datorat instalării handicapului, iar 50% apreciază că starea de sănătate nu le permite să se reangajeze, ieșind pentru o perioadă îndelungată de pe piața muncii. Dintre cei care sunt în căutarea unui loc de muncă, „în mod surprinzător, doar 0,5% caută un loc de muncă accesibilizat sau un angajator care să le asigure echipamente de mobilitate sau transport până la serviciu” (SAR, 2009, p. 20).

III.3.4. Profilul persoanelor cu dizabilități care au loc de muncă. Motivația care a stat la baza acestei alegeri

În studiul efectuat de SAR în 2009, a fost conturat un profil al persoanelor cu dizabilități angajate în muncă:

- suplimentarea venitului apare ca principalul motiv indicat pentru căutarea unui loc de muncă (45%);
- cei care muncesc sunt în general angajați cu normă întreagă, în baza unui contract de muncă pe perioadă nedeterminată;
- puțin peste 30% dintre cei angajați în prezent au absolvit studii universitare și 31% au urmat cursuri de formare profesională;
- mai mult de jumătate (56%) au avut un alt loc de muncă înainte, pe care l-au schimbat în principal (30%) pentru că au primit o ofertă mai bună din partea angajatorului actual;

- majoritatea declară angajatorului că au un handicap, iar cei care nu o fac (10%) invocă discriminarea în stabilirea salariului ca prim motiv;
- cei care sunt în căutarea unui loc de muncă (12,8%) sunt profund descurajați de actuala criză, care, în opinia lor, le va limita semnificativ șansele de a-și găsi un loc de muncă (60%). Aceștia își caută totuși singuri un loc de muncă (41,7%) sau apelează la prieteni și rude (21,8%) mai degrabă decât la AJOFM (6%);
- restricția asupra tipurilor de meserii pe care le pot practica a fost identificată ca fiind principalul motiv pentru care nu au găsit un loc de muncă până în prezent (SAR, 2009, p. 24-25).

III.3.5. Economia socială, o oportunitate pentru integrarea persoanelor cu dizabilități

Conceptele de ES și întreprindere socială răspund nevoii de a echilibra politica socială a statului bunăstării (*welfare state*) în care persoanele aflate într-o situație de nevoie socială sunt sprijinite prin măsuri specifice de asistență socială (prestații sau servicii sociale) și retorica capitalistă, unde redistribuirea profitului între *shareholderi*, calificarea și mobilitatea forței de muncă primează nevoilor sociale ale stakeholderilor. La nivel internațional, activitățile de ES/întreprinderi sociale includ:

- prestarea de servicii sociale de către ONG-uri sau cooperative sociale de tip A (cazul Italiei);
- servicii de inserție sau reinsertie profesională prin intermediul ONG-urilor, cooperativelor sociale de tip B (Italia), cooperativelor de inserție socială (Spania, Franța).

În România regăsim: organizațiile nonprofit - asociațiile și fundațiile sau organizațiile nonprofit organizate sub formă de CAR -, cooperativele de credit, societățile cooperative de gradul 1 (*Raport de cercetare privind ES în România din perspectivă europeană comparată*, 2010). Putem menționa, fără a fi recunoscute legal încă, și întreprinderile sociale care au apărut și se vor dezvolta în următorii ani datorită implementării proiectelor finanțate prin

FSE. În termeni concreți, activitățile desfășurate de către ONG-uri, precum și atelierile protejate sau activitățile generatoare de venituri în comunitățile dezavantajate ori activitățile economice desfășurate prin societățile cooperatiste se înscriu în caracteristicile ES.

Rezultatele cercetării calitative realizate în cadrul proiectului Integrat relevă faptul că entitățile de ES din țara noastră se focalizează mai degrabă pe serviciile de calificare, inserție și reinserție profesională, sfera furnizării serviciilor sociale nefiind percepută ca domeniu ce se subscie activităților de ES. Acest lucru se explică prin aceea că, în acest moment, în România nu există o piață liberă a serviciilor sociale, deoarece nu există o cerere din partea autorităților publice.

În Italia, autoritatea publică licitează serviciile sociale, astfel încât, în mod firesc, furnizorii de servicii sociale devin entități de ES. Chiar și așa, până la clarificarea acestor concepte, vom analiza nevoia și cererea de ES a persoanelor cu dizabilități nu doar prin prisma serviciilor de formare și inserție pe piața muncii, ci și din perspectiva altor tipuri de servicii sociale care le sunt destinate. În accepțiunea OUG nr. 68/2003 privind serviciile sociale, cu modificările și completările ulterioare, serviciile sociale *„reprezintă ansamblul complex de măsuri și acțiuni realizate pentru a răspunde nevoilor sociale individuale, familiale sau de grup, în vederea prevenirii și depășirii unor situații de dificultate, vulnerabilitate sau dependență, pentru prezervarea autonomiei și protecției persoanei, pentru prevenirea marginalizării și excluziunii sociale, pentru promovarea incluziunii sociale și în scopul creșterii calității vieții.”*

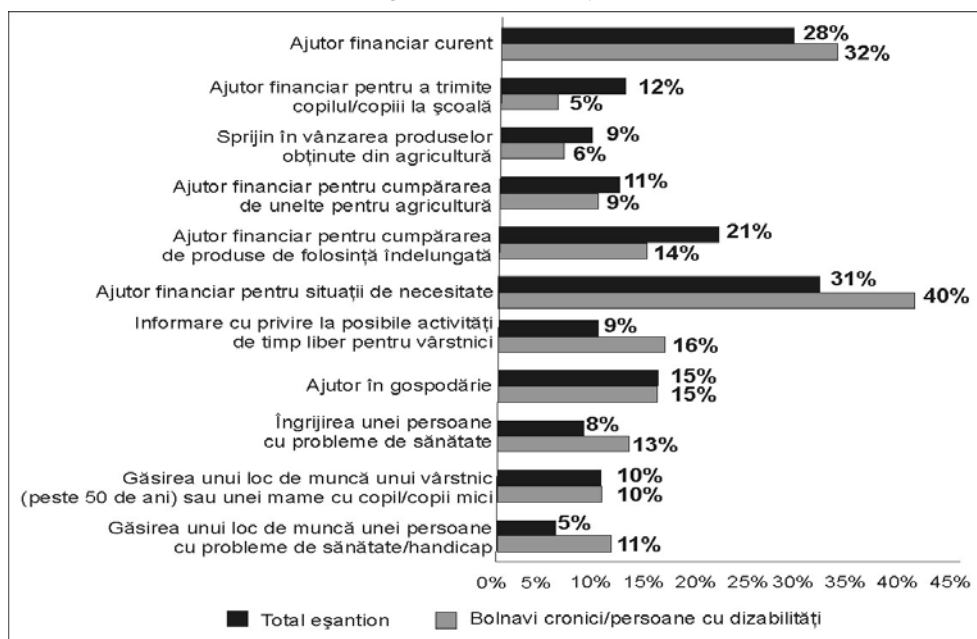
Conform art. 34 din OG nr. 68/2003, la nivel național, principalele servicii sociale specializate destinate persoanelor cu dizabilități sunt:

- recuperare și reabilitare;
- educație informală extracurriculară pentru copii și adulți, în funcție de nevoi;
- asistență și suport;
- sprijin și orientare pentru integrarea, readaptarea și reeducarea profesională;
- îngrijire social-medicală;

- mediere socială;
- consiliere în cadru instituționalizat, în centre de informare și consiliere.

Serviciile sociale pot fi oferite în sistem rezidențial (centre de îngrijire și asistență, centre de recuperare și reabilitare, centre de integrare prin terapie ocupațională, locuințe protejate) sau la nivel comunitar (centre de zi, centre de informare și consiliere, servicii de îngrijire la domiciliu, servicii de formare și inserție profesională etc.). La nivel național, din totalul respondenților care suferă de o boală cronică sau dizabilitate, doar 9% beneficiază de indemnizație de handicap, 7% primesc servicii de îngrijire la domiciliu, sub 1% beneficiază de servicii în centre de zi și 1% de servicii specifice de recuperare pentru persoanele cu dizabilități. Estimăm că acoperirea nevoilor de servicii sociale specializate pentru persoanele cu dizabilități este încă deficitară.

Graficul nr. 43: Nevoile de sprijin ale persoanelor cu handicap comparativ cu întregul eșantion național, %

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

La nivelul evaluării nevoilor de sprijin, persoanele cu dizabilități plasează pe primul loc ajutorul financiar pentru situațiile de necesitate (40% față de 31% media la nivel național), urmat de: ajutor financiar curent (32% față de 28% media la nivel național), informare cu privire la activități de timp liber pentru vârstnici (16%), ajutor în gospodărie (15%), ajutor financiar pentru cumpărarea de produse de folosință îndelungată mai scumpe (14%), îngrijirea unei persoane cu probleme de sănătate (13%), găsirea unui loc de muncă unei persoane cu probleme de sănătate/handicap (10% față de 5% media națională).

Ponderea cea mai mare este reprezentată de ajutorul financiar pentru situații de urgență și cheltuielile curente (72%), ceea ce subliniază dependența persoanelor cu dizabilități de formele pasive de asistență socială. Doar 10% doresc să primească sprijin pentru găsirea unui loc de muncă, ceea ce semnifică slabă încredere în serviciile de mediere profesională existente pe piață, dar și o lipsă de preocupare din partea acestor persoane pentru a se angaja în muncă. La nivelul societății, efectele sunt vizibile, din punct de vedere economic, la nivelul pieței muncii, prin scăderea numărului de persoane angajate și creșterea numărului celor asistate.

III.3.6. Ocuparea persoanelor cu dizabilități din perspectiva angajatorilor

Angajatorii au atitudini pozitive față de principiul integrării acestora pe piața muncii, însă ceva mai multă reticență în ce privește angajarea acestora (SAR, 2009, p. 42). Motivele invocate de angajatorii din România nu diferă în mod esențial de argumentele angajatorilor din alte țări (Hernandez, 2008, p. 154-166). Aceștia se arată preocupați de posibila productivitate scăzută a persoanelor cu dizabilități, de necesitatea mai mare de supervizare, de probabilitatea crescută a absențelor cauzate de problemele medicale și de costurile impuse de adaptarea locului de muncă.

Angajatorii intervievați în cadrul studiului realizat de SAR care au avut experiențe de lucru cu persoane cu dizabilități s-au declarat mulțumiți de performanța acestora, pe care au evaluat-o ca fiind egală cu cea a

angajaților fără dizabilități. Unii angajatori au declarat că persoanele cu dizabilități sunt mai motivate.

Unii dintre angajatorii intervievați (care au angajat sau care au încercat la un moment dat să angajeze persoane cu dizabilități) au menționat dificultatea de a ajunge la potențialii angajați. Alți angajatori au menționat dificultatea de a găsi persoane cu dizabilități care să aibă pregătirea necesară pentru posturile disponibile. Un alt aspect menționat de angajatori privea nevoia de adaptare a locului de muncă. Atât la nivel european, cât și la nivel național, legislația prevede că angajatorul trebuie să ofere o adaptare rezonabilă a locului de muncă pentru a facilita dreptul la muncă al persoanei cu dizabilități. Aceasta presupune posibilitatea modificării programului de lucru, achiziționarea de echipament, dispozitive și tehnologii de asistare, modificarea spațiului de lucru și alte măsuri similare. Unii dintre angajatorii intervievați s-au declarat nemulțumiți de faptul că între costul acestor adaptări trebuie suportat de ei. Totuși, studii din Statele Unite ale Americii arată că 19% dintre adaptări nu costă nimic, iar circa 70% din acestea costă sub 500 \$ (Markel și Barclay, 2009, p. 305-318).

Și în această situație, un serviciu de mediere a muncii eficient ar facilita procesul de informare a angajatorilor cu privire la nevoile de accesibilizare a posturilor pentru persoanele cu dizabilități și la costurile reale ale acestui demers.

III.3.7. Concluzii

Chiar dacă au apărut schimbări importante în legislația națională, în sensul trecerii de la un sistem medical de abordare a handicapului spre o abordare integrativă a dizabilității, la nivelul percepției opiniei publice, aceste schimbări încă nu s-au produs. Rolul persoanelor cu dizabilități în procesul de integrare socială rămâne unul pasiv, dependent de prestațiile sociale oferite de stat. Observăm o adresabilitate scăzută la serviciile sociale destinate persoanelor cu dizabilități în regiunile de dezvoltare București-Ilfov și Sud-Est, care poate fi datorată fie unei slabe dezvoltări a acestora, fie unei lipse de informare cu privire la existența acestora.

Persoanele cu dizabilități din eșantionul analizat sunt interesate mai degrabă de forme pasive de asistență socială, respectiv ajutoare materiale și financiare pentru situații de urgență și nevoi curente. Nivelul ocupării persoanelor cu dizabilități în ambele regiuni de dezvoltare analizate este foarte scăzut comparativ cu populația generală. Cauzele sunt multiple. Unii factori țin de aspecte pur medicale și împiedică persoanele cu dizabilități să caute un loc de muncă. Alții, precum accesul la educație, accesibilitatea arhitecturală, deschiderea și flexibilitatea pieței muncii sau discriminarea sunt factori ce țin de mediu și pot ridica bariere insurmontabile pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, în special cea profesională.

Un obstacol important în calea ocupării, care trebuie avut în vedere atunci când sunt proiectate prioritățile de dezvoltare ale ES, îl constituie lipsa unei calificări profesionale în concordanță cu cerințele pieței muncii. O altă cauză de neintegrare profesională este gravitatea dizabilității, mai precis măsura în care afectează capacitatea de muncă a persoanei în cauză. Cu cât dizabilitatea este mai gravă, cu atât face mai dificilă inserția profesională. Familia constituie un alt factor în calea angajării, mai exact lipsa de informare a familiei cu privire la oportunitățile care există pe piață și problematica specifică a angajării pentru persoanele cu dizabilități.

Serviciile sociale specializate sunt insuficient dezvoltate, astfel încât nu pot acoperi nevoia nici din punct de vedere cantitativ, ca număr de persoane cu dizabilități care se adresează ONG-urilor sau serviciilor descentralizate ale autorităților publice, dar nici din punct de vedere calitativ, ca tipuri, diversitate și calitate a serviciilor furnizate.

Persoana cu dizabilități trebuie privită ca întreg, iar serviciile sociale ce vor fi dezvoltate trebuie să acopere toată aria nevoilor: sănătate, locuință, amenajarea mediului de viață personal, transport, acces la mediul fizic, informațional și comunicațional, educație și formare profesională, petrecerea timpului liber, acces la cultură, sport și turism.

Abia în momentul în care toate aceste nevoi vor fi satisfăcute, persoana cu dizabilități se va integra în mod real în comunitate, manifestându-se ca persoană independentă.

III.3.8. Bibliografie

- Barnes, C., 2000, *A Working Social Model? Disability, Work and Disability Politics in the 21 Century*, Critical Social Policy
- Hernandez, B. et al., 2008, „Reflections from Employers on the Disabled Workforce: Focus Group with Healthcare, Hospitality and Retail Administrators”, în *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 20
- Markel, K.; Barclay, L., 2009, „Addressing the Underemployment of Persons with Disabilities: Recommendations for Expanding Organizational Social Responsibility”, în *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 21
- Preda, M. (coordonator), 2009, *Riscuri și inechități sociale în România*, Iași, Ed. Polirom
- *** *Buletin statistic al MMPFS–DGPPH la 31 decembrie 2010*, www.anph.ro
- *** *Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, ONU, 2006
- *** *Declarația de la Malaga*, Consiliul Europei, 2003
- *** Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap
- *** Legea nr. 519/2002 privind protecția specială și încadrarea în muncă a persoanelor cu handicap
- *** MMPFS, 2010, Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată, București, www.mmuncii.ro
- *** OUG nr. 68/2003 privind serviciile sociale
- *** Organisation for Economic and Co-operation Development (OECD), 2006, *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers*, Vol. 1, „Norway, Poland and Switzerland”, Paris
- *** *Organizația internațională a persoanelor cu dizabilități*, <http://www.dpi.org/lang-en/documents/index?page=4>
- *** Organizația Mondială a Sănătății, <http://www.who.int/en/>
- *** *Planul de acțiune 2006-2015*, Consiliul Europei
- *** *Regulile standard privind egalizarea șanselor persoanelor cu dizabilități*, ONU, 1993
- *** Societatea Academică din România, 2009, *Diagnostic: Excluz de pe piața muncii. Piedici în ocuparea persoanelor cu dizabilități în România*, București

III.4. PERCEPȚIA POPULAȚIEI PRIVIND CATEGORIILE SOCIALE DEFAVORIZATE CE AR TREBUI AJUTATE

Ștefan Corneliu ȘTEFĂNESCU

III.4.1. Formularea problemei

În cele ce urmează, suntem interesați de a analiza opinia populației României privind necesitatea ajutorării unor categorii sociale defavorizate. Într-un asemenea context, va trebui, în primul rând, să stabilim fără echivoc caracteristicile grupurilor defavorizate. Ținând apoi seama de părerile comunităților, vom propune o ierarhizare a categoriilor de indivizi ce au efectiv nevoie de ajutoare sociale. Actuala analiză sociologică se bazează pe răspunsurile primite la un chestionar privind cererea de ES. Cercetarea se va referi numai la întrebarea *AJUT* din acest chestionar, anume:

AJUT. În opinia dvs., în ce măsură trebuie ajutate următoarele categorii sociale?

1. Persoanele fără locuință (*L*);
2. Șomerii (fără loc de muncă - *M*);
3. Persoanele în vârstă (*V*);
4. Copiii orfani sau abandonați (*A*);
5. Persoanele cu handicap (*H*);
6. Persoanele sau familiile sărace (*S*);
7. Familiile cu mai mult de trei copii (*C*);
8. Romii (*R*);
9. Altcineva.

Întrebarea *AJUT* evidențiază în mod clar opt categorii sociale defavorizate ce sunt desemnate prin variabilele: *L, M, V, A, H, S, C, R*. Semnificația acestor variabile a fost deja precizată în cadrul întrebării *AJUT*.

III.4.2. Aspecte metodologice

Menționăm faptul că eșantionul *E* folosit în prezenta cercetare este reprezentativ la nivel național și cuprinde 3918 indivizi. Selectarea persoanelor din eșantionul *E* s-a realizat în mod aleator din populația României. Menționăm că numai o treime dintre indivizii lui *E* au fost intervievați pentru a își expune părerea privind necesitatea ajutorării categoriilor sociale precizate de întrebarea *AJUT* (variabilele *L-R*). Respondenții trebuiau în mod obligatoriu să îndeplinească anumite condiții.

Răspunsurile la întrebarea *AJUT* sunt codificate după cum urmează:

1 = „în foarte mică măsură”;

2 = „în mică măsură”;

3 = „în mare măsură”;

4 = „în foarte mare măsură”.

Utilizându-se o scală ordinală cu numai patru posibilități de răspuns, s-a evitat situația de „compromis” dictată de o posibilă variantă de răspuns intermediară, de exemplu, modul „satisfăcător”. În acest fel, persoanele indecise ale eșantionului *E* sunt forțate să ia o atitudine radicală, optând pentru situații decizionale net diferite, de genul: „în foarte mică măsură” - „în mică măsură”, respectiv „în mare măsură” - „în foarte mare măsură”. În mod evident, ierarhizarea preferințelor respondenților se va realiza în raport cu distribuțiile variabilelor discrete *L-R*. Sugerăm aplicarea în acest context și a unor proceduri statistice orientate spre scalarea multidimensională.

Dat fiind numărul relativ redus de posibilități de răspuns (codificarea 1-4), în vederea aproximării comportamentului repartițiilor variabilelor *L-R*, vom prefera să apelăm la primele două momente ale acestor variabile aleatoare. Concret, distribuțiile răspunsurilor privitoare la categoriile *L-R* sunt caracterizate parțial atât de mediile, cât și de abaterile medii pătrate

ale variabilelor *AJUT*. În plus, valorile parametrilor statistici menționați au o semnificație evidentă în prezenta analiză sociologică. De exemplu, o medie mică și o dispersie mare pentru variabila X semnifică faptul că, de regulă, majoritatea populației a preferat variantele de răspuns 1 sau 2 (“în foarte mică măsură”, eventual „în mică măsură”), existând totuși o mare diversitate de răspunsuri din partea populației (o dispersie mare a răspunsurilor). Efectiv, am optat pentru folosirea indicatorului amp_X (abaterea medie pătratică), și nu a dispersiei propriu-zise amp_X^2 a variabilei aleatoare X , aceasta deoarece atât indicatorul amp_X , cât și *media* μ_X presupun folosirea aceleiași unități de măsurare. Menționăm că utilizarea în tandem a parametrilor μ și amp^2 ar conduce la o imagine grafică bidimensională ce deformează raporturile reale dintre repartițiile variabilelor L - R . În această ultimă situație, interpretarea corectă a graficului rezultat este în mare parte îngreunată prin nerecurgerea la o unitate de măsură comună. Stabilirea unei relații funcționale biunivoce, de exemplu, liniare, între indicatorii μ și amp ușurează substanțial ierarhizarea variabilelor L - R studiate. În acest caz, ne vom putea referi efectiv numai la un singur parametru, μ sau amp , fapt ce va face întotdeauna posibilă compararea oricăror două repartiții. Precizăm faptul că, într-o reprezentare unidimensională, relația de ordine „mai mic” este întotdeauna o relație totală.

În secțiunile următoare vom evidenția existența unei legături aproximativ liniare între parametrii μ și amp ce caracterizează repartițiile variabilelor L - R . Mai precis $\mu = a + b \cdot amp$, unde $b < 0$. Cum $b < 0$, rezultă că, pentru valori mari ale mediei μ , se obțin valori mici ale abaterii medii pătratice amp și, reciproc, la valori mici ale parametrului amp corespund valori relativ mari ale mediei μ . Așadar, în ipoteza unei legături liniare între μ și amp cu $b < 0$, atunci când populația apreciază extrem de pozitiv și în consens situația X , se obțin valori mari pentru media μ_X . Nu același lucru se întâmplă pentru valori relativ mici ale mediei μ_X , caz în care scorurile acordate de populație variabilei X nu sunt prea mari, fiind totodată neomogen exprimate (sunt prezente subgrupuri în E cu păreri divergente, semnalate prin valori mari ale parametrului amp_X).

Clasificarea repartițiilor X în raport cu valorile momentelor μ_X , amp_X se poate realiza și în situația inexistenței unei legături biunivoce între parametrii acestor repartiții. Trebuie însă avut în vedere că, într-un asemenea caz, relația de ordine clasică " $<$ " dintre distribuțiile variabilelor X și Y este, de regulă, parțială, și nu totală. Mai precis, variabilele X și Y ar putea avea repartiții ce nu sunt comparabile dacă apelăm la relația de ordine " $<$ ".

III.4.3. Detalii privind eșantionul E

Eșantionul E numără 3918 indivizi, dintre care numai 1291 de persoane (aproximativ 33%) au dat efectiv un răspuns pentru variabilele L - R ale întrebării $AJUT$. Menționăm că, din totalul de 3918 indivizi ai eșantionului E , un număr de 2534 de persoane (64,7%) nu au fost selectate pentru a răspunde, neîndeplinindu-se în acest caz anumite criterii legate de interferența respondenților cu grupurile defavorizate L - R . Dintre cei 1384 de indivizi ce au fost în final aleși pentru a-și exprima părerea la întrebarea $AJUT$, un număr de 93 de persoane au fost invalidate (6,7%). Procentul relativ redus al indivizilor „absenți”, de circa 6,7%, nu alterează însă substanțial rezultatele statistice oferite de respondenții eșantionului E .

Tabelul nr. 30: Frecvențele variabilelor asociate întrebării $AJUT$

Eșantionul E		Variabile								
Răspuns	Cod	L	M	V	A	H	S	C	R	Alte
Valid	NR	86	79	79	81	78	86	88	134	1193
	1	28	27	23	12	10	21	46	296	10
	2	155	150	189	58	67	152	233	299	12
	3	585	570	560	465	514	577	544	324	38
	4	437	465	440	675	622	453	379	238	38
	Total	1291	1291	1291	1291	1291	1291	1291	1291	1291
Lipsă	Nu aparține	2534	2534	2534	2534	2534	2534	2534	2534	2534
	Aparține	93	93	93	93	93	93	93	93	93
	Total	2627	2627	2627	2627	2627	2627	2627	2627	2627
Total		3918	3918	3918	3918	3918	3918	3918	3918	3918

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Detalii privind caracteristicile eșantionului *E* în cazul întrebării *AJUT* sunt oferite pe larg în tabelul nr. 30. În cadrul variabilelor *L-R*, cel mai ridicat procentaj de nonrăspunsuri este de 10,4%, realizat în cazul *R*, ce definește grupul romilor (134 de nonrăspunsuri dintr-un total de 1291 de persoane intervievate, tabelul nr. 30). În toate celelalte cazuri *AJUT*, procentajul de nonrăspunsuri este sensibil mai mic, nedepășind 6,8%. Așadar, răspunsurile valide din eșantionul *E* apreciază suficient de exact situația reală din întreaga populație. Având în vedere acest ultim aspect, la definirea repartițiilor variabilelor *L-R* nu vom ține seama de varianta *NR* atașată situației de nonrăspuns.

În tabelul nr. 31, repartițiile variabilelor *L-R* sunt exprimate în procente. La o vizualizare rapidă, prin intermediul histogramelor, toate aceste repartiții apar destul de asemănătoare. Excepția este însă evidențiată de distribuția cu totul aparte a variabilei *R* care se referă la ajutorarea romilor (a se compara procentajele listate în tabelul nr. 31).

Tabelul nr. 31: Repartițiile variabilelor *L-R*, %

Eșantion <i>E</i>	Variabile							
	L	M	V	A	H	S	C	R
Cod								
1	2,3	2,2	1,9	1,0	0,8	1,7	3,8	25,6
2	12,9	12,4	15,6	4,8	5,5	12,6	19,4	25,8
3	48,5	47,0	46,2	38,4	42,4	48,0	45,3	28,0
4	36,3	38,4	36,3	55,8	51,3	37,7	31,5	20,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Baza de date Integrat, 2011.

Variabila „Alte categorii defavorizate” prezintă un nivel extrem de ridicat de nonrăspunsuri (1193 dintr-un total de 1291 persoane, adică 92,4%, tabelul nr. 30), aspect ce a determinat eliminarea ei din actuala analiză statistică.

III.4.4. Interpretarea răspunsurilor AJUT

Având în vedere faptul că foarte multe dintre repartițiile variabilelor L - R ce definesc întrebarea *AJUT* sunt relativ asemănătoare, este dificil de a ordona aceste variabile bazându-ne exclusiv pe interpretarea raporturilor dintre histogramele rezultate. Apelând la unele idei expuse pe larg în secțiunea metodologică, vom analiza în continuare ierarhizarea repartițiilor variabilelor L - R referindu-ne în exclusivitate la parametrii lor definatorii, și anume momentele de ordinul unu și doi (media μ , respectiv abaterea medie pătratică *amp*).

În tabelul nr. 32 sunt prezentate valorile efective ale parametrilor μ și *amp* pentru toate variabilele L - R ce caracterizează întrebarea *AJUT*. O primă interpretare a datelor evidențiază în mod clar câteva caracteristici structurale privind întrebarea *AJUT*:

- ordonând crescător mediile μ ale variabilelor L - R , obținem următoarea ierarhie a categoriilor defavorizate, așa cum a fost ea percepută de populație: R (romii), C (familii cu mai mult de 3 copii), V (persoane în vârstă), L (persoane fără locuință), M (șomeri), S (persoane sau familii sărace), H (persoane cu handicap), A (copii orfani sau abandonați).

Așadar, populația dorește în cea mai mare măsură ajutorarea copiilor orfani sau a celor abandonați (variabila A), precum și a persoanelor cu handicap (variabila H), fiind însă rezervată în cazul sprijinirii romilor (variabila R), dar mai puțin reticentă la ajutorarea familiilor cu mulți copii (variabila C).

Tabelul nr. 32: Valorile parametrilor μ și *amp* pentru variabilele L - R

Parametri	Variabile							
	L	M	V	A	H	S	C	R
medie	3,188	3,215	3,169	3,490	3,441	3,215	3,045	2,436
amp	0,741	0,742	0,753	0,637	0,638	0,726	0,813	1,081

- Ordonarea crescătoare a abaterilor medii pătratice *amp* pentru variabilele L - R ne conduce la o ierarhie aparent foarte diferită, și

anume: A (copii orfani și abandonati), H (persoane handicapate), S (familii și persoane sărace), L (persoane fără locuință), M (șomeri), V (persoane în vârstă), C (familii cu mulți copii), R (romi).

- Surprinzător, ordinea crescătoare dictată de coeficientul de medie μ coincide aproape în totalitate cu ordinea descrescătoare precizată de indicele amp . De fapt, cele două ierarhizări menționate sunt identice, dacă facem abstracție de permutarea variabilelor L (lipsa unei locuințe) și M (șomerii). Precizăm faptul că abaterea medie pătratică a acestor ultime două variabile diferă extrem de puțin, doar cu 0,001 (tabelul nr. 32), aspect ce ar impune o aceeași poziționare a indicatorilor L și M în clasificarea bazată pe valorile amp .

O imagine bidimensională a repartițiilor L - R , considerând drept coordonate carteziene mediile μ și abaterile medii pătratice amp respective, ilustrează mult mai elocvent raporturile dintre distribuțiile variabilelor L - R (figura nr. 1). Reprezentarea bidimensională a variabilelor L - R din figura nr. 1 relevă mai multe aspecte importante pe care le semnalăm în continuare:

- În cazul acceptării a numai două clase alcătuite din grupuri defavorizate L - R , acestea vor cuprinde, pe de o parte, romii (variabila R), a doua clasă incluzând toate celelalte șapte categorii defavorizate (variabilele C, V, L, M, S, H, A).

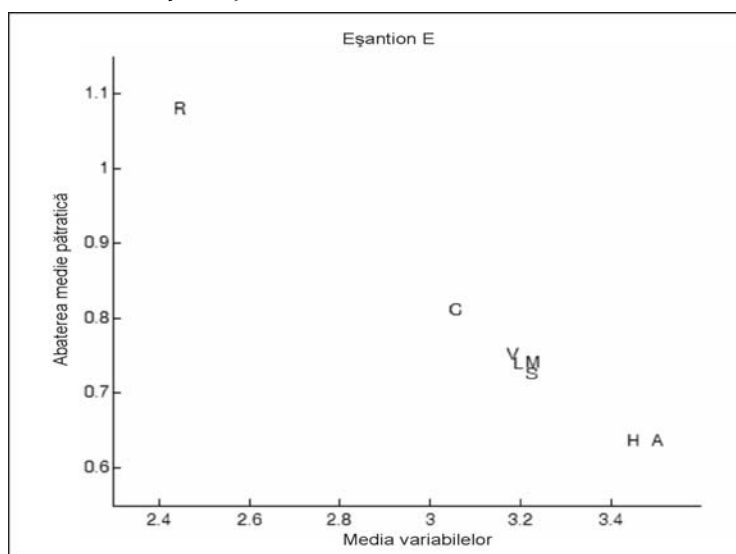
Așadar, populația percepe o tratare net diferită a romilor în raport cu restul categoriilor ce necesită ajutor social. Sprijinirea romilor este privită cu un grad mare de neîncredere de către comunități, romii obținând cel mai mic scor (figura nr. 1).

- Variabilele V (vârstnici), L (persoane fără locuință), M (șomeri), S (săraci) sunt deosebit de asemănătoare, ele definind o clasă separată de persoane defavorizate (figura nr. 1).
- Același lucru îl putem afirma și despre variabilele H (handicapați) și A (copii abandonati), aceste două variabile apărând ca fiind foarte strâns legate între ele (figura nr. 1).

- în cazul în care se intenționează redistribuirea persoanelor ce ar trebui sprijinite în numai patru clase distincte, rezultă următoarele grupări:
 - grupul G1: romii (variabila R);
 - grupul G2: familiile cu mai mult de 3 copii (variabila C);
 - grupul G3: persoanele în vârstă, cele fără locuință, șomerii și indivizii sau familiile sărace (variabilele V, L, M, S);
 - grupul G4: persoanele cu handicap, precum și copiii orfani sau abandonăți (variabilele H și A).

Categoriile sociale ce aparțin unuia dintre grupurile G1-G4 sunt percepute foarte asemănător de întreaga populație, aceasta din punctul de vedere al necesității ajutorării acestora.

Figura nr. 1: Poziționarea bidimensională a repartițiilor variabilelor L-R (scor 1-4)

- dacă dorim să operăm numai cu trei clase de persoane ce necesită sprijin social, va trebui să comasăm grupurile G2 și G3. În adevăr,

variabila C ce definește grupul $G3$ este mai aproape de setul de variabile V, L, M, S (grupul $G2$) decât de grupurile $G1$ sau $G4$ (a se vedea figura nr. 1).

Vor rezulta în final clasele:

- clasa $C1$: romii (variabila R);
 - clasa $C2$: familiile cu mulți copii, persoanele în vârstă, cele fără locuință, șomerii și săracii (variabilele C, V, L, M, S);
 - clasa $C3$: persoanele cu handicap și copii abandonați (variabilele H, A).
- urmărind modul de poziționare concretă a variabilelor $L-R$ din figura nr. 1, constatăm o dispunere aproape liniară a punctelor $L-R$. Mai precis, între mediile μ ale răspunsurilor $L-R$ și abaterile medii pătratice amp corespunzătoare există o relație aproximativ de forma $\mu = a + b \cdot amp$ cu $b < 0$, eroarea de aproximare fiind extrem de mică (a se evalua imaginea din figura nr. 1).

Cum valoarea parametrului b este strict negativă, rezultă că ierarhizarea variabilelor $L-R$ în raport cu media lor μ este orientată invers față de o ierarhizare a aceluiași variabile, dar raportată la valorile luate de indicatorul amp . Acest rezultat a fost deja confirmat de o analiză statistică anterioară (tabelul nr. 32). În plus, valoarea negativă a parametrului b face ca, la valori mici ale mediei μ , să obținem valori mari pentru abaterea medie pătratică amp și, reciproc, la valori mari ale mediei μ , să corespundă valori mici amp (figura nr. 1).

Așadar, variabilele X ce au medii μ_X mari sunt mai puțin fluctuante, majoritatea populației acționând după o tendință bine definită. În schimb, variabilele X cu medii μ_X mici prezintă fluctuații relativ mari, fapt ce semnifică aprecieri destul de diferite despre grupul X în cadrul comunităților studiate. Concret, interpretând reprezentarea grafică din figura nr. 1, remarcăm în mod special:

- Indivizii din eșantionul E sunt cel mai puțin înclinați să ajute romii, media μ_R a variabilei R fiind cea mai mică dintre mediile μ ale ca-

tegoriilor defavorizate $L-R$. Cum abaterea medie pătratică amp_R a variabilei R are cea mai mare valoare, rezultă că populația este extrem de divizată la acordarea de ajutoare sociale romilor (figura nr. 1).

- populația optează pentru sprijinirea cu prioritate a copiilor orfani sau abandonați (A), urmând apoi persoanele handicapate (H). Abaterile medii pătrate amp ale variabilelor A și H sunt cele mai mici din întreg setul de variabile $L-R$ (figura 1, tabelul nr. 32). Acest fapt presupune implicit existența unui consens general în cadrul populației cu privire la sprijinirea grupurilor defavorizate A (abandonați) și H (handicapați).

III.4.5. Nuanțarea unor interpretări

Folosind și alte modalități de abordare, în această secțiune vom valida rezultatele deja obținute, vom aduce noi precizări și vom discuta corectitudinea modelelor statistice folosite anterior.

III.4.5.a. Modificarea scalei de măsurare

În mod evident, mediile μ și abaterile medii pătratice amp ale variabilelor $L-R$ vor căpăta alte valori atunci când aprecierile respondenților de genul „în foarte mică măsură”, „în mică măsură”, „în mare măsură”, „în foarte mare măsură” nu vor primi punctajele 1-4.

Menționăm că, prin modul concret de răspuns, persoanele intervievate au fost obligate să se situeze pe o poziție clară privind intenția lor de a acorda un ajutor social unei anumite categorii defavorizate. Concret, prin răspunsuri de tipul „în foarte mică măsură” sau „în mică măsură” la variabila X , respondentul nu este în mod efectiv înclinat să sprijine ajutorarea categoriei X . În schimb, răspunsurile de genul „în mare măsură”, „în foarte mare măsură” semnifică o intenție pozitivă a respondentului în favoarea ajutorării categoriei defavorizate X . La proiectarea chestionarului s-a evitat voit varianta intermediară de răspuns de genul „în egală măsură”, situație pe care foarte mulți respondenți nehotărâți o puteau folosi. Apare în mod natural întrebarea legată de veridicitatea rezultatelor deja obținute. Am putea oare accepta concluziile

menționate anterior dacă se va modifica scala ordinală 1-4 folosită inițial? Precizăm faptul că atribuirea scorurilor de răspuns de la 1 la 4 are în mod evident un caracter subiectiv.

Concret, vom analiza poziționarea variabilelor *L-R* în raport cu media μ și abaterea medie pătratică *amp* respectivă, în situația atribuirii următoarelor scoruri răspunsurilor la întrebarea *AJUT*:

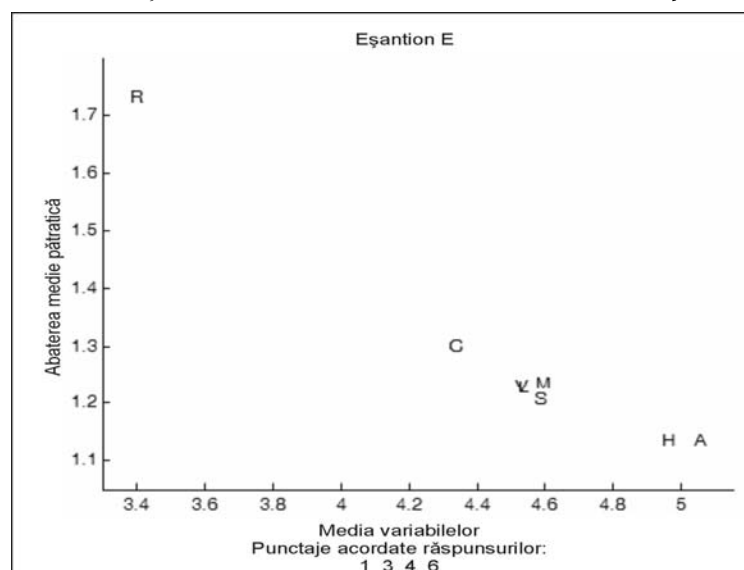
1 = „în foarte mică măsură“;

3 = „în mică măsură“;

4 = „în mare măsură“;

6 = „în foarte mare măsură“.

Figura nr. 2: Poziționarea variabilelor L-R (scoruri de răspuns: 1, 3, 4, 6)

Justificăm în continuare alegerea acestei noi scale de măsurare:

- Ca și în prima variantă cu scoruri 1-4, am evitat cazul „în egală măsură”, situație ce putea perturba o decizie tranșantă din partea respondenților „nehotărâți”.

- Pentru a accentua o trecere mai „lină” între variantele decizionale intermediare „mică măsură” sau „mare măsură”, vom impune ca diferența „mare măsură” - „mică măsură” să fie mai mică decât fiecare dintre diferențele „foarte mare măsură” - „mare măsură”, respectiv „mică măsură” - „foarte mică măsură”.
- Modalitatea concretă de apreciere a situației reale privind acordarea de ajutoare sociale impune o simetrie a scorurilor de răspuns la întrebarea *AJUT*, aceasta în raport cu ipotetica stare de echilibru „în egală măsură”.
- Noua recodificare scoate mai bine în evidență prezența unor opțiuni extreme ale persoanelor intervievate prin mărirea diferenței dintre situațiile limită: „în foarte mare măsură”, „în foarte mică măsură”.

Figura nr. 2 ilustrează reprezentarea bidimensională a opțiunilor populației privind ajutorarea categoriilor defavorizate *L-R*, considerând noile scoruri de răspuns $\{1, 3, 4, 6\}$.

Prin multiple comparații directe, constatăm în final că poziționarea variabilelor *L-R* în figura nr. 2 este asemănătoare cu cea din figura nr. 1. Așadar, alegerea scalei de măsurare în aprecierea răspunsurilor la întrebarea *AJUT* nu afectează decisiv concluziile menționate în secțiunea III.4.4.

Aplicarea metodei valorilor singulare ar putea înlătura definitiv neîncrederea justificată, apărută printr-o alegere „necorespunzătoare” a scorurilor atribuite diferitelor tipuri de răspuns.

III.4.5.b. Relația de ordine parțială privind variabilele AJUT

Acordarea unor scoruri diferitelor modalități de răspuns presupune asumarea unui grad aparent necontrolat de subiectivism. Vom putea înlătura această dilemă, referindu-ne exclusiv la repartițiile variabilelor aleatoare discrete simple *L-R*, și nu la valorile concrete pe care aceste variabile le pot lua cu anumite probabilități. Scopul pe care îl urmărim este de a ierarhiza variabilele *L-R*. Pentru aceasta, va trebui să definim o relație de ordine pe mulțimea acestor variabile. Vom afirma că variabila X este mai mică decât variabila Y , adică $X < Y$, dacă funcția de repartiție (cumulativă)

a variabilei Y are valori întotdeauna mai mici decât funcția de repartiție a variabilei aleatoare X . Pentru simplificarea exprimării, vom scrie $X > Y$ în cazul în care $Y < X$, relația " $<$ " fiind deja precizată. Desemnăm prin $X = Y$ situația când repartițiile variabilelor X și Y coincid.

În tabelul nr. 33 listăm situațiile de subordonare existente între variabilele *AJUT*. Prin "-" am evidențiat varianta în care variabilele aleatoare respective nu pot fi comparate între ele. Concret, conform tabelului nr. 33, nu vom putea compara direct variabilele aleatoare L și V .

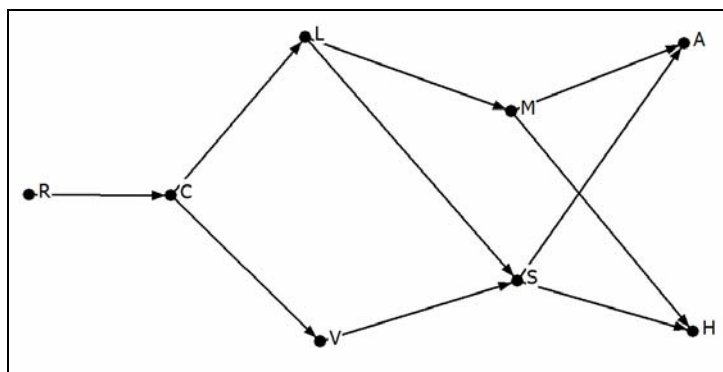
Tabelul nr. 33: Relațiile dintre variabilele *AJUT*

	L	M	V	A	H	S	C	R
L	=	<	-	<	<	<	>	>
M	>	=	-	<	<	-	>	>
V	-	-	=	<	<	<	>	>
A	>	>	>	=	-	>	>	>
H	>	>	>	-	=	>	>	>
S	>	-	>	<	<	=	>	>
C	<	<	<	<	<	<	=	>
R	<	<	<	<	<	<	<	=

Așadar, relația de ordine " $<$ " definită anterior nu este o relație totală, putând exista cupluri (X, Y) de variabile aleatoare ce nu pot fi ierarhizate. În fapt, relația " $<$ " este cea mai cunoscută dintre relațiile de ordine stocastică menționate în literatura de specialitate. Vom reprezenta grafic raporturile de subordonare din tabelul nr. 33 pentru variabilele *AJUT*. Astfel, în cazul în care $X < Y$, vom trasa o săgeată de la nodul X la nodul Y . Se obține în final laticea¹ de ordine din figura nr. 3.

¹ Mulțime ordonată care are proprietatea că orice parte finită a sa are un majorant și un minorant (engl. *lattice* – rețea, structură).

Figura nr. 3: Latticea de ordine pentru variabilele AJUT

Interpretând graful din figura nr. 3, evidențiem următoarele aspecte:

- În comparație cu celelalte categorii defavorizate, populația dorește cel mai puțin să ajute romii (variabila R). Față de romi, familiile cu mai mult de trei copii (variabila C) au o prioritate mai mare în a fi sprijinite.
- Categoriile A (copii abandonți) și H (persoane handicapate) sunt considerate de populație ca fiind cele mai îndreptățite în a fi ajutate.
- Grupurile defavorizate L (lipsa locuinței), V (vârstnicii), M (șomerii), S (săracii) dețin o situație relativ de mijloc în aprecierea populației investigate.
- Populația studiată nu a reușit să asigure o prioritate de acțiune prin comparare directă între următoarele clase de persoane aflate în nevoie: (L, V) „persoane fără locuință-vârstnici”, (M, S) „șomeri-săraci”, (A, H) „copii abandonți-persoane handicapate”.
- Graful din figura nr. 1 a evidențiat gruparea variabilelor $L-R$ în patru clase, anume: $\{R\}$ „romii”, $\{C\}$ „familiile cu mulți copii”, $\{V, L, M, S\}$ „vârstnici-lipsa locuinței-șomeri-săraci”, $\{H, A\}$ „handicapați-abandonți”. Față de această clasificare, în figura nr. 3 sunt aduse precizări suplimentare. Concret, asistăm la spargerea clasei „monolit” $\{V, L, M, S\}$ (a se vedea imaginea din figura nr. 1) în două subclase: $\{V, L\}$ „vârstnici-lipsa locuinței”, respectiv

$\{M, S\}$ „șomeri-săraci” (figura nr. 3). Dacă ne raportăm numai la clasa $\{V, L\}$ (“vârstnici-persoane fără locuință”), din figura nr. 3 reiese clar faptul că populația dorește să ajute mai mult clasa $\{M, S\}$ (“șomeri-săraci”).

- Așadar, reprezentarea grafică din figura nr. 3 relevă o ierarhizare pe 5 niveluri a categoriilor defavorizate. Prioritatea acordării de ajutorare, în ordinea crescătoare atribuită de comunități, este următoarea: $\{R\}$ „romii”, $\{C\}$ „familiile cu mai mult de trei copii”, $\{V, L\}$ „vârstnicii-persoane fără locuință”, $\{M, S\}$ „șomeri-săraci”, $\{H, A\}$ „handicapați-abandonați”.
- Graficul din figura nr. 3, bazat pe un alt model statistic, nu contrazice clasificarea menționată în secțiunea III.4.3 (figura nr. 1, tabelul nr. 32), ci aduce o nuanțare.

III.4.5.c. Dependența răspunsurilor

Suntem interesați în a stabili în ce măsură opinia populației privitoare la o anumite categorie defavorizată X influențează aprecierea acordată de aceeași comunitate unui alt grup Y . În acest context, ne vom rezuma numai la interpretarea valorilor coeficienților de corelație Pearson în vederea măsurării gradului de dependență liniară existent între variabilele L - R . Tabelul nr. 34 listează corelațiile dintre variabilele L - R ce caracterizează întrebarea *AJUT*.

Tabelul nr. 34: Valorile corelației Pearson dintre variabilele întrebării *AJUT*

Corelație	L	M	V	A	H	S	C	R
L	1,000	0,709	0,733	0,720	0,718	0,747	0,684	0,547
M	0,709	1,000	0,700	0,690	0,688	0,728	0,687	0,593
V	0,733	0,700	1,000	0,773	0,762	0,775	0,701	0,514
A	0,720	0,690	0,773	1,000	0,851	0,766	0,676	0,476
H	0,718	0,688	0,762	0,851	1,000	0,785	0,683	0,502
S	0,747	0,728	0,775	0,766	0,785	1,000	0,766	0,568
C	0,684	0,687	0,701	0,676	0,683	0,766	1,000	0,636
R	0,547	0,593	0,514	0,476	0,502	0,568	0,636	1,000

Urmărind valorile corelațiilor, evidențiem următoarele aspecte:

- Corelațiile din tabelul nr. 34 au întotdeauna valori mari pozitive, fapt ce atestă intenția populației de a sprijini toate categoriile defavorizate $L-R$. Într-un adevăr, existența unei corelații puternice și pozitive între două grupări defavorizate X, Y presupune acordarea de către populație a unor scoruri în mare parte asemănătoare pentru grupurile respective.
- Valori ridicate, dar negative ale coeficientului de corelație dintre variabilele X și Y implică aprecieri de cele mai multe ori opuse cu privire la categoriile X, Y . Cum în tabelul nr. 34 toți coeficienții de corelație dintre variabilele $L-R$ sunt nenegativi, nu putem afirma că populația vizată intenționează sistematic să ajute o anumită categorie socială defavorizată în detrimentul unei alte categorii ce necesită sprijin social. Așadar, comportamentul populației studiate nu este discriminatoriu, ci prezintă numai un grad mai mare sau mai mic de „neîncredere” în raport cu grupurile $L-R$ defavorizate ce urmează a fi ajutate.

Acest ultim aspect întărește concluzia anterioară ce se referă la faptul că întreaga populație dorește să ajute toate categoriile sociale defavorizate, fără însă a le discrimina. Se evidențiază astfel existența unui consens general.

- Cea mai mare corelație are valoarea de 0,851. Ea este prezentă între variabilele A (copii orfani sau abandonți) și H (persoanele handicapate). În aceste condiții, indivizii din eșantionul E ce au optat pentru acordarea unui scor mare categoriei A au menționat totodată și un punctaj ridicat pentru categoria H .

Se reconfirmă astfel una dintre concluziile anterioare, și anume că populația dorește cu prioritate ajutorarea ambelor categorii defavorizate A (abandonți) și H (handicapați).

- Cea mai mică corelare este evidențiată între variabilele R (romi) și A (copii abandonți), rezultând un coeficient Pearson egal cu 0,476. În aceste condiții, mulți respondenți ce au decis ajutorarea copiilor abandonți au optat sensibil mai puțin pentru sprijinirea romilor.
- Dintre toate categoriile defavorizate $L-R$, numai romii (variabila R) corelează cel mai puțin cu restul variabilelor $L-R$ (tabelul nr. 34).

Acest lucru atestă o relativă neconcordanță a opiniilor din comunitatea analizată, romii fiind tratați ușor diferențiat de populație.

- În situația în care s-ar renunța la variabila *R* (romii), restul variabilelor *L-R* sunt puternic corelate pozitiv, valorile coeficienților Pearson fiind destul de apropiate (de regulă, între 0,7 și 0,8). Acest aspect atestă faptul că respondenții din eșantionul *E* sprijină în mod unitar toate categoriile defavorizate *L-R*, dar în mai mică măsură grupul romilor.

Remarcăm, așadar, o relativă neomogenitate a populației în a adopta o atitudine clară și unitară în privința romilor.

Pentru a avea o mai bună imagine de ansamblu asupra deciziilor comunităților privind intenția de ajutorare a diverselor categorii defavorizate *L-R*, am calculat o medie a corelațiilor dintre fiecare variabilă *X* și toate celelalte variabile din grupul *L-R* (tabelul nr. 35).

Tabelul nr. 35: Media corelațiilor dintre o variabilă și restul variabilelor

Variabila	L	M	V	A	H	S	C	R
Corelație	0,694	0,685	0,708	0,707	0,713	0,734	0,690	0,548

O corelație medie scăzută a variabilei *X* obținută cu restul variabilelor *L-R* semnifică faptul că opțiunea populației privind ajutorarea categoriei *X* nu este prea legată de intenția comunității de a sprijini toate celelalte grupuri sociale defavorizate *L-R*. Este cazul romilor, media corelațiilor dintre variabila *R* și restul variabilelor *L-R* fiind cea mai scăzută (tabelul nr. 35). Mai precis, la romi, corelația medie este de circa 0,55, pe când, la toate celelalte variabile *AJUT* corelația medie este cu mult diferită, în jurul lui 0,70, în mai multe cazuri trecându-se peste această valoare (tabelul nr. 35). Omogenitatea valorilor corelației medii, de circa 0,70 în tabelul nr. 35, pentru toate categoriile defavorizate, exceptând însă romii, atestă poziția diferită a comunităților față de persoanele de etnie romă comparativ cu restul indivizilor sau familiilor ce necesită un sprijin social.

În concluzie, printr-un model statistic diferit, bazat pe analiza dependențelor, s-a reconfirmat neîncrederea populației cu privire la necesitatea

ajutorării etniei rome. Conform analizei de corelație, o împărțire a grupurilor defavorizate, considerând însă numai două clase, ar evidenția mulțimile $\{R\}$, respectiv $\{C, L, M, V, S, H, A\}$ (tabelul nr. 35). De fapt, această divizare este sugerată și de figura nr. 1.

III.4.5.d. O ierarhizare unidimensională a categoriilor L-R

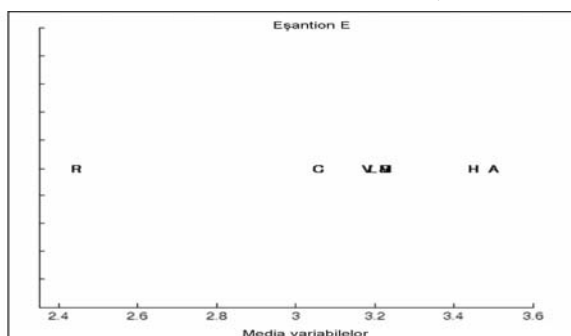
Reinterpretând figura nr. 1, constatăm o dispunere liniară a punctelor L-R. Mai precis, între media μ_X și abaterea medie pătratică amp_X a oricărei variabile aleatoare X din setul L-R este prezentă legătura liniară:

$$\mu_X = a + b \cdot amp_X$$

Existența acestei relații liniare va reduce reprezentarea bidimensională a variabilelor L-R în raport cu parametrii μ, amp (figura nr. 1) la o reprezentare unidimensională. De această dată, se va lua în considerare numai fluctuația unuia dintre parametri, μ sau amp .

Diferențiind categoriile defavorizate L-R prin valorile mediilor μ ale variabilelor L-R, se obține reprezentarea grafică din figura nr. 4. Reprezentarea unidimensională din figura nr. 4 simplifică în mod evident interpretarea imaginii bidimensionale prezente în figura nr. 1. În plus, relația de ordine „mai mic” este o relație totală în cazul unidimensional, orice două categorii din setul L-R putând a fi oricând comparate (figura nr. 4). Pe ansamblu, distanțele relative dintre variabilele L-R din figura nr. 4 sunt mult mai ușor de perceput comparativ și interpretate.

Figura nr. 4: Ierarhizarea variabilelor AJUT pe baza mediilor lor

Concluziile enunțate în secțiunile anterioare sunt confirmate clar prin analizarea figurii nr. 4 sau a tabelului nr. 32. Remarcăm în acest sens:

- Populația intenționează să ajute într-o măsură redusă romii (variabila R).
- Categoriile A (copii orfani sau abandonati) și H (handicapați) sunt privite extrem de pozitiv de comunități, cu scopul sprijinirii lor.
- Ordonând descrescător mediile variabilelor $L-R$, rezultă următoarea ierarhizare a priorităților de ajutor social afirmate de populație: A (copii orfani sau abandonati), H (handicapați), M (șomeri), S (familii sărace), L (persoane fără locuință), V (vârstnicii), C (familii cu mulți copii), R (romi). Așadar, conform percepției necesității de sprijinire a persoanelor cu probleme, populația situează pe primul loc copiii orfani și abandonati, romii fiind lăsați pe ultima poziție.
- Din punctul de vedere al intenției de ajutorare, grupul romilor (R) se diferențiază net de restul categoriilor sociale defavorizate (a se revedea figura nr. 4). Romii sunt priviți cu multă circumspecție de comunitate. Cu claritate distingem cel puțin două clase: $\{C, L, M, V, S, H, A\}$, respectiv $\{R\}$ (figura nr. 4).
- În mod evident, imaginea din figura nr. 4 depinde de scorurile concrete atribuite diferitelor tipuri de răspuns la întrebarea *AJUT*. Optarea pentru alte scoruri conduce la modificarea mediilor variabilelor $L-R$. Acordarea unor alte punctaje de răspuns, diferit de varianta 1-4 utilizată inițial, menține totuși concluziile enunțate. A se vedea, în acest sens, și justificările prezentate în secțiunile III.4.5.a-III.4.5.b.

III.4.5.e. Intenția populației privind ajutorarea categoriilor defavorizate

Dorim să ne lămurim dacă populația dorește într-adevăr să ajute categoriile sociale defavorizate $L-R$.

Un prim răspuns la această întrebare ne este sugerat de tabelul nr. 32 sau de figura nr. 4. Mai exact, acceptând la întrebarea *AJUT* scorurile de

răspuns 1-4, valori repartizate simetric în raport cu „punctul de echilibru” 2,5, putem afirma că o categorie defavorizată X pentru care media sa μ_X depășește pragul 2,5 are o imagine „pozitivă” în comunitate. Într-un asemenea caz, populația va intenționa să acorde subvenții sociale grupului X . Urmând acest raționament, vom analiza grupul romilor, care se situează ușor la stânga pragului de 2,5, $\mu_R = 2,436 < 2,5$. A se vedea poziția punctului R în graficul din figura nr. 4. Prin urmare, majoritatea populației are unele rezerve cu privire la acordarea de ajutoare sociale romilor.

În schimb, toate celelalte categorii defavorizate (familii cu mulți copii, vârstnici, persoane fără locuință, familii sărace, șomeri, handicapați, copii abandonați) au media lor μ peste pragul 2,5, mai mult $\mu > 3,0$ (figura nr. 4, tabelul nr. 32). Putem astfel afirma cu certitudine că populația intenționează să ajute efectiv toate grupurile menționate mai sus.

Reproșăm acestei proceduri de analiză statistică faptul că se bazează pe valorile subiective 1-4 atribuite modalităților de răspuns la întrebarea *AJUT*. Modificarea punctajelor 1-4 ar putea conduce la contestarea parțială a unor concluzii anterioare.

Vom propune în continuare o nouă modalitate de abordare ce nu va mai apela la punctajele concrete acordate răspunsurilor la variabilele $L-R$. Mai precis, răspunsurile de tipul „în foarte mică măsură” sau „mică măsură” la întrebarea *AJUT* semnifică o intenție reală redusă a persoanelor intervievate de a sprijini categoriile sociale respective. O intenție puternică, „efectivă”, de ajutorare a grupurilor $L-R$ de către comunități se manifestă prin răspunsuri de genul „în mare măsură” sau „în foarte mare măsură”. Opiniile respondenților din eșantionul E sunt în final centralizate, enumerând frecvențele respective (tabelul nr. 36) sau normalizând aceste frecvențe (procentajele din tabelul nr. 37).

Tabelul nr. 36: Opinia populației privind ajutorarea categoriilor L-R (frecvențe)

Intenția populației de a ajuta	Categorii defavorizate							
	L	M	V	A	H	S	C	R
mică/foarte mică	183	177	212	70	77	173	279	595
mare/foarte mare	1022	1035	1000	1140	1136	1030	923	562
Total	1205	1212	1212	1210	1213	1203	1202	1157

Tabelul nr. 37: Opinia populației privind ajutorarea categoriilor L-R, %

Intenția populației de a ajuta	Categorii defavorizate							
	L	M	V	A	H	S	C	R
mică/foarte mică	15,2	14,6	17,5	5,8	6,3	14,4	23,2	51,4
mare/foarte mare	84,8	85,4	82,5	94,2	93,7	85,6	76,8	48,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Cum eșantionul *E* este reprezentativ la nivel național, iar în problematica acordării de ajutoare sociale au fost intervievate un număr semnificativ de persoane (cel puțin 1150 de indivizi, tabelul nr. 36), rezultă că rezultatele eșantionării sunt aplicabile pentru întreaga populație a României. Intenția de sprijinire a categoriilor defavorizate L-R se poate măsura direct prin procentul cumulat de răspunsuri „în mare măsură” + „în foarte mare măsură”.

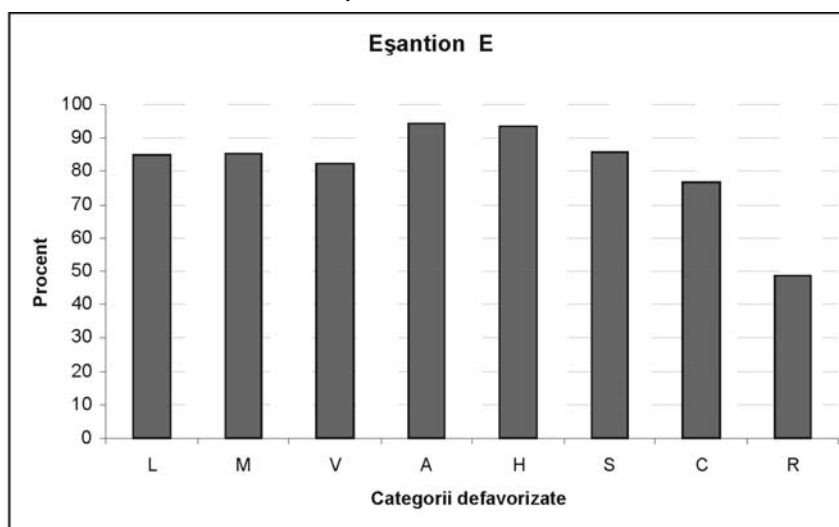
Graficul tip bară (graficul nr. 44) sintetizează dorința acordării unui ajutor social de către populație pentru categoriile L-R. Interpretând reprezentarea grafică cu bare din graficul nr. 44, concluzionăm:

- În general, populația intenționează ajutorarea tuturor categoriilor sociale L-R. Puțin sub 50% dintre persoanele eșantionului *E* doresc însă cu adevărat ajutorarea romilor (48,6%, tabelul nr. 37).
- Toate celelalte categorii defavorizate, cu excepția romilor, sunt vizate de a fi efectiv sprijinite de circa 80% din populație. Intenția

de ajutorare din partea comunității depășește 90% în cazul persoanelor cu handicap major sau al copiilor orfani și abandonati.

Mai precis, sprijinul din partea comunităților atinge 94% pentru copiii orfani sau abandonati (tabelul nr. 37). Practic, întreaga populație este de acord cu ajutorarea persoanelor cu handicap și a copiilor abandonati. Graficul nr. 44 reconfirmă rezultatele menționate în secțiunile precedente.

Graficul nr. 44: Intenția populației de sprijinire a categoriilor defavorizate L-R

III.4.6. Concluzii

Există diferențe, de multe ori nu prea mari, între repartițiile categoriilor defavorizate *L-R* ce definesc întrebarea *AJUT* (tabelul nr. 30). Utilizarea reprezentării grafice a acestor repartiții în vederea ierarhizării lor este greoaie și neconcludentă. În acest context, am preferat caracterizarea repartițiilor studiate prin media și totodată prin abaterea medie pătratică respectivă (figura nr. 1).

S-a reușit o ierarhizare a categoriilor defavorizate *L-R* din punctul de vedere a necesității soluționării problemelor acestora. Ordonarea descrescâ-

toare după prioritatea de ajutorare conduce la următoarea ierarhizare a grupurilor $L-R$ (figurile nr. 1 și 4): A (copii orfani sau abandonati), H (handicapați), M (șomeri), S (familii sărace), L (persoane fără locuință), V (vârstnicii), C (familii cu mai mult de trei copii), R (romi).

Întreaga populație optează cu prioritate maximă pentru ajutorarea copiilor orfani sau abandonati (variabila A), precum și a persoanelor cu handicap (variabila H) (tabelul nr. 32, figurile nr. 1-4, graficul nr. 44). Pe lângă această apreciere extrem de pozitivă, dispersiile variabilelor A și H sunt cele mai mici, fapt ce relevă un consens în rândul populației privind necesitatea ajutorării acestor categorii sociale.

Comunitatea este în mod evident reticentă la sprijinirea romilor (variabila R) și chiar și pentru ajutorarea familiilor cu mai mult de trei copii (variabila C). Aceste aspecte sunt relevate în special de figurile nr. 1-4, graficul nr. 44, precum și de tabelul nr. 32. Deoarece abaterea medie pătratică amp a variabilei R are cea mai mare valoare din setul $L-R$, rezultă că populația este deosebit de divizată în cazul acordării de ajutoare sociale romilor (tabelul nr. 32).

Cum romii au, de regulă, mulți copii, poziționarea variabilei C în vecinătatea variabilei R ar putea fi condiționată și de acest aspect (a se vedea figurile nr. 1-3). O analiză statistică suplimentară, bazată pe un eventual model cauzal, ar putea determina intensitatea influenței lui R (romii) asupra variabilei C (familii cu mulți copii).

Majoritatea populației intenționează sprijinirea tuturor categoriilor sociale $L-R$, cu unele rezerve însă în cazul romilor. Mai exact, circa 80% din populație, ajungându-se chiar și la 94%, dorește ajutorarea grupurilor aflate în dificultate (tabelul nr. 37, graficul nr. 44).

Numai jumătate din populație vrea cu adevărat sprijinirea romilor (tabelul nr. 37, graficul 44). Romii sunt singura categorie pentru care scorul calculat în vederea obținerii unui ajutor social este sub pragul critic de 2,5. Toate celelalte categorii defavorizate au un scor semnificativ mai mare, peste 3,0, fapt ce nu ne va conduce la o situație de „incertitudine decizională” (figura nr. 4).

În mod clar, putem distinge cel puțin două mari clase de persoane defavorizate. Pe de o parte, avem romii, la celălalt pol reunindu-se toate grupurile de indivizi cu probleme. Așadar, într-o primă fază de analiză, evidențiem clasele: $\{R\}$, respectiv $\{C, L, M, V, S, H, A\}$ (figura nr. 4).

Toate corelațiile Pearson dintre variabilele L - R au valori pozitive mari și chiar foarte mari. Cum nu sunt prezente corelații negative între variabilele L - R , rezultă că populația dorește într-adevăr sprijinirea tuturor grupurilor de indivizi ce au probleme sociale (tabelul nr. 34). O nuanță există și aici în cazul romilor. A se revedea în acest sens comentariile din secțiunea III.4.5.c, precum și interpretarea diferențiată a tabelului nr. 34, cu și fără variabila R (romii). Aspectul de omogenitate a valorilor corelației medii pentru toate categoriile sociale defavorizate, cu excepția romilor, sugerează poziția diferită a persoanelor de etnie romă în percepția populației (tabelul nr. 35).

Romii sunt, de regulă, persoane sărace, mulți nu au de lucru, duc lipsa unei locuințe adecvate, au mulți copii. În acest context, romii ar putea fi cu ușurință încadrați și în grupurile S , M , L sau C ce definesc variabilele „de mijloc” din ierarhizarea ce a fost propusă (a se revedea poziționarea acestor variabile în figurile nr. 1-4). Și totuși problematica romă este net diferită, neîncadrându-se de cele mai multe ori în tiparele grupărilor menționate anterior. Acest lucru reiese clar din întreaga analiză statistică efectuată (în special figurile nr. 1-4, graficul nr. 44). Putem afirma cu certitudine că percepția populației este cu totul alta față de romii comparativ cu toate celelalte categorii defavorizate. Într-un asemenea context, se impune realizarea unui studiu suplimentar în vederea nuanțării aspectelor semnalate.

Analizele statistice au evidențiat faptul că populația investigată nu are o atitudine discriminatorie în privința romilor, ci manifestă numai un grad perceptibil de „neîncredere”.

În final, ținem să subliniem faptul că aceste concluzii au fost confirmate de mai multe modele statistice aplicate în paralel, aspect ce asigură validitatea afirmațiilor făcute.

IV. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

SPRE O STRATEGIE INTEGRATĂ DE PROMOVARE A ANGAJĂRII PRIN ECONOMIE SOCIALĂ

Sorin CACE

Simona Maria STĂNESCU

Demersul de cercetare prezentat în volumul de față ne îndreptățește să considerăm că obiectivul așteptat a fost realizat: rezultatele obținute contribuie la înțelegerea contextului specific ES în cele două RD analizate: București-Ilfov și Sud-Est, în special din perspectiva cererii de ES.

Prima parte a lucrării este dedicată ocupării forței de muncă din punct de vedere al reglementărilor europene și naționale privind piața europeană unică și incluziunea socială. Primele două capitole au permis încadrarea problematicii ES atât din perspectivă economică, cât și socială.

În calitate de proaspăt stat membru, România resimte impactul extinderii inovației social-economice reprezentate de piața unică europeană. Avantajele și provocările implicate de circulația liberă a populației, a bunurilor, a serviciilor și a capitalului au permis crearea unor noi locuri de muncă. Recunoașterea calificărilor profesionale între statele membre este un proces care întâmpină încă dificultăți. Înclinațiile spre naționalism și protecționism economic manifestate la nivelul statelor membre reprezintă principalul risc în funcționarea pieței unice europene. România înregistrează un grad scăzut de integrare pe piața unică europeană, în special din perspectiva presiunilor concurențiale cu un posibil efect negativ asupra agenților economici naționali. Din punct de vedere al ES, sustenabilitatea activităților desfășurate este dependentă de capacitatea furnizării unor bunuri și servicii înalt calitative.

Adoptarea primelor reglementări naționale de promovare a incluziunii sociale a condus la înființarea structurilor specifice la nivel central (Comisia Națională privind Incluziunea Socială) și județean. În contextul promovării metodei deschise de coordonare, direcțiile sociale europene cristalizate în Strategia Lisabona au continuat în Strategia Europa 2020. Învățarea din greșeli a permis relansarea priorităților europene, printre care creșterea incluzivă, aspect relevant pentru ES. Un instrument util complementar este Platforma împotriva sărăciei.

Prima parte se încheie cu un capitol dedicat antreprenoriatului social. Analiza perspectivelor teoretice ne conduce la concluzia că nu există o definiție unanim acceptată a acestui proces inovativ de mobilizare a resurselor disponibile spre atingerea rezultatelor. Prospectarea potențialului pe care antreprenoriatul social îl poate avea pentru grupurile vulnerabile s-a bazat pe trecerea în revistă a tipurilor și formelor de excluziune socială și pe definirea vulnerabilității din perspectiva accesului la piața muncii. Stimularea antreprenoriatului social la noi în țară este puternic susținută de accesarea FSE. Rezultatele sunt modeste, din punct de vedere al numărului entităților de ES nou create și al locurilor de muncă.

A doua parte a lucrării este dedicată radiografiei principalelor caracteristici ale pieței muncii în cele două RD: București-Ilfov și Sud-Est.

Capitolul dedicat analizei structurii și funcționării pieței muncii a inclus prezentarea contribuțiilor teoretice din sfera economiei (cu accent pe șomaj și nivelul salariilor) și a sociologiei. Conform teoriei segmentării pieței muncii, coexistă un sector primar, reprezentat de marii agenți economici și angajații calificați cu salarii mari, și un sector secundar de firme mici, cu puțini angajați în posturi nesigure. După trecerea în revistă a terminologiei românești cu privire la problematica ocupării și a modului în care sunt structurați statistic indicatorii, autorii invită cititorii să analizeze piața muncii din perspectiva ES. Printre factorii care influențează poziționarea pe piața muncii, menționăm: factori de natură personală, de poziționare orizontală (educația, genul și mediul de rezidență) și verticală (resurse sociale și materiale), precum și factori de natură structurală.

Remarcăm același pattern din punct de vedere al caracteristicilor pieței muncii în cele două RD: predomină persoanele ocupate salariate,

urmate de persoanele inactive pensionare și cele neocupate șomere neînregistrate. Eșantionul național prezintă ușoare diferențe, prin preponderența persoanelor pensionare față de cele ocupate salariate. Printre factorii care influențează ocuparea, menționăm: nivelul ridicat de școlarizare, locuirea în mediul urban, vârsta, genul (femeile sunt mai vulnerabile) și etnia (romii sunt mai vulnerabili). Diferențele de gen în anumite domenii profesionale se consolidează: masculinizarea industriei, construcțiilor și a serviciilor de apărare, ordine publică și pază, paralel cu feminizarea ocupațiilor intelectuale sau din categoria lucrului în comerț sau servicii. Bărbații domină categoria muncitorilor calificați.

Profilurile salariaților din perspectiva segmentării pieței muncii sunt: angajații în industrie, construcții și agricultură; angajații în servicii; angajații din sectorul public; liber-profesioniștii și segmentul consociativ-cooperativ, în care se regăsește ES.

Un grup vulnerabil aparte pe piața muncii este cel al lucrătorilor ale căror venituri îi mențin sub pragul de sărăcie absolută. Ei se regăsesc preponderent în mediul rural, sunt bărbați, au trei sau mai mulți copii, prezintă un nivel scăzut al educației și au intrat recent pe piața muncii. Din punct de vedere ocupațional, sunt agricultori și zilieri.

Dintre entitățile de ES, grupurile vulnerabile cunosc cel mai bine CAR-urile, ale căror servicii sunt accesate prioritar de către salariați. Diverși factori, printre care disoluția societăților cooperative în climatul economic specific tranziției, au condus la o subdimensionare ca efectiv de salariați a sectorului ES la noi în țară.

Capitolul dedicat comportamentelor de reintegrare pe piața muncii ale grupurilor vulnerabile propune includerea în analiză nu doar a celor care declară că nu au un loc de muncă (șomerii înregistrați și neînregistrați), ci și a altor categorii aflate la limita ocupării. Printre acestea, menționăm: persoanele inactivate forțat (pensionate anticipat sau medical ca o alternativă față de șomaj), casnicii, zilierii sau agricultorii (de subzistență).

Din punct de vedere al caracteristicilor sociodemografice ale celor neocupați, remarcăm predominanța masculină la nivelul RD Sud-Est și la nivelul eșantionului național față de RD București-Ilfov, unde predomină femeile.

Din punct educațional, neocupații sunt majoritar absolvenți ai școlii profesionale sau al treptei I de liceu. Contrar așteptărilor, cele mai mari șanse de a avea un loc de muncă nu s-au înregistrat în rândul absolvenților de studii universitare de lungă durată și de studii postuniversitare, ci în rândul absolvenților de școli postliceale sau de maiștri. Cu alte cuvinte, pregătirea vocațională pe piața muncii are prioritate. Acest aspect este important pentru entitățile de ES prin rolul lor de inserție profesională. Ca vârstă, majoritatea neocupaților se încadrează în intervalul 35-44 de ani. Din punct de vedere al mediului de rezidență, rezultatele confirmă impactul apartenenței la mediul rural în rândul celor neocupați.

Principalele motive de încetare a activității sunt: disponibilizarea colectivă, demisia sau încetarea activității cu acordul ambelor părți. Un loc de muncă este căutat în special prin: deplasarea directă la angajatori (specifică persoanelor cu nivel scăzut de educație), anunțuri în presă și pe internet. Motivele pentru care nu își caută de lucru sunt responsabilitățile familiale și lipsa încrederii „că are șanse”. Totuși, cei care caută rămân optimiști în legătură cu șansele în viitorul apropiat.

Datele privind învățarea pe tot parcursul vieții (lifelong learning) ne plasează sub cele înregistrate la nivel european. Majoritatea respondenților nu au participat la un curs de formare continuă, dar jumătate dintre respondenți și-au exprimat dorința de a participa în perioada următoare. Dintre aceștia, majoritatea au nivel ridicat de instruire, sunt în egală proporție bărbați și femei, rezidenți din mediul rural și din urban. Puțin peste 10% dintre cei aflați în șomaj au primit oferte de muncă. Acestea au fost refuzate în primul rând pentru neîndeplinirea condițiilor minime de salarizare și beneficii implicate. Pentru a găsi un loc de muncă, respondenții sunt deschiși negocierilor și sunt dispuși să accepte să lucreze mai departe de casă, pentru o calificare inferioară sau un salariu mai mic. Financiar, la nivelul primăverii anului 2011, un loc de muncă dezirabil pentru respondenți este remunerat cu o medie de 1012 RON în RD Sud-Est, 1222 RON în RD București-Ilfov și 868 RON la nivel național.

Lipsa unui loc de muncă are impact asupra nivelului de trai, a încrederii în forțele proprii, a relațiilor de familie și a stării de sănătate.

Ultimul capitol al celei de a doua părți abordează ES ca resursă pentru nevoile sociale. Capitolul debutează cu prezentarea principalelor caracteristici regionale și județene cu impact asupra configurației generale a pieței muncii și a nivelului de trai. Evaluarea subiectivă a veniturilor și a gospodăriilor evidențiază situația în care banii nu ajung nici pentru strictul necesar. În acest context și în strânsă legătură cu radiografierea nevoilor populației, CAR-urile se află pe primul loc din punct de vedere al notorietății entităților de ES. Aceasta se datorează faptului că activitatea specifică CAR-urilor vine în întâmpinarea insuficienței veniturilor populației. Concluzionând, configurația motivației pentru cererea de ES în cele două RD este legată atât de nevoia personală, cât și de nevoia comunitară deficitară.

Partea a treia a cărții supune atenției analiza unor grupuri vulnerabile în raport cu inserția pe piața muncii: femeile, populația de etnie roma și persoanele cu dizabilități.

Cercetarea potențialului de implicare a femeilor în domeniul ES este analizată din punct de vedere al cererii și ofertei de ES. Deși nu poate fi vorba despre excluziune, femeile prezintă un profil diferit pe piața muncii. Față de bărbați, ele au un nivel de educație și o experiență de muncă mai scăzute. Timpul dedicat căutării unui loc de muncă este redus, parțial și din cauza obligațiilor de familie. Din acest punct de vedere, domeniul ES ar putea să le ofere servicii de care au nevoie, în special în domeniul creșterii și îngrijirii copiilor. Pe de altă parte, proporția femeilor care muncesc în entitățile de ES din cele două RD analizate este echilibrată, satisfacția femeilor cu locurile de muncă fiind la un nivel ridicat.

Capitolul dedicat situației persoanelor cu dizabilități evidențiază dificultățile întâmpinate pe piața muncii. Analiza principalelor reglementări de la nivel internațional și național oferă o imagine asupra eforturilor întreprinse în ultima perioadă pentru îmbunătățirea situației acestora. Totuși, rolul persoanelor cu dizabilități în procesul de integrare socială rămâne preponderent pasiv și dependent de acordarea prestațiilor sociale și de furnizarea serviciilor sociale. Acestea, la rândul lor, sunt nu doar slab dezvoltate și complet inexistente în anumite comunități (în special rurale), dar nici nu răspund nevoilor persoanelor cu dizabilități.

Angajarea redusă a persoanelor cu dizabilități este determinată de o serie de factori de natură medicală, dar și de factori care reflectă interesul comunității față de această problemă. În această categorie încadrăm accesibilitatea arhitecturală, deschiderea și flexibilitatea muncii sau discriminarea pe piața muncii. Unii dintre factorii deloc de neglijat îi reprezintă accesul la educație, coroborat cu nivelul scăzut sau lipsa unei calificări profesionale în concordanță cu cerințele pieței muncii. Principala recomandare pentru îmbunătățirea situației persoanelor cu dizabilități este abordarea ființei umane ca întreg, ceea ce permite o adresabilitate adecvată și crearea mediului care să asigure integrarea în comunitate și manifestarea ca persoane real independente.

Analiza percepției populației privind categoriile sociale defavorizate ce ar trebui ajutate este un studiu statistic realizat pe eșantionul național privind cererea de ES. Grupurile incluse în analiză sunt: persoanele fără locuințe, șomerii fără loc de muncă, persoanele în vârstă, copiii orfani sau abandonati, persoanele cu handicap, persoanele sau familiile sărace, familiile cu mai mult de trei copii și romii. Opțiunile exprimate au fost ierarhizate din punct de vedere al necesității soluționării problemelor acestora. Populația susține ajutorarea copiilor orfani și abandonati și a persoanelor cu dizabilități. Există o reticență față de sprijinirea populației de etnie roma. Rezultatele se mențin și în cazul intenției populației de sprijinire a altor categorii sociale. Majoritatea populației este de acord cu acțiunile de sprijinire a grupurilor aflate în dificultate, mai puțin romii.

Concluziile cercetării validează ipoteza conform căreia, în ciuda recentelor modificări legislative, pe piața muncii din cele două RD analizate, persistă sensibile inegalități și acțiuni de discriminare.

Din punct de vedere al discriminării pe piața muncii, populația de etnie roma se confruntă cu cele mai mari dificultăți la angajare comparativ cu femeile și cu persoanele cu dizabilități.

Rezultatele evaluării stadiului de dezvoltare a ES în cele două RD, București-Ilfov și Sud-Est, fundamentează pe termen scurt și mediu implementarea cu succes a celorlalte activități prevăzute în proiect, în special organizarea sesiunilor de pregătire în ES și înființarea unui centru de resurse pentru femeile și grupurile roma excluse social. Acestea

contribuie la atingerea obiectivului de creștere a nivelului de informare privind ES, în special pentru persoanele supuse riscului de excluziune socială, femei și grupuri roma.

Considerăm că pe termen lung studiile incluse în volum sprijină elaborarea și adoptarea unor măsuri specifice locale, care să vizeze creșterea ocupării în cele două RD, în special din punct de vedere al entităților de ES și al inserției profesionale a grupurilor defavorizate.